

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TEFSİR) ANABİLİM DALI**

**VAHİY SÜRECİNDE “ZKY” VE “SDK” KÖKLERİNİN
ARTSÜREMLİ (DIACHRONIC) SEMANTİK
İNCELEMESİ**

Doktora Tezi

Mustafa HARPUT

Ankara - 2015

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TEFSİR) ANABİLİM DALI**

**VAHİY SÜRECİNDE “ZKY” VE “SDK” KÖKLERİNİN
ARTSÜREMLİ (DIACHRONIC) SEMANTİK
İNCELEMESİ**

Doktora Tezi

Mustafa HARPUT

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mesut OKUMUŞ

Ankara - 2015

TEZ ONAY SAYFASI

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

Vahiy Sürecinde “ZKY” ve “SDK” Köklerinin Artsüremli (Diachronic) Semantik İncelemesi

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mesut OKUMUŞ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Mesut OKUMUŞ
Prof. Dr. Ahmet Nedim SERİNSU
Prof. Dr. İbrahim SARIÇAM
Prof. Dr. İsmail ÇALIŞKAN
Prof. Dr. Mehmet ÜNAL

İmzası

Tez Sınavı Tarihi: 23.06.2015

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim (...../...../2015).

Mustafa HARPUT

ÖNSÖZ

Allah (c.c.), ilk insan ve ilk Peygamber olan Hz. Âdem'den beri değişik zaman dilimlerinde, insanlığa en seçkin kulları olan peygamberler ve gönderdiği kutsal kitaplar vesilesiyle hitap etmiş, ilahi mesajlar göndermiştir. İnsanlığa gönderilen son ilahi mesaj Kur'ân-ı Kerîm, insanların hem dünyada hem de ahirette mutlu olmalarını temin edecek bilgilerle donatılmış ve bize gönderilmiş mucize bir kitaptır. Allah (c.c.), peyderpey indirdiği ayetlerle Kur'ân-ı Kerîm'i yaklaşık yirmi üç yıllık bir zaman zarfında tamamlamış, Kur'ân'ın dili ile insanlara hitap etmiştir. Yüce ilahi beyanın en önemli ve en başta gelen hedeflerinden bir tanesi, hiç kuşkusuz muhataplarının kendisini anlaması olmuştur. Bu yüzden Kur'ân anlaşılabilmek için ilk hitap ettiği toplumun dili ile Arapça olarak indirilmiştir.

Kur'ân, değişik zaman dilimlerinde farklı toplumlara hitap etmiş ve Kıyamete kadar da hitap etmeye devam edecektir. Kur'ân'ın hitap ettiği ilk muhataplar, kendi dilleri ile inen Kur'ân'ı anlama noktasında çoğu zaman sıkıntı çekmemişler, anlamakta zorlandıkları durumlarda ise Hz. Peygamber'in yardımına başvurabilme gibi güzel bir imkânı değerlendirmişlerdir.

Dil tıpkı diğer canlılarda olduğu gibi zamanla değişebilen, gelişebilen veya başkalaşabilen bir yapıya sahiptir. Dilin böyle bir yapıya sahip olması neticesinde, Arap dilinde de gerek sosyolojik ve ekonomik gerekse dini, siyasi ve kültürel nedenlerden ötürü bazı değişiklikler meydana gelmiş, bu durum kelimelerin anlamlarına da yansımıştır. Bununla birlikte farklı coğrafyalarda yaşayan ve Arap dilini bilmeyen yeni Müslüman olmuş insanların sayısının artması, İslam toplumunun genişlemesi ve aradan geçen zaman, Kur'ân'ın gerektiği gibi anlaşılması noktasında dile dönük çalışmaların artmasını zorunlu kılmıştır.

Kur'ân, her dönemin ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde gönderilmiş ve içinde bulunulan dönemin insanları ile yine kendi dili ile konuşmuş/konuşmaktadır. Kur'ân'ın muhatapları değişmekte, zaman değişmekte, zamanla birlikte kullanılan dilde ve kültürde de bir takım değişiklikler meydana gelmekte ancak Kur'ân ve Kur'ân'ın dili, ilk günkü gibi kendini muhafaza etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Kur'ân'ın daha iyi anlaşılabilmesi için artzamanlı semantik analiz yöntemi ile kelimelerin kök anlamlarında herhangi bir değişikliğin meydana gelip gelmediğinin araştırılması, değişiklik var ise ne tür bir değişikliğin olduğunun tespit edilmesi bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Biz de incelemeyi amaçladığımız iki kelimenin Kur'ân'ın daha iyi anlaşılabilmesine katkıda bulunabilmek için, “Z/K/W (Z/K/Y)” ve “S/D/K” köklerinin kök anlamlarını artsüremlî semantik analiz yöntemi ile tespit etmeye çalıştık.

Çalışmanın giriş bölümünde, Kur'ân-ı Kerîm'in gerektiği gibi anlaşılabilmesi için, Kur'ân kelimelerinin kök anlamlarının tespit edilmesi aşamasında, semantik analiz yöntemini kullanmanın önemi ve semantik analiz yöntemi ele alınmıştır.

Birinci bölümde “Z/K/W (Z/K/Y)” ve “S/D/K” köklerinin modern İbranice sözlükler ile Tanakh sözlüklerindeki anlamları incelenmiş, yine köklerin Tanakh'taki kullanımları ele alınmıştır.

İkinci bölümde, köklerin İncillerdeki anlamları araştırılmış, bu amaçla Yunanca ve Aramice (Süryanice) modern sözlükler ile kutsal kitap sözlüklerinde köklere verilen anlamlar değerlendirilmiş, ayrıca köklerin İncillerdeki kullanımları ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Kur'ân-ı Kerîm çerçevesinde köklerin anlamları incelenmiş, bu aşamada son dönem Arapça sözlüklerde, ilk dönem Arapça

sözlüklerde ve Kur'ân sözlüklerinde köklerin anlamları ele alınmıştır. Yine bazı tefsirlerde ve çevirilerde köklere verilen anlamlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu bölümde köklerin semantik analizleri ile ilgili de bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu çalışmada en başından beri her türlü konuda yardımcı olan, dualarını, değerli katkılarını esirgemeyen, bütün aşamalarda yol gösteren ve bu süreçte ahirete irtihal eden kıymetli hocam Prof. Dr. Salih Akdemir'e Allah'tan rahmet diler, danışman hocam Prof. Dr. Mesut Okumuş'a ve başta Prof. Dr. Halis Albayrak ve Prof. Dr. Ahmet Nedim Serinsu hocalarımız olmak üzere fakültemizdeki diğer hocalarıma, her zaman varlıklarını hissettiren ve dualarını eksik etmeyen babam ve anneme, tezin hazırlanma sürecinde gösterdikleri sabır, anlayış ve destekten dolayı aileme, ayrıca tezin hazırlanmasında katkıları olan arkadaşlarıma en içten sevgi ve saygılarımı sunar teşekkürlerimi arz ederim.

Mayıs, 2015, Ankara

Mustafa HARPUT

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	iv
TABLO LİSTESİ	xix
ŞEKİL LİSTESİ	xxi
KISALTMALAR.....	xxii
GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	1
Araştırmanın Amacı	9
Araştırmanın Metodu	11
Araştırmanın Planı	39

BİRİNCİ BÖLÜM

TANAKH'TA “Z/K/W (Z/K/Y)” VE “S/D/K” KÖKLERİ

1.1. TANAKH'TA “Z/K/W (Z/K/Y)” (זכח “ZAKHAH”) KÖKÜ.....	45
1.1.1. “Z/K/W (Z/K/Y)” (זכח “Zakhah”) Kökünün Modern İbranice	
Sözlüklerindeki Anlamları.....	45
1.1.1.1. Abraham Heschel.....	45
1.1.1.2. A Complete Dictionary of Ancient and Modern Hebrew	46
1.1.1.3. English - Hebrew Dictionary	46
1.1.1.4. English-Hebrew, Hebrew-English Dictionary	46
1.1.1.5. The Complete English-Hebrew Dictionary	47
1.1.1.6. İvriy-Angliy Kolel	48

1.1.2. “Z/K/W (Z/K/Y)” (זכה “Zakhah”) Kökünün Tanakh Sözlüklerindeki anlamları	49
1.1.2.1. Julius Fuerst & Samuel Davidson.....	50
1.1.2.2. Karl Feyerabend.....	50
1.1.2.3. Marcus Justrow	51
1.1.2.4. William Gesenius.....	53
1.1.2.5. H.W.F.Gesenius	54
1.1.3. “Z/K/W (Z/K/Y)” (זכה “Zakhah”) Kökünün Tanakh’taki Kullanımları ...	55
1.1.3.1. Tanakh’ta “Z/K/W (Z/K/Y)” (זכה “ZAKHAH”) Kökünün Fiil Olarak Kullanımı	56
1.1.3.1.1. זכה (Zakhah).....	56
1.1.3.1.2. זכך (Zakhakh)	60
1.1.3.2. Tanakh’ta “Z/K/W (Z/K/Y)” (זכה “ZAKHAH”) Kökünün Sıfat Olarak Kullanımı.....	62
1.1.3.3. Tanakh’ta “Z/K/W (Z/K/Y)” (זכה “ZAKHAH”) Kökünün İsim Olarak Kullanımı	65
1.1.3.3.1. זככי (Zakhkhay)	65
1.1.3.3.2. זכו (Zakhuw).....	67
1.2. TANAKH’TA “S/D/K” (צדק “TSADAQ”) KÖKÜ	68
1.2.1. “S/D/K” (צדק “Tsadaq”) Kökünün Modern İbranice Sözlüklerindeki Anlamları	69
1.2.1.1. Abraham Heschel	69
1.2.1.2. A Complete Dictionary of Ancient and Modern Hebrew.....	69
1.2.1.3. English - Hebrew Dictionary	70

1.2.1.4. English-Hebrew, Hebrew-English Dictionary.....	71
1.2.1.5. The Complete English-Hebrew Dictionary	71
1.2.1.6. İvrian Glikolel: Hayyim Şekhter	73
1.2.2. “S/D/K” (צדק “Tsadaq”) Kökünün Tanakh Sözlüklerindeki Anlamları ...	74
1.2.2.1. Julius Fuerst and Samuel Davidson.....	74
1.2.2.2. Karl Feyerabend	76
1.2.2.3. Marcus Justrow	77
1.2.2.4. William Gesenius	79
1.2.2.5. H.W.F. Gesenius	81
1.2.3. “S/D/K” (צדק “Tsadaq”) Kökünün Tanakh’taki Kullanımları	83
1.2.3.1. Tanakh’ta “S/D/K” (צדק “Tsadaq”) Kökünün Fiil Olarak Kullanımı	84
1.2.3.1.1. צדק (Tsadaq).....	84
1.2.3.2. Tanakh’ta “S/D/K” (צדק “Tsadaq”) Kökünün Sıfat Olarak Kullanımı	91
1.2.3.2.1. צדדיק (Tsaddiq).....	92
1.2.3.3. Tanakh’ta “S/D/K” (צדק “Tsadaq”) Kökünün İsim Olarak Kullanımı	96
1.2.3.3.1. צדק (Tsedeq)	97
1.2.3.3.2. צדקה (Tsidqah)	101
1.2.3.3.3. צדקה (Tsadaqah).....	103
1.2.3.3.4. צדקיה (Tsidqiyah)	107
1.2.2.3.5. צדוק (Tsadowq)	109

İKİNCİ BÖLÜM

İNCİLLERDE “Z/K/W (Z/K/Y)” VE “S/D/K” KÖKLERİ

2.1. YUNANCA İNCİLLERDE “Z/K/W (Z/K/Y)” VE “S/D/K” KÖKLERİNİN

KULLANIMLARI 116

2.1.1. Yunanca İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü 116

2.1.1.1. “Z/K/W” (Z/K/Y) Kökünün Modern Yunanca

Sözlüklerindeki Anlamları 116

2.1.1.1.1. Ellenog Allikon Leksikon 116

2.1.1.1.2. The Little Thesaurus (English - Greek, Greek -

English Dictionary) 117

2.1.1.1.3. Sumpleroma Tou Lexikou 117

2.1.1.1.4. Yunanca - Türkçe Sözlük 118

2.1.1.1.5. Yunanca - Türkçe / Türkçe-Yunanca Sözlük 118

2.1.1.1.6. Collins English - Greek Dictionary 118

2.1.1.1.7. Türkçe - Yunanca Sözlük (Tourko elleniko

leksiko) 119

2.1.1.2. “Z/K/W” (Z/K/Y) Kökünün Kutsal Kitap Sözlüklerindeki

Anlamları 119

2.1.1.2.1. Greek - English Lexicon of The New Testament ... 119

2.1.1.2.2. A Concise Greek - English Dictionary of The

New Testament 120

2.1.1.2.3. Greek Dictionary of the New Testament 121

2.1.1.3. “Z/K/W” (Z/K/Y) Kökünün Yunanca İncillerdeki

Kullanımları 122

2.1.1.3.1. Yunanca İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökünün	
Fiil Olarak Kullanılması.....	122
2.1.1.3.1.1. Αγνίζω (Hagnizo).....	123
2.1.1.3.1.2. Διακαθαίρω (Diakatairo).....	126
2.1.1.3.1.3. Καθαίρω (Katairo).....	128
2.1.1.3.1.4. Καθαρίζω (Kataridzo)	130
2.1.1.3.2. Yunanca İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökünün	
Sıfat Olarak Kullanılması	132
2.1.1.3.2.1. Καθαρός (Kataros)	133
2.1.1.3.3. Yunanca İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökünün İsim	
Olarak Kullanılması.....	135
2.1.1.3.3.1. Καθαρισμός (Katarismos).....	135
2.1.2. Yunanca İncillerde “S/D/K” Kökü	137
2.1.2.1. “S/D/K” Kökünün Modern Yunanca Sözlüklerindeki	
Anlamları	137
2.1.2.1.1. Ellenog Allikon Leksikon.....	137
2.1.2.1.2. The Little Thesaurus (English - Greek, Greek	
English Dictionary.....	138
2.1.2.1.3. Sumpleroma Tou Lexikou	138
2.1.2.1.4. Yunanca - Türkçe Sözlük	138
2.1.2.1.5. Yunanca - Türkçe / Türkçe - Yunanca Sözlük	138
2.1.2.1.6. Collins English - Greek Dictionary	139
2.1.2.1.7. Türkçe - Yunanca Sözlük (Tourko elleniko	
leksiko)	139

2.1.2.2. “S/D/K” Kökünün Kutsal Kitap Sözlüklerindeki Anlamları..	140
2.1.2.2.1. Greek - English Lexicon of The New Testament ...	140
2.1.2.1.2. A Concise Greek - English Dictionary of The New Testament.....	143
2.1.2.1.3. Greek Dictionary of The New Testament.....	144
2.1.2.3. “S/D/K” Kökünün Yunanca İncillerdeki Kullanımları.....	144
2.1.2.3.1. Yunanca İncillerde “S/D/K” Kökünün Fiil Olarak Kullanılması	145
2.1.2.3.1.1. Δικαίωω (Dikaioo)	145
2.1.2.3.2. Yunanca İncillerde “S/D/K” Kökünün Sıfat Olarak Kullanılması	147
2.1.2.3.2.1. Δίκαιος (Dikaaios).....	148
2.1.2.3.3. Yunanca İncillerde “S/D/K” Kökünün İsim Olarak Kullanılması.....	150
2.1.2.3.3.1. δικαιοσύνην (Dikaiosunen)	151
2.1.2.3.3.2. ἐλεημοσύνην (Eleemosune)	153
2.1.2.3.3.3. Σαδώκ (Sadok)	156
2.2. ARAMİCE (SÜRYANİCE) İNCİLLERDE “Z/K/W (Z/K/Y)” VE “S/D/K” KÖKLERİ.....	157
2.2.1. Aramice (Süryanice) İncillerde “Z/K/W” (Z/K/Y) Kökü	158
2.2.1.1. “Z/K/W” (Z/K/Y) Kökünün Aramice (Süryanice) Sözlüklerindeki Anlamları	158
2.2.1.1.1. William Jenings	158
2.2.1.1.2. J. Payne Simith	159

2.2.1.1.3. Brockelmanns	160
2.2.1.1.4. Supplement to The Thesaurus Syriacus.....	161
2.2.1.1.5. Dictionnaire Syriaque - Français, Syriac - English Dictionary	161
2.2.1.2. “Z/K/W” (Z/K/Y) Kökünün Aramice (Süryanice) İncillerdeki Kullanımları	162
2.2.1.2.1. Aramice (Süryanice) İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökünün Fiil Olarak Kullanımı.....	163
2.2.1.2.2. Aramice (Süryanice) İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökünün Sıfat Olarak Kullanımı.....	169
2.2.1.2.3. Aramice (Süryanice) İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökünün İsim Olarak Kullanımı	172
2.2.2. Aramice (Süryanice) İncillerde “S/D/K” Kökü	175
2.2.2.1. “S/D/K” Kökünün Aramice (Süryanice) Sözlüklerindeki Anlamları	175
2.2.2.1.1. William Jenings	176
2.2.2.1.2. J. Payne Simith	177
2.2.2.1.3. Brockelmanns	178
2.2.2.1.4. Supplement to The Thesaurus Syriacus.....	179
2.2.2.1.5. Dictionnaire Syriaque-Français, Syriac-English Dictionary	180
2.2.2.2. “S/D/K” Kökünün Aramice (Süryanice) İncillerdeki Kullanımları.....	180

2.2.2.2.1. Aramice (Süryenice) İncillerde “S/D/K”	
Kökünün Fiil Olarak Kullanımı	181
2.2.2.2.2. Aramice (Süryenice) İncillerde “S/D/K”	
Kökünün Sıfat Olarak Kullanımı	186
2.2.2.2.3. Aramice (Süryenice) İncillerde “S/D/K”	
Kökünün İsim Olarak Kullanımı	191

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR’ÂN-I KERİMDE “Z/K/W (Z/K/Y)” VE S/D/K KÖKLERİ

3.1. ARAPÇA SÖZLÜKLERDE “Z/K/W (Z/K/Y)” KÖKÜNÜN	
İNCELENMESİ	195
3.1.1. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökünün	
İncelenmesi	195
3.1.1.1. Temizlemek, Temizlik, Temiz Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)”	
Kökü	195
3.1.1.2. Artmak, Çoğalmak, Büyümek ve Gelişmek Anlamında	
“Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü	197
3.1.1.3. Zekât Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü	198
3.1.1.4. Sayıların Çift Olanı Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü	199
3.1.1.5. İyi, Hoş ve Güzel Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü	199
3.1.1.6. Nimete, Bolluğa Kavuşmak Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)”	
Kökü	200
3.1.1.7. Bir İşin ya da Bir Şeyin Uygun Olup, Olmamasını	
Belirtmek Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü	200

3.1.1.8. Övmek Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü	200
3.1.1.9. Herhangi Bir Şeyin Özü, Seçilmiş Kısmı Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	201
3.1.1.10. Susamak Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	201
3.1.1.11. Düzeltmek Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü	201
3.1.1.12. Allah’a (c.c.) İtaat Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	201
3.1.1.13. Zengin ya da Nakit Para Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	202
3.1.1.14. Şahitlik Yapan Birileri İçin Doğru Sözlü Omak Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	202
3.1.2. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökünün İncelenmesi	202
3.1.1.1. Temizlemek, Temizlik Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	202
3.1.1.2. Artmak, Çoğalmak, Büyüme ve Gelişmek Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	204
3.1.1.3. Zekât Vermek Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü	206
3.1.1.4. Sayıların Çift Olanı Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü	209
3.1.1.5. Doğru, İyi ve İsabetli Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	209
3.1.1.6. Övmek Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü	210
3.3.1.7. Sadaka Vermek Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	211
3.3.1.8. Salih Olmak ve Nimete, Bolluğa Kavuşmak Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	211
3.1.1.9. Herhangi Bir Şeyin Özü, Seçilmiş Kısmı Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	211

3.1.1.10. Bir İşin ya da Bir Şeyin Uygun Olup Olmamasını Belirtmek	
Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	212
3.1.1.11. Salih Amel Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	212
3.1.1.12. Susamak Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	213
3.1.1.13. Zengin ya da Nakit Para Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)”	
Kökü.....	214
3.1.1.14. Düzeltmek, Islah Etmek Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)”	
Kökü.....	214
3.1.2. Kur’ân Sözlüklerinde “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökünün İncelenmesi.....	215
3.1.2.1. Temiz Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	215
3.1.2.2. Artmak, Çoğalmak, Büyümek ve Gelişmek Anlamında	
“Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	215
3.1.2.3. Zekât veya Sadaka Vermek Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)”	
Kökü.....	216
3.1.2.4. Doğru, İyi ve İsabetli Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	218
3.1.2.5. Düzeltmek, Islah Etmek Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü ..	218
3.1.2.6. Övmek Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü	219
3.1.2.7. Masum anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü	219
3.2. ARAPÇA SÖZLÜKLERDE S/D/K KÖKÜNÜN İNCELENMESİ.....	220
3.2.1. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde S/D/K Kökünün İncelenmesi	220
3.2.1.1. Yalanın Zıddı/Doğru Anlamında S/D/K Kökü	220
3.2.1.2. Söylenen Sözü Yerine Getirmek Anlamında S/D/K Kökü.....	222
3.2.1.3. Sevgi ve Samimiyet Anlamında S/D/K Kökü.....	222

3.2.1.4. Her Hangi Bir Şeyin Olgun, Tam Olduğunu İfade Etmek İçin	
Kullanılan S/D/K Kökü.....	223
3.2.1.5. Tasdik Etmek, Onaylamak ve Doğrulamak Anlamında S/D/K	
Kökü.....	224
3.2.1.6. Cesaretli - Cesur Anlamında S/D/K Kökü	226
3.2.1.7. Güç, Sert, Sağlam ve Düzgün Anlamında S/D/K Kökü	226
3.2.1.8. Bir Şeye İzin Vermek Anlamında S/D/K Kökü.....	228
3.2.1.9. Mehir Anlamında S/D/K Kökü	228
3.2.1.10. Sadaka Vermek Anlamında S/D/K Kökü	229
3.2.1.11. Fazilet ve Erdem Anlamında S/D/K Kökü	229
3.2.1.12. Arkadaş/Dost Anlamında S/D/K Kökü.....	229
3.2.1.13. Kral, Padişah ve Yıldız Anlamlarında Kullanılan S/D/K	
Kökü.....	230
3.2.1.14. Zekât Vermek Anlamında S/D/K Kökü.....	230
3.2.1.15. Keskin Bakışlı ya da Açık Gözlü Anlamında S/D/K Kökü	230
3.2.1.16. İyi ve Güzel Anlamında S/D/K Kökü	231
3.2.2. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde S/D/K Kökünün İncelenmesi	231
3.2.2.1. Yalanın Zıddı/Doğru Anlamında S/D/K Kökü	231
3.2.2.2. Koşmak Anlamında (S/D/K) Kökü.....	236
3.2.2.3. Birisini Tehdit Etmek Anlamında (S/D/K) Kökü	236
3.2.2.4. “İyi” Anlamında (S/D/K) Kökü	236
3.2.2.5. Açıkgozlü ya da Keskin Bakışlı Anlamında (S/D/K) Kökü	237
3.2.2.6. Arkadaş/Dost Anlamında (S/D/K) kökü	237

3.2.2.7. Her Hangi Bir Şeyin Tam/Olgun Olduğunu İfade Etmek	
İçin Kullanılan (S/D/K) Kökü.....	239
3.2.2.8. Tasdik Etmek, Doğrulamak, Onaylamak ya da Bir Sözü	
Kabul Etmek Anlamında S/D/K Kökü	239
3.2.2.9. Samimiyet ve sevgi Anlamında (S/D/K) Kökü.....	241
3.2.2.10. Mehir Anlamında (S/D/K) Kökü	242
3.2.2.11. Cesaretli, Cesur ve Sağlam, Sert, Düzgün Anlamlarında	
(S/D/K) Kökü.....	243
3.2.2.12. Meyveler İçin Çok Tatlı Anlamında Kullanılan (S/D/K)	
Kökü.....	247
3.2.2.13. Temiz, İyi ve Güzel Anlamında S/D/K Kökü	247
3.2.2.14. Emin, Güvenli Kişi ve Kral Anlamında S/D/K Kökü.....	248
3.2.2.15. Zekât Toplayan Anlamında S/D/K Kökü.....	248
3.2.2.16. Sadaka Vermek Anlamında S/D/K Kökü	249
3.2.2.17. Kutup ya da Yıldız Anlamında S/D/K Kökü	252
3.2.2.18. Ciddiyet, Ciddi Olmak Anlamında S/D/K Kökü	252
3.2.2.19. “Verilen Sözde Durmak” Anlamında S/D/K Kökü	253
3.2.2.20. Sandık veya Kasa Anlamında S/D/K Kökü	253
3.2.2.21. Salih Adam ya da Barış Adamı Anlamında S/D/K Kökü.....	253
3.2.3. Kur’ân Sözlüklerinde S/D/K Kökünün İncelenmesi.....	254
3.2.3.1. Doğru/Doğruluk Anlamında S/D/K Kökü	254
3.2.3.2. Sadaka Vermek Anlamında S/D/K Kökü	256
3.2.3.3. Tasdik Etmek, Onaylamak, Doğrulamak Anlamında S/D/K	
Kökü.....	258

3.2.3.4. Verilen Sözü Yerine Getirmek Anlamında S/D/K Kökü.....	259
3.2.3.5. İyilik ve Güzellik Anlamında S/D/K Kökü.....	259
3.2.3.6. Mehir Anlamında S/D/K Kökü	260
3.2.3.7. Samimi Dost Anlamında S/D/K Kökü.....	260
3.2.3.8. Yalanın Zıddı/Doğru Anlamına Gelen S/D/K Kökü.....	260
3.2.3.9. Yapılması Gereken Şeyi Gerektiği Gibi Yapmak Anlamında S/D/K Kökü.....	262
3.3. TEFSİRLERDE “Z/K/W (Z/K/Y)” KÖKÜ	262
3.3.1. Temizlemek, Arıtmak ve Temiz Anlamlarında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	263
3.3.2. Büyümek, Gelişmek, Serpilmek, Artmak Anlamlarında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	268
3.3.3. Ürün, Kâr, Kazanç ve Netice Anlamlarında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü ...	269
3.3.4. Artmak, Çoğalmak, Çok Olmak Ve Yükselmek Anlamlarında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	270
3.3.5. Salih Amel Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	270
3.3.6. Masum - Suçsuz Anlamlarında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü	271
3.3.7. Çift Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü.....	273
3.3.8. Zekât ya da Zekât Vermek Anlamlarında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü	273
3.3.9. İhlas ve Allah’a İtaat Anlamlarında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü	274
3.3.10. Bir Şeyin Uygun Olup Olmaması Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü	275
3.3.11. Günahından Tevbe Eden Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü	276

3.3.12. Hidayete Erip Müslüman Olmak Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)”	
Kökü.....	277
3.3.13. Fıtır Sadakası ve Tasaddukta bulunmak Anlamlarında “Z/K/W	
(Z/K/Y)” Kökü.....	278
3.3.14. Kelime-i Tevhid Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü	278
3.3.15. Övmek, Medh Etmek Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü	279
3.4. TEFSİRLERDE S/D/K KÖKÜ.....	280
3.4.1. Doğru Söz/Doğru Sözlü Olanlar/Doğru Olanlar/Doğru Söylemek/	
Doğrulamak Anlamlarında S/D/K Kökü.....	280
3.4.2. Sadaka, Zekât veya Sadaka Ya Da Zekât Veren Anlamında S/D/K	
Kökü.....	282
3.4.3. Mehir Anlamında S/D/K Kökü	284
3.4.4. Verilen Sözü Yerine Yetirmek Anlamında S/D/K Kökü	285
3.4.5. Tasdik Etmek, Doğrulamak Anlamında S/D/K Kökü	286
3.4.6. Doğruluk Makamı ya da Güzel Mükâfat Anlamlarında S/D/K Kökü	289
3.4.7. S/D/K Kökünün (مُدْخَلٌ صِدْقٍ) veya (مُخْرَجٌ صِدْقٍ) Şeklinde Kullanımı.....	290
3.4.8. Hakkını Bağışlamak Ya Da Hakkından Vazgeçmek Anlamında	
S/D/K Kökü.....	291
3.5. TÜRKÇE KUR’ÂN-I KERÎM MEALLERİNDE “Z/K/W (Z/K/Y)” VE “S/D/K”	
KÖKLERİNE VERİLEN ANLAMLAR	293
3.5.1. “Z/K/W (Z/K/Y)” Köküne Verilen Anlamlar	293
3.5.2. S/D/K Köküne Verilen Anlamlar.....	296
3.6. “Z/K/W” (Z/K/Y) VE S/D/K KÖKLERİNİN SEMANTİK ANALİZİ İLE	
İLGİLİ DEĞERLENDİRME	301

3.6.1. “Z/K/W” (Z/K/Y) Kökünün Semantik Analizi ile İlgili	
Değerlendirme.....	301
3.6.2. S/D/K Kökünün Semantik Analizi İle İlgili Değerlendirme.....	310
SONUÇ	316
KAYNAKÇA	328
ÖZET	345
ABSTRACT	347

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Sami dillerindeki harflere Arapça alfabesindeki konumlarına göre snoptik bakış.....	32
Tablo 2. Arapçadaki fiil kalıpları.....	35
Tablo 3. İbranice ve Aramice dillerindeki fiil kalıplarına snoptik bakış	36
Tablo 4. Tanakh'ta “Zakhah” kelimesinin kullanımları	56
Tablo 5. Tanakh'ta “Zakhakh” kelimesinin kullanımları	60
Tablo 6. Tanakh'ta “Zakh” kelimesinin kullanımları	62
Tablo 7. Tanakh'ta “Zakhkhay” kelimesinin kullanımları	65
Tablo 8. Tanakh'ta “Zakhuw” kelimesinin kullanımları	67
Tablo 9. Tanakh'ta “Tsadaq” kelimesinin kullanımları.....	84
Tablo 10. Tanakh'ta “Tsaddiq” kelimesinin kullanımları.....	92
Tablo 11. Tanakh'ta “Tsedeq” kelimesinin kullanımları.....	97
Tablo 12. Tanakh'ta “Tsidiqah” kelimesinin kullanımları.....	101
Tablo 13. Tanakh'ta “Tsadaqah” kelimesinin kullanımları	103
Tablo 14. Tanakh'ta “Tsidiqiyah” kelimesinin kullanımları	107
Tablo 15. Tanakh'ta “Tsadowq” kelimesinin kullanımları.....	109
Tablo 16. Yunanca İncillerde “Hagnizo” kelimesinin kullanımları.....	123
Tablo 17. Yunanca İncillerde “Diakatairo” kelimesinin kullanımları	126
Tablo 18. Yunanca İncillerde “Katairo” kelimesinin kullanımları	128
Tablo 19. Yunanca İncillerde “Kataridzo” kelimesinin kullanımları	130
Tablo 20. Yunanca İncillerde “Kataros” kelimesinin kullanımları.....	133
Tablo 21. Yunanca İncillerde “Katarismos” kelimesinin kullanımları	135

Tablo 22. Yunanca İncillerde “Dikaioo” kelimesinin kullanımları	145
Tablo 23. Yunanca İncillerde “Dikaios” kelimesinin kullanımları.....	148
Tablo 24. Yunanca İncillerde “Dikaiosunen” kelimesinin kullanımları.....	151
Tablo 25. Yunanca İncillerde “Eleemosune” kelimesinin kullanımları.....	153
Tablo 26. Yunanca İncillerde “Sadok” kelimesinin kullanımları	156
Tablo 27. “Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün Aramice İncillerdeki kullanım şekilleri, türevleri ve anlamları	162
Tablo 28. “S/D/K” kökünün Aramice İncillerdeki kullanım şekilleri, türevleri ve anlamları	181
Tablo 29. Kur'ân çevirilerinde “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü ile türevlerinin geçtiği ayetler ve verilen anlamlar	294
Tablo 30. Kur'ân çevirilerinde “S/D/K” kökü ile türevlerinin geçtiği ayetler ve verilen anlamlar.....	296
Tablo 31. Köklerin kutsal kitaplardaki kullanım sayıları	317

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Werner Welte’e göre semantik ve şubeleri.....	15
Şekil 2. Ferdinand de Saussure’e göre eşzamanlı ve artzamanlı semantik.....	16
Şekil 3. “Z/K/W (Z/K/Y)” köküne Tanakh’ta, İnciller’de ve Kur’ân-ı Kerîm’de verilen anlamlar	319
Şekil 4. “S/D/K” köküne Tanakh’ta, İnciller’de ve Kur’ân-ı Kerîm’de verilen anlamlar	320
Şekil 5. “Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün kök ve terim anlamları ile diğer anlamları.....	321
Şekil 6. “S/D/K” kökünün kök ve terim anlamları ile diğer anlamları	322

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklama
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
akt.	: Aktaran
a.s.	: Aleyhisselam
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: İbn
bkz.	:Bakınız
bşe.	: Bir şeye
byy.	: Basım yeri yok
c.c.	: Celle Celaluhu
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Enst.	: Enstitüsü
Fak.	: Fakültesi
FÜİFD	: Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
KJV	: King James Version
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
RSV	: Revised Standard Version
r.a.	: Radiya'l-Allahu anhu
sad.	: Sadeleştiren
Sos.	: Sosyal
tah.	: Tahkik eden
terc.	: Tercüme eden
TDK	: Türk Dil Kurumu
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
trsz.	: Tarihsiz
Üniv.	: Üniversitesi
vb.	: ve benzeri
vs.	: ve sair
Yay.	:Yayınları
YYÜİF	: Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Önemi

Yüce Allah'ın (c.c.) gönderdiği peygamberlerin getirdikleri din, Allah (c.c.) katında tek din olan İslam'ın değişik zaman dilimlerindeki farklı tezahürleridir. Allah (c.c.), ilahi prensipleri, insanlığı mutluluğa ve huzura ulaştıracak en güvenli ve en kestirme yolları, bu din ve güzide Peygamberleri vasıtasıyla bizlere bildirmiştir. Peygamberler, tıpkı uzayıp giden sağlam ve dümdüz bir zincirin halkaları gibidirler. Birbirleri ile kenetlenmiş ve aynı zamanda birbirlerini de destekleyip, tasdikleyen ve güncelleyen bu halkaların sonuncusu, son Peygamber Hz. Muhammed'dir. Hz. Peygamberin bizlere getirdiği din İslam dinidir.

İslam dininin yüce, şerefli, çok değerli¹, hüküm ve hikmet sahibi² kitabı Kur'an-ı Kerim, önceki peygamberlerin mucizelerinde tamamlayan, değişmeyen ilahi hikmete uygun, ebedî, bir mesaj³ ve çağrıdır. Son çağrı Kur'an-ı Kerim, en mükemmel mesajlar ve ilahi kanunlarla gelmiş, yeryüzünde gerçekleştirmek istediği en büyük gayesi olan tevhid inancını tüm insanlığa ilan etmiş ve bu inancı en güzel şekliyle yeniden yeryüzünde hâkim kılmıştır. Yüce yaratıcının insanlara rehber ve hidayet kaynağı olarak göndermiş olduğu Kur'an'ı, Hz. Peygamber ve nüzul dönemindeki ilk muhataplar nasıl anlamışlarsa, daha sonra gelen yeni nesillerinde, o minval üzere anlamaları, Kur'an'dan yanlış anlamlar çıkartmamaları çok önemli bir konudur. Kur'an, insanlardan okunmayı, ayetleri üzerinde düşünüpdeğerlendirmeler yapılmasını, anlaşılmayı ve ihlâsla açıklanıp hayata tatbik edilmeyi beklemektedir.⁴

¹ Vâkıa Suresi, 56/77.

² Yâsîn Suresi, 36/2.

³ Ahmet Nedim Serinsu, *Kimi Örnek Almalı?*, Şule Yay., İstanbul 2003, s. 19.

⁴ Ahmet Nedim Serinsu, *Kur'an Nedir?*, Şule Yay., İstanbul 1999, s. 11-12.

Kur'ân-ı Kerîm'i kendilerine emrolunduğu üzere tebliğ ve tatbikle sorumlu tutulmuş olan müslümanların, bu yükümlülüklerini gerçekleştirebilmeleri hiç kuşkusuz Kur'ân'ı sağlıklı bir biçimde anlamaları durumunda mümkün olabilecektir; zira yanlış anlaşılmış ya da tam olarak anlaşılamamış bir metnin, doğru olarak tatbik ve tebliğ edilebilmesi imkân dâhilinde değildir.⁵ Kur'ân'ın, indiği dönemde anlaşılmazlığı konusunda ileri sürülen bir iddianın bulunmadığı bilinmektedir. Yani Kur'ân'ın ilk muhatapları, Kur'ân'ı anlama noktasında bir problemle karşılaşmamışlardır. Vahyin, kendi konuştukları dille inmiş olması, nüzul ortamını yaşıyor olmaları elbette Kur'ân'ı anlamalarını kolaylaştırıyordu. Ayrıca anlamakta güçlük çektikleri ayetlerin anlamlarını Hz. Peygamber'e sorma imkânına sahiptiler. Mamafih anlamayıp da yorumunu Hz. Peygamber'e sordukları ayetlerin sayısının çok da fazla olmadığı görülmektedir.⁶ Kur'ân-ı Kerîm, belli bir zamanda, belli bir mekânda, en son olarak, kendisiyle aynı zaman ve mekânı paylaşan bir muhatap kitlesine hitaben nâzil olduğundan, ilk ve doğrudan muhatapların Kur'ân karşısındaki durumları, elbette sonraki nesiller gibi değildi. Vahy-i ilâhi onlara kendi anadillerinde gelmişti ve onlarla aynı dili konuşuyordu. Metin ile muhatap arasında zaman farkı bulunmuyordu ve dolayısıyla sözcüklerin anlamlarıda değişmemişti. Dil, toplumsal uyuşmanın bir sonucu olduğundan, metnin dili ciddi sorunlara yol açmadı. Kimse, Kur'ân'ı dil düzeyinde anlamadığını ya da anlayamadığını söylemedi, söyleyemedi. Bilakis Kur'ân'ın ilk muhatapları, ne dediğini, kendilerine neleri emredip yine kendilerine neleri yasakladığını bildikleri, anladıkları bir kitaba iman ettiler ya da yine ne dediğini anladıkları bir kitabı inkâr ettiler.⁷

⁵ Dücane Cündioğlu, *Kur'ân Çevirilerinin Dünyası*, Kitabevi Yay., İstanbul 1999, s. 55.

⁶ M.Sait Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Kitap Dünyası Yay., Konya 2004, s. 23.

⁷ Dücane Cündioğlu, *Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e Anlamların Tarihi*, Kitabevi yay., İstanbul trsz, s. 45.

Hız. Peygamber'den sonra, özellikle “dört halife devrinden itibaren İslam Devleti'nin sınırları Arap yarımadasını aşmış, bünyesine yeni ülkelerle beraber ayrı kültür ve farklı dinlere mensup cemiyetleride katmaya başlamıştır.”⁸ İslam Devletinin kurulması ile sonuçlanan büyük askerî fetih hareketleri, arkasında büyük bir medeniyetin mîrâsını bırakmış, dînî, siyâsî ve kültürel kalkınma hareketleri meydana gelmiştir. Meydana gelen bu gelişmeler sebebiyle Arap dili, renkleri, kanları, mâzîleri, kültürleri ve durumları birbirinden farklı muhtelif milletler arasında ağızdan ağıza dolaşmış, yayılmış ve kullanılır hale gelmiştir.⁹Bu durum neticesinde aynı zamanda Arap dilini bilmeyen ama öğrenmek isteyen Müslümanların sayısı da doğal olarak artmış, bu kişilerin Kur'ân'ı anlama çabaları ve bu çabalara matuf çalışmalar da tabi olarak artış göstermiştir.

Kur'ân-ı Kerîm kıyamete kadar değişmeden fakat yorumlara açık olarak hayatiyetini sürdürecektir. Onun incelenmesi, değerlendirilmesi, açıklanması ve anlaşılması, belli bir zaman diliminde yaşamış, belirli şahıslarada münhasır değildir.¹⁰ Bunula birlikte, Kur'ân'ın sağlıklı bir şekilde anlaşılabilmesi için, Kur'ân metinleri incelenirken, “ayetin siyâk-sibâk çerçevesi ve Kur'ân'ın bütünlüğü çerçevesi”¹¹kaideleri gözden uzak tutulmaması gereken hususlardandır. Kur'ân'da kelimeler genellikle en yaygın lügavî manalarıyla kullanılsa da, bazen ikinci, üçüncü dereceden anlamlarının gözetildiği de olur. Öte yandan kelimeler, sözlük anlamlarıyla irtibatlı olmakla birlikte bu anlamın dışında, Kur'ân'ın mana sisteminin

⁸ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, Fecr Yay., Ankara 2005, s. 90.

⁹ Emîn el-Hûlî, *Kur'ân Tefsirinde Yeni Bir Metod*, (Çev. Mevlüt Güngör), Kur'ân Kitaplığı Yay., Ankara 2001, s. 93.

¹⁰ Halis Albayrak, *Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine: “Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri”*, Şule Yay., İstanbul 1992, s.41.

¹¹ Albayrak, *Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine*, s. 43.

ortaya çıkardığı yeni bir kavramı, olguyu ifade etmek içinde kullanılabilir.¹² Dolayısıyla Kur’ân kelimelerinin, yine Kur’ân’ın tamamını kapsayan bir bakış açısı içinde değerlendirilmesi¹³ üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir noktadır.

Kur’ân-ı Kerîm’in doğru bir şekilde anlaşılabilmesindeki etkenlerden bir tanesi de hiç kuşkusuz nüzul ortamının bilinmesi ve o atmosferin zihinlerde sağlıklı bir şekilde canlandırılabilmesidir. Bilindiği gibi “nüzul ortamında meydana gelen bir hâdiseye veya Hz. Peygamber’e yöneltilmiş bir soruya, vuku bulduğu günlerde bir veya daha fazla ayetin, tazammun etmek (hâdiseyi, soruyu kapsayan nitelik ve özellikleri içermek), cevap vermek veya hükmünü açıklamak üzere inmesine vesile teşkil eden ve vahyin nazil olduğu ortamı resmeden hâdiseye sebep-i nüzul”¹⁴ denmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’in anlaşılması çabalarında, Kur’ân-nüzul asrı insanı arasındaki ilişkiye bir anlamda ayna konumunda olan esbab-ı nüzulün¹⁵ bilinmesi, hicri ilk asırdan beri Kur’ân muhatapları tarafından benimsenmiş önemli bir realitedir. Zaten bir kelime, olguya da kavramın anlamının doğru tespit edilmesinde izlenecek en iyi yol, sözcüğün semantik kategorisini, o sözlüğün kullanıldığı konum ve şartlara bakarak tasvire çalışmaktır.¹⁶ Çalışmanın temel konusunu çok fazla dağıtmama adına bu önemli konuyu sadece hatırlatıp geçmek istiyoruz.

Kur’ân, kendisinden önceki kutsal kitapları tasdik etmiş ve tahrife uğrayan yönlerini düzeltmiştir. Hernekadar tahrif edilmiş de olsalar Kur’ân-ı Kerîm’den önceki kutsal kitaplar ile Kur’ân-ı Kerîm, birbirleri ile yakinen ilgilidir ve Kur’ân, sık sık kendisinden önceki bu kutsal kitaplara atıflarda bulunmaktadır. Kur’ân’ın

¹² Albayrak, *Kur’ân’ın Bütünlüğü Üzerine*, s. 136.

¹³ Albayrak, *Kur’ân’ın Bütünlüğü Üzerine*, s. 137.

¹⁴ Ahmet Nedim Serinsu, *Kur’ân ve Bağlam*, Şule Yay., İstanbul 2012, s. 56.

¹⁵ Serinsu, *Kur’ân ve Bağlam*, s. 186.

¹⁶ Toshihiko İzutsu, *Kur’ân’da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, (çev. Selahattin Ayaz), Pınar Yay., İstanbul 1991, s. 32.

büyük bir bölümü önceki peygamberler ve toplumlarının kıssalarıyla doludur. Kur'ân, geçmiş toplulukların başına gelen olayları anlatırken, onların yaşadıkları bölgelerin hâlâ gözler önünde olduğunu ifade eder. Geçmiş topluluklardan geriye kalan kültür ve medeniyet izleri, sonraki nesillerin ibret almaları ve onların yaşantı biçimlerini hayallerinde canlandırabilmeleri için önemli verilerdir. Zaten Kur'ân'da çeşitli topluluklardan söz edilmesinin temel sebebi, muhataplarının yaşanmış o hayat hikâyelerinden ders almalarıdır. Kıssalarda çok sayıda yer ismi ve şahıslar zikredilmekte; geçmiş dönemlerde yaşamış toplumların mimarisinden, sanatlarından, ziraî faaliyetlerinden, iktisadî, sosyal ve siyasî düzenlerinden, inanış biçimlerinden, örf ve adetlerinden söz edilmektedir.¹⁷ Kısacası Kur'ân, kendisinden önceki vahiylerle, o vahiylerin geldiği topluluklarla ve o toplulukların özellikleriyle yakinen ilgilidir. Dolayısıyla Kur'ân, kendisinden önceki en yakın vahiyler olan gerek Tevrat (Tanakh)¹⁸ olsun, gerekse İncil¹⁹ olsun bu kutsal kitaplara, onları getiren peygamberlere ve geldikleri topluluklara da sıkça yer vermektedir.

¹⁷ Halis Albayrak, *Tefsir Usûlü*, Şule Yay., İstanbul 1998, s. 133.

¹⁸ Tanakh ismi ile üç bölümden oluşan yahudi kutsal kitabı “Ahd-i Atîk” (Eski Ahid) kastedilmektedir. Tanakh, bölüm adları olan Torah (Tevrat), Nevi'im (Peygamberler) ve Ketuv'im (Kitaplar) kelimelerinin baş harfleri olan “taf” (t), “nun” (n) ve “kaf” (kh)'ın birleştirilmesinden oluşmuş bir isimdir. Hristiyanlar, yahudilerin kutsal kitaplarına Ahd-i Atîk demektirler. Ahd-i Atîk, hristiyanlarca da kutsal kabul edilmekte ve hristiyan Kitâb-ı Mukaddesi'nin ilk bölümünü teşkil etmektedir. Türkçe'de de bu teâmüle uyularak yahudi kutsal kitabına “Ahd-i Atîk” (Eski Ahid) denilmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, Pınar Yay., 3. Baskı, İstanbul 2010, s. 33; Ö. Faruk Harman, “Ahd-i Atîk”, *DİA*, I, 494-501.

¹⁹ Kitâb-ı Mukaddes deyişi, Ahd-i Atîk (Eski Ahid) ile Ahd-i Cedîd'i (Yeni Ahid) ifade etmektedir. Ahd-i Atîk hem yahudi, hem de hristiyanların kutsal kitabı olduğu halde Ahd-i Cedîd sadece hristiyanlar tarafından kutsal kabul edilmektedir. Ahd-i Cedîd'i teşkil eden kitapların sayısı, Trente Konsili'nde tesbit edilip kesinleşen şekliyle yirmiyedidir. Bu kitaplar İnciller (4), Resullerin İşleri, Pavlus'un Mektupları (14), Genel Mektuplar (7) ve Yuhanna'nın Vahyi'dir. İncil kelimesinin aslı “iyi haber, müjde” anlamında Yunanca euaggelion (euangelion) olup Latince'ye evangelium, Fransızca'ya évangile olarak çevrilmiştir. İngilizce'deki karşılığı ise eski ingilizce godspel kelimesinden gelen gospels'dir. Euaggelion kelimesinin ya doğrudan veya Habeşçe şekli olan wangel kanalıyla Arapça'ya İncil olarak geçtiği ileri sürülmektedir. İncil (euaggelion) kelimesini, Ahd-i Cedîd külliyatı içinde hristiyanî anlamda ilk defa Pavlus “İsâ tarafından öğretilen yeni doktrin” anlamında kullanmıştır. Ahd-i Cedîd yazarları İncil kelimesine genellikle “Mesîh tarafından insanlığa getirilen ve havârilerce vaaz edilen kurtuluş müjdesi, İsâ Mesîh'in doktrini” manasını yüklemiştir. Yani İncil, hristiyan vahyini ve İsâ Mesîh vasıtasıyla Tanrı ile insanlar arasında yapılan “Yeni Ahid”i ifade etmektedir. Hristiyanlık İncil adı verilen çok sayıdaki kitap arasında

Kur'ân, açık, katıksız bir Arapça ile indirilmiştir.²⁰ Kur'ân'ın ilk muhatapları, Kur'ân'ı nasıl anlamışlarsa yine günümüzde de o şekilde anlaşılabilmesi için yazılı bir metin olan Kur'ân metinlerinin dilbilimsel açıdanda incelenmesi hiç kuşkusuz yadsınamaz bir zorunluluktur. Kur'ân kelimelerinin ilk olarak ortaya çıktıkları sırada ve onların ilk okuyucusu, tebliğcisi ve öğreticisi olan Resûlullah (a.s.) tarafından okunduğunda, O'nun etrafında bulunan kimselerin yani Kur'ânla karşılaşan ilk halkada bulunan kişilerin onlardan ne anladıklarını tesbit etmeye bilhassa dikkat etmek üzerinde durulması gereken önemli bir noktadır.²¹

Kur'ân'ın incelenmesi, anlaşılması ve yorumlanması konusu, nüzulünden günümüze kadar bilim adamları arasında süregelen temel tefsir problemlerinden biri olma özelliğini daima korumuş ve korumaya devam etmektedir. Çünkü Kur'ân, özellikle Müslümanlar başta olmak üzere tüm insanlık açısından anlaşılması son derece önemli olan mâna katmanlarıyla örgülü dinî bir metindir.²² Kur'ân'ın, katıksız bir Arapça ile indirildiği bilindiğine göre onun dil yönünden incelenmesi, tahlil edilmesi önemli ve zorunlu bir konudur. Kur'ân'ı anlamaya ve yorumlamaya çalışan herkes, onu dilbilimsel açıdan bir tahlile tabi tutmuştur. Bir metin hangi dilde ifade edilmişse bunun doğru ya da sahih bir biçimde anlaşılması da o dilin hususiyet ve kullanım kurallarına göre olacaktır. Bu husus, metnin zorunlu olarak dilbilimi ve anlambilimi açısından tahlilini gerektirir. Bu bağlamda metin tarihin muayyen bir döneminde ortaya çıkmışsa bunun anlaşılması dilin tarihî gelişim ve değişim seyrinin araştırılmasını da zorunlu kılar. Yani günümüzden asırlarca önce yazılmış bir metni

sadece dördünü muteber addederek “ilham edilmiş kitaplar” (canon) listesine dâhil etmiş, diğerlerini ise apokrif sayarak reddetmiştir. Kilise bu dört İncil'in Matta, Markos, Luka ve Yuhanna tarafından yazıldığını kabul etmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Ö. Faruk Harman, “İncil”, **DİA**, XXII, 270-276; Hikmet Tanyu, “Ahd-i Cedîd”, **DİA**, I, 501-507.

²⁰ Nahl Suresi, 16/103.

²¹ Hülî, *Kur'ân Tefsirinde Yeni Bir Metod*, s. 94.

²² Hasan Yılmaz, *Semantik Analiz Yönteminin Kur'ân'a Uygulanması*, Kurav Yay., 1. Baskı, Bursa 2007, s. 7.

anlamaya çalışırken bunu, dilbilim ve anlambilim yönünden tahlil ederken ilmî araştırmalara ihtiyaç duyulur.²³

Büyük askeri fetih hareketlerinin neticesinde bir İslâm devletinin kurulması ve sonrasında yaşanan gelişmeler, Arapça kelimelerin hayatında tedrici, geniş ve uzun adımların atılmasını hazırlamıştır. Hatta bu gelişmeler öyle bir seviyeye ulaşmıştır ki bir edebiyâtçının bu yüce Kur’ân’ın edebî metnindeki kelimeleri, onların tarihi seyrini ve onlarda zaman içinde meydana gelen değişiklikleri tam bir şekilde nazarı itibara almadan anlamaya kalkışması apaçık bir hata haline gelmiştir. Zîra kültürel, ekonomik ve sosyal alanda meydana gelen gelişmelerin ve değişmelerin kelimelerin hayatına ve manaya delaletlerine büyük etkileri olmuştur.²⁴

Dolayısıyla bu aşamada, Sami Dilleri ailesine mensup Arap dili ile indirilen Kur’ân’ın, daha iyi anlaşılabilmesi adına diğer kutsal kitaplardan ve bu kutsal kitapların Sami Dilleri ailesine mensup olan dillerinden “istifade edilebilir mi?” ya da “nasıl istifade edilebilir?” soruları akla gelmektedir.²⁵ Yine bu aşamada önemli olan bir noktayı Salih Akdemir şu şekilde ifade etmektedir: “... Daha da önemlisi, hemen bilinen bütün vahiy sürecinin, Kur’ân da dâhil olmak üzere Sami Dilleri vasıtasıyla gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu nedenle biz, vahiy sürecini bir bütün olarak almaya özellikle özen gösteriyoruz. Şurasını hiçbir zaman unutmamak gerekir ki, Eski Ahid ve İnciller, inceleme konusu yapılmadan Kur’ân’ı doğru olarak anlamak asla söz konusu olamaz. Bunun nedeni, Kurân’ın sürekli bir biçimde kendinden önceki vahiyler atıfta bulunması ve daha da önemlisi onları onaylamak için geldiğini açıkça bildirmesidir. Kur’ân’ı doğru anlamak konusunda önceki vahiyleri bilmek ne denli önemli ise onu Hz. Peygamber’in ve onun güzide ashabının

²³ Albayrak, *Tefsir Usûlü*, s. 127, 143.

²⁴ Hûlî, *Kur’ân Tefsirinde Yeni Bir Metod*, s. 93.

²⁵ Nihad M. Çetin, “*Arap (Yazı, Dil, Edebiyat)*”, **DİA**, II, 282.

anladığı gibi anlayabilmek için de onda geçen fiil köklerinin kök anlamlarını doğru bir biçimde belirlemek de son derece önemlidir. Şu halde Kur'ân'ı anlamada artsüremli semantik araştırmalar kaçınılmazdır. Kur'ân metnini anlamada bu yöntem bizim için olmazsa olmaz bir yöntem olmuştur. Bu yöntem sayesinde ki, Kur'ân'ı Hz. Peygamber'in anladığı gibi anlama imkânı gündeme gelebilmiştir. Böyle bir endişe taşınmadığı takdirde, köklere, Hz. Peygamber zamanındaki taşımadıkları anlamları yüklemek kaçınılmaz olacaktır.”²⁶

Akdemir'in de ifade ettiği gibi Kur'ân metinlerinin daha iyi anlaşabilmesi için artsüremli çalışmalar yaparak aynı kökene mensup dillere sahip olmaları açısından önceki kutsal kitaplardan istifade etmek önemlidir. Arapça, tarihte bir ilim dili olarak kullanılmış ve semantik araştırmalar yapmak içinde son derece elverişli bir dildir. Konuyu Kur'ân açısından ele alırsak meselenin ne kadar önemli olduğunu rahatlıkla görebiliriz. Kur'ânî kavramların semantik analizleri, Kur'ân'ı doğru anlamamıza yarayacaktır. Kur'ân'ı doğru anlamaya Kur'ân'ın kendisi işaret etmektedir. Kur'ân'da birçok kere geçen “lisânen arabîyyen”, “Kur'ânen arabîyyen” tabirleri, bir yandan Kur'ân'ın Arapça olduğunu vurgularken diğer yandan da Arapçayı bir lisan haline getiren temel veya köke dayanıldığında daha iyi anlaşılacağını îma etmektedir. Çünkü onun Arapça olduğunu vurgulamak muarrap olmadığını ispat etmektir. Bunun için de Arapça'da kelimenin kökünü, kök anlam veya kök anlamlarını aramak gerekir. Tabiri caizse Arapların tanıdığı kelimelerden, yakın çevreden, deveden örneklerini bulmaktır. Dolayısıyla bununla semantik bir bağlam oluşturmaktır. Öyleyse semantik metot Kur'ân'ı anlamada gerekli bir metottur. Zaten Kur'ân diğer yandan kendi sistematigi içinde ayetleri birbiriyle tefsir

²⁶ Salih Akdemir, “Kur'ân-ı Kerîm'e Dilsel Yaklaşımlar: Yeni Bir Kur'ân-ı Kerîm Sözlüğünün Gerçekleştirilmesine Katkı”, **1. Uluslararası Kur'ân'ı Yeniden Düşünme İlmi Toplantısı**, 3-4-5 Mayıs 2013, Ankara, s. 15.

etmekte, bir ayete verilen anlamın diğer ayetlerle muvafık oluşu vurgulanmakta ve insanlar ayetler üzerinde düşünmeye ve değerlendirmeye davet edilmektedir. Aslında zikredilen bu noktalar üzerinde durulup yorumlandığında semantiğin, Kur’ân’ın bize önerdiği kendi metodu olduğu görülmektedir.²⁷

Yukarıda da kısaca ifade edildiği gibi Kur’ân metninin daha sağlıklı bir şekilde anlaşılmasında o metni dil bakımından inceleyen çalışmaların yapılması kaçınılmazdır. Bu noktadan hareketle araştırmamızın konusu; “Kur’ân-ı Kerîm’de Geçen “Z/K/W(Z/K/Y)” ve “S/D/K” Köklerinin Vahiy Sürecinde Artsüremli (Diachronic) Semantik İncelemesi” olarak tespit edilmiştir. İslam’ın beş temel şartından bir tanesini oluşturan “zekât” kavramının türediği kök olan “Z/K/W(Z/K/Y)” kökü ile birlikte S/D/K” kökü, Kur’ân-ı Kerîm’de çokça zikredilmekte, aynı zamanda bu kökler, Tanakh ve İncillerde de sıkça geçmektedir. Araştırmada, artsüremli semantik yöntem kullanılarak bu iki kökün anlamları ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Tüm dillerin zamanla değişebilme potansiyaline sahip olduğu, bazı dillerin gelişip zenginleştiği, bazılarının ise tıpkı bir insanın hayatını kaybetmesi gibi kaybolup gittiği, yine bazı dillerin de tıpkı bir insanın doğması gibi yeni kuramsal ve teknolojik gelişmeler sonucunda doğduğu ve kullanıldığı bilinen bir gerçekliktir. Dilin iletişimi sağlayan en önemli araç olması nedeniyle dilde meydana gelen değişimler ya da hareketlenmeler, belli bir dilin tüm kullanıcılarını değişik ölçülerde

²⁷ İsmail Yakıt, “Dogru Bir Kur’ân Tercümesinde Semantik Metodun Önemi”, **I. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri (1-5 Kasım 1993)**, DİB Yay., Ankara 1995, s. 414-415.

(değişimden etkilenme derecesine ve yaptığı işe bağlı olarak) ilgilendirir.²⁸ Dolayısıyla kutsal metinlerin anlaşılması süreci de doğal olarak dildeki değişmelerden etkilenme noktasında nasibini almaktadır.

Önemli bir dil olan Arap dili de bütün diller gibi, geçmişten günümüze dek çeşitli nedenlerin etkisinde kalarak anlam konusunda birçok değişikliğe uğramıştır ve uğramaya da devam edecektir. Ayrıca Kur’ân, inmesiyle birlikte Arapça sözlüklere daha önce taşımadıkları yeni anlamlar yüklemiştir. Kur’ân, aradan çok fazla bir zaman geçmeden insanlığın tanıdığı olduğu en büyük uygarlıklardan birini inşa etmiş, meydana gelen sosyolojik gelişmeler nedeniyle bu dönemde de sözcükler, yeniden anlam değişikliklerine uğramışlardır.²⁹

Kur’ân’ın doğru bir şekilde anlaşılması, ilk muhataplarından beri onu anlamaya çalışan herkesin en önemli ve öncelikli gayesi olmuştur. Kur’ân’ın sağlıklı bir şekilde anlaşılabilmesi, Kur’ân kelimelerine yüklenen anlamların isabetli olması ile doğru orantılıdır. Yine bu durumda Kur’ân kelimelerinin kök anlamlarının doğru tespit edilmesi ile yakinen ilgilidir. Bu nedenle çalışmadaki öncelikli amacımız, Kur’ân’ın daha doğru anlaşılabilmesi adına, daha önce söylediğimiz gibi bu köklerin anlamlarını ortaya koyabilmektir. Çalışmaya konu olan köklerin vahiy süreci içerisinde yani Kur’ân’dan önceki kutsal kitaplarda hangi anlamlara geldiği, cahiliye dönemindeki anlamları ve Kur’ân’ın nazil olması ile birlikte hangi anlamlara geldiği ya dakazandıkları anlamları tespit etmek araştırmanın amacı içerisinde.

Bununla birlikte Kur’ân kelimelerinin tarihi süreç içerisinde uğradıkları anlam değişikliklerini de kapsayan ve buna göre hazırlanmış sözlüklere olan ihtiyacı vurgulamak, yaptığımız çalışma ile böyle bir sözlüğün oluşmasına katkıda bulunmak

²⁸ Betül Parlak, “Dil Değişimi Ve Türkçe Kullanımı Tartışmaları”, **Muğla Üniv. Sos. Bilimler Enst. Dergisi**, 2000, C, I, Sayı 2, s. 1.

²⁹ Salih Akdemir, *Karşılaştırmalı Sami Dilleri Araştırmaları*, Yayınlanmamış Kitap, 3-4.

da çalışmanın amaçları arasındadır. Bu noktadan hareketle Kur'ân kelimelerinin anlamlarının tespit edilmesi noktasında Karşılaştırmalı Sami Dilleri araştırmalarının önemini belirtmek de bir başka amacımızdır.

Ayrıca kelimelerin kök anlamlarının doğru bir şekilde tespit edilebilmesi aşamasında, artsüremli semantik analiz yöntemini kullanmanın önemine dikkatleri çekmek de araştırmanın önemli bir yönünü teşkil etmektedir.

Araştırmanın Metodu

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'i tüm insanlığa akletmeleri, düşünmeleri ve neticesinde anlayıp hayatlarına hayat kılmaları için göndermiştir. Kur'ân, birçok ayette bu mevzuda tembihlerde bulunmakta ve “akletmez misiniz?”, “düşünmez misiniz?” şeklinde uyarılar yapmaktadır.³⁰ Yani Allah (c.c.), bizden öncelikle Kur'ân'ı anlamamızı beklemektedir ki Kur'ân'ı anlama ve yorumlama çabaları, Kur'ân'ın nüzulünden günümüze değin hiç durmamış ve bu faaliyetler tarih boyunca farklı dönemlerde farklı şekillerde îfa edilegelmiştir³¹. Zaten Kur'ân'ın, anlaşılmayı esas aldığı ve bilinçli olmayı, inançlı olmanın ön koşulu kabul etmiş bir kutsal kitap olduğu açıkça ortadadır.³²

İlk muhatapların sahip oldukları avantajlar (Kur'ân âyetlerinin nüzulüne bizzat şahit olmaları ve birçok âyetin tefsîrini bizzat Hz. Peygamber'den öğrenmeleri gibi...), onların anlama noktasında pek fazla sıkıntı çekmeden Kur'ân-ı Kerîm'i anlayabilmelerine imkân sunmuştur. Fakat daha sonra gelen nesiller için aynı avantajlar genel itibariyle söz konusu olmadığından Kur'ân metinlerini anlamak

³⁰ Örneğin bkz: Yusuf Suresi, 12/2, 109; Zuhur Suresi, 43/3; Nahl Suresi, 16/44; Yunus Suresi, 10/16; Hûd Suresi, 11/51.

³¹ Dücan Cündioğlu, *Kur'ân'ı Anlamanın Anlamı*, Kitabevi Yay., İstanbul 1998, s. 11.

³² Hasan Kurt, “Kur'ân ve Tarih Bağlamında Anlam Arayışı”, **İslami İlimler Dergisi 1. Kur'ân Sempozyumu**, İslami İlimler Dergisi Yay., 1. Basım, Çorum 2007, s. 57.

biraz daha zor bir hale dönüşmüştür. Haddi zatında normal bir metni anlamak bile ciddi bir gayret isterken, dinî metinleri sağlıklı bir şekilde anlamak haliyle daha da hassas hareket edilmesi gereken bir çalışma ve gayret gerektirmektedir. Bununla birlikte daha öncede ifade edildiği gibi toplumsal değişimler ve dilde meydana gelen değişmelerde düşünüldüğünde, Kur’ân metinlerini gerektiği gibi anlamak için kelimelerde meydana gelen anlam hareketlerini de kapsayacak şekilde titiz bilimsel çalışmaların yapılması bir zorunluluk olarak görülmektedir.

Diller, zamanla birlikte yinelenen, yenilenen, gelişen, değişen ve yerinde duramayan bir yapıya sahiptirler. Dillerin bu özellikleri, her dil için geçerli olduğu gibi tabiatıyla Arap dili içinde geçerlidir. Arap dilinde zamanla değişiklikler göstermiş, sözcük hazinesi çeşitli olayların etkisiyle farklılaşırken, bazen mevcut sözcüklerin bir kısmı kullanımdan kalkmış, bazen sözcüklerin kendileri sabit kalıp bu sözcükler yeni anlamlar kazanmış, bazende bu sözcük hazinesine yenileri eklenmiştir.³³

Kur’ân’ın, Allah’ın kelamı, konuşması ve sözü olması onun dille ilgili olduğu gerçeğini kabul etmeyi zorunlu kıldığı gibi yine Kur’ân’ın dilsel bir olgu olduğu gerçeğini de kabul etmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle dil, belki Kur’ân’ın amacı değildir ama amacının ifadesi ve bu ifade şeklinin kendisidir. Kur’ân’ın “dilsel bir olgu” şeklinde tavsif edilmesi halinde onun açıklanması, anlaşılması ve yorumlanmasında dille ve dilin tabiatıyla ilgili konuların da dikkate alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.³⁴ Ayrıca bilindiği üzere Arap dilinin özelliklerinin ve Kur’ân’da kullanılan kelimelerin, Kur’ân’ın indirildiği dönemde hangi anlamları

³³ Cündioğlu, *Kur’ân Çevirilerinin Dünyası*, s. 56.

³⁴ Cündioğlu, *Kur’ân’ı Anlamanın Anlamı*, s. 17.

ihtiva ettiklerinin ve hangi anlamlarda kullanıldıklarının bilinmesi, tefsirin olmazsa olmaz şartıdır.³⁵

Kutsal metin ve dinî nasların anlamlandırılması sürecinde kavramların anlaşılması, diğer metinlere göre daha büyük bir önem arzetymekte ve üzerinde hassasiyetle durmayı gerektirmektedir. Zira insanlara gönderilen kutsal metinlerin vermek istediğı mesaj, varlık ve evrene bakış şekilleri kavram kalıpları içerisinde takdim edilmektedir. Başka bir ifadeyle dildeki sonsuz mucize ilahi mesaj, tüm muhataplarına kavram örgüsü içinde sunulmaktadır.³⁶

Bilindiğı gibi kelimeler zamanla bir takım anlam kaymalarına uğrayarak değişebilmektedirler. Kelimelerin zaman içerisinde göstermiş oldukları mana değişiklikleri semantiğın konusudur. Bu konuyla ve özellikle Kur'ân semantiğı ile ilgili çalışmalarıyla tanınan T. İzutsu'ya göre Semantik; "bir dilin anahtar kelimeleri üzerinde yapılan analitik çalışmadır."³⁷ Yani kelimelerin tarihi seyir içerisinde kazandığı manalar bakımından yapılan bir incelemedir.³⁸ Dilbilimciler, mana değişikliklerine uğrayan kelimelerin asıl anlamlarını tespit ederken artsüremli ya da eşsüremli semantik çalışmalar yapabilmektedirler. Bu çalışmada, artsüremli semantik analiz metodu uygulanarak çalışmaya esas teşkil eden köklerin gerçek anlamları tespit edilmeye çalışılmıştır. Köklerin Arapça olması nedeniyle bu süreçte yapılan çalışmalar, Karşılaştırmalı³⁹ Sami Dilleri Araştırmaları kapsamında yürütölmüştür.

³⁵ Albayrak, *Kur'ân'ın Bütönlüğü Üzerine*, s. 136.

³⁶ Yılmaz, *Semantik Analiz*, s. 11.

³⁷ Toshihiko İzutsu, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, (çev. Süleyman Ateş), AÜİF Yay., Ankara 1975, s. 15.

³⁸ H. Mehmet Soysaldı, "Kur'an Semantiğı Açısından Takva", **FÜİFD**, Elazığ 1996, Sayı 1, s. 22.

³⁹ Düşünce tarihinde ilk defa Wilhelm Von Humboldt (1767-1835) çeşitli dilleri ve ulusları inceleyerek karşılaştırmalı dil araştırmalarına başlamış ve sistemli bir dil felsefesi kurmuştur. Humboldt, dili insan kültürünün gelişmesine bağlayarak tarih içine yerleştirmiş, dili insanın gelişmesinin her basamağı ile birlikte değişip gelişen bir tarihsel süreç olarak görmüştür. Ona göre yaşayan dillerin hiçbirini donmuş kalmış, oluşumunu bitirmiş, artık son noktasına erişmiş bir dil olarak inceleyemeyiz. Her düşünceyi dile getirmeye elverişli olan, en aydın, en ileri diller bile

Semantik, Grekçe “semantike-semantikos”dan gelme bir kelime olup, “anlam veren, anlamlayan, anlamını belirten” demektir. Buradan hareketle bir disiplin olarak “semiologie=anlam bilimi” manasına gelir ki Arapça’da bunun karşılığı “ilmu’l-meânî”dir. Türkçe’de ise semantik, “mana ilmi, sözlerin manası ilmi ve anlambilimi” olarak kullanılmaktadır. Semantik, ilmî bir disiplin olarak ise şöyle tarif edilmektedir: “Kelimeler ve önermelerle onların ifade ettiği anlam arasındaki ilişkiyi inceleyen bilim dalıdır.”⁴⁰

Semantiğin tarihçesine bir göz attığımızda ilk defa 1826-1827 yıllarında Alman dilcisi K. Reisig, “Lâtin Dilbilimi Üzerine Dersler” adlı kitabını hazırlarken, Grekçe “anuaola=anlam” kelimesinden türettiği “semosiologie” ismiyle anlambilimini kurmuştur. Ancak anlam bilimin temelleri, yaklaşık yetmiş yıl sonra Fransa’da Michel Breal tarafından sağlamlaştırılmıştır.⁴¹ Bu nedenle Michel Breal “semantiğin babası” kabul edilmektedir. Breal, ilk baskısı 1897’de yapılan kitabına verdiği adla (Essai de semantique) yeni ve ayrı bir bilim dalını yerleştirmiştir.⁴²

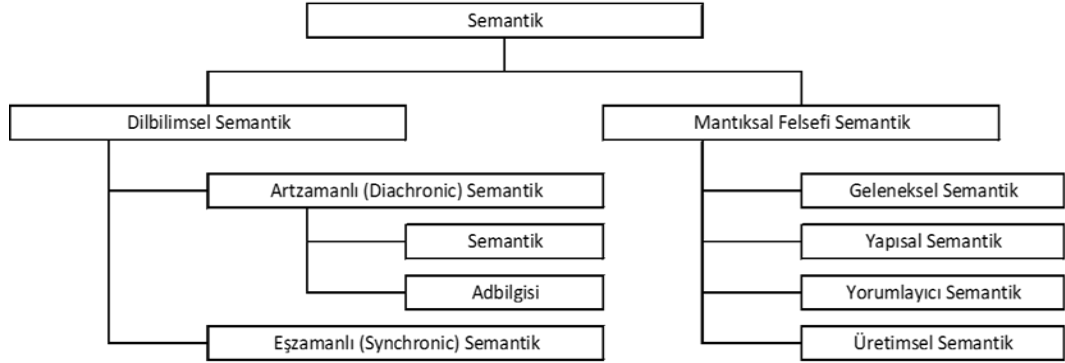
sürekli gelişme içindedir. Bedia Akarsu, *Wilhelm Von Humboldt’da Dil-Kültür Bağlantısı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, s. 7.

⁴⁰ H. Mehmet Soysaldı, “Kur’ân’ı Doğru Anlamada Semantik Metodun Önemi”, **YYÜİF Kur’ân ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu 17-18 Mayıs 2001**, Bakanlar Matbaası, Erzurum, s. 32; Ayrıca bkz. İsmail Yakıt, “Semantik Analizler Işığında Kur’ân’da “Reyb” ve “Yakîn” Kavramları”, **YYÜİF Kur’ân ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu 17-18 Mayıs 2001**, Bakanlar Matbaası, Erzurum, s. 51; Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul 1999, s. 763-765.

⁴¹ Doğan Aksan, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi (Ana Çizgileriyle)*, Ankara Üniv. DTCF Yay., Ankara 1978, s. 12.

⁴² Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yay., Ankara 2000, III, 141-142; H. Soysaldı, *Kur’ân’ı Doğru Anlamada Semantik*, s. 33.

Werner Welte ise semantik ve şubelerini aşağıdaki şemada olduğu gibi ifade etmektedir.⁴³

Şekil 1. Werner Welte’e göre semantik ve şubeleri⁴⁴

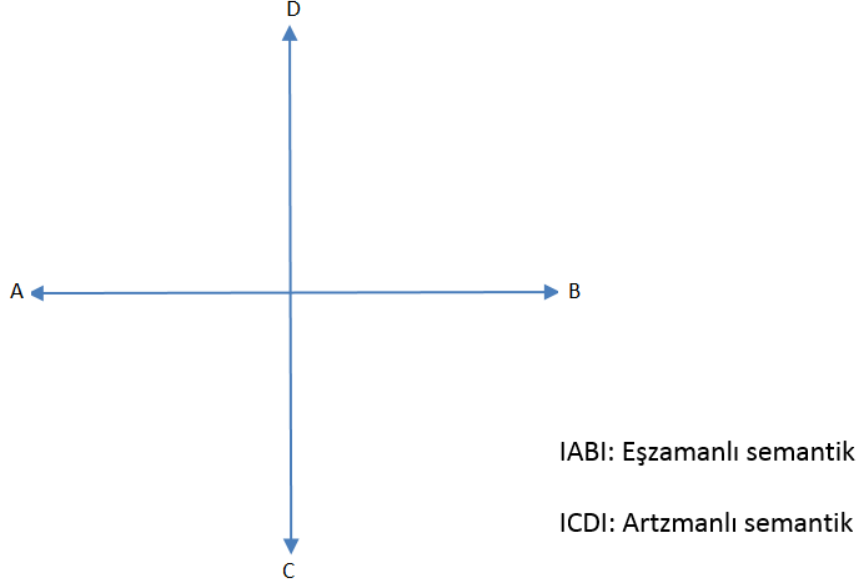
Dilbilimsel semantik aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi artzamanlı (diachronic) ve eşzamanlı (synchronic) semantik olmak üzere iki ana bileşkeden oluşmaktadır. Eşzamanlılık ile artzamanlılık arasındaki ilişkiyi ise semantik tarihinde önemli bir yere sahip olan ve çağdaş dilbilimin kurucusu⁴⁵ kabul edilen İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure (1857-1913) birbirini kesen iki eksen üzerinde açıklamaktadır.⁴⁶

⁴³ Aksan, *Her Yönüyle Dil*, III, 145.

⁴⁴ Soysaldı, *Kur’ân’ı Doğru Anlamada Semantik*, s. 37.

⁴⁵ Yunus Ekin, “T. Izutsu’nun Kur’an Semantiği Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme”, **İslâmî Araştırmalar Dergisi**, 2005, C, XVIII, Sayı 1, s. 97.

⁴⁶ M. Osman Toklu, *Dilbilime Giriş*, Akçağ Yay., Ankara 2003, s. 13.

Şekil 2. Ferdinand de Saussure'e göre eşzamanlı ve artzmanlı semantik

Dilbilimsel semantik “hem artzmanlı ve hem de eşzamanlı bir yaklaşımla, dilin zaman içindeki değişimleri ile dilin yapısı, yani anlam düzleminde görülen değişimler ile dilsel yapıların içerik bağlamında ortaya çıkardıkları problemler, düşünce ve anlam arasındaki karşılıklı ilişki üzerinde duran”⁴⁷ bir bilimdalı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Artzmanlı semantik metod, “herhangi bir dildeki kelimelerin anlamlarını; tarihin merhaleleri içerisinde artzmanlı bir inceleme ile anlamda meydana gelen değişiklikleri ve bunların sebeplerini gözlemlemek suretiyle inceleyen”⁴⁸ metottur. Eşzamanlı semantik metot ise “herhangi bir dildeki kelimelerin anlamlarını belirli,

⁴⁷ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 764.

⁴⁸ Abdülkerim Mücahid, “Semantiğin Arap ve Batı Dünyasındaki Serüveni” (Yazarın ed-Delâletü'l-Luğaviyye inde'l-Arab isimli eserinin “İlmü'd-Delâle Beyne'l Arab ve'l-Ğarb” başlıklı giriş bölümünün çevirisi), (çev. Celalettin Divlekçi), **AÜİFD**, 2006, C, XLVII, Sayı 2, s. 264.

sınırlanmış bir alanda; belirli bir zaman dilimi itibariyle ele alıp inceleyen”⁴⁹ metottur.

Kelime köklerinin anlamlarının belirlenmesinde artzamanlı semantik metot mu yoksa eşzamanlı semantik metot mu kullanılacak sorusuna Salih Akdemir: “Bu, araştırma yapılan konuya bağlıdır, özellikle dinî metinlerin anlaşılması söz konusu olduğunda, artsüremli bir semantik araştırmanın yapılması kaçınılmazdır.” demektedir, artsüremli ve eşsüremli semantiğin birbirlerini tamamladıklarını belirtmektedir⁵⁰.

Konunun daha iyi anlaşılması adına, “anlam” ve anlamla ilgili ortaya çıkabilen değişikliklerle ilgili açıklayıcı bilgilere yer vermek istiyoruz. Anlamak, “bir şeyin ne demek olduğunu ve neye işaret ettiğini kavramak; yeni bilgileri eskileriyle bir araya getirerek sonuç niteliğinde başka bir bilgi edinmek şeklinde, anlam ise bir kelimedenden, bir sözden, bir davranış veya olgudan anlaşılan şey; bunların hatırlattığı düşünce, nesne veya mana”⁵¹ olarak tanımlanabilir. Yine anlam dilsel ya da dile dayalı bir anlatımın belli bir iletişim ortamında taşıdığı veya taşınması muhtemel olan içerik olarak da ifade edilebilir.⁵² Yapısı içinde kendimizi hazır bulduğumuz ve böyle bir ortamda büyüüp geliştiğimiz dil, fikirlerimizi, değer yargılarımızı belirleyen etkin bir faktördür. Ancak yaşayan bir dil durmadan, sürekli olarak değişip gelişir. Gerçi bireyin sınırlı hayatı bakımından görünüşte bu değişme ve gelişme çok yavaş ilerler; bu hareketliliği, olsa olsa tarihsel zamanın ölçüleri ile kavrayabiliriz.⁵³

⁴⁹ Mücahid, *Semantiğin Arap ve Batı Dünyasındaki Serüveni*, s. 265.

⁵⁰ Akdemir, *Karşılaştırmalı Sami Dilleri Araştırmaları*, s. 2.

⁵¹ İsmail Parlatır ve diğerleri, *Türkçe Sözlük*, TDK Yay., 9. Baskı, Ankara 1988, I, 112; Ayrıca bu konuyla ilgili daha fazla bilgi için bkz. *Dil Derneği Türkçe Sözlük*, Dil Derneği Yay., Ankara 2005, s.104; İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, 1. Baskı, İstanbul 2005, I, 142.

⁵² Turan Koç, “Kur’ân Dili Açısından Söz-Anlam İlişkisi”, **YYÜİF Kur’ân ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu 17-18 Mayıs 2001**, Bakanlar Matbaası, Erzurum, s. 20.

⁵³ Macit Gökberk, *Değişen Dünya Değişen Dil*, YKY, İstanbul 1999, s. 71.

Anlam değişmesi, bir sözcüğün başlangıçta bir nesneyi, dile yansıttığını, başka bir deyişle, her bir sözcüğün bir temel anlam ögesini karşıladığını kabul ettiğimizde, bir sözcüğün zamanla o kavrama az çok uzaklaşması ya da yeni bir kavramı yansıtması durumuna denmektedir. Örneğin Türkçede, VIII. yüzyıl metinlerinde geçen “sakınmak” fiili hiç bir şekil değişikliğine uğramadan bugüne kadar gelmiştir. Ancak aynı ifade o zaman “düşünmek”, “üzerinde durmak”, “yaslanmak”, “kederlenmek” kavramlarını yansıtırken bugün “esirgemek, korumak” gibi anlamları ifade etmektedir.⁵⁴

Anlam değişmeleri geleneksel olarak; anlam daralması, anlam genişlemesi ve anlam kayması ya da başka anlama geçiş şeklinde üç ana başlık altında toplanmakta ayrıca anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesi de bunlara eklenerek beş başlık altında da incelenilmektedir.

1. Anlam Daralması

Anlam daralması, bir sözcüğün, eskiden anlattığı nesnenin bir bölümünü ya da bir türünü anlatır duruma gelmesidir. Türkçede anlam daralmasına verilebilecek en dikkat çekici örneklerden birisi, “oğlan” sözcüğünde görülür. Oğul sözcüğüyle birlikte Göktürk yazıtlarında geçen “oğlan”, Eski Türkçe’de hem kız, hem de erkek çocukları için kullanılıyordu (urı oğlan “erkek çocuk”; kız oğlan “kız çocuk” biçiminde, çeşitli kullanımları vardır). Bugün ise sadece erkek çocuk/çocuklar için kullanılmaktadır. Aynı şekilde, “davar” kelimesi Eski Türkçede her türlü “mal ve

⁵⁴ Aksan, *Her Yönüyle Dil*, I-III, 211-212.

varlık” için kullanılırken bugün Anadolu ağızlarında yalnızca koyun, keçi ve küçükbaş hayvanlar için kullanılmaktadır.⁵⁵

2. Anlam Genişlemesi

Anlam genişlemesi, bir kelimenin, temel anlam olarak bir nesnenin, bir işin bir bölümünü, ya da bir türünü gösterirken zamanla o nesnenin bütünü, bütün türlerini anlatır duruma gelmesine denmektedir. Mesela “ödül” eskiden yalnızca güreşlerde verilen “mükâfat” anlamında kullanılırken bununla birlikte günümüzde “yarışma (müsabaka)” anlamını da ihtiva etmektedir. Yine başka bir örnek de “dalga” sözcüğünde görülen anlam genişlemesidir. Türkçede önceleri yalnız sudaki belli devinimler için kullanılılan dalga sözcüğü, sonraları ise anlam genişlemesine uğrayarak fizikteki dalga kavramını da yansıtan bir terim olmuştur.⁵⁶

3. Anlam Kayması (Başka Anlama Geçiş)

Anlam kayması, bir sözcüğün eski anlamından bambaşka yeni bir kavramı yansıtmasına denir. Örneğin Türkçedeki “üzmek” eylemi, Göktürk yazıtlarında “kırmak, kesmek” anlamında kullanılmakta ve bu anlamın yüzyıllar boyu geçerli olduğu görülmektedir. Günümüz Türkçesinde ise bir kimseye dert, üzüntü vermek anlamında kullanılmaktadır. Anlam kaymasıyla ilgili bir diğer örnek de “ucuz”

⁵⁵ Aksan, *Her Yönüyle Dil*, I-III, 213. Ayrıca bkz. Aksan, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*, s. 119; Ayrıca bkz. Emrulah İşler, “Çok Anlamlılık, Anlam Daralması ve Kur’ân’ın Türkçe Çevirilerinde Yapılan Yanlışlar”, **YYÜİF Kur’ân ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu 17-18 Mayıs 2001**, Bakanlar Matbaası, Erzurum, s. 388; Daha fazla bilgi için bkz. Mustafa Karagöz, *Dilbilimsel Tefsir ve Kur’ân’ı Anlamaya Katkısı*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2010, s. 313-314.

⁵⁶ Aksan, *Her Yönüyle Dil*, I-III, 214. Ayrıca bkz. Aksan, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*, s. 120; Daha fazla bilgi için bkz. Karagöz, *Dilbilimsel Tefsir*, s. 314-315.

sözcüğüyle ilgili yaşanan değişimdir. “Ucuz” sözcüğü Eski Türkçede “kolay, değersiz, hakir” gibi anlamlarda kullanılmaktaydı.⁵⁷

4. Anlam İyileşmesi

Bir sözcüğün eskisine göre daha iyi bir anlam taşıyor hale gelmesi anlam iyileşmesi olarak değerlendirilmektedir. Mesela VIII. yüzyılda, Göktürk yazıtlarında “fena, kötü, perişan” gibi anlamlarla geçen “yabız” sözcüğü zamanla “yavuz” şeklini almış, “yaman, yiğit” anlamlarına ek olarak Anadolu ağızlarında “iyi, güzel, iyi huylu, eli açık” hatta “yakışıklı, güzel” anlamlarında kullanılır olmuştur.⁵⁸

5. Anlam Kötüleşmesi

Bu tür anlam değişimlerinde ise anlam iyileşmesinin tam tersi bir durum söz konusudur. Mesela Latince önceleri “yabancı, misafir” anlamına gelen “hostis” sözcüğü daha sonra düşman anlamında kullanılmaya başlamıştır. Yine Türkçeye Farsçadan geçen “canavar” sözcüğü önceleri “canlı hayvan” anlamında kullanılırken daha sonraları anlam kötüleşmesine uğramış ve günümüzde kullanılan anlamını almıştır.⁵⁹

Anlam değişikliklerinden kısaca bahsettikten sonra şimdide anlam değişikliklerinin nedenlerini maddeler halinde sıralamak istiyoruz.⁶⁰

1. Dilsel Nedenler

2. Tarihi Etkenler

⁵⁷ Aksan, *Her Yönüyle Dil*, I-III, 215. Ayrıca bkz. Aksan, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*, s. 121; Daha fazla bilgi için bkz. Karagöz, *Dilbilimsel Tefsir*, s. 315.

⁵⁸ Aksan, *Her Yönüyle Dil*, I-III, 215. Ayrıca bkz. Aksan, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*, s.122; Daha fazla bilgi için bkz. Karagöz, *Dilbilimsel Tefsir*, s. 316.

⁵⁹ Aksan, *Her Yönüyle Dil*, I-III, 215. Ayrıca bkz. Aksan, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*, s. 122.

⁶⁰ Daha fazla bilgi için bkz. Karagöz, *Dilbilimsel Tefsir*, s. 308-312.

3. Çeşitli Alanlardaki İhtiyaca Bağlı Etkenler
4. Sosyo-Kültürel Etkenler
5. Sosyo-Politik Etkenler
6. Sosyo-Psikolojik Etkenler

Yukarıda anlam ve anlam değişikliklerinden bahsettikten sonra bu bağlamda şunu da ifade etmek isteriz ki, zamanla, kelimeler, diller, anlam vs... değişmekte ve adeta “değişmeyen tek şey değişimin kendisidir” ifadesi en net haliyle ortaya çıkmaktadır. André Martinet’in konuyla ilgili şu ifadeleri dikkat çekicidir. “Her dil her an değişir. Bir Fransız’ın ‘la Chanson de Roland’ı (Roland Destanı)’ şöyle bir gözden geçirmesi ya da, o denli gerilere uzanmandan, Rabelais ya da Montaigne’i özgün betiklerinden okuması dillerin süreç içerisinde değiştiğini kuşkuya yer bırakmayacak biçimde anlaması için yeterlidir. Her dilin hem de her an bir değişim süreci içinde bulunduğu bir gerçektir. Bir dilin işleyişini ayrıntılı olarak incelemek, o dilin, uzun sürede tanınamayacak duruma girmesine yol açabilecek çeşitli süreçleri ortaya çıkarmak için yeterlidir.”⁶¹

Yine Walter Porzing’de, Dil’de yaşanan değişimle ilgili şunları söylemektedir. “Andersen’in ‘Talihin Pabuçları’ masalında, eski çağlara hayran biri, sahiplerinin her arzusunu yerine getirme gücüne sahip olağan üstü pabuçları giyer bilmeden. Onun da sık sık ifade ettiği, Orta çağda yaşama arzusunu yerine gelir, fakat bu isteğin gerçekleşmesi, son derece acı bir hayal kırıklığına yol açar. Çünkü Orta Çağdaki Kopenhag’da yaşayış şartlarının, 19. yüzyılın Kopenhag’ına göre oldukça basit ve rahatsızlık verici olduğu ortaya çıkmıştır. Fakat adamın geçmişe yolculuğunda karşılaşacağı en önemli güçlüklerden birini, şair Andersen sadece ima

⁶¹ André Martinet, *İşlevsel Genel Dilbilim*, (çev. Berke Vardar), Multilingual Yay., İstanbul 1998, s. 196, 197.

etmekle yetinmiştir: Ne 19. yüzyılın Kopenhaglısı, Orta Çağdaki şehrinde kimseyi anlayabilirdi ne de kimse onu anlayabilirdi. Bunu nasıl iddia edebiliyoruz? Bir kere geçmiş yüzyıllardan yazılı belgelere sahibiz; mesela İngilizce ve Almanca bazı belgeler bin yıldan daha eski tarihlere ait. Yunanca bazı belgeler ise üç bin yaşında. Şimdi Walther Von Der Vogelweide'nin bir şiirini okumaya kalkınca görüyoruz ki, yarısını hiç anlamamaktayız, öbür yarısını ise hiç anlamıyoruz. Hele Weißenburglu Otfried'in 'Evangelienharmonie'si 9. yüzyıldan kalma metinler ise bugünkü Almanlar için yabancı dilde belgeler gibidir. Bugünkü bir Yunanlı da, aynı şekilde, eğer okulda öğrenmediyse, Platon'un veya Homeros'un dilinden hemen hiç bir şey anlamaz.”⁶²

Bilindiği gibi kelimeler dilin yapı taşlarıdır. Eğer kelimelerin doğru anlamları iyi tespit edilemezse cümleler anlaşılamaz. Dolayısıyla okunan metinde doğru anlaşılamamış olur. Özellikle insanların dünya ve ahiret saadetini temin etmek için gönderilen Kur'an'ın, Yüce Allah'ın indiriş gayesine uygun olarak doğru anlaşılması çok önemlidir. Bu ise, ancak Kur'an kelimelerinin delalet ettiği manaları ortaya çıkarmakla mümkün olur.⁶³

Kur'an kelimeleri Kur'an düşünce sistemi içinde aslından daha kuvvetli izafi manalar kazanmaktadır.⁶⁴ Ayetlerdeki kelimelerin tarihî gelişimini ve zaman içerisinde uğradıkları mana değişikliklerini bilmeden isabetli bir tercüme ve yorum

⁶² Porzing, Walter, *Dil Denen Mucize*, (çev. Vural Ülkü), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1986, II, 71-72.

⁶³ Soysaldı, *Kur'an'ı Doğru Anlamada Semantik*, s. 41.

⁶⁴ Esas mana: Kelimenin her zamantıdığı asıl manadır. İzafi mana: Kelimenin içinde bulunduğu özel sistemden, bu sistemdeki diğer kelimelerle olan münasebetinden kazandığı özel manadır. Detaylı bilgi için bkz. İzutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, s. 21-25.

yapmak mümkün değildir. Bu mana değişikliklerini ancak kelimelerin semantik tahlillerini yaparak öğrenebiliriz.⁶⁵

Kur’ân’da geçen kelimelere semantik analiz yöntemini uygulayan önemli isimlerin başında Toshihiko Izutsu gelmektedir. Japonya’nın Keio Üniversitesi Profesörü olan Toshihiko Izutsu (1934-1993), Kur’ân kelimelerini farklı bir bakış açısıyla ele almış, Kur’ân’daki anahtar kelimelerin manalarının tespit ederken, Arap vokabüler tarihini Kur’ân öncesi çağ, Kur’ân çağı ve Kur’ân sonrası çağ olarak üç ayrı kesitte değerlendirmek gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁶ Toshihiko İzutsu’nun Kur’ân semantiği ile ilgili yaptığı çalışmalar sayesinde, Türkiye’deki semantik çalışmalar, özellikle seksenli yıllardan sonra belli bir ivme kazanmıştır. Ancak İzutsu’nun çalışmaları, semantik incelemeleri kök düzeyinde ele almamaktadır. O, daha çok Kur’ân’ın dünya görüşünden hareket ederek onda geçen anahtar terimler, odak sözcükler ve bu sözcüklerin birbirleriyle olan ilişkileri üzerinde yoğunlaşmaktadır.⁶⁷

Salih Akdemir, İzutsu’nun çalışmalarını yukarıda geçtiği şekliyle değerlendirdikten sonra, bu çalışmaların yine de son derece yararlı olduğunu belirtmekte ama önemli olanın öncelikleri belirlemekten geçtiğini ifade etmektedir. Akdemir, “Tıpkı bütün Sami Dillerinde olduğu gibi, Arapçada da öncelik kök anlamın belirlenmesi olmalıdır; çünkü anlamın ya da anlamların başladığı yer köklerdir. Kök anlamları doğru olarak belirlenmeden, bir dil içinde başarılı semantik inceleme yapmak olası değildir; çünkü kökler, zaman içinde çeşitli nedenlerle anlam

⁶⁵ Soysaldı, *Kur’ân’ı Doğru Anlamada Semantik*, s. 41.

⁶⁶ Ali Galip Gezin, “Toshihiko Izutsu’nun Kur’ân-ı Kerîm’i Anlama ve Yorumlama Yöntemi”, **İslâmî Araştırmalar Dergisi**, 2005, C, XVIII, Sayı 1, s. 82.

⁶⁷ Akdemir, *Kur’ân-ı Kerîm’e Dilsel Yaklaşımlar*, s. 14.

değişmelerine maruz kalmışlardır; öyle ki türev anlamlar zamanla kök anlamlarının yerini almışlardır”⁶⁸ demektedir.

Kur’ân’ın anlaşılması noktasında, gerek dilde meydana gelen değişikliklere, gerekse kelimelerde meydana gelen değişikliklere dikkat edilmesi ile ilgili olarak ise Salih Akdemir şu bilgileri aktarmaktadır:

“Kur’ân-ı Kerîm, 610 ila 632 yıllarında Arap Yarımadasında inmiş olan ilahî bir kitap’tır. Ama O, ilahî bir kitap olmasının yanında Arap dilinde yazılmış olan bir Kitap’tır. Arap dili de diğer bütün diller gibi, geçmişten günümüze dek, çeşitli nedenlerin etkisinde kalarak anlam konusunda birçok değişikliğe uğramıştır ve uğramaya da devam edecektir. Nitekim Kur’ân’ın inmesiyle birlikte, Arapça sözcüklere daha önce taşımadıkları yeni anlamlar yüklemiştir. Kur’ân, aradan çok fazla bir zaman geçmeden, insanlığın tanımış olduğu en büyük uygarlıklardan birini gerçekleştirmiştir. Bu dönemde de sözcükler, yeniden anlam değişikliklerine uğramışlardır. Burada önemle vurgulanması gereken husus şudur: Kur’ân, Arap dilinde inmiş ilahî bir kitap’tır. Ama hangi Arap dilinde inmiştir? Hiç kuşkusuz ki, Hz. Peygamber zamanındaki Arap dilinde inmiştir. Bu gerçeğin hiçbir zaman göz ardı edilmemesi gerekir. Yine burada çok önemli bir sorun gündeme gelmektedir. Arap dili, sürekli bir değişim içinde olduğuna göre, bu durumda, Kur’ân’ı Hz. Peygamber’in ve onun güzide sahabesinin anladığı gibi anlama imkânımız var mıdır? Hayatî bir önem taşıyan bu soruya verilecek cevap, ne yazık ki, olumsuzdur;⁶⁹ çünkü elimizdeki Arapça sözlükler, bu amacı gerçekleştirmekten uzaktır. Üzücü olan, şu

⁶⁸ Akdemir, *Kur’ân-ı Kerîm’e Dilsel Yaklaşımlar*, s. 14.

⁶⁹ Daha fazla bilgi için bkz. Cündioğlu, *Kur’ân Çevirilerinin Dünyası*, s. 58-59.

ana kadar İslam dünyasında bu boşluğu dolduracak hiçbir ça-lışmanın yapılamamış olmasıdır.”⁷⁰

Arapça sözlüklerin bu durumuna dikat çeken isimlerden biride İslâmî İlimler ve Arap Edebiyatı sahasında Mısır’ın önde gelen ilim ve fikir adamlarından birisi olan Emîn el-Hûlîdir.⁷¹ Emîn el-Hûlî, kelimelerin iştikâkını ve onlarda tedrici olarak meydana gelen değişiklikleri ihtiva eden, lugavi manaları kendine ait bir tertip üzerine olan, ıstilahî manaları da ortaya çıkışlarına göre gruplara ayrılmış bir sözlüğe sahip olmanın önemini vurgulamaktadır. Ayrıca Emîn el-Hûlî, elimizdeki sözlüklerin kelimelerin tarihi seyir içerisinde göstermiş oldukları anlam değışikliklerini ortaya koymakta yetersiz olduklarını ifade etmektedir. Örneğin İbni Manzûr el-Mısırî’nin “Lisânu’l-Arab” isimli sözlüğünün bile, zaman itibariyle birbirine uygunluk arzetmeyen bilgilerin bir araya getirilmesi ile yazıldığını, eserde birbirlerinden bir kaç asır farklı devirlerde yaşamış olan kimselerin metinlerinin yanyana zikredildiğini ifade etmektedir. Yine “el-Kâmûsu’l-Muhît” isimli sözlüğünde birbirine uyumu olmayan, ayrı ayrı ve birbirine zıt kültürlere ait bilgilerin özeti mahiyetinde olduğunu vurgulamaktadır.⁷²

Akdemir, bu bağlamda istenilen özellikleri taşıyan bir sözlük oluşturabilmek için, Karşılaştırmalı Sami Dilleri Araştırmalarının, Arap dilindeki köklerde meydana gelen anlam değışmelerinin belirlenmesinde çok önemli katkılar sağlayabileceğini; çünkü Sami Dillerinin, Arapçadan çıkmış olan diller olduğunu ifade etmektedir. Akdemir, Arap dili ile ilgili olarak elimizde, belli sayıda kitabede yer alan birkaç belge dışında Kur’ân’dan başka yazılı belge olmadığını, oysa Akkadça belgelerin M.Ö. 2600 yıllarına kadar uzanabildiğini ifade etmektedir. Ayrıca başta Akkadça,

⁷⁰ Akdemir, *Kur’ân-ı Kerîm’e Dilsel Yaklaşımlar*, s. 3.

⁷¹ Hûlî, *Kur’ân Tefsirinde Yeni Bir Metod*, s. 11.

⁷² Hûlî, *Kur’ân Tefsirinde Yeni Bir Metod*, s. 94,95.

İbranice, Aramice ve Habeş'çe olmak üzere, bütün bu Sami Dillerinin, bize, Arapçada zamanla kaybolmuş olan asıl kök anlamlarının belirlenmesinde çok önemli katkı sağlayabileceğini vurgulamaktadır.⁷³

Salih Akdemir'in ifade ettiği bu kapsamda, 2000'li yılların başlangıcından beridir, Kur'ân'ı, Hz. Peygamber'in ve onun güzide Sahabesinin anladığı gibi anlamaya imkân sağlayabilecek, yeni bir Kur'ân sözlüğü oluşturabilmek için, Yüksek Lisans ve Doktora seviyesinde çok sayıda çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmaları ve incelenen kökleri şu şekilde sıralayabiliriz: “EMR”⁷⁴, “QRE”⁷⁵, “ŞHD”⁷⁶, “ABD”⁷⁷, “VSY”⁷⁸, “BRK, SBH, KDS”⁷⁹ ve “HNF”⁸⁰ kökleri ile “ÂLEM”⁸¹ ve “HAK”⁸² sözcükleriyle ilgili Eski Ahit'de, İncil'lerde ve Kur'ân'da yürütülen artsürekli çalışmalar başarı ile sonuçlandırılmış bulunmaktadır. Bu araştırmalar neticesinde şu gerçekler ortaya konmuştur:

1. “EMR” kökünün kök anlamı “emretmek” değil, “söylemek, anlatmak”tır.
2. “QRE” kökünün kök anlamı, “okumak” değil, “çağırarak”tır.
3. “ABD” kökünün kök anlamı, “kul olmak” değil, “yapmak, yaratmak, gerçekleştirmek, üretmek, çalışmak”tır.

⁷³ Akdemir, *Kur'ân-ı Kerîm'e Dilsel Yaklaşımlar*, s. 14.

⁷⁴ Alie Aptourachman, *Vahiy Geleneğinde EMR Kökünün Semantik Açısından İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

⁷⁵ F. Betül Çipiloğlu, *Vahiy Geleneğinde QRE Kökünün Semantik Açısından İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

⁷⁶ Hatice Korkmaz, *Vahiy Geleneğinde ŞHD Kökünün Semantik Açısından İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

⁷⁷ Nermin Akça, *Vahiy Geleneğinde ABD Kökünün Semantik Açısından İncelenmesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

⁷⁸ Ömer Müftüoğlu, *Eski Ahit Ahit ve Kur'ân'da VSY Kökünün Semantik Açısından İncelenmesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

⁷⁹ Mutlu Türkmen, *Kur'ân-ı Kerîm ve Kitâb- Mukaddes'te “BRK”, “SBH” ve “KDS” Köklerinin Semantik İncelenmesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

⁸⁰ Arslan, *Vahiy Sürecinde HNF kökü*.

⁸¹ Muhammet Karaosman, *Vahiy Sürecinde Âlem Kelimesinin Semantik Tahlili*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

⁸² Mustafa Kumru, *Vahiy sürecinde hak kökünün semantik açıdan incelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

4. “VSY” kökünün kök anlamı, “tavsiye etmek, önermek” değil, “emretmek”tir.
5. “ŞHD, BRK, SBH, QDS” kökleri kök anlamlarını günümüze dek değişmeden sürdürebilmişlerdir.
6. “HNF” kökünün kök anlamı, tıpkı “SBE” kökü gibi “yoldan çıkmak, sapmak, haktan batıla meyletmek”tir. Tabii ki bu betimleme, müşriklerin, Peygamberleri ve inananları, inançsız ve dinsiz görmelerine dayanmaktadır.

Sami Dilleri dil bakımından ilgi çekmekle birlikte, daha da önemlisi, hemen bilinen bütün vahiy sürecinin, Kur’ân da dâhil olmak üzere, Sami Dilleri vasıtasıyla gerçekleştirilmiş olması noktasıdır. Bu nedenle biz, vahiy sürecini bir bütün olarak almaya özellikle özen gösteriyoruz.⁸³

Konuya açıklık getirebilmek adına Sami Dilleri hakkında bazı bilgileri sunmak istiyoruz. Sâmilîler, Hz. Nuh’un büyük oğlu Sâ’m’a nispet edilen kavimlerdir. Sâ’mî (Semitic) terimi başta Arabistan, Suriye, Irak ve Afrika’nın bazı bölgeleri olmak üzere geniş bir coğrafyada benzer özelliklere sahip diller konuşan Akkadlar, Bâbillîler, Asurîler, Amurîler (Amurrular), Ârâmîler, Süryânîler, Ken’ânîler, Nabatîler gibi kavimleri kapsamaktadır.⁸⁴

Günümüzde kabul edilensön tasnife göre Sami Dilleri ailesi şu şekilde grup ve dallara ayrılmaktadır:⁸⁵

A) Batı Sami Dilleri Grubu

1. Kuzeybatı dalı

⁸³ Akdemir, *Kur’ân-ı Kerîm’e Dilsel Yaklaşımlar*, s. 15.

⁸⁴ Adnan Demircan, “Sâmilîler”, *DİA*, XXXVI, 75-76.

⁸⁵ Demircan, “Sâmilîler”, XXXVI, 76; Ayrıca bkz. Akdemir, *Kur’ân-ı Kerîm’e Dilsel Yaklaşımlar*, s. 16.

2. Ebla dili
3. Ugaritçe
4. İbranice
5. Amurice
6. Fenikece
7. Aramice-Süryanice
8. Moabca
9. Edomca
10. Güneybatı dahl
11. Kuzey Arapçası
12. Güney Arapçası
13. Habeşçe

B) Doğu Sami Dilleri Grubu

Akkadca (Asurca+Babilce)

Sami Dilleri arasındaki benzerlikler bu dillerin bir ana dilden (proto-semitic) türediğini göstermektedir.⁸⁶ Proto-tip sorunu hemen bütün dilleri ilgilendiren ve artsüremli semantik araştırmaları bakımından da son derece büyük bir önem arz eden bir sorundur. Her dil, kendinden çıkmış olduğu kaynak bir dili tanımak ister. Kaynak dillerin proto-tipinin belirlenmesi aşamasında Sami Dillerin en şanslı konumda olduğunu söylemek mümkündür; çünkü bu dillerle ilgili yazılı belgeler M.Ö. 2600 yıllarına kadar ulaşmaktadır. Aslında Sami Dillerin daha önceki dönemlerde de var olduklarını iddia etmek gerçeğe aykırı olmayan bir durumdur. Arap dili ile ilgili

⁸⁶ Demircan, “Sâmiler”, XXXVI, 76.

olarak elimizdeki, belli sayıda kitabe dışında, en eski yazılı belgenin Kur’ân-ı Kerim olduğu düşünülecek olursa, Sami Dillerin önemi daha iyi anlaşılmaktadır.⁸⁷

Hollandalı Sami Dilleri uzmanı Albert Schultens, “Dissertatio theologico-philosophica de utilitate linguae arabicae in interpretanda sacra lingua” adlı doktora tezini 1706 yılında savunmuş ve Arapçanın en eski Sami Dilinin gerçek temsilcisi olduğu gerçeğini kabul ettiği için tezinde Kutsal Kitabın yorumlanmasında Arap dilinden yararlanılması gerektiğini vurgulamıştır. Daha sonraları Eberhard Schrader, 1873 yılında yayınlanmış olan bir araştırmasında, Sami Dillerin ilk doğduğu yerin Arabistan olduğunu ifade etmişti. Bu yüzden, Arap dilinin, ilk ortak dilin tüm özelliklerini taşımasına şaşmamak gerekir. Arabistan’ı Sami Dillerin en eski barınağı yapan bu görüş, kısa sürede hemen herkes tarafından genel kabul gören klasik bir görüş haline gelmiştir. Bu görüşün savunucuları arasında, G. Contenau, Winckler, Tiele, Jacques de Morgan gibi araştırmacıların isimlerini zikredebiliriz. İtalyan tarihçi L. Caetani, bu görüşü benimsemekle kalmamış aynı zamanda onu geliştirmiştir. Ona göre, ilk dönemlerde Arabistan en azından üç büyük akarsu ile sulanan çok verimli bir bölge idi. Bölgenin zamanla sürekli bir biçimde kuraklığa maruz kalması, halkı göç etmeye zorlamıştır. Alanın önemli isimlerinden olan, Sabatini Moscati de 1957 yılında yayınlamış olduğu “Ancient Semitic Civilizations” başlıklı eserinde, Sami Dillerini açıklayabilmek için ortak bir Sami kökenin zorunluluğundan söz etmiştir.⁸⁸

Yukarıda da ifade edildiği gibi ne yazık ki henüz istenilen ölçüde bir Kur’ân sözlüğü hazırlanamamıştır. Bununla birlikte istenen özellikleri karşılayamasa da yine de Sami Dilleri kullanılarak yapılan sözlük çalışmaları vardır. Mesela, R. Martin

⁸⁷ Akdemir, *Kur’ân-ı Kerîm’e Dilsel Yaklaşımlar*, s. 17.

⁸⁸ Akdemir, *Kur’ân-ı Kerîm’e Dilsel Yaklaşımlar*, s. 17.

Zammit'in *A comparative lexical study of Qur'anic Arabic* başlıklı çalışması buna örnektir. Ancak yazar bu çalışmasını yaparken artzamanlı semantik yöntem kullanmak yerine mevcut sözlükleri kullanmış ve neticede kelimelerin kök anlamlarını tespit ederken birçok yanlışlık yapmıştır. Zammit, eseri hazırlarken Kur'ân'da geçen 1505 kök üzerinden çalışmalarını yapmış fakat bizimde üzerinde çalıştığımız Z/K/W (Z/K/Y) kökünü atlamış ya da gözden kaçırmıştır.

Sami Dilleri, tarihin çok eski dönemlerinde, henüz belirlenmemiş olan nedenlerden dolayı çok gelişmiş bir yapıya sahip bulunmaktaydı. Özellikle, Arapça ve Akkadça, dillerinde bu durum daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık, daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan İbranice ve Aramice dilleri için aynı durumun söz konusu olduğunu söylemek zordur. Bu iki dilin, bir bakıma Arapça'nın adeta kolaylaştırılmış uzantılarından ibaret oldukları hususu ön plana çıkmaktadır. Mesela Arapça'daki 28 harf, İbranice'de ve Aramice'de 22 harfe düşmüş, Arapça'da 15 olan fiil babı, İbranice'de 5'e, Aramice'de ise 3'e kadar düşebilmiştir. Daha önemlisi, Kur'ân'ın en az üç katı olan Tanakh'ta, sadece 500 kökün kullanılmasıdır ki bu köklerin büyük bir kısmının Arapça'da da kullanıldığını görmekteyiz. Kur'ân'da kullanılmış olan kök sayısının 1505 olduğu göz önünde bulundurulacak olursa, Arapça'nın İbranice'ye ve hatta Aramice'ye göre ne denli zengin olduğu kolayca anlaşılır. Hele hele, Tanakh'ın bin yıldan daha fazla bir zamanda oluştuğu gözden kaçırılmayacak olursa, konu daha da açıklığa kavuşmuş olur. Diğer taraftan, herkes şu gerçeği kesin olarak bilmektedir ki, Kur'ân'ın inmesinden önce Arap dilini geliştirmeye yönelik hiçbir kurum söz konusu olmamıştır. Söz konusu olan zengin

fiil sistemi ise Kur'ân'da da aynen mevcut bulunmaktadır. Bu bağlamda, Arap dilinin tek yazılı kaynağının Kur'ân olduğunu söylemek asla bir abartı değildir.⁸⁹

Şimdi Arapça'nın Sami Dilleri içinde neden Proto-tip olarak kabul edilebileceği özellikle Sesbilim ve Fiil sistemi açısından aşağıda açıklanacaktır.

Sesbilim Açısından Arapça'nın Proto-tipliği

Sami Dillerinin Proto-tipinde 29 harfin bulunduğunu ifade eden birçok araştırmacı bulunmaktadır. Buna ilaveten aralarında J. Huchnergard'ın da bulunduğu birçok araştırmacı klasik dönem ve Güney-Doğu Arapça'sında da 29 harfin olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır. Fakat gerek Kur'ân'daki Arapça'da gerekse bugünkü modern Arapça'da 28 harf bulunmaktadır. Var olduğu söylenen harfin kullanıldığı hiçbir örnek zikredilmemektedir.⁹⁰ Aşağıda Arapça'daki dizilişine ve kendi dillerindeki yazılışlarına göre Arapça, Akkadça, İbranice ve Aramice-Süryanice dillerindeki harfler bir tablo halinde sunulmuştur.

⁸⁹ Akdemir, *Kur'ân-ı Kerîm'e Dilsel Yaklaşımlar*, s. 18-19.

⁹⁰ Akdemir, *Kur'ân-ı Kerîm'e Dilsel Yaklaşımlar*, s. 22.

Tablo 1.Sami dillerindeki harflere Arapça alfabesindeki konumlarına göre snoptik bakış⁹¹

Proto-Semitik	Akkadça	Arapça	İbranice	Aramice-Süryanice
ا	‘	ا	א	ܐ
ب	b	ب	ב	ܒ
ت	t	ت	ת	ܬ
ث	-	ث	-	-
ج	g	ج	ג	ܝ
ح	h	ح	ח	ܚ
خ	-	خ	-	-
د	d	د	ד	ܕ
ذ	-	ذ	-	-
ر	r	ر	ר	ܪ
ز	z	ز	ז	ܙ
س	s	س	ס	ܣ
ﺵ	-	-	-	-
ش	š	ش	ש	ܫ
ص	ṣ	ص	צ	ܥ
ض	-	ض	-	-
ط	ṭ	ط	ט	ܬ
ظ	-	ظ	-	-
ع	‘	ع	ע	ܐ
غ	h, ‘	غ	-	-
ف	p	ف	פ	ܦ
ق	q	ق	ק	ܩ
ك	k	ك	כ	ܟ
ل	l	ل	ל	ܠ
م	m	م	מ	ܡ
ن	n	ن	נ	ܢ
ه	h	ه	ה	ܚ

⁹¹ Martin R. Zammit, *A Comparative Lexical Study of Qur’anic Arabic*, Brill Yay., Leiden, Boston, Köln 2002, s. 10-12.; Akdemir, *Kur’ân-ı Kerîm’e Dilsel Yaklaşımlar*, s. 22-23. Ayrıca İbranice alfabe için bkz. Ahmet Murat Taşer, *İbranice Dilbilgisine Giriş (Eski ve Yeni İbranice)*, Kurmay Yay., Ankara 2013, s. 15-19.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Arapça hariç diğer Sami Dillerde başta Akkadça'da olmak üzere, İbranice'de ve Aramice'de önemli harf kaybının meydana geldiği görülmektedir. Arap alfabesinde bulunan “ع, غ ve ح” harfleri “é” harfine dönüşmüştür. “غ” harfi ise İbranice'de ve Aramice'de “ע” harfine dönüşmüştür. Sonuç olarak Akkadça'da 7, İbranice'de ve Aramice'de ise 6 harf kaybının ortaya çıktığını ifade edebiliriz.

Alfabelerini tablo halinde verdiğimiz Sami ailesine mensup bu dillere baktığımızda, “ث” harfi genelde “š” ya da “t” harfi ile karşılanmaktadır. Arapça'daki “ثور” sözcüğü Akkadça'da “šûru”, İbranice'de “שׁוֹר-šôr” Aramice'de ise “ܬܐܪܐ-tavrâ” olarak karşılanmaktadır. Arapça'da “ص, ض ve ظ” harfleri ile ayrı ayrı yazılan sözcükler Akkadça'da ve İbranice'de, tek bir harf olan “צ” harfi ile karşılanmaktadır. Örneğin, Arapça'da gölge anlamına gelen “ظل” sözcüğü Akkadça'da “şillu”, İbranice'de ise “צֶל-tsel” şeklinde yazılmaktadır. Arapça'daki “ارض” sözcüğü, Akkadça'da “eršetu”, İbranice'de ise “עֶרֶץ-erets” olarak ifade edilmektedir. Yine, Arapça'daki “ارض” sözcüğü “ارح-’ar’â” şeklinde ifade edilmektedir. Arapça'da “gözetmek/korumak” anlamına gelen “نظر” fiil kökü Aramice'de “ܢܬܪ-nṭâr” şeklinde ifade edilmektedir.⁹²

Özetle şunu söyleyebiliriz ki, Arapça, kullandığı harf sayısı bakımından ve sesbilim bakımından düşünüldüğünde Proto-tipe en uygun düşen dildir. Arapça dışındaki diller, zamanla önemli ölçüde harf kaybına uğramışlardır. Ancak, ses değişim kuralları göz önünde bulundurulacak olursa, söz konusu sözcüklerin hemen hepsinin Arapça'dan çıktığı ya da Arap dilinde var olduğu kolaylıkla görülür. Ayrıca

⁹² Wheeler M. Thackston, *Introduction To Syriac*, Ibex Publishers Yay., Maryland 1999, s. XXV; Akdemir, *Kur’ân-ı Kerîm’e Dilsel Yaklaşımlar*, s. 23.

diğer Sami Dillerde meydana gelen ses değışimleri Arapça'da hiçbir şekilde gerçekleşmemiştir.

Fiil Sistemi Açısından Arapça'nın Proto-Tipliği

Sami Dillerin önemli özelliklerinden bir tanesi de, genellikle üç harften oluşan fiil köklerinden oluşmalarıdır. Bu kökler aynı zamanda oluşturdıkları fillerin anlamlarını da belirlerler. Yine bu kök anlamlar, köklere verilen seslerle ya da ilave edilen harflerle çok zengin anlam ağları oluştururlar. Örneğin, Arapça'da “ق د س”, İbranice'de “ש ד ק” ve Aramice'de “ܩܕܝܫ” olarak geçen kökler “arınmışlık, temizlik, kutsallık” anlamlarını ifade etmektedirler. Bu kökten türemiş olan diğer sözcüklerin hemen hemen hepsinde bu anlamların geçtiği görölmektedir. Mesela bu kökün “mukaddes, takdis, kuddûs, makdis” gibi türevlerine baktığımızda yukarıda verilen anlamların bu sözcüklerde de bulunduğunu görmekteyiz. Sözcükler girmiş oldukları yeni kalıplara göre yeni anlamlar kazanmaktadırlar. Fakat aynı kökten türeyen sözcüklerin bir şekilde “kök anlamı” bünyelerinde barındırdıkları hususu hiçbir zaman gözden uzak tutulmamalıdır. Buradan hareketle fillerin kök anlamlarının doğru olarak belirlenmesinin hayatî önem taşıdığını söyleyebiliriz. Çünkü bugün baktığımızda birçok fiilin gerçek kök anlamının zaman içinde meydana gelmiş olan anlam değışimleri yüzünden kaybolduğu görölmektedir. Gerçek kök anlamın kaybolmasında kök anlamdan türemiş olan diğer anlamların zamanla kök anlamların yerine geçmeleri de önemli rol oynamaktadır. İşte Karşılaştırmalı Sami Dilleri araştırmaları, bu bağlamda fillerin kaybolmuş olan gerçek kök anlamlarını yeniden bulmada bize çok önemli katkılar sağlayabilir. Örneğin, yukarıda zikrettiğimiz İbranice ve Aramice kökler ile Arapça kök arasındaki fark sadece telaffuz

bakımındandır. İbranice ve Aramice, Arapçadaki “س” harfini “š” harfine dönüştürmüşlerdir.⁹³

Fiil kalıpları açısından Sami Dillerine baktığımızda, Sami Dillerinde, üçlü köke harf ilaveleri yapmak suretiyle fiilin anlamlarını zenginleştirmek son derece kolaydır. Bu bağlamda Proto-Semitik’te kaç tane fiil kalıbı mevcut olduğunu bilmiyoruz. Ancak bu sayının Arapça’da on beş olduğunu biliyoruz.⁹⁴ Arapçadaki fiil kalıplarını aşağıda bir tablo şeklinde şu şekilde sıralamak istiyoruz:

Tablo 2. Arapçadaki fiil kalıpları

فعل-fa’ale	فعل-fa’’ale	فاعل-fâ’ale
افعل-ef’’ale	تفعل-tefa’’ale	تفاعل-tefâ’ale
انفعل-infa’ale	افتعل-ifta’ale	افعل-if’alle
استفعل-istef’ale	افعال-if’âlle	افعوعل-if’avâle
افعوعل-if’avvele	افعلن-if’anlele	افعلن-if’anlâ

Arapça’da zengin olan fiil kalıplarının, belli bir ölçüde Akkadça’da da varlığını sürdürdüğünü görüyoruz.⁹⁵ Bu kalıplardan şu yedi kalıp, “qbr, qubbur/uqabbar/uqabbir, šuqbur/ušaqbar/ušaqbir, naqbur/iqabbar/iqabbir, qitbur/iqtabbar/iqtabar, uqtabbar/uqtabbir, šutaqbur/uštaqbar/uštaqbir” en çok bilinen ve sık kullanılan kalıplardır. Bu kalıpların dışında fiilin köküne “tn, štn, ntn” takıları koymak suretiyle dört kalıp daha elde edilmektedir ve böylece on bir kalıba ulaşılmış olmaktadır. İbranice ve Aramice ise, fiil kalıbı yönünden oldukça zayıf

⁹³ Akdemir, *Kur’ân-ı Kerîm’e Dilsel Yaklaşımlar*, s. 25.

⁹⁴ W. Wright, *A Grammar of the Arabic Language*, 3.b., London, 1967, s. 29’dan akt. Akdemir, *Kur’ân-ı Kerîm’e Dilsel Yaklaşımlar*, s. 25-26.

⁹⁵ John Huehnergard, *A Grammar of Akkadian*, Atlanta, Georgia, 1997, s. 253 vd.’den akt. Akdemir, *Kur’ân-ı Kerîm’e Dilsel Yaklaşımlar*, s. 26.

sayılırlar. Fiil kalıbı sayısı, İbranice’de beşe, hatta Aramice’de üçe kadar düşmüştür.⁹⁶ Aşağıdaki tabloda bu dillerin fiil kalıplarını göstermek istiyoruz.

Tablo 3. İbranice ve Aramice dillerindeki fiil kalıplarına snoptik bakış

Arabça	Ketebe كُتِبَ	Kettebe كُتِبَ	Ektebe اُكْتُبَ	İnketebe اُنْكُتِبَ	-
İbranice	Kâtav כָּתַב Yazdı	Kîttev כִּתֵּב Yazdırdı	Hiktîv הִכְתִּיב Yazdırdı	Nikhtav נִכְתַּב Yazıldı	Hitkattev הִתְכַּתֵּב Yazıştı
Aramice	Ktav ܟܬܒ Yazdı	Kattev ܟܬܒ Yazdırdı	Akhtev ܐܚܬܒ Yazdırdı	-	-
	Etktev ܐܬܚܬܒ Yazıldı	Etkattav ܐܬܚܬܒ Yazdırıldı	Ettaktav ܐܬܬܚܬܒ Yazdırıldı	-	-

Yukarıdaki tabloya dikkat edildiğinde üç fiil kalıbının hemen bütün dillerde varlığını koruduğu görülmektedir. Yalnız İbranice, if’âl kalıbının başındaki “י” harfini “ס” harfine dönüştürmüştür. Aramice’de ise İbranice’deki nif’âl kalıbı bulunmamaktadır. Aramice, öncelikle ilk üç kalıbı esas kabul eder; “et” takısı ile başlayan diğer üç kalıp ise sırası ile diğer üç kalıbın edilgen kalıplarıdır. İbranice’de ve Aramice’de fiil kalıplarının Arapça’ya nispetle azalmış olmasının nedeni, diğer kalıplara günlük hayatta sık sık gereksinme duyulmaması ve her fiil kökünün, genel olarak, her kalıpta kullanılmamasıdır. Yukarıda verilen bilgilerden de açıkça görülmektedir ki, Arapça dışındaki bütün Sami Diller, Arapçanın kolaylaştırılmış şekilleridir.⁹⁷

Burada yeri gelmişken Salih Akdemir’in yapmış olduğu çalışmalar neticesinde elde ettiği sonuçları zikretmek istiyoruz.

⁹⁶ Akdemir, *Kur’ân-ı Kerîm’e Dilsel Yaklaşımlar*, s. 26.

⁹⁷ Akdemir, *Kur’ân-ı Kerîm’e Dilsel Yaklaşımlar*, s. 27.

1. Sami Dilleri Arasında Prototipe en yakın dil Arapça'dır. Bu gerçeği göz ardı etmek, Sami Dillerine yapılacak en büyük kötülük olacaktır; çünkü Sami Dilleri, birbirlerini tamamlayan, açıklayan dillerdir. Diller temelinde sağlanacak birliktelik, Sami Halkların birbirlerini anlamalarına ve birbirlerini sevmelerine katkı sağlayacaktır.
2. Anlam değişimleri bütün dillerin maruz kaldığı ve kalmaya devam edeceği doğal bir süreçtir. Önemli olan bu sürecin bilincinde ve farkında olmaktır. Bu farkındalık özellikle Kutsal Kitapların doğru bir biçimde anlaşılması bakımından bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte özellikle İslâm dünyasında söz konusu farkındalığın, istisnalar dışında, bilincinde de bulunulmadığı aşîkârdır. Sonuç ortadadır: Elimizdeki Arapça sözlükler, eski ya da yeni olsunlar, anlam değişimleri konusunda duyarlı olmadıkları için, bizlere Hz. Peygamber zamanındaki Arapça'yı vermemektedirler. Bugün bile, bizlere Hz. Peygamber zamanındaki Arapça'yı sunacak sözlüklerin bulunmaması, merhum Emîn el-Hûlî'nin deyimiyle, utanılacak bir durumdur. Özellikle ülkemiz açısından daha da utandırıcı olması gereken, 2010 yılında, Kur'ân sözlüğü olarak, elimizde sadece 1873 yılında İngiliz müsteşrik Penrice tarafından İngilizce yazılan çalışmanın, Türk diline çevrisinin bulunuyor olmasıdır. Mısırlı araştırmacılar ElSaid M. Badawi, Muhamad Abdel Haleem tarafından hazırlanan ve Brill yayınları tarafından 2008 yılında yayınlanan Kur'ân sözlüğü, bilimsel olmayan yöntemler ile hazırlanmıştır. Bu yüzden, geçmişî tekrardan öte gitmemektedir. Şu halde bütün Dünya, anlam

değişmelerini ve Sözlük Bilimin verilerini dikkate alan yeni bir sözlüğe her zamankinden daha çok gereksinme duymaktadır.

3. Hz. Peygamber zamanındaki Arapça'yı bize verecek olan Kur'ân sözlüğünün hazırlanabilmesi ise bize göre, Karşılaştırmalı Sami Dilleri Araştırmalarından yararlanmak, Kur'ân'da geçen 1505 kökün gerçek anlamlarının ortaya konabilmesi için Kur'ân Öncesi Vahiylerde, Kur'ân'da, öncelikle art-süremlî semantik araştırmalar yapmak ve daha sonra da Kur'ân'ı doğru bir biçimde anlayabilmek için, Önceki Vahiyleri ciddi bir biçimde incelemek suretiyle mümkün olabilir.
4. Amacımız, Son Çağrı Kur'ân'ın doğru bir biçimde anlaşılmasını sağlamak amacıyla, açıkladığımız ilkeler doğrultusunda, yeni Kur'ân Sözlüğünü en kısa zamanda bütün Dünya halklarına sunmaktır.⁹⁸

Netice itibarıyla ifade etmek isteriz ki, Kur'ân'ın, Hz. Peygamber ve onun güzide sahabesinin anladığı gibi anlaşılabilmesi noktasında, Karşılaştırmalı Sami Dilleri araştırmalarından semantik analiz metodu kullanılarak istifade edilmelidir. Bu yöntemle, Kur'ân kelimelerinin köklerindeki, tarihi süreç içerisinde meydana gelebilen değişimler tesbit edilmeli, Kur'ân'ın sağlıklı bir şekilde anlaşılabilmesi için gerekli olan Kur'ân sözlüğünde bu şekilde oluşturulmalıdır.

⁹⁸ Akdemir, *Kur'ân-ı Kerîm'e Dilsel Yaklaşımlar*, s. 57-58.

Araştırmanın Planı

Araştırma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın giriş bölümünde araştırmanın konusu, önemi, amacı, metodu ve son olarak araştırmanın planı hakkında bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde Yahudi kutsal kitabı Tanakh'ta Z/K/W(Z/K/Y) ve S/D/K köklerinin durumları ele alınmıştır. Öncelikle “Tanakt'ta Z/K/W (Z/K/Y)” kökü başlıklı kısımda kökün İbranice sözlüklerdeki anlamları tespit edilmiştir. Daha sonra yine Z/K/W (Z/K/Y) kökünün Tanakh'ta ki kullanımları ele alınmış, bu aşamada kökün fiil, sıfat ve isim kullanımlarına yer verilmiştir. Ayrıca yine birinci bölümde S/D/K kökünün Tanakh'taki durumu incelenmiştir. Kökün İbranice sözlüklerdeki kullanımları tespit edildikten sonra, kökün Tanakh'taki fiil, sıfat ve isim kullanımları incelenmiştir. Köklerin Yahudi kutsal kitabındaki kullanımları incelenirken ayetler, orijinal İbranice metinleri, ilk çevirileri olarak bilinen Yunanca (Septuagint) çevirileri ve Latince (Vulgate) çevirileriyle birlikte değerlendirilmiştir. Ayrıca ayetlerin İngilizce (KJV, RSV) ve Türkçe çevirilerine de yer verilmiştir.

İkinci bölümde Z/K/W (Z/K/Y) ve S/D/K kökleri, İncillerde incelenmiştir. İlk önce “Aramice (Süryanice) İncillerde Z/K/W (Z/K/Y) ve S/D/K Kökleri” başlıklı kısımda, köklerin, Aramice (Süryanice) İncillerdeki incelemesi yapılmıştır. Bu inceleme yapılırken öncelikle köklerin Aramice(Süryanice) sözlüklerdeki anlamları tespit edilmiş daha sonra ise köklerin Aramice (Süryanice) İncillerdeki fiil, sıfat ve isim kullanımları ele alınmıştır.

Bu bölümün devamında ise “Yunanca İncillerde Z/K/W (Z/K/Y) ve S/D/K kökleri” kısmında köklerin Yunanca İncillerdeki durumları incelenmiştir. Bu

inceleme esnasında evvela köklerin Yunanca sözlüklerdeki anlamları tespit edilmiş, daha sonra ise köklerin Yunanca İncillerdeki kullanımları değerlendirilmiştir.

İnceleme sırasında öncelikle ayetlerin Yunanca (Septuagint) metinleri verilmiş hemen ardından Türkçe çevirileri verilmiştir. Daha sonra ayetlerin Aramice (Süryanice), Latince (Vulgate) metinleri verilmiş, aynı zamanda ayetlerin İngilizce (KJV, RSV) çevirileri de ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise, Z/K/W (Z/K/Y) ve S/D/K kökleri, Kur'ân-ı Kerîm dâhilinde incelenmiştir. İlk önce köklerin Arapça sözlüklerdeki kullanımları ele alınmış, bu aşamada köklerin sözlüklerdeki anlamları tespit edilirken, Arapça sözlükler, erken dönem ve son dönem olmak üzere iki kısımda ele alınmıştır. Daha sonra köklerin anlamları Kur'ân sözlükleri kapsamında değerlendirilmiştir. En son olarak ise köklerin tefsirlerdeki kullanımları ve anlamları araştırılmıştır.

Sonuç bölümünde ise köklerin Tanakh'taki, İncillerdeki ve Kur'an'ı Kerîm'deki anlamları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş ve köklerin tarihi seyir içerisindeki anlam hareketlilikleri değerlendirilip, herhangi bir anlam değişikliğine uğrayıp uğramadıkları tespit edilmiştir.

Araştırmada kullanılan kaynaklara gelince; birinci bölümde kökler Tanakh'ta incelenirken öncelikle modern İbranice sözlükler de inceleme yapılmış bu incelemede özellikle geniş boyutlu bir sözlük olan Eliezer Ben Yehuda'nın, A Complete Dictionary of Ancient and Modern Hebrew adlı sözlüğünde köke verilen anlamlar ve diğer bazı son dönem İbranice sözlüklerde köke verilen anlamlar değerlendirilmiştir. Tanakh sözlüklerinde kökler araştırılırken özellikle "M. Ö. 2-1. yüzyıldan M.S. 9. yüzyıla kadar oluşturulan Yahudi literatürü dikkate alınarak

hazırlanmış bir sözlük olan Marcus Jastrow'un sözlüğünde köke verilen⁹⁹ anlamlar ile William Gesenius gibi diğer bazı Tanakh sözlüklerinde köklere verilen anlamlar incelenmiş daha sonra ise Tanakh'tan seçilen örnek metinler üzerinde köklerin Tanak'taki kullanımları değerlendirilmiştir.

İncillerde kökler araştırılırken ise modern Yunanca ve Süryanice sözlüklerde kökler incelenmiş, Yunanca Kutsal Kitap sözlüklerinden ise kapsamlı ve köklü bir sözlük olan Thayer'in *Greek-English Lexicon of The New Testament* adlı sözlüğü köklerin anlamlarının araştırılmasında kullanılmıştır. Yine İncillerde köklere verilen anlamlar değerlendirilirken Süryanice Kutsal Kitap sözlükleri arasında yer alan ve William Jennings'e ait olan *Lexicon to The Syriac New Testament* adlı Kutsal Kitap sözlüğü incelenmiştir. Akabinde İncillerden seçilen örnek metinler kullanılarak köklerin İncillerdeki kullanımları tespit edilmiştir.

Köklerin, Kur'ân-ı Kerîmdeki kullanımlarının incelendiği üçüncü bölümde ise, öncelikle son dönem Arapça sözlükler arasında yer alan Louis Maluf'un *el-Müncid fi'l-Luğati ve'l-Edebi ve'l-Ulûm*, Cubrân Mesûd'un *er-Râid Mu'cemun Luğaviyyûn Asriyyun*, Edward William Lanenin *An Arabic-English Lexicon*, Arthur Jeffery'nin Kur'ân'da geçen yabancı kelimeler üzerine yazdığı *The Foreign Vocabulary of the Qur'ân* isimli eseri ve *el-Mu'cemu'l-Vasît*, *el-Mu'cemü'l-Veciz* gibi sözlükler olmak üzere birçok sözlükte köklere verilen anlamlar tespit edilmiştir. Daha sonra Halil b. Ahmed'in *Kitâbu'l-'Ayn* adlı eserinden başlanarak Ezherî'nin *Tehzibu'l-Lüğa*, Cevherî'nin *es-Sıhah*, Zemahşeri'nin *Esasü'l-Belağa* isimli eserleri olmak üzere ilk dönem Arapça sözlüklerinde kökler incelenmiş ve köklerin hangi anlamlarda kullanıldıkları tespit edilmiştir. Tespit edilen bu anlamlar çalışmanın

⁹⁹Elif Arslan, *Vahiy Sürecinde HNF kökünün Semantik Açısından İncelenmesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s.50.

ilgili bölümünde örnekleriyle gösterilmiştir. Devamında İbrahim Medkur'un *Mu'cemü'l-Elfazi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, ElSaid M. Badawi ve Muhammad Abdel Haleem'in *Arabic-English Dictionary of Qur'anic Usage*, er-Râğıb el-İsfahânî'nin *el-Müfredat*, John Penrice'ın *A Dictionary and Glossary of The Kor-ân* isimli Kur'ân-ı Kerîm sözlüklerinde köklere verilen anlamlar tespit edilmiştir. Bununla birlikte Kur'ân-ı Kerîm kelimeleri üzerine yapılmış el-Vücûh ve'n-Nezâir alanındaki eserlerde köklere verilen anlamlar değerlendirilmiştir.

Arapça sözlüklerde köklere verilen anlamlar değerlendirildikten sonra seçilen ayetler üzerinden Taberi, Razî, İbn Kesir, Suyuti, Beydavi, Bağavi, Mukatil b. Süleyman, İbn Atiyye, Zemahşeri, Tabersi, Elmalılı gibi birçok müfessirin eserlerinde köklere verilen anlamlar incelenmiş son olarak da Türkçe Kur'ân-ı Kerîm çevirilerinde köklere verilen anlamlar değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TANAKH'TA “Z/K/W (Z/K/Y)” VE “S/D/K” KÖKLERİ

Günümüzde ki mevcut kutsal kitapların tarih bakımından en eskisi, Hinduizm'in Vedalarından sonra, Yahudiler tarafından Tanakh diye tabir edilen Kutsal Kitap Eski Ahid'in ilk bölümü olan Tevrat olarak değerlendirilmektedir. Tarihi seyir içerisinde, M.Ö. XIII. yüzyıla kadar uzanan Tevrat, Yahudilerin dinî ve gayri dinî hayatı ile ilgili kural ve hükümler ihtiva etmektedir. Bunun yanı sıra, tarih öncesi ve sonrası olaylardan bahsetmekte, şahısların özgeçmişi hakkında bilgiler vermektedir. Bundan dolayı Tevrat, özellikle son asırda, ilim adamlarının dikkatini çekmiş; üzerinde, çeşitli çalışmalar yapılmıştır.¹⁰⁰

Yahudiliğin kutsal kitabı Ahd-i Atik İbranice yazılmıştır.¹⁰¹ Ahd-i Atik'in M.Ö. III. asır ile M.S. IV. asırda geçerli olan klasik birçok dilde tercümesi yapılmıştır. Bu tercümelerin çoğu tarih içinde kaybolup gitmiş, ancak bazıları bugüne kalabilmiştir. Bunların en meşhurları, Yunanca Septuagint, Aramice Targum, Süryanice Peshitta ve Latince Vulgatedir.¹⁰²

Yahudilerin yerleştiği dönemde Babil'in günlük konuşma dili olan Aramice, o zaman Yakın doğuda yaygın durumdadır. Babil'de Aramice konuşan ve bu dili ana dil olarak benimseyen Yahudiler, Ezra döneminde Babil sürgününden döndükten sonra Filistin'deki İbranice Tevratı anlamakta güçlük çekmişlerdir. Aramice'nin Babil sürgünü döneminde Yahudilerin ana dili haline gelmesi sebebiyle, Tevrat'ın Aramice birçok tercümesi yapılmıştır.¹⁰³

¹⁰⁰ Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, s. 11.

¹⁰¹ Harman, *Ahd-i Atik*, I, 495.

¹⁰² Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, s. 19.

¹⁰³ Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, s. 19, 20.

Helenistik dönemde (M.Ö. III – M.S. IV. asır) Yunan kültürünün Filistin’e hâkim olması üzerine, Yahudiler arasında helenleşme başlamış ve bazı bölgelerde Yunanca İbranice’nin yerini almıştır. Septuagint, Eski Ahid’in Yunanca konuşan İskenderiye cemaatine kazandırılması için yazılmıştır. Septuagint, Eski Ahid’in bilinen nüshalarının en eskisidir. Hatta masoretik (geleneksel) İbranice nüshadan bile oldukça eskidir.¹⁰⁴

Aslında Yahudi kutsal kitabı Ahd-i Atik, Yunanca’ya birçok defa tercüme edilmiştir. Ancak bunlar arasında en önemlisi Septuagint adı verilen “Yetmişler” tercümesidir. Rivayete göre, Kral Ptolemee II Philadelph’e (285-246) arzusu üzerine Başkâhin Eleazar, Kudüs’ten İskenderiye’ye yetmiş iki kişi göndermiş; beraberinde altın harflerle yazılmış bir nüsha götüren bu heyet, Pharos adasında yetmiş iki günde Tevrat’ı İbranice’den Yunanca’ya çevirmiştir.¹⁰⁵ Eski Ahid’in bu tercümesine yetmiş iki kişi tarafından tercüme edildiği için “Yetmiş” anlamında “Septuagint” denmiştir.¹⁰⁶

Ahd-i Atik’in önemli tercümelerinden biri olan Latince “Vulgate” metni ise, Papanın talimatı üzerine St. Jerôme tarafından yapılmıştır. Jerôme, daha sonra “Vulgate” (yaygın) adını alacak olan tercümesini M.S. 405’te tamamlamıştır. Jerôme’nin tercümesi, Trente Konsili (1546-1563) tarafından muteber nüsha olarak ilan edilmiştir. 1592’de neşredilen yeni Vulgate metni, bütün kiliselerce kullanılacak yegâne metin olarak kabul edilmiştir.¹⁰⁷

Yukarıda da ifade edildiği üzere, Yahudi kutsal kitabının birçok dilde önemli tercümeleri bulunmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde Tanakh’ta kökler

¹⁰⁴ Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, s. 23, 24.

¹⁰⁵ Harman, *Ahd-i Atik*, I, 495.

¹⁰⁶ Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, s. 24.

¹⁰⁷ Harman, *Ahd-i Atik*, I, 496.

incelenirken, köklerin kullanımları ile ilgili verilen örnekler, orijinal İbranice metnin yanı sıra, ilk ve önemli çeviriler olarak bilinen Yunanca Septuagint ve Latince Vulgate çevirileri ile birlikte ele alınacaktır. İngilizce çevirilerde (KJV, RSV) verilecektir.

1.1. TANAKH'TA “Z/K/W (Z/K/Y)” (זָכַח “ZAKHAH”) KÖKÜ

“Z/K/W (Z/K/Y)” (זָכַח “Zakhah”) kökünün İbranice sözlüklerdeki anlamları incelenirken, ilk önce modern İbranice sözlüklerde inceleme yapılacak, daha sonra ise Tanakh sözlüklerinde köke verilen anlamlar incelenecektir.

1.1.1. “Z/K/W (Z/K/Y)” (זָכַח “Zakhah”) Kökünün Modern İbranice

Sözlüklerdeki Anlamları

“Z/K/W (Z/K/Y)” köküne modern İbranice sözlüklerde verilen anlamlar ve bu aşamada kullanılan sözlükler aşağıda verilmiştir.

1.1.1.1. Abraham Heschel¹⁰⁸

Abraham Heschel sözlüğünde köke şu anlamları vermektedir.

זָכַח(zakh) : Temiz, berrak, şeffaf, saf; temiz.

זָכַח(zokh) :Safılık, masumiyet.

זִכּוּחַ(zikukh) :Temizleme, arındırma; safılık, berraklık, temizlik.

¹⁰⁸ Abraham Heschel, *A Consice Dictionary of Hebrew Philosophical Terms*, Mimeographed For Use In The Classes Of The Hebrew Union Collage-Jewish İnstitute Of Religion, Cincinnati O. 1941, s. 22.

זָכוּת(zakut) : Sıflık, berraklık.

1.1.1.2. A Complete Dictionary of Ancient and Modern Hebrew¹⁰⁹

Bu sözlükte, Eliezer Ben Yehuda, kökle ilgili şu bilgilere yer vermektedir.

זָךְ(zakh): Saf, temiz, berrak, masum.

זָכָה(zakah): 1- Masum, saf olmak 2- Başarmak, ...'ya değer olmak;

imtiyazlı olmak, imtiyaz elde etmek 3- Beraat etmek.

זָכוּת(zkhut): 1- Masumiyet, suçsuzluk 2- Liyakat, imtiyaz, ayrıcalık, hak.

1.1.1.3. English - Hebrew Dictionary¹¹⁰

English - Hebrew Dictionary sözlüğünde “Z/K/W (Z/K/Y)” kökle ilgili şu anlamlar ifade edilmektedir.

זָךְ(zakh): Masum, saf.

זָכָה(zakah):Masum, bir suçtan temize çıkarmak.

נִזְדָּכָה(nizdakah): Bir suçtan temize çıkarmak.

זָכוּת(zakut): Sıflık, temizlik, arılık, iffet.

1.1.1.4. English-Hebrew, Hebrew-English Dictionary¹¹¹

Bu sözlükte “Z/K/W (Z/K/Y)” köküyle ilgili olarak şu bilgiler yer almaktadır.

¹⁰⁹ Eliezer Ben Yehuda, *A Complete Dictionary of Ancient and Modern Hebrew*, La'am Publishing House, Telaviv-İsrail 1950, III, 1328-1330, 1334-1335.

¹¹⁰ Ben-Ami Scharfstein ve diğeri, *English - Hebrew Dictionary*, The Dvir Company Ltd, Telaviv-İsrail 1961, s. 107, 545, 546.

¹¹¹ Ehud Ben-Yehuda, David Weinstein, *English-Hebrew Hebrew-English Dictionary*, Washington Square Press, U.S.A. 1961, s. 89.

זָךְ(zakh): Saf, temiz; berrak; saflık, temizlik.

זָכַי(zakay): Değer (“bş. değer” anlamında); doğru, hakkaniyetli, masum.

זָכָה(zakhah): Masum olmak, elde etmek, kazanmak; değer olmak (bir şeye değer olmak), değmek.

זָכָה(zikah): Masum ilân etmek, beraat ettirmek; bahşetmek; itibar etmek, itimat.

הִזְכָּה(hizzakah): Kendini arındırmak, temizlemek; beraat etmek.

זִכּוּי(zikuy): Beraat; lütuf; itimat.

זִכוּךְ(zikoch): Arıtma/arınma, temizleme/temizlenme.

1.1.1.5. The Complete English-Hebrew Dictionary¹¹²

The Complete English - Hebrew Dictionary sözlüğünde kökle ilgili şu bilgilere yer verilmektedir.

זָךְ(zakh): Sıfat olarak “temiz, berrak” anlamına gelmektedir.

זָכָה(zakekh): Temizlemek.

הִזְכָּה(hizdakekh): Temizlemek.

בִּזְכּוּת(bizkhut): Hakkıyla, yetkisiyle.

¹¹² Reuben Alcalay, *The Complete English-Hebrew Dictionary*, Massadah Publishing Company, Telaviv 1962, s. 674-675, 3119.

1.1.1.6. İvriy-Angliy Kolel¹¹³

Hayyim Şekhter'in sözlüğünde kökle ilgili şu bilgiler yer almaktadır.

זָךְ(zakh): Kelimesi sıfat olarak; “saf, berrak, temiz” anlamlarına gelmektedir.

זָךְ(zakh): Kelimesi isim olarak; “temizlik, saflık, arılık, şeffaflık” anlamlarına gelmektedir.

זָכַי(zakay): Kelimesi sıfat olarak; 1- Suçsuz, masum 2- Doğru, dürüst, hakkaniyetli 3- bşe. hak/yetki sahibi; bşe. değer, bşe. değen.

- זָכַי(zakay b): “b” zamiri ile kullanıldığında şu anlama gelir: bşe. hak / yetki sahibi olmak.

זָכַח(zakhah): 1- Bir hukuk davasını kazanmak; masum ilân edilmek 2- Uygun bulunmak; bşe. değer bulunmak 3- Haketmek, liyakat sahibi olmak.

זָכַח(zikah): 1- Haklı bir gerekçeye dayandırmak, gerekçelendirmek, temize çıkarmak 2- Bir suçtan beraat ettirmek, aklamak, bağışlamak; temize çıkarmak, bir suçtan bağışlamak 3- Bir kişinin kazanmasını sağlamak 4- İtimad etmek.

זָכַח(zukah): 1- Beraat ettirilmek, bağışlanmak; suçsuz bulunmak 2- İtimad edilmek; beraat ettirilmek; aklanmak, temize çıkarılmak.

זָכַח(hizzakah): Kendini temizlemek, arındırmak.

זָכַי(zikuy): İsim olarak; 1-Haklı bir gerekçeye dayandırma, gerekçelendirme, temize çıkarma; beraat ettirme, temize çıkarma, aklama; beraat 2- Bir başarıyı bir kişiye atfetme, başarısını teslim etme anlamlarına gelmektedir.

¹¹³ Hayyim Şekhter, *İvriy-Angliy Kolel*, İsrail 1962, I, 214-216.

זָכוּךְ(zakhukh): Sıfat olarak; “berrak ve duru; apaçık” anlamlarını ihtiva eder.

זִכּוּךְ(zikukh): İsim olarak; “temizleme; arındırma” anlamlarına gelir.

זִכְּחִי(zkhukhi): Sıfat olarak; “cam benzeri, camsı, cam gibi, şeffaf” anlamlarına gelir.

זִכּוּת(zkhut): İsim olarak; 1- Otorite, yetki, güç 2- Haklı bir gerekçeye dayandırma, gerekçelendirme, temize çıkarma 3- Doğruluk, hakkaniyet; hak ediş, liyakât 4- İmtiyaz, ayrıcalık; hak 5- Alacaklı taraf.

זִכּוּת(zakhut): İsim olarak; “safılık, arılık, berraklık” ifade eder.

זָכַךְ(zakhakh): Fiil olarak; “saf, arı, temiz olmak” anlamlarına gelir.

זִכְּךְ(zikkekh): Fiil olarak; “temizlemek, arındırmak” anlamlarına gelir.

זִכְּיָה(zkhiyah): Bir şeyi kazanmak, elde etmek.

זָכַךְ(zukakh): Fiil olarak; “temizlenmek, arınma, netleşmek” demektir.

הִזְכֶּךְ(hezekh): Fiil olarak; “temizlemek, arındırmak” anlamına gelir.

הִזְכֶּךְ(huzakh): Fiil olarak; “temizlenmek, arınmak, netleşmek” demektir.

1.1.2. “Z/K/W (Z/K/Y)” (זָכַךְ “Zakhah”) Kökünün Tanakh Sözlüklerindeki

anlamları

Kökün anlamlarını tespit etmek için başvurduğumuz Tanakh sözlükleri ve köke verilen anlamlar aşağıda verilmiştir.

1.1.2.1. Julius Fuerst & Samuel Davidson¹¹⁴

Bu sözlükte “Z/K/W (Z/K/Y)” köküne şu anlamlar verilmektedir.

זָךְ(zakh) ve זָכָה(zakah): Berrak, temiz, şeffaf, bu sebeple saf, arı, (yağ için, tütsü için), mecazen, ahlâkî anlamda, masum, zahit.

זָכָה(zakah): Saf, arı, temiz, zahid olmak, parlamak, temiz veya saf olmak, ışıldamak, anlamca טָהַר(tahar) ile aynı kökten gelir, fakat sadece ahlâkî anlamda kullanılır: saf, arı, temiz, masum, günahsız olmak.

זָכָה(zikah): Temizlemek, arındırmak, saflaştırmak (Piel kalıbı)

Kök, Hithpael kalıbında: זָכָהּ(hizakah) şeklinde geçmekte ve “(ahlâkî olarak) kendini temizlemek, arındırmak” anlamına gelmektedir.

זָכִי(zakay): Saf, arı, masum.

זָכָהּ(zakhakh): Arasından/içinden parlamak, berrak, parlak, saf olmak; aynı zamanda ahlâkî anlamda da kullanılır.

1.1.2.2. Karl Feyerabend¹¹⁵

Karl Feyerabend ise, kökle ilgili şu bilgilere yer vermektedir.

Kök, fiil olarak זָכָה (zakah), זָכָה (zakah) şeklinde geçmektedir. Anlam olarak ise “temizlenmek, arınmak” anlamlarına gelmektedir. Kök, piel kalıbında זָכָה

¹¹⁴ Julius Fuerst and Samuel Davidson, *A Hebrew and Chaldee Lexicon to The Old Testament*, London 1867, s. 391-392.

¹¹⁵ Karl Feyerabend, *A Complete Hebrew-English Pocket-Dictionary to The Old Testament*, Printed by G. Langenscheidt, trsz., s. 84.

(zikah), hitpael kalıbında ise זִכְּחָהּ (hizakah) şeklinde geçmektedir. Anlam olarak yine bu kalıplarda da “temizlenmek, arınmak” anlamlarını ifade etmektedir.

Kök, זָכַח (zakhakh) şeklinde yazıldığında ise “parlamak, parlak olmak, saf olmak” anlamlarını ifade etmektedir. Kökün bu formunun hitpael kalıbı ise זִכְּחָהּ (hizakâh) şeklinde olup “temizlemek” anlamına gelmektedir.

זָכַח(zakh) ve זָכַח(zâkh): Kök sıfat olarak bu kalıplarda geçmektedir. Anlam olarak ise: “şeffaf, berrak, saf, masum” anlamlarına gelmektedir.

1.1.2.3. Marcus Justrow¹¹⁶

Marcus Justrow sözlüğünde köke şu anlamları vermektedir.

זָכַח(zakh): “Şeffaf, berrak, arı” anlamlarına gelmektedir.

זָכַח(zakaah): Temiz, masum.

זָכַח(zakaut): 1- Masumiyet 2- “Haklı bir gerekçeye dayandırma” anlamlarını ifade etmektedir.

זָכַח(zakay): 1- Temiz, suçsuz, doğru; hak eden, değer 2- Beraat etmiş, suçsuz 3-Mülkiyet ya da tasarruf hakkına sahip olan, yetki ya da hak sahibi olan; masum. Kök, זָכַח: (zakay) formunda özel isim olarakda kullanılmaktadır. Mesela: “R. Johanan’ın babası” gibi.

זָכַח(zakhay), זָכַח(zakhah): 1- Saf ve temiz olmak 2- Beraat ettirilmek, doğru olmak 3- (Bir şeye) değer bulunmak, imtiyazlı olmak, başarılı olmak 4- Yetkiyi ele

¹¹⁶Marcus Jastrow, *A Dictionary of The Targumim, The Talmud Babli and Yerushalmi, and The Midrashic Literature*, New York 1903, I, 397-399.

geçirmek; imtiyaz elde etmek, 5- Kendi liyakatıyla başkasına fayda sağlamak, lütfu başkasına aktarmak 6- İyi hizmet etmek.

Kök, piel kalıbında זָכַח(zikah) ve זָכָה(zika) şeklinde: 1- Beraat ettirmek ya da beraati yönünde oy kullanmak. 2- (Birisi için) bir imtiyaz sağlamak, (birisi) adına bir şeyin mülkiyetini ele geçirmek; transfer etmek 3- İlâhî lütfu (birisine) aktarmak, (birisi ya da bir şey) üzerinde koruyucu bir etki oluşturmak 4- Doğru yola sevk etmek, hidayete erdirmek, din değiştirmek, daha iyi ve daha saf hâle getirmek, anlamlarına gelmektedir.

Hitpael kalıbında, הִזְדַּחַח(hizdakeh) şeklinde, Nithpael kalıbında ise הִנְדַּחַח(nizdakeh) şeklinde geçmekte ve şu anlamlara gelmektedirler: 1- Beraat etmek, suçsuz bulunmak 2- Lehte kanıt ya da teze sahip olmak.

זָכַח(zkhut) kelimesi, זָכָה(zakhah) fiilinden gelmekte ve şu anlamları ihtiva etmektedir: 1-Beraat, lehte hüküm, müdafaa, müdafaa tarafının lehinde savunma yapmak. 2- İyilik ve ihsanda bulunmak 3- İyi amellerin veya faziletlerin koruyucu etkisi 4- Avantaj, imtiyaz, fayda.

זָכָה(zkhu), זָכָה (zakhu), זָכָה(zkhuta): Lehte hüküm, ünvan, hak

זָכָה(zkhey), זָכָה(zkhâ): 1- Temiz ve saf olmak 2- Cezasız kalmak 3- İyi hizmette bulunmak, iyilik yapmak, ilâhî lütfu hak kazanmak 4- İlâhî lütfu değer olmak, (bir şeyden) istifade etme, yaşama ya da görme ayrıcalığı kazanmak 5- Bir şeyin mülkiyetini elde etmek, bir ünvanı kazanmak.

Kök, Paal kalıbında זָכָה(zakay) şeklinde geçmekte ve şu anlamlara gelmektedir: 1- (Kirden) Temizlemek 2- Temizlemek, beraat ettirmek, haklı bir

gerekçeye dayandırmak; cezasız bırakmak 4- Kazanmak, mağlûb etmek 5- Hak vermek, yetki vermek, bir şeyin mülkiyetini vermek.

יִצְדָקַי (izdakay) ve יִצְדָקַי (izdkay): Temizlenmek, cezasız kalmak; kendini temizlemek, temize çıkarmak, kendini savunmak.

יָצַק (zakay) ve יָצַק (zakay): Masum, doğru, dürüst.

יִצְחָיָה (zikhyah): Mülkiyet, mülkiyetini ele geçirmek, hak iddia etmek.

יָצַח (zakhakh): Temiz olmak.

יִצְחָזַח (zikhzakh): Temizlemek.

1.1.2.4. William Gesenius¹¹⁷

William Gesenius, sözlüğünde “Z/K/W (Z/K/Y)” köküyle ilgili şu anlamlardan bahsetmektedir.

יָצַח (zakhah): Temiz, arı, saf, özellikle ahlâkî bakımdan, parlak olmak (ateş için), yakıcı, keskin (koku için); zekî, hızlı düşünebilen.

Kök Qal kalıbında: 1- Temiz, saf olmak (insan için Allah nezdinde) 2- Temiz, arı olmak, temize çıkarılmak, (yaptıkları) haklı bir gerekçeye dayandırılmak, adil ve doğru olarak değerlendirilmek (Allah için).

Piel kalıbında: Temizlemek ya da temiz tutmak.

Hitpael kalıbında: Kendini temizlemek.

יָצַח (zakhakh): Parlak, temiz, saf, arı olmak.

¹¹⁷William Gesenius, *A Hebrew and English Lexicon of The Old Testament*, Great Britain 1939, s. 269.

Qal kalıbında: 1- Parlak, ışıltılı olmak, mecazî olarak asillerin şaşaası, ihtişamı 2- Allah nezdinde temiz, pak olmak.

Hiphil kalıbında: Temizlenmek, mecazi anlamda ise “ahlâken lekesiz hâle getirmek” anlamına gelmektedir.

זָךְ(zakh): Sıfat olarak saf, temiz anlamlarına gelmektedir.1- Saf, arı, katışıksız, yabancı maddeler içermeyen (zeytinyağı ya da tütsü için) 2- Mecazen saf, arı, temiz, doğru, dürüst (hayat tarzı, davranış tarzı, doktrin ya da dua bakımlarından).

זָכָה(zakay): Özel isim, sürgünden geri dönmüş bir ailenin reisi.

1.1.2.5. H.W.F.Gesenius¹¹⁸

H.W.F.Gesenius, sözlüğünde kökle ilgili şu anlamları aktarmaktadır.

Kökün fiil kullanımları זָךְ(zakh) ve זָכָה(zakh) şeklinde geçmektedir.

Sıfat olarak ise זָכָה(zakah) şeklinde geçmektedir ve “saf” anlamında; sıvı yağları nitelemek için kullanılır. Yine benzer şekilde tütsüleri nitelemek içinde kullanılır. Mecaz anlam olarak ise ruh ve ahlâkla ilgili olarak kullanılır.

Kök, זָכָה(zâkhâh) formunda: “Saf olmak, temiz olmak (manevi, ruhsal ya da ahlâki olarak)” anlamlarına gelmektedir. (Kelimenin gelecek zaman kipi ise יִזְכֶּה “yizikeh” şeklindedir.)

¹¹⁸ Heinrich Friedrich Wilhelm Gesenius, *Hebrew and Chaldee Lexicon to the Old Testament*, U.S.A. 1996, s. 244.

Kök, Piel kalıbında; “safılaştırmak, arındırmak” anlamlarında kullanılır. Örneğın: “Hayatının seyrını safılaştırmak” ya da “ruhunu arındırmak” şeklinde kullanılabilir.

Hitpael kalıbında ise, **הִזְכָּח**(hizzakah), **הִזְכַּח**(hitzakah) formlarında kullanılır. Anlam olarak ise: “Kendini temizlemek, arındırmak” anlamlarına gelmektedir. Ayrıca kökün bu formdaki “Niphal” kalıbıda “Hitpael” kalıbı ile aynıdır.

Kökün **זָכַח**(zakhu) formu: Sıflık, doğruluk, dürüstlük anlamlarına gelmektedir.

Kök **זָכַי**(zakay) şeklinde yazıldığında ise “saf, masum” anlamlarını ifade etmektedir.

Kök, **זָכַח**(zakhakh) ve **זָכַח**(zkhah) şeklinde yazıldığında ise “saf olmak” anlamına gelir. Kök burada nesneleri fiziksel olarak nitelemek için ve ahlâkî anlamda kullanılır. Hiphil kalıbında ise “temizlemek, yıkamak” anlamlarına gelmektedir.

1.1.3. “Z/K/W (Z/K/Y)”(**זָכַח**“Zakhah”)Kökünün Tanakh’taki Kullanımları

Tanakh’ta “Z/K/W (Z/K/Y)” (**זָכַח**“Zakhah”) kökü toplamda 26 yerde, 27 defa geçmektedir. Bu kullanımlardan 12 tanesi fiil, 11 tanesi sıfat ve 4 tanesi de isim olarak geçmektedir. Yine kök, Tanah’ta 5 ayrı türev olarak geçmektedir. Çalışmamızda bu türevleri tek tek ele alarak örneklendirmeyi, örnekler üzerinden kökün hangi anlamlarda kullanıldığını ifade etmeyi ve konuyu daha anlaşılır kılmayı planlıyoruz.

1.1.3.1. Tanakh'ta “Z/K/W (Z/K/Y)” (זכה) “ZAKHAH”) Kökünün Fiil Olarak

Kullanımı

Tanakh'ta Z/K/W (Z/K/Y) kökü fiil olarak 2 farklı türeviyle kullanılmaktadır.

Bu türevleriyle toplamda 12 yerde, 12 defa geçen kökün, fiil olarak kullanımlarını ayetlerle örneklendirerek anlamlarını sunmak istiyoruz.

1.1.3.1.1. זכה (Zakhah)

Tablo 4. Tanakh'ta “zakhah” kelimesinin kullanımları¹¹⁹

The KJV Old Testament Hebrew Lexicon			
Strong's Number: 02135		KJV Verse Count	
Original Word	Word Origin	Job	2
זָכָה	a primitive root	Psalms	3
	[compare (02141)]; to	Proverbs	1
	be translucent	Isaiah	1
Transliterated Word	TDNT Entry	Micah	1
Zakah	TWOT - 549		
Phonetic Spelling	Parts of Speech	Total	8
zaw-kaw' ☒	Verb		
Definition			
to be clean, be pure, be clear			
(Qal)			
to be clean, be pure			
to be clear, be justified			
(Piel)			
to make clean, make pure, keep clean, keep pure			
(Hithpael)			
to cleanse			
to make yourself clean, purify oneself			
King James Word Usage - Total: 8			

¹¹⁹<http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/zakah.html>, (23.06.2014)

clean 6, clear 1, pure 1

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Z/K/W (Z/K/Y) kökü Tanakta **זָכָה**“zakah” formunda 8 yerde 8 defa geçmektedir. Kökün kullanıldığı metinlerden örnekler vererek bu türevin anlamları üstünde duracağız. Örnekler verilirken fiil kalıbı olarak Qal, Piel ve Hithpael sıralamasına uygun olacak şekilde verilecektir.

Örnek 1: Job 15: 14 (Qal - Paal Kalıbı)

İbranice metin şu şekildedir:

מָה-אֶנּוֹשׁ כִּי-יִזְכֶּה; וְכִי-יִצְדֵּק, יֵלֹד אִשָּׁה.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

İnsan gerçekten temiz olabilir mi? Kadından doğan biri doğru olabilir mi?

Yunanca metin ise şu şekildedir:

τίς γὰρ ὢν βροτός ὅτι ἔσται ἄμεμπτος ἢ ὡς ἐσόμενος δίκαιος γεννητὸς
γυναικός

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Quid est homo ut immaculatus sit et ut iustus appareat natus de muliere

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki
şekilde geçmektedir:

What is man, that he should be clean? and he which is born of a woman, that
he should be righteous?

What is man, that he can be clean? Or he that is born of a woman, that he can
be righteous?

Örnek 2: Proverbs 20: 9 (Piel Kalıbı)

İbranice metin şu şekildedir:

מִי-יֹאמַר, זָכִיתִי לְבָי; טָהֳרָתִי, מִחַטָּאוֹתַי.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Kim, “Yüreğimi pak kıldım, günahımdan arındım” diyebilir?

Yunanca metin ise şu şekildedir:

τίς καυχήσεται ἀγνήν ἔχειν τὴν καρδίαν; ἢ τίς παρρησιάζεται **καθαρός** εἶναι
ἀπὸ ἁμαρτιῶν;

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Quis potest dicere mundum est cor meum purus sum a peccato

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki
şekilde geçmektedir:

Who can say, I have made my heart **clean**, I am pure from my sin?

Who can say, “I have made my heart **clean**; I am pure from my sin”?

Örnek 3: Isaiah 1: 16 (Hithpael Kalıbı)

İbranice metin şu şekildedir:

רְחֹצוּ, הַזֵּכוּ--הִסִּירוּ רָע מֵעֲלֵיכֶם, מִנְּגִד עֵינַי: חִדְלוּ, הָרָע.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Yıkayıp temizlenin, kötülük yaptığınızı gözüm görmesin, kötülük etmekten vazgeçin.

Yunanca metin ise şu şekildedir:

λουσασθε καθαροι γενεσθε αφελετε τας πονηριας απο των ψυχων υμων
απεναντι των οφθαλμων μου παυσασθε απο των πονηριων υμων

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Lavamini mundi estote auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis
quiescite agere perverse

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki şekilde geçmektedir:

Wash you, make you clean; put away the evil of your doings from before mine eyes; cease to do evil;

Wash yourselves; make yourselves clean; remove the evil of your doings from before my eyes; cease to do evil,

1.1.3.1.2. זָכַח(Zakhakh):

Tablo 5. Tanakh'ta "Zakhakh" kelimesinin kullanımları¹²⁰

The KJV Old Testament Hebrew Lexicon			
Strong's Number: 02141		KJV Verse Count	
Original Word	Word Origin	Job	3
זָכַח	a primitive root [compare Lamentations (02135)]		1
Transliterated Word	TDNT Entry	Total	4
Zakak	TWOT - 550		
Phonetic Spelling	Parts of Speech		
	Verb		
Definition			
to be pure, be bright, be clean, be bright, clean			
(Qal)			
to be clean, be pure			
(Hiphil) to cleanse, make cleanse, make clean			
King James Word Usage - Total: 4			
be clean 2, pure 1, purer 1			

Z/K/W (Z/K/Y) kökünün Tanakh'taki fiil kullanımının türevlerinden biri olan

זָכַח“zakhakh”, Tanakh'ta 4 yerde toplamda 4 defa fiil olarak geçmektedir.

Yukarıdaki tabloda da gösterildiği gibi kökün bu formunda Qal ve Hiphil fiil kalıpları kullanılmıştır.

¹²⁰<http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/zakak.html>, (17.04.2014)

Örnek 1: Job 25: 5 (Qal - Paal Kalıbı)

İbranice metin şu şekildedir:

יֵן עַד-יָרֵחַ, וְלֹא יֵאָהֵל; וְכֹכָבִים, לֹא-יִכּוֹר בְּעֵינָיו.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

O'nun gözünde Ay parlak, Yıldızlar temiz değilse,

Yunanca metin ise şu şekildedir:

εἰ σελήνη συντάσσει, καὶ οὐκ ἐπιφάσκει, ἄστρα δὲ οὐ καθαρὰ ἐναντίον αὐτοῦ

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Ecce etiam luna non splendet et stellae non sunt mundae in conspectu eius

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdakişekilde geçmektedir:

Behold even to the moon, and it shineth not; yea, the stars are not pure in his sight.

Behold, even the moon is not bright and the stars are not clean in his sight;

Örnek 2: Job 9: 30 (Hiphil Kalıbı)

İbranice metin şu şekildedir:

אֲמַחֲרֶחֱצֵתִי בַמּוֹ- (בְּמִי-) שֶׁלֹּג; וְהִזְכֹּתִי, בְּבֹר כֶּפֶי.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Sabun otuyla yıkansam, ellerimi kül suyuyla temizlesem,

Yunanca metin ise şu şekildedir:

ἐὰν γὰρ ἀπολούσωμαι χιόνι καὶ ἀποκαθάρωμαι χερσὶ καθαράις,

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Si lotus fuero quasi aquis nivis et fulserint velut mundissimae manus meae

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki şekilde geçmektedir:

If I wash myself with snow water, and make my hands never so clean;

If I wash myself with snow, and cleanse my hands with lye,

1.1.3.2. Tanakh'ta “Z/K/W (Z/K/Y)” (זָכַח “ZAKHAH”) Kökünün Sifat Olarak

Kullanımı

Z/K/W (Z/K/Y) kökü Tanakh'ta sıfat olarak זָכַח “zakh” formuyla kullanılmaktadır. Kök Tanakh'ta sıfat olarak toplamda 10 yerde, 11 defa geçmektedir. Kökün, sıfat olarak kullanımını bir tablo ile özetlemek ve metinlerle örneklendirerek anlamlarını sunmak istiyoruz.

Tablo 6. Tanakh'ta “zakh” kelimesinin kullanımları¹²¹

The KJV Old Testament Hebrew Lexicon			
Strong's Number: 02134		KJV Verse Count	
Original Word	Word Origin	Exodus	2
זָכַח	from (02141)	Leviticus	2
Transliterated Word	TDNT Entry	Job	4
Zak	TWOT - 550a	Proverbs	3
Phonetic Spelling	Parts of Speech		
zak ☒	Adjective	Total	11
Definition			
clean, pure			
pure			
pure, clean, righteous (fig.)			
the pure one (subst)			
King James Word Usage - Total: 11			
pure 9, clean 2			

¹²¹<http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/zak.html>, (11.05.2014)

Örnek 1: Job 8: 6

İbranice metin şu şekildedir:

אם-יך ויִשָּׁר, אֲתָהּ: כִּי-עָתָה, יַעֲרֵר עָלֶיךָ; וְשָׁלֵם, נֹת צְדָקָךָ.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Temiz ve doğruysan, O şimdi bile senin için kolları sıvayıp seni hak ettiğin yere geri getirecektir.

Yunanca metin ise şu şekildedir:

εἰ καθαρὸς εἶ καὶ ἀληθινός, δεήσεως ἐπακούσεται σου, ἀποκαταστήσει δέ σοι
δίαίταν δικαιοσύνης

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Si mundus et rectus incesseris statim evigilabit ad te et pacatum reddet
habitaculum iustitiae tuae

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki şekilde geçmektedir:

If thou wert pure and upright; surely now he would awake for thee, and make
the habitation of thy righteousness prosperous.

If you are pure and upright, surely then he will rouse himself for you and
reward you with a rightful habitation.

Örnek 2: Proverbs 16: 2

İbranice metin şu şekildedir:

כָּל-דֶּרֶךְ-אִישׁ, יֵךְ בְּעֵינָיו; וְתִכֵּן רוּחֹת יְהוָה.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

İnsan her yaptığıı temiz sanır, ama niyetlerini tartan RAB'dir.

Yunanca metin ise şu şekildedir:

παντα τα εργα του ταπεινου φανερα παρα τω θεω οι δε ασεβεις εν ημερα
κακη ολουνται

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Omnes viae hominum patent oculis eius spirituum ponderator est Dominus

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki
şekilde geçmektedir:

All theways of a man are clean in his own eyes; but the LORD weigheth the
spirits.

All the ways of a man are pure in his own eyes, but the LORD weighs the
spirit.

Örnek 3: Proverbs 21: 8

İbranice metin şu şekildedir:

הַפֶּכְפֶּךְ דֶּרֶךְ אִישׁ וְזָר; וְזָר, יִשָּׁר פְּעָלָו.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Suçlunun yolu dolambaçlı, pak kişinin yaptıklarıysa dosdoğrudur.

Yunanca metin ise şu şekildedir:

πρὸς τοὺς σκολιοὺς σκολιάς ὁδοὺς ἀποστέλλει ὁ Θεός, ἀγνὰ γὰρ καὶ ὀρθὰ τὰ
ἔργα αὐτοῦ.

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Perversa via viri aliena est qui autem mundus est rectum opus eius

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki
şekilde geçmektedir:

The way of man is froward and strange: but as for the pure, his work is right.

The way of the guilty is crooked, but the conduct of the pure is right.

1.1.3.3. Tanakh'ta “Z/K/W (Z/K/Y)” (זכח“ZAKHAH”) Kökünün İsim Olarak

Kullanımı

Z/K/W (Z/K/Y) kökü Tanakh'ta isim olarak זכח(zakhkhay) ve זכו(zakhuw) türevleri olmak üzere 2 türeviyle kullanılmaktadır. Kök Tanakh'ta isim olarak toplamda 4 yerde, 4 defa geçmektedir. Kökün, sıfat olarak kullanımlarını sırasıyla vermek, tablo ile özetlemek ve metinlerle örneklendirmek istiyoruz.

1.1.3.3.1. זכח(Zakhkhay):

Tablo 7. Tanakh'ta “Zakhkhay” kelimesinin kullanımları¹²²

The KJV Old Testament Hebrew Lexicon			
Strong's Number: 02140		KJV Verse Count	
Original Word	Word Origin	Ezra	2
זכאי	from (02141)	Nehemiah	1
Transliterated Word	TDNT Entry		
Zakkay	None	Total	3
Phonetic Spelling	Parts of Speech		
zak-kah'-ee ☒	Proper Name Masculine		
Definition			
Zaccai = “pure”			
the head of a family of 760 exiles returning with Zerubbabel			
King James Word Usage - Total: 3			
Zaccai 2, Zabbai 1			

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere זכח(zakhkhay) kelimesi Tanakh'ta toplamda 3 defa geçmektedir.

¹²²<http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/zakkay.html>, (18.12.2013)

Örnek: Ezra 2: 9

İbranice metin şu şekildedir:

בְּנֵי זָכַי, שִׁבְעַת מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים. {ס}

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Zakkayoğulları: 760

Yunanca metin ise şu şekildedir:

υἱοὶ Ζακχου ἑπτακόσιοι ἑξήκοντα

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Filii Zacchai septingenti sexaginta

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki şekilde geçmektedir:

The children of Zaccai, seven hundred and threescore.

The sons of Zac'cai, seven hundred and sixty.

1.1.3.3.2. זָכוּ (Zakhuw)

Tablo 8.Tanakh'ta "Zakhuw" kelimesinin kullanımları¹²³

The KJV Old Testament		KJV Verse Count	
Hebrew Lexicon		Daniel	1
Strong's Number:	02136		
Original Word	Word Origin	Total	1
זָכוּ	from a root corresponding to (02135)		
Transliterated Word	TDNT Entry		
Zakuw (Aramaic)	TWOT - 2708		
Phonetic Spelling	Parts of Speech		
zaw-koo' ☒	Noun Feminine		
Definition			
purity, innocence, innocence (in God's sight)			
King James Word Usage - Total: 1			
innocency 1			

זָכוּ(Zakhuw) kelimesi, yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere Tanakh'ta toplamda 1 defa geçmektedir.

Örnek 1: Daniel 6: 22

İbranice metin şu şekildedir:

אֱלֹהֵי שָׁלַח מַלְאָכָה, וְסָגַר פֶּם אֲרִי־וְתָא--וְלֹא חָבְלוּנִי; כָּל-קַבְלִי, דִּי קָדְמוּהִי זָכוּ

הַשְׁתַּכַּחַת לִי, וְאִף קִדְמִיךָ (קָדְמוֹךָ) מִלְּפָא, חֲבוּלָה לֹא עָבַדְתִּי.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Tanrım meleğini gönderip aslanların ağzını kapadı. Beni incitmediler. Çünkü Tanrı'nın önünde suçsuz bulundum. Sana karşı da, ey kral, hiçbir yanlışlık yapmadım.

Yunanca metin ise şu şekildedir:

¹²³<http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/zakuw-aramaic.html>, (23.06.2014)

ὁ Θεός μου ἀπέστειλε τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐνέφραξε τὰ στόματα τῶν λεόντων, καὶ οὐκ ἔλυμήναντό με, ὅτι κατέναντι αὐτοῦ εὐθύτης εὐρέθη ἐμοί· καὶ ἐνώπιον δέ σου, βασιλεῦ, παράπτωμα οὐκ ἐποίησα.

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Deus meus misit angelum suum, et conclusit ora leonum, et non nocuerunt mihi: quia coram eo iustitia inventa est in me: sed et coram te, rex, delictum non feci.

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki şekilde geçmektedir:

My God hath sent his angel, and hath shut the lions' mouths, that they have not hurt me: forasmuch as before him innocency was found in me; and also before thee, O king, have I done no hurt.

My God sent his angel and shut the lions' mouths, and they have not hurt me, because I was found blameless before him; and also before you, O king, I have done no wrong.

1.2. TANAKH'TA “S/D/K”(𐤑𐤕𐤁𐤀“TSADAQ”) KÖKÜ

“S/D/K” (𐤑𐤕𐤁𐤀“Tsadaq”) kökünün ıbranice sözlüklerdeki anlamları incelenirken, ilk önce modern İbranice sözlüklerde inceleme yapılacak, daha sonra ise Tanakh sözlüklerinde köke verilen anlamlar incelenecektir.

1.2.1. “S/D/K” (סדק“Tsadaq”) Kökünün Modern İbranice Sözlüklerindeki

Anlamları

Kökün anlamlarını tespit etmek için başvurduğumuz modern İbranice sözlükler ve köke verilen anlamlar aşağıda verilmiştir.

1.2.1.1. Abraham Heschel¹²⁴

Abraham Heschel, sözlüğünde köke şu anlamları vermektedir.

סדק(tsiduq): Doğrulama.

סדק(tsedeq): 1- Gerçeklik, doğruluk 2- Adalet, hakkaniyet, haklı gerekçeye dayanma, beraat, hak, fazilet 3- İrade özgürlüğü.

סדק(tsadaq): Gerçek, doğru veya yeterli olmak, haklı olmak,doğruyu konuşmak.

סדק(tsidqi), סדקני(tsadqani): Doğru.

1.2.1.2. A Complete Dictionary of Ancient and Modern Hebrew¹²⁵

Bu sözlükte, Eliezer Ben Yehuda, kökle ilgili şu bilgilere yer vermektedir.

סדק(tsiduq): Teyid, doğrulama.

סדק(tsdqi): Özel isim, Sadukî

סדק(tsadiq): Adil, faziletli. Arapçası: (الخليل , خليل الله , صديق) şeklindedir.

סדק(tsadaq): Doğru olmak, haklı olmak, izin istemek.

¹²⁴ Heschel, *Dictionary*, s. 71.

¹²⁵ Ben Yehuda, *A Complete Dictionary*, XI, 5384-5394.

1.2.1.3. English - Hebrew Dictionary¹²⁶

English - Hebrew Dictionary sözlüğünde “S/D/K” kökle ilgili şu anlamlar ifade edilmektedir.

צַדִּיק (tsadiq): Doğru, dürüst, hakkaniyetli, salih.

הִצְדִּיק (tsadaqta): Haklısın!

צֶדֶק (tsedeq): Doğruluk, dürüstlük, hakkaniyet.

בְּצֶדֶק (btsedeq): Kök, “b” zamiri ile kullanıldığında, “doğru bir şekilde, dürüst bir şekilde, hakkaniyetle, adil bir şekilde, adilâne, adaletle muamele etmek” anlamlarına gelmektedir.

צִדְקָה (tsodeq), מִצְדָּק (mutsdaq): Müdafaa edilebilir, haklı görülebilir, gerekçelendirilebilir.

הִצְדָּקָה (hatsdaqah): Gerekçelendirme, haklı bir gerekçeye dayandırma.

הִצְדִּיק (hitsdiyq): Mazur görmek, bağışlamak.

צִדְקָה (tsiddeq), זִכָּה (zikah): Beraat ettirmek, günahını bağışlamak.

צַדִּיק (tsodeq): Doğru, dürüst, hakkaniyetli, salih, iyi, adil.

צֶדֶק (tsedeq): Doğruluk, dürüstlük, hakkaniyet, etik olarak doğru olan şey.

צַדִּיק (tsodeq): Adil.

זִכּוּת (zkhut), צִדְקָה (tsodeqet): Adil bir hak iddiası, alacak.

¹²⁶ Scharfstein vd, *English - Hebrew Dictionary*, s. 362-363, 587.

1.2.1.4. English-Hebrew, Hebrew-English Dictionary¹²⁷

Bu sözlükte “S/D/K” köküyle ilgili olarak şu bilgiler yer almaktadır.

צִדֻּק (tsidduq): Haklı bir gerekçeye dayandırma, temize çıkarma.

צִדְקָה (tsdoqi): Özel isim, Sadukî.

צַדִּיק (tsaddiq): Adil, zahid, faziletli.

צַדִּיק (tsadaq): Adil olmak, doğru olmak.

צִדְדֵּק (tsiddeq): Haklı bir gerekçeye dayandırmak, temize çıkarmak.

הִצְטַדֵּק (hitstaddeq): Özürdilemek.

צֶדֶק (tsedeq): Doğruluk, adalet ve Jüpiter gezegeni.

צֶדָה (tsdaqh): Adalet, refah, cömertlik.

צִדְקָן (tsidqan): Doğru, dürüst, hakkaniyetli, zahid kişi.

צִדֵּק (tsodeq), צִדְקֵת (tsodeqet): Doğru.

1.2.1.5. The Complete English-Hebrew Dictionary¹²⁸

The Complete English-Hebrew Dictionary sözlüğünde kökle ilgili şu bilgilere yer verilmektedir.

צַדִּיק (tsaddiq): Sıfat olarak; açık ve kesin anlamlarına gelir.

¹²⁷ Ben-Yehuda, Weinstein, *Hebrew Dictionary*, s. 255.

¹²⁸ Alcalay, *Dictionary*, s. 674, 2017-2018, 3119-3121.

תְּצַדֵּק(btsedeq): Kök, “b” zamiri ile kullanıldığında zarf olarak; “temiz bir şekilde, mazur görülebilir bir şekilde, haklı bir gerekçeye dayandırılabilir bir şekilde” ve “doğru”anlamlarına gelmektedir.

צִדִּיק(tsodeq), זָכַי(zakay): Sıfat olarak; “doğru” anlamındadır.

צִדֵּק(tsedeq), זִכּוּת(zikhut): İsim olarak; “doğru, adil” anlamındadır.

צַדִּיק(tsaddiq): Doğru, dürüst, hakkaniyetli.

צִדֵּק(tsedeq): İsim olarak; “doğruluk, adalet” adalet anlamlarına gelmektedir.

צַדִּיק(tsaddiq), זִכּוּת(zikhut), צִדִּיק(tsodeq): Sıfat olarak; “doğru” anlamındadır.

צִדִּיק(tsodeq), מִצְדָּק(mutsdaq), זָכַי(zakay): Sıfat yada isim olarak “adil” anlamına gelmektedir.

הִצְדָּקָה(hatsdaqah), הִצְדָּק(hetsdeq), מִצְדָּק(mutsdaq): Mazur görülebilirlik/ mazur görülebilir, haklı bir gerekçeye dayandırılabilirlik/ dayandırılabilir (isim veya sıfat olarak kullanılabilir.)

מַצְדִּיק(matsdiq): 1- Sıfat olarak; “haklı çıkaran, haklı çıkarıcı” 2- İsim olarak; “haklı çıkaran” anlamlarına gelmektedir.

הִצְדָּק(hatsdeq), צַדִּיק(tsaddeq), זָכָה(zakeh): Haklı bir gerekçeye dayandırmak, temize çıkarmak.

1.2.1.6. İvrian Glikolel: Hayyim Şekhter¹²⁹

Bu sözlükte kökle ilgili şu bilgiler yer almaktadır.

צִדְדֻק (tsidduq): İsim olarak; “haklı bir gerekçeye dayandırma, gerekçelendirme, temize çıkarma” demektir.

צִדְקָה (tsdoqi): Özel isim; “Sadukî”

צַדִּיק (tsaddiq): Sıfat olarak: 1- Doğru kimse, hakkaniyetli kimse, salih insan 2- Allah korkusu olan insan 3- Mahkeme tarafından beraat ettirilen kimse 4- Doğru, hakkaniyetli, dürüst, 5- Hasidik Haham.

צִדָּק (tsadaq): Fiil olarak: 1- Adil olmak, doğru olmak, hakkaniyetli olmak 2- Kanıtlanmak 3- Mahkeme tarafından beraat ettirilmek.

צִדְדֵּק (tsiddeq): Beraat ettirmek, aklamak, temize çıkarmak, suçlamadan berî kılmak.

הִצְטַדְדָה (hitstaddeq): 1-(Yaptıklarını) Haklı bir gerekçeye dayandırmak, (kendini) temize çıkarmak, özür dilemek 2- Beraat etmek.

הִצְדִּיק (hitsdiq): Haklı bir gerekçeye dayandırmak, gerekçelendirmek, temize çıkarmak 2- (Bir kimseyi) doğru ve hakkaniyetli hâle getirmek 3- (Bir şeydeki) adaleti kanıtlamak.

צִדְדֵּק (tsedeq): İsim olarak; 1- Hakkaniyet, adalet 2- Zafer, temize çıkarma, suçsuzluğunu kanıtlama.

¹²⁹ Şekhter, *İvriy-Angliy Kolel*, II, 648-650.

תְּסַדָּאָה (tsdaqah): İsim olarak; 1- Doğruluk, hakkaniyet, adalet 2- Doğru yargılama 3- Zafer 4- Cömertlik, hayırseverlik 5- İyi iş, salih amel.

תְּסִדְּקָן (tsidqan): İsim olarak; 1- Doğru insan, salih kişi 2- Zahid.

תְּסִדְּקָ (tsodeq): Sıfat olarak; 1- Doğru, adil, hakkaniyetli 2- Gerçekî doğru.

1.2.2. “S/D/K” (תְּסַדָּאָה “Tsadaq”) Kökünün Tanakh Sözlüklerindeki Anlamları

“S/D/K” (תְּסַדָּאָה “TSADAQ”) kökünün anlamlarını incelediğimiz Tanakh sözlükleri ve köke bu sözlüklerde verilen anlamlar aşağıda verilmiştir.

1.2.2.1. Julius Fuerst and Samuel Davidson¹³⁰

Bu sözlükte “S/D/K” köküne şu anlamlar verilmektedir.

תְּסִדְּקָ (tsadoq): Adil, doğruyu uygulayan ilâh. Ayrıca çoğul isim olarak “yüksek haham”ın çoğulu anlamında kullanılır. Eski bir görüşe göre, “תְּסִדְּקָ” (tsadoq)’un Sadukîler mezhebinin kurucusu olduğu söylenir.

תְּסַדָּאָה (tsaddayq) sıfat olarak; 1- Adil, doğru (bir hükümdar, yönetici için kullanılır) 2- Doğruyu konuşan kişi, doğru ve hakkaniyetli kişinin vasfı.

תְּסַדָּאָ (tsadaq): Kelimenin gelecek zaman kipi תְּסַדָּאָ (yitsdaq) şeklindedir. Geçişsiz fiil olarak: Sağlam, sert olmak (nesneler için kullanılır). Ayrıca 1- Güçlü, kuvvetli, otoriter olmak, fethetmek (Allah için kullanılır), kurulmak, oluşturulmak, belirlenmek (yasalar için kullanılır) 2- Doğrulanmak, teyit edilmek, güvenilir olmak, sadık olmak, doğru olmak, dürüst olmak, masum olmak, sağda olmak, doğruyu kabul

¹³⁰ Fuerst, Davidson, *Hebrew Lexicon*, s. 1175-1176.

etmek, kendini Allah huzurunda teyit etmek, Allah nezdinde doğru görünmek, birine karşı adil olmak ya da birinden daha hakkaniyetli olmak, temize çıkarılmak.

Nifhal kalıbı: נִצָּדַק(nitsdaq): Kurulmak, oluşturulmak, ibadethane, kutsal yer, günlük kurbanlar, ibadet ve saflık.

Piel: נִצָּדַק(tsiddaq): Gelecek zaman kipi נִצָּדַק(ytsaddaq) şeklindedir. Haklı bir gerekçeye dayandırmak, temize çıkarmak, aklamak, adil görünmesini sağlamak, adil olduğunu ilân etmek.

Hiphil: נִצָּדַק(hitsdaq): Hak vermek, beraat ettirmek, bağışlamak (bir hâkim için kullanılır), diğer bir ifadeyle, beraat ettirmek, bir iddiayı onaylamak, tasdik etmek, (bir kişiyi) doğru/dürüst hâle getirmek, doğru/dürüst kişi.

Hitphil kalıbı: נִצָּדַק(hitstadaq): Kendini temize çıkarmak, (yaptıklarını) haklı bir gerekçeye dayandırmak.

נִצָּדַק(zdaq): Sağlam olmak, muhkem olmak, yerleşmiş olmak, kanun, yasa; Arapça: “صَدَقَ” sağlam, güçlü, sert olmak; güvenilir olmak, sadık olmak, doğru olmak, sadık olmak, kanıtlanmış olmak; bu sebeple: “صِدْق” sağlamlık, güç, kuvvet, kudret, zafer; “صَدَقَ” sert (mızrak için kullanılır) صَدَقَهُ muhkem şey, صَدَقَهُ aynısı (vergi için ve gümrük vergisi için kullanılır); זָדַק (Süryaniceden) doğru olmak, dürüst olmak, hakkaniyetli olmak.

נִצָּדַק(tsedeq): Güç, kuvvet, zafer, kudret.

נִצָּדַק(tsdaqah): İstikrar, sabitlik, sadakat. Genellikle adil olma; yasallık, uygunluk. Hak, adil, adalet, haklı bir gerekçeye dayandırma, temize çıkarma, gerçek, dürüstlük, kurtuluş, refah, lütuf (doğruluğun bir sonucu olarak).

תְּצַדִּיק (tsidqah): İyilik, hayırhahlık, sadaka; Arapçası: صدقة

תְּצַדִּיק (tsdaqah): 1- Güç, kuvvet, kudretli amel (Allah için kullanılabilir ya da generaller için kullanılabilir; özellikle çoğul olarak hâkimler için kullanılabilir). Üstünlük, zafer.

2- Hak, adalet (bir devlette), Allah için kullanılır, sadece cezalandırma ile değil, ödüllendirme ile bağlantılı olarak da kullanılabilir; güvenlik, kesinlik, iddia, mecazen yumuşaklık, iyilik, cömertlik; Yunanca: Elemosune, Arapça: صدقة - sadaka, salih ameller, kurtuluş, lütuf.

תְּצַדִּיק (tsidqiah): Daha önceden ismi verilmiş olan bir Yehuda Kralı.

1.2.2.2. Karl Feyerabend¹³¹

Karl Feyerabend ise, kökle ilgili şu bilgilere yer vermektedir.

צַדִּיק (tsadoq): Özel isim olarak kullanılır.

צַדִּיק (tsaddiq): “צַדִּיקִים” (tsadiqim) kelimesidir. Sıfat olarak; “adil, doğru, dürüst, hakkaniyetli” manalarını ifade eder.

צַדִּיק (tsadaq): Gelecek zaman kipi “צַדִּיק” (yitsdaq) şeklindedir. Anlam olarak; “doğru, dürüst, adil, hakkaniyetli olmak” anlamlarına gelir. Niphal kalıbı: נִצַּדִּיק (nitsdaq) şeklindedir: “Haklı bir gerekçeye dayandırılmış olmak, restore edilmek” anlamını ifade etmekte kullanılır. Piel kalıbı: צִדֵּדֵק (tsiddeq), ve תְּצַדִּיק (tsadeqet) şeklindedir: “Haklı bir gerekçeye dayandırmak, doğru ve

¹³¹Feyerabend, *Hebrew Dictionary*, s. 282.

hakkaniyetli olduğunu ilân etmek” demektir. Hitpael kalıbı: **הִצְדִּיק**(hitsdiq) ve **הִצְדִּיק**(hatsdiq), şeklindedir. Çoğulu: **הִצְדִּיקִים**(hatsdiqu), gelecek zaman kipi: **יִצְדִּיק**(yatsdiq) şeklindedir: “Haklı bir gerekçeye dayandırmak, (bir kişiyi) doğru ve hakkaniyetli hâle getirmek, (bir kişinin) masum olduğunu ilân etmek, beraat ettirmek, onaylamak” anlamlarına gelir.

צִדְקָה(tsedeq) ve **צִדְקָה**(tsidqi): Doğruluk, adillik, hak, adalet, dürüstlük.

צִדְקָה (tsdaqah), **צִדְקָה** (tsidqat), **צִדְקָה** (tsidqati), **צִדְקָה** (tsdaqot), **צִדְקָה** (tsidqot): İlâhî ve insanî hak, iddia edilen hak, adalet, doğruluk, adillik, sadakat, zühd, merhamet, yumuşaklık, hilm.

1.2.2.3. Marcus Justrow¹³²

Marcus Justrow sözlüğünde köke şu anlamları vermektedir.

צִדְקָה(tsadoq): Özel isim, Zadok 1-Hz. Davud ve Hz. Süleyman döneminde vazife yapan yüksek haham 2- Z., Sokho’lu Antigonos’un müridi ve Sadukiler mezhebinin kurucusu olduğu iddia edilen bir kişi. 3- R.Z., Tannai, tapınağın yıkılma döneminde yaşamış bir kişi.

צִדְקָה(tsdoqa): Özel isim, Ts’doka.

צִדְקָה(tsduqi): Özel isim, **צִדְקָה**(tsadoq) kelimesinden türemiştir. Sadukî, Sadukîler mezhebinin bir üyesi.

צִדְקָה(tsadiq), **צִדְקָה**(tsadiqa): Faziletli, adil, zahidadam.

¹³²Jastrow, *A Dictionary of The Targumim*, II, 1261, 1263-1264.

טָדָאָ (tsadaq): Temiz, arı, saf, samimî olmak, doğru, dürüst, adil olmak; temize çıkmak.

Piel kalıbı: טָדָאָ (tsiddeq): 1- Bir kişinin lehine hareket etmek; özgürlükçü/cömert olmak. 2- Haklı bir gerekçeye dayandırmak, bir kişiyi doğru/dürüst olarak ilân etmek ya da görmek; savunmak.

Hiphil: טָדָאָה (hatsdiq) 1- Haklı bir gerekçeye dayandırmak, temize çıkarmak, doğru/dürüst olduğunu ilân etmek; faziletli hâle getirmek. 2- טָדָאָה (tsdaqah)...ile muamele etmek, ...'e karşı özgürlükçü olmak 3- İlâhî muhakemeye sunmak, kaderine boyun eğmek.

Hitpael: טָדָאָה (hitstaddeq): Kendini (yaptıklarını) haklı bir gerekçeye dayandırmak, kendini aklamak, kendini affetmek, mazur görmek.

טָדָאָ (tsdaq), טָדָאָ (tsdeq): Temiz olmak, adil olmak.

טָדָאָ (atsdeq): Haklı bir gerekçeye dayandırmak, aklamak, temize çıkarmak, (birine) adaletle muamelede bulunmak.

טָדָאָ (tsedeq): 1- Doğruluk, dürüstlük, adalet, fazilet. 2- Jüpiter gezegeni.

טָדָאָה (tsdaqah): Sağlık, doğruluk, adalet, cömertlik; özellikle sadaka verme.

טָדָאָ (tsidqu), טָדָאָה (tsidquta): Doğruluk, haklı bir gerekçeye dayandırma, aklama, adalet.

טָדָאָ (tsadqan): 1- Adil bir şekilde hareket etme 2- İyiliksever, hayırsever.

טָדָאָה (tsadqanit): Zahid, faziletli, hayırsever.

1.2.2.4. William Gesenius¹³³

William Gesenius, sözlüğünde “S/D/K” köküyle ilgili şu anlamlardan bahsetmektedir.

𐤊𐤕𐤓(tsadaq): Arapçası (صَدَقَ) Doğruyu konuşmak (“صَدَقٌ”doğru, mükemmel, sert, düzgün). 𐤊𐤕𐤓(tsedeq): Adil, mesela: Krallara dair, ayrıca fiil olarak kayırmak, tercih etmek, (birine bir şey) bahşetmek, doğru olmak, arı, saf olmak, adil olmak. Sıfat olarak 𐤊𐤕𐤓(tsedeq) kelimesi adil, doğru, dürüst, hakkaniyetli, sadık, masum anlamlarına gelmektedir. Yine 𐤊𐤕𐤓(tsedeq) kelimesi isim olarak ise “Doğruluk, hakkaniyet, sadakat” anlamlarına gelmektedir.

𐤊𐤕𐤓𐤕(tsedeq): Kelimesi isim olarak; doğruluk, dürüstlük, hakkaniyet anlamlarına gelir. Ayrıca 1- Doğru, adil veya normal olan şey; doğruluk, dürüstlük, adillik (tartıda ve ölçüde) 2- İdarede doğruluk ve dürüstlük: a- Hâkimler, hükümler, krallar b- Kanunla ilgili olarak c- Hz. Davut’un ya da soyunun krallığı ile ilgili, Mesih ile ilgili d- Kudüs ile ilgili, Kudüs’e ait e- Allah’ın hâkim sıfatı ile ilgili 3- Doğruluk, dürüstlük, adalet; bir hukuk davasında 4- Konuşmada doğruluk 5- Doğruluk, etik olarak doğru olma anlamında 6- Doğruluk, düşmanlarıyla anlaşmazlığında aklanmış ve haklı bulunmuşluk anlamında, kurtuluş, zafer, refah.

𐤊𐤕𐤓𐤕𐤕(tsdaqah): Kelimesi de isim olarak; doğruluk anlamına gelir. Ayrıca 1- İdarede doğruluk, hakkaniyet a- Bir hâkim, bir hükümler, bir kral ile ilgili kullanılır b- Kanunlarla ilgili olarak kullanılır c- Hz. Davut ve soyundan gelen krallarla ve Mesih’le ilgili olarak kullanılır. 2- Allah’ın hâkim sıfatı; idarede; adaleti uygulamada

¹³³Gesenius, *Hebrew - English Lexicon*, s. 841-843.

3- Doğruluk, bir hukuk davasında ya da uğrunda mücadele edilen davada 4- Hakkaniyet = doğruluk 5- Doğruluk, etik olarak doğruluk anlamında 6- Aklanmış olarak doğruluk, haklı bir gerekçeye dayandırılma, aklanma, kurtuluş a- Allah'la ilgili olarak b- İnsanlarla ilgili olarak; refah, saadet, başarı 7- Çoğul olarak doğru iş, doğru amel: a- Allah ile ilgili olarak b- İnsanın ahlâkî davranışları ile ilgili olarak.

𐤒𐤕𐤕(ṭsadeq), 𐤒𐤕𐤕(ṭsadiq): Adil ve doğru olmak.

Qal kalıbı: 1- Adil bir davaya sahip olmak, sağda olmak, hakkaniyetli görünmesini sağlamak 2- Savunmasında haklı bulunmak, temize çıkarılmak 3- Adil olmak: Allah için, idaresinde ve günahla suçlaması konusunda kullanılır 4- Adil olmak, doğru olmak, hakkaniyetli olmak (davranışlarında ve karakterce): İnsan için kullanılır.

Niphal kalıbı: Mukaddes yer, düzeltilecek, doğru yola koyulacak, düzgün bir hâle getirilecek (haklı bir gerekçeye dayandırılacak, aklanacak, davası temize çıkarılacak).

Piel kalıbı: Haklı bir gerekçeye dayandırmak, temize çıkarmak.

Hiphil kalıbı: 1- Kanunu uygulamada adaletle hareket etmek 2- Doğru ve hakkaniyetli olduğunu ilân etmek, temize çıkarmak, haklı bir gerekçeye dayandırmak 3- Haklı bir gerekçeye dayandırmak, temize çıkarmak, uğruna mücadele ettiği davasını haklı çıkarmak, temize çıkarmak, kurtarmak 4- Doğru ve hakkaniyetli hâle getirmek, doğruluğa yönelmek.

Hitpael kalıbı: Kendimizi nasıl aklayacağız, kendimizi şüphelerden berî kılacağız.

𐤒𐤕𐤕(ṭsaddiq): Sıfat olarak; adil, doğru 1- Adil, doğru, dürüst (yönetme konusunda) a- Hz. Davud ve soyundan gelen krallarla ilgili olarak b- Hâkimlerle

ilgili olarak c- Kanunlarla ilgili olarak d- Allah ile ilgili olarak kullanılır. 2- Davasında adil ve hakkaniyetli 3- Davranışlarında ve karakterce adil ve doğru a- Allah’a karşı adil ve dürüst b- Genel anlamda, etik olarak adil ve dürüst 4- Doğru, dürüst, aklanmış ve temize çıkarılmış olarak 5- Hakkaniyetli, dürüst, doğru.

צָדִיק (tsadoq), צָדִיק (tsadoq): Özel isim. 1- Hahamlar, Hz. Davut’un döneminde 2- Uzziyalı’nın kayınpederi 3- İki duvar inşaatçısı.

צִדְקִיָּהוּ (tsidqiyahu): Özel isim. 1- Yehuda Krallığı’nın son kralı 2- Sahte peygamberler 3- Prens; Jeremiah’ın dönemi 4- Hahamlar; Nehemiah’ın dönemi 5- Jehoiachin’in oğlu.

1.2.2.5. H.W.F.Gesenius¹³⁴

H.W.F.Gesenius, sözlüğünde kökle ilgili olarak şu anlamları aktarmaktadır.

צָדִיק (tsaddiq): Sıfat olarak; 1- Adil, doğru, (hakkı koruyan ve adalet dağıtan bir hâkim ya da kral için kullanılır, bu yüzden sıklıkla cezalandırmada da ödüllendirmede de adil olan Allah için de kullanılır); yine “vaadini tutan” olarak da Allah için kullanılır: “Ve sen vaadini yerine getirdin, çünkü sen doğrusun/dürüstsün.”

2- Haklı bir davası olan; (a) Adlî/hukukî anlamda, “Yehova adildir (O’nun davası adildir) , ben ve halkım (bizim davamız) adil değildir.” (b) İddia ederken, doğru ve gerçek olanı konuşan kişi. 3- Zarf olarak kullanıldığında ise; “Doğru bir şekilde, gerçek bir şekilde” anlamlarına gelir.

3- Şahıslar için; diğer insanlara karşı adil, Allah’ın kanunlarına itaatkâr; bu sebeple doğru, dürüst, hakkaniyetli, mütediyyin.

¹³⁴ H. F. W. Gesenius, *Hebrew and Chaldee Lexicon*, s. 701-703.

צדק (tsadaq): Gelecek zaman kipi “צדק” (yitsdeq) şeklindedir. Anlam olarak: Doğru, dürüst olmak, doğru yolda olmak, katı ve sert olmak (mızrak için kullanılır), doğru ve samimî olmak, doğru, uygun olmak.

1- Adil ve hakkaniyetli olmak.

2- Haklı bir davaya sahip olmak a- Adlî/hukukî anlamda b- Tartışan taraflar arasında, gerçeği, doğru olanı konuşmak c- Bir kişinin davasını elde etmek.

3- Doğru olmak, hakkaniyetli olmak.

Niphal kalıbında; “adil olduğunu ilân etmek; bu sebeple hatalardan beraat ettirmek” anlamlarına gelmektedir.

Piel kalıbında; 1- Adil, doğru ya da masum kılmak, doğru olduğunu ilân etmek. 2- Bir kimseyi adil ya da masum ilân etmek.

Hiphil kalıbında ise; 1- Ortaya koyduğu örnek ya da doktrin aracılığıyla adil, doğru ya da mütebedeyyin hâle getirmek. 2- Bir kişinin adil olduğunu ilân etmek a) Adlî anlamda, beraat ettirmek b) Bir kişinin doğru görüş bildirdiğini ilân etmek, bir kişinin görüşünü onaylamak

Hitpael kalıbında; “kendini temizlemek, arındırmak (şüpheden).”

צדק (tsadeq), צדקה (tsadeqi): 1- Fiziksel anlamda, doğruluk, haklılık, “doğrular”, anlamlarına gelir ve etik anlamda kullanılır.

2- Doğruluk, doğru, doğru ve adil olan, öyle olan ya da öyle olması gereken, “doğru olanı yapan kişi”, doğru olarak hareket eden, doğru yani adil bir şekilde hüküm vermek, adil hüküm, adil teraziler, adil ağırlık, adil kurbanlar (yani olması gerektiği gibi olan, doğru bir şekilde sunulan). “Gun” eki ile birlikte: doğru, bir kişinin haklı davası “Beni hakkıma uygun şekilde yargıla”.

3- Adalet, yargıçla ilgili, bir sebeple doğruluk ve dürüstlikle ilgili, “𐤀𐤒𐤕𐤕𐤕” (tsadaqah) kelimesi de bu anlamlardadır.

4- Kurtarma, özgürleştirme, refah, saadet, (faziletin ödülü olarak).

𐤀𐤒𐤕𐤕𐤕 (tsadaqah): 1-Doğruluk, dürüstlük; “Doğruya uygun olarak (doğru ölçekte, toprağın ihtiyaç duyduğu şekilde) yağan erken yağmur.

2- Örneğin; bir Kralın, kötülerini cezalandırmada ve iyileri kurtarma ve ödüllendirmedeki adaleti.

3- Şahıslar için, doğruluk, zühd, fazilet.

4- Refah.

𐤀𐤒𐤕𐤕𐤕 (tsidqah): Cömertlik ve hayır anlamlarına gelmektedir. 𐤀𐤒𐤕𐤕𐤕 (tsadaqah) sadaka (صدقة) için kullanılan bu kelime ile benzer anlamlıdır.

𐤀𐤒𐤕𐤕𐤕𐤕 (tsidqiyahu): İsim olarak kullanılır; Zedekiah, Zidkijah: Judah kralı ile ilgili, ona dair... ki bu isim ona eski isminin yerine Nebukadnezar tarafından verilmiştir.

1.2.3. “S/D/K” (𐤒𐤕𐤕“Tsadaq”) Kökünün Tanakh’taki Kullanımları

Tanakh’ta “S/D/K” (𐤒𐤕𐤕“TSADAQ”) kökü toplamda 609 yerde, 637 defa kullanılmaktadır. Bu kullanımlardan 41 tanesi fiil, 206 tanesi sıfat ve 390 tanesi de isim olarak geçmektedir. Yine kök, Tanah’ta 7 ayrı türev olarak geçmektedir. Çalışmamızda bu türevleri tek tek ele alarak örneklendirmeyi, örnekler üzerinden kökün hangi anlamlarda kullanıldığını ifade etmeyi ve konuyu daha anlaşılır kılmayı planlıyoruz.

1.2.3.1. Tanakh'ta "S/D/K" (𐤑𐤕𐤁 "Tsadaq") Kökünün Fiil Olarak Kullanımı

Tanakh'ta S/D/K kökü fiil olarak 40 yerde 41 defa geçmektedir. S/D/K kökünün "𐤑𐤕𐤁"(Tsadaq) türevi Tanakh'ta fiil olarak kullanılmaktadır. Kökün bu kullanımı ile ilgili örnek metinler vermek ve kökün buradaki anlamları üzerinde durmak istiyoruz. Yine örnek metinleri verirken Qal, Niphal, Piel, Hiphil, Hithpael, fiil kalıplarına ve sıralamasına göre örnek vermek istiyoruz. Ayrıca kökün kullanımını özetleyen aşağıdaki tabloyu sunmak istiyoruz.

1.2.3.1.1. 𐤑𐤕𐤁 (Tsadaq)

Tablo 9. Tanakh'ta "Tsadaq" kelimesinin kullanımları¹³⁵

The KJV Old Testament Hebrew Lexicon		KJV Verse
Strong's Number: 06663		Count
Original Word	Word Origin	
𐤑𐤕𐤁	a primitive root	Genesis 2
Transliterated Word	TDNT Entry	Exodus 1
Tsadaq	TWOT - 1879	Deuteron 1
Phonetic Spelling	Parts of Speech	omy
tsaw-dak' ☒	Verb	2 Samuel 1
Definition		1 Kings 1
to be just, be righteous		2 Chroni 1
(Qal)		cles
to have a just cause, be in the right		Job 17
to be justified, to be just (of God)		Psalms 4
to be just, be righteous (in conduct and character)		Proverbs 1
(Niphal) to be put or made right, be justified		Isaiah 6
(Piel) justify, make to appear righteous		Jeremiah 1
(Hiphil)		Ezekiel 2
to do or bring justice, to declare righteous, justify, to justify,		Daniel 2
vindicate the cause of, save		
(Hithpael) to justify oneself		
King James Word Usage - Total: 41		Total 40
justify 23, righteous 10, just 3, justice 2, cleansed 1, clear		
ourselves 1, righteousness 1		

¹³⁵<http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/tsadaq.html>, (23.06.2014)

Örnek 1: İsaiah 45: 25 (Qal-Paal Kalıbı)

İbranice metin şu şekildedir:

בִּיהוָה יִצְדָּקוּ וְיִתְהַלְלוּ, כָּל-יָרֵעַ יִשְׂרָאֵל.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Ama bütün İsrail soyu RAB tarafından aklanacak, O’nunla övünecek.

Yunanca metin ise şu şekildedir:

απο κυριου δικαιωθισονται και εν τω θεω ενδοξασθισονται παν το σπερμα
των υιων ισραηλ

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

In Domino iustificabitur et laudabitur omne semen Israhel

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki
şekilde geçmektedir:

In the LORD shall all the seed of Israel be justified, and shall glory.

In the LORD all the offspring of Israel shall triumph and glory.

Örnek 2: Job 4: 17 (Qal-Paal Kalıbı)

İbranice metin şu şekildedir:

הֲאֵנֹכִי מְאֻלֹּה יִצְדָּק; אִם מֵעֲשָׂהוּ, יִטָּהֵר-גִּבּוֹר.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Tanrı karşısında insan doğru olabilir mi? Kendisini yaratanın karşısında temiz
çıkabilir mi?

Yunanca metin ise şu şekildedir:

τί γάρ μὴ καθαρὸς ἔσται βροτὸς ἐναντίον κυρίου ἢ ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἄμεμπτος
άνήρ

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Numquid homo Dei conparatione iustificabitur aut factore suo purior erit vir

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki şekilde geçmektedir:

Shall mortalman be more just than God? shall a man be more pure than his maker?

‘Can mortal man be righteous before God? Can a man be pure before his Maker?

Örnek 3: Daniel 8: 14 (Niphal Kalıbı)

İbranice metin şu şekildedir:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים--עַד עָרֵב בֶּקֶר, אֶלְפִּים וְשָׁלֹשׁ מֵאוֹת; וְנִצְדָּק, קִדְּשׁ.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Kutsal varlık bana, “2300 akşam, sabah olacak, sonra kutsal yer yeniden düzene konulacak” dedi.

Yunanca metin ise şu şekildedir:

καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἕως ἑσπέρας καὶ πρωῒ ἡμέραι δισχίλια καὶ τριακόσιαι, καὶ καθαρισθήσεται τὸ ἅγιον.

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Et dixit ei: Usque ad vesperam at mane, dies duo millia trecenti: et mundabitur sanctuarium.

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki şekilde geçmektedir:

And he said unto me, Unto two thousand and three hundred days; then shall the sanctuary becleansed.

And he said to him, “For two thousand and three hundred evenings and mornings; then the sanctuary shall be restored to its rightful state.”

Örnek 4: Jeremiah 3: 11 (Piel Kalıbı)

İbranice metin şu şekildedir:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי, צִדְקָה נִפְשָׁהּ מִשָּׁבָה יִשְׂרָאֵל, מִבִּגְדָהּ, יְהוּדָה.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

RAB bana, “Dönek İsrail hain Yahuda’dan daha doğru olduğunu gösterdi” dedi.

Yunanca metin ise şu şekildedir:

καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· ἐδικαίωσε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς ἀσυνθέτου Ἰούδα.

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Et dixit Dominus ad me iustificavit animam suam aversatrix Israhel conparatione praevaricatricis Iuda

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki şekilde geçmektedir:

And the LORD said unto me, The backsliding Israel hath justified herself more than treacherous Judah.

And the LORD said to me, “Faithless Israel has shown herself less guilty than false Judah.

Örnek 5: Job 33: 32 (Piel Kalıbı)

İbranice metin şu şekildedir:

אִם-יֵשׁ-מִלֵּין הַשִּׁיבִנִי; דִּבֶּר, כִּי-תִפְצְתִי צִדְקָךְ.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Söyleyeceğin bir şey varsa söyle, çünkü seni haklı çıkarmak isterim

Yunanca metin ise şu şekildedir:

εἰ εἰσὶ σοὶ λόγοι, ἀποκρίθητί μοι· λάλησον, θέλω γὰρ δικαιωθῆναι σε.

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Si autem habes quod loquaris responde mihi loquere volo enim te apparere iustum

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki şekilde geçmektedir:

If thou hast any thing to say, answer me: speak, for I desire to justify thee.

If you have anything to say, answer me; speak, for I desire to justify you.

Örnek 6: Daniel 12: 3 (Hiphil Kalıbı)

İbranice metin şu şekildedir:

וְהַמְשִׁכָּלִים--יִזְהָרוּ, כְּזֶהֶר הַרְקִיעַ; וּמִצְדֵּיקִי, הַרְבֵּים, כְּכֹכְבִּים, לְעוֹלָם
וָעֶד. {פ}

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Bilgeler gökkubbe gibi, birçoklarını doğruluğa döndürenler yıldızlar gibi sonsuza dek parlayacaklar.

Yunanca metin ise şu şekildedir:

καὶ οἱ συνιέντες ἐκλάμπουσιν ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων τῶν πολλῶν ὡς οἱ ἀστέρες εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ ἔτι.

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: et qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellae in perpetuas aeternitates.

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki şekilde geçmektedir:

And they that be wise shall shine as the brightness of the firmament; and they that turn many to righteousness as the stars for ever and ever.

And those who are wise shall shine like the brightness of the firmament; and those who turn many to righteousness, like the stars for ever and ever.

Örnek 7: İsaiah 5: 22-23 (Hiphil Kalıbı)

İbranice metin şu şekildedir:

הוּי גְבוּרִים לְשִׁתּוֹת יַיִן וְאַנְשֵׁי־חַיִל לְמַסֵּךְ שִׁכָּר: מִצְדִּיקֵי רָשָׁע, עֲקָב שֹׁחַד;
וְצִדְקַת צְדִיקִים, יִסְּרוּ מִמֶּנּוּ. {פ}

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Şarap içmekte sınır tanımayanların, içkileri karıştırıp içmekten çekinmeyenlerin, rüşvet uğruna kötüyü haklı çıkaranların, haklıların hakkını elinden alanların vay haline!

Yunanca metin ise şu şekildedir:

οὐαὶ οἱ ἰσχύοντες ὑμῶν οἱ τὸν οἶνον πίνοντες καὶ οἱ δυνάσται οἱ κεραννύντες
τὸ σικερα οἱ δικαιοῦντες τὸν ἀσεβῆ ἕνεκεν δώρων καὶ τὸ δίκαιον τοῦ δικαίου
αἶροντες

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Vae qui potentes estis ad bibendum vinum et viri fortes ad miscendam
ebrietatem qui iustificatis impium pro muneribus et iustitiam iusti aufertis ab eo

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki şekilde geçmektedir:

Woe unto them that are mighty to drink wine, and men of strength to mingle strong drink: Which justify the wicked for reward, and takeaway the righteousness of the righteous from him!

Woe to those who are heroes at drinking wine, and valiant men in mixing strong drink, who acquit the guilty for a bribe, and deprive the innocent of his right!

Örnek 8: Genesis 44: 16 (Hithpael Kalıbı)

İbranice metin şu şekildedir:

וַיֹּאמֶר הַיְּהוּדָה, מֶה-נֹּאמַר לְאֲדֹנָי, מֶה-נִּדְבַּר, וּמֶה-נִּצְטַדֵּק; הֲאֵלֶּהִים, מִצָּא אֶת-עֹיִן

עֲבָדָיו--הַיְּהוּדָה

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Yahuda, “Ne diyelim, efendim?” diye karşılık verdi, “Nasıl anlatalım? Kendimizi nasıl temize çıkaralım? Tanrı suçumuzu ortaya çıkardı. Hepimiz köleniz artık, efendim; hem biz hem de kendisinde kâse bulunan kardeşimiz.”

Yunanca metin ise şu şekildedir:

εἶπεν δὲ Ἰουδᾶς Τί ἀντεροῦμεν τῷ κυρίῳ ἢ τί λαλήσωμεν ἢ τί δικαιωθῶμεν; ὁ δὲ θεὸς εὗρεν τὴν ἀδικίαν τῶν παίδων σου. ἰδοὺ ἐσμεν οἰκέται τῷ κυρίῳ ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς καὶ παρ’ ᾧ εὗρέθη τὸ κόνδυ.

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Cui Iudas quid respondebimus inquit domino meo vel quid loquemur aut iusti poterimus obtendere Deus invenit iniquitatem servorum tuorum en omnes servi sumus domini mei et nos et apud quem inventus est scyphus

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki şekilde geçmektedir:

And Judah said, What shall we say unto my lord? what shall we speak? or how shall we clear ourselves? God hath found out the iniquity of thy servants: behold, we are my lord's servants, both we, and he also with whom the cup is found.

And Judah said, "What shall we say to my lord? What shall we speak? Or how can we clear ourselves? God has found out the guilt of your servants; behold, we are my lord's slaves, both we and he also in whose hand the cup has been found."

1.2.3.2. Tanakh'ta "S/D/K" (שדק"ס "Tsadaq") Kökünün Sifat Olarak Kullanımı

S/D/K kökü Tanakh'ta sıfat olarak "שדק"ס" (Tsaddiq) formuyla geçmekte ve toplamda 197 yerde, 206 defa kullanılmaktadır. Kökün sıfat olarak kullanımlarını ve ilgili anlamlarını örneklerle göstermek, kökün Tanakh'ta ki durumunu özetleyen tabloyu sunmak istiyoruz.

1.2.3.2.1. צַדִּיק (Tsaddiq)

Tablo10. Tanakh'ta "Tsaddiq" kelimesinin kullanımları¹³⁶

The KJV Old Testament Hebrew Lexicon		
Strong's Number:	06662	KJV Verse Count
Original Word	Word Origin	Genesis 8
צַדִּיק	from (06663)	Exodus 3
Transliterated Word	TDNT Entry	Deuteronomy 4
Tsaddiyq	TWOT - 1879c	1 Samuel 1
Phonetic Spelling	Parts of Speech	2 Samuel 2
tsad-deek' ☒	Adjective	1 Kings 2
Definition		2 Kings 1
just, lawful, righteous		2 Chronicles 2
just, righteous (in government)		Ezra 1
just, right (in one's cause)		Nehemiah 2
just, righteous (in conduct and character)		Job 7
righteous (as justified and vindicated by God)		Psalms 50
right, correct, lawful		Proverbs 66
		Ecclesiastes 7
King James Word Usage - Total: 206		Isaiah 12
righteous 162, just 42, righteous man 1, lawful 1		Jeremiah 3
		Lamentations 2
		Ezekiel 14
		Daniel 1
		Hosea 1
		Amos 2
		Habakkuk 3
		Zephaniah 1
		Zechariah 1
		Malachi 1
Total		197

¹³⁶<http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/tsaddiyq.html>, (12.11.2013)

Örnek 1: Psalm 11: 7

İbranice metin şu şekildedir:

כִּי-צַדִּיק יִהְיֶה, צַדִּיקוֹת אֱהִיב; יִשָּׂר, יִחְזוּ פָנָיו.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Çünkü RAB doğrudur, doğruları sever; dürüst insanlar O'nun yüzünü
görecek.

Yunanca metin ise şu şekildedir:

τα λογια κυριου λογια αγνα αργυριον πεπυρωμενον δοκιμιον τη γη
κεκαθαρισμενον επταπλασιως

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Eloquia Domini eloquia casta argentum igne examinatum probatum terrae
purgatum septuplum

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki
şekilde geçmektedir:

For the righteous LORD loveth righteousness; his countenance doth behold
the upright.

For the LORD is righteous, he loves righteous deeds; the upright shall behold
his face.

Örnek 2: İsaiah 5: 23

İbranice metin şu şekildedir:

מִצַּדִּיקִי רָשָׁע, עֲקֹב שֹׁחַד; וְצַדִּיקֵי יִסְּרוּ מַמְנוֹ.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Şarap içmekte sınır tanımayanların, içkileri karıştırıp içmekten çekinmeyenlerin, rüşvet uğruna kötüyü haklı çıkaranların, haklıların hakkını elinden alanların vay haline!

Yunanca metin ise şu şekildedir:

οι δικαιουντες τον ασεβη ενεκεν δωρων και το δικαιο του δικαιου αιροντες

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

qui iustificatis impium pro muneribus et iustitiam iusti aufertis ab eo

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki şekilde geçmektedir:

Which justify the wicked for reward, and takeaway the righteousness of the righteous from him!

Who acquit the guilty for a bribe, and deprive the innocent of his right!

Örnek 3: Ezekiel 18: 20

İbranice metin şu şekildedir:

הַנֶּפֶשׁ הַחַטָּאת, הִיא תָּמוּת: בֶּן לֹא-יִשָּׂא בְעֹן הָאָב, וְאָב לֹא יִשָּׂא בְעֹן הַבֶּן--

צְדָקַת הַצַּדִּיק עָלָיו תִּהְיֶה, וְרִשְׁעַת רָשָׁע (הָרָשָׁע) עָלָיו תִּהְיֶה.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Ölecek olan günah işleyen kişidir. Oğul babasının suçundan sorumlu tutulamaz, baba da oğlunun suçundan sorumlu tutulamaz. Doğru kişi doğruluğunun, kötü kişi kötülüğünün karşılığını alacaktır.

Yunanca metni ise şu şekildedir:

ἡ δὲ ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα ἀποθανεῖται· ὁ δὲ υἱὸς οὐ λήψεται τὴν ἀδικίαν τοῦ πατρός, οὐδὲ ὁ πατὴρ λήψεται τὴν ἀδικίαν τοῦ υἱοῦ· δικαιοσύνη δικαίου ἐπ’ αὐτὸν ἔσται, καὶ ἀνομία ἀνόμου ἐπ’ αὐτὸν ἔσται.

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Anima quae peccaverit ipsa morietur filius non portabit iniquitatem patris et pater non portabit iniquitatem filii iustitia iusti super eum erit et impietas impii erit super eum

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki şekilde geçmektedir:

The soul that sinneth, it shall die. The son shall not bear the iniquity of the father, neither shall the father bear the iniquity of the son: the righteousness of the righteous shall be upon him, and the wickedness of the wicked shall be upon him.

The soul that sins shall die. The son shall not suffer for the iniquity of the father, nor the father suffer for the iniquity of the son; the righteousness of the righteous shall be upon himself, and the wickedness of the wicked shall be upon himself.

Örnek 4: Amos 2: 6

İbranice metin şu şekildedir:

כֹּה, אָמַר יְהוָה, עַל-שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַל-אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבָנּוּ: עַל-מִכָּרָם בְּכֶסֶף צְדִיק, וְאֶבְיוֹן בְּעֶבֶר נָעֲלִים.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

RAB şöyle diyor: “İsraillilerin cezasını kaldırmayacağım, Çünkü günah üstüne günah işlediler, Doğruyu para için, Yoksulu bir çift çarık için sattılar.

Yunanca metni ise şu şekildedir:

Τάδε λέγει Κύριος· ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτόν, ἀνθ' ὧν ἀπέδοντο ἀργυρίου δίκαιον καὶ πένητα ἔνεκεν ὑποδημάτων,

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Haec dicit Dominus super tribus sceleribus Israhel et super quattuor non convertam eum pro eo quod vendiderit argento iustum et pauperem pro calciamentis

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki şekilde geçmektedir:

Thus saith the LORD; For three transgressions of Israel, and for four, I will not turn away the punishment thereof; because they sold the righteous for silver, and the poor for a pair of shoes;

Thus says the LORD: “For three transgressions of Israel, and for four, I will not revoke the punishment; because they sell the righteous for silver, and the needy for a pair of shoes—

1.2.3.3. Tanakh'ta “S/D/K” (𐤑𐤕𐤕“Tsadaq”) Kökünün İsim Olarak Kullanımı

Tanakh'ta S/D/K kökü isim olarak “𐤑𐤕𐤕”(Tsedeq), “𐤑𐤕𐤕𐤕” (Tsidqah), “𐤑𐤕𐤕𐤕”(Ts@daqah), “𐤑𐤕𐤕𐤕𐤕”(Tsidqiyah), “𐤑𐤕𐤕𐤕”(Tsadowq) olmak üzere beş formda geçmekte ve toplamda 372 yerde, 390 defa kullanılmaktadır. Kökün isim olarak kullanımlarını örneklerle göstermek ve Tanakh'taki durumunu özetleyen tabloları vermek istiyoruz.

1.2.3.3.1. צדק(Tsedeq)

Tablo 11. Tanakh'ta "Tsedeq" kelimesinin kullanımları¹³⁷

The KJV Old Testament Hebrew Lexicon		
Strong's Number: 06664		KJV Verse Count
Original Word	Word Origin	Leviticus 2
צדק	from (06663)	Deuteronomy 5
Transliterated Word	TDNT Entry	Job 7
Tsedeq	TWOT - 1879a	Psalms 49
Phonetic Spelling	Parts of Speech	Proverbs 8
tseh'-dek ☒	Noun Masculine	Ecclesiastes 3
Definition		Isaiah 25
justice, rightness, righteousness		Jeremiah 4
what is right or just or normal, rightness, justness (of weights and measures)		Ezekiel 2
righteousness (in government)		Daniel 1
of judges, rulers, kings		Hosea 2
of law		Zephaniah 1
of Davidic king, Messiah		Total 109
of Jerusalem as seat of just government		
of God's attribute		
righteousness, justice (in case or cause)		
rightness (in speech), righteousness (as ethically right)		
righteousness (as vindicated), justification (in controversy), deliverance, victory, prosperity		
of God as covenant-keeping in redemption, in name of Messianic king, of people enjoying salvation, of Cyrus		
King James Word Usage - Total: 116		
righteousness 77, just 11, justice 10, righteous 8, righteously 3, right 3, righteous cause 1, unrighteousness 1, miscellaneous 2		

Yukarıdaki tabloda "S/D/K" kökünün türevlerinden olan "צדק" (Tsedeq) sözcüğünün Tanakh'ta isim olarak kullanılması ile ilgili bilgiler verilmiştir. Burada

¹³⁷<http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/tsedeq.html>, (29.11.2013)

da görüldüğü üzere kök bu formuyla Tanakh'ta, 109 yerde, 116 defa kullanılmıştır. Kökün bu kullanımı ile ilgili bazı örnekler aşağıda verilmiştir.

Örnek 1: Job 8: 6

İbranice metin şu şekildedir:

אִם-יִיָּשָׁר, אֶתָּה: כִּי-עֲתָה, יַעֲרֵר עָלֶיךָ; וְשָׁלֵם, נֹת צִדְקָךָ.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Temiz ve doğruysan, o şimdi bile senin için kolları sıvayıp seni hak ettiğin yere geri getirecektir.

Yunanca metni ise şu şekildedir:

εἰ καθαρὸς εἶ καὶ ἀληθινός, δεήσεως ἐπακούσεται σου, ἀποκαταστήσει δέ σοι δίαίταν δικαιοσύνης·

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Si mundus et rectus incesseris statim evigilabit ad te et pacatum reddet habitaculum iustitiae tuae

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki şekilde geçmektedir:

If thou wert pure and upright; surely now he would awake for thee, and make the habitation of thy righteousness prosperous.

If you are pure and upright, surely then he will rouse himself for you and reward you with a rightful habitation.

Örnek 2: Psalm 4: 1

İbranice metin şu şekildedir:

בְּקִרְאִי, עֲנֵנִי אֱלֹהֵי צִדְקִי--בִּצָּר, הָרַחֲמָהּ לִי; חֲנִנִי, וְשָׁמַע תְּפִלָּתִי.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Sana seslenince yanıtla beni, Ey adil Tanrım! Ferahlat beni sıkıntıya düştüğümde, lütfet bana, kulak ver duama.

Yunanca metni ise şu şekildedir:

εἰς τὸ τέλος ἐν ψαλμοῖς ᾠδὴ τῷ Δαυὶδ (4: 2) ἐν τῷ ἐπικαλεῖσθαι με εἰσήκουσέν μου ὁ θεὸς τῆς δικαιοσύνης μου ἐν θλίψει ἐπλάτυνάς μοι οἰκτίρησόν με καὶ εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Invocante me exaudi me Deus iustitiae meae in tribulatione dilatasti mihi miserere mei et exaudi orationem meam

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki şekilde geçmektedir:

Hear me when I call, O God of my righteousness: thou hast enlarged me when I was in distress; have mercy upon me, and hear my prayer.

To the choirmaster: with stringed instruments. A Psalm of David. Answer me when I call, O God of my right! Thou hast given me room when I was in distress. Be gracious to me, and hear my prayer.

Örnek 3: Hosea 10: 12

İbranice metin şu şekildedir:

זָרְעוּ לָכֶם לְצִדְקָה קִצְרוּ לְפִי-חֶסֶד, נִירוּ לָכֶם נִיר; וְעַתָּה, לְדִרוֹשׁ אֶת-יְהוָה, עַד-
יָבוֹא, וְיָרֶה צֶדֶק לָכֶם.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Doğruluk ekin kendiniz için, Sevgi meyveleri biçin. Nadasa bıraktığınız toprağı işleyin; Çünkü RAB'be yönelme zamanıdır, gelip üzerinize doğruluk yağdırıncaya dek.

Yunanca metni ise şu şekildedir:

σπειρατε εαυτοις εις δικαιοσυνην τρυγησατε εις καρπον ζωης φωτισατε
εαυτοις φως γνωσεωσ εκζητησατε τον κυριον εωσ του ελθειν γενηματα δικαιοσυνης
υμιν

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Seminate vobis in iustitia metite in ore misericordiae innovate vobis novale
tempus autem requirendi Dominum cum venerit qui docebit vos iustitiam

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki
şekilde geçmektedir:

Sow to yourselves in righteousness, reap in mercy; break up your fallow
ground: for it is time to seek the LORD, till he come and rain righteousness upon you.

Sow for yourselves righteousness, reap the fruit of steadfast love; break up
your fallow ground, for it is the time to seek the LORD, that he may come and rain
salvation upon you.

1.2.3.3.2. צדקה(Tsidqah)

Tablo12. Tanakh'ta “Tsidqah” kelimesinin kullanımları¹³⁸

The KJV Old Testament Hebrew Lexicon			
Strong's Number: 06665		KJV Verse Count	
Original Word	Word Origin	Daniel	1
צדקה	corresponding to (06666)		
Transliterated Word	TDNT Entry	Total	1
Tsidqah (Aramaic)	TWOT - 2957		
Phonetic Spelling	Parts of Speech		
tsid-kaw' ☒	Noun Feminine		
Definition			
right doing, doing right, righteousness			
King James Word Usage - Total: 1			
righteousness 1			

“S/D/K” kökünün “צדקה”(Tsidqah) türevi Tanakh'ta “doğruluk ve dürüstlük” anlamında ve sadece 1 defa geçmektedir. İlgili metin aşağıda verilmiştir.

Örnek: Daniel 4: 27

İbranice metin şu şekildedir:

לְהוֹ מֶלֶכָּא, מֶלֶכִּי יִשְׂרָאֵל עֲלִיד (עֲלִיד), וְחֲטִיד (וְחֲטִיד) בְּצִדְקָה פָּרַק, וְעֹיִתָּהּ
בְּמִחַן עֲנִין; הוּא תִּהְיֶה אֲרָכָה, לְשִׁלּוֹתָהּ.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Bu yüzden, ey kral, öğüdümü benimse: Doğru olanı yaparak günahından, düşkünlere iyilik ederek suçlarından vazgeç. Olur ya, gönencin uzun sürer.”

¹³⁸<http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/tsidqah-aramaic.html>, (23.06.2014)

Yunanca metni ise şu şekildedir:

ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς καὶ εἶπεν· οὐχ αὕτη ἐστὶ Βαβυλῶν ἡ μεγάλη, ἣν ἐγὼ
ᾠκοδόμησα εἰς οἶκον βασιλείας ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος μου εἰς τιμὴν τῆς δόξης
μου;

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Responditque rex, et ait: Nonne haec est Babylon magna, quam ego aedificavi
in domum regni, in robore fortitudinis meae, et in gloria decoris mei?

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki
şekilde geçmektedir:

Wherefore, O king, let my counsel be acceptable unto thee, and
break off thy sins by righteousness, and thine iniquities by shewing mercy to
the poor; if it may be a lengthening of thy tranquillity.

Therefore, O king, let my counsel be acceptable to you; break off your sins by
practicing righteousness, and your iniquities by showing mercy to the oppressed, that
there may perhaps be a lengthening of your tranquillity.”

1.2.3.3.3. תְּסַדָּאָה(Tsadaqah)

Tablo13. Tanakh'ta "Tsadaqah" kelimesinin kullanımları¹³⁹

The KJV Old Testament Hebrew Lexicon			
Strong's Number:	06666	KJV Verse Count	
Original Word	Word Origin	Genesis	3
תְּסַדָּאָה	from (06663)	Deuteronomy	6
Transliterated Word	TDNT Entry	Judges	1
Ts@daqah	TWOT - 1879b	1 Samuel	2
Phonetic Spelling	Parts of Speech	2 Samuel	4
tsed-aw-kaw' ☒	Noun Feminine	1 Kings	3
Definition		1 Chronicles	1
justice, righteousness		2 Chronicles	2
righteousness (in government)		Nehemiah	1
of judge, ruler, king		Job	4
of law		Psalms	34
of Davidic king Messiah		Proverbs	17
righteousness (of God's attribute)		Isaiah	34
righteousness (in a case or cause)		Jeremiah	7
righteousness, truthfulness		Ezekiel	18
righteousness (as ethically right)		Daniel	3
righteousness (as vindicated), justification, salvation		Hosea	1
of God		Joel	1
prosperity (of people)		Amos	3
righteous acts		Micah	2
		Zechariah	1
King James Word Usage - Total: 157		Malachi	2
righteousness 128, justice 15, right 9, righteous acts 3, moderately 1, righteously 1			
		Total	150

"S/D/K" kökünün Tanakh'taki isim kullanımlarından olan "תְּסַדָּאָה"

(Tsadaqah) sözcüğü, Tanakh'ta 150 yerde, 157 defa geçmektedir. "doğruluk, dürüstlük, hak, adalet, doğru işler, ılımlı, haklı" gibi anlamlarda kullanılan kökle

¹³⁹<http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/tsadaqah.html>, (23.06.2014)

ilgili örnek metinler vererek kökün bu formuyla Tanakh'taki kullanımını incelemeyi, ilgili anlamları metinler üzerinden sunmayı istiyoruz.

Örnek 1: Genesis 18: 19

İbranice metin şu şekildedir:

כִּי יִדְעָתִיו, לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת-בְּנָיו וְאֶת-בֵּיתוֹ אַחֲרָיו, וְשָׁמְרוּ דְרָךְ יְהוָה,
לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט--לְמַעַן, הָבִיא יְהוָה עַל-אַבְרָהָם, אֵת אֲשֶׁר-דִּבֶּר, עָלָיו.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Doğru ve adil olanı yaparak yolumda yürümeyi oğullarına ve soyuna buyursun diye İbrahim'i seçtim. Öyle ki, ona verdiğim sözü yerine getireyim.”

Yunanca metni ise şu şekildedir:

Αβρααμ δὲ γινόμενος ἔσται εἰς ἔθνος μέγα καὶ πολὺ, καὶ ἐνευλογηθήσονται
ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς.

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Scio enim quod praecepturus sit filiis suis et domui suae post se ut custodiant
viam Domini et faciant iustitiam et iudicium ut adducat Dominus propter Abraham
omnia quae locutus est ad eum

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki
şekilde geçmektedir:

For I know him, that he will command his children and his household after
him, and they shall keep the way of the LORD, to do justice and judgment; that the
LORD may bring upon Abraham that which he hath spoken of him.

No, for I have chosen him, that he may charge his children and his household
after him to keep the way of the LORD by doing righteousness and justice; so that
the LORD may bring to Abraham what he has promised him.

Örnek 2: Jeremiah 22: 3

İbranice metin şu şekildedir:

כֹּה אָמַר יְהוָה, עֲשׂוּ מִשְׁפָּט וצְדָקָה, וְהָצִילוּ גִזּוֹל, מִיַּד עֹשִׁיק; וְגֵר יָתוֹם וְאַלְמָנָה
אַל-תָּנוּ, אַל-תִּמָּסוּ, וְדָם נָקִי, אַל-תִּשְׁפְּכוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

RAB diyor ki: Adil ve doğru olanı yapın. Soyguna uğrayanı zorbanın elinden kurtarın. Yabancıya, öksüze, dula haksızlık etmeyin, şiddete başvurmayın. Burada suçsuz kanı dökmeyin.

Yunanca metni ise şu şekildedir:

ταδε λεγει κυριος ποιειτε κρισιν και δικαιοσυνην και εξαιρεισθε
διηρπασμενον εκ χειρος αδικουντος αυτον και προσηλυτον και ορφανον και χηραν
μη καταδυναστευετε και μη ασεβειτε και αιμα αθων μη εκχεητε εν τω τοπω τουτω

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Haec dicit Dominus facite iudicium et iustitiam et liberate vi oppressum de
manu calumniatoris et advenam et pupillum et viduam nolite contristare neque
opprimatis inique et sanguinem innocentem ne effundatis in loco isto

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki
şekilde geçmektedir:

Thus saith the LORD; Execute ye judgment and righteousness, and deliver
the spoiled out of the hand of the oppressor: and do no wrong, do no violence to the
stranger, the fatherless, nor the widow, neither shed innocent blood in this place.

Thus says the LORD: Do justice and righteousness, and deliver from the hand
of the oppressor him who has been robbed. And do no wrong or violence to the alien,
the fatherless, and the widow, nor shed innocent blood in this place.

Örnek 3: Psalms 103: 17

İbranice metin şu şekildedir:

וְחֶסֶד יְהוָה, מֵעוֹלָם וְעַד-עוֹלָם-- עַל-יִרְאָיו; וְצִדְקָתוֹ, לְבְנֵי בְנִים.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Ama RAB kendisinden korkanları sonsuza dek sever, antlaşmasına uyan ve buyruklarına uymayı anımsayan soylarına adil davranır.

Yunanca metni ise şu şekildedir:

τὸ δὲ ἔλεος τοῦ κυρίου ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτόν καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ ἐπὶ υἱοὺς υἱῶν

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Illic passeret nificabunt erodii domus dux est eorum

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki şekilde geçmektedir:

But the mercy of the LORD is from everlasting to everlasting upon them that fear him, and his righteousness unto children's children;

But the steadfast love of the LORD is from everlasting to everlasting upon those who fear him, and his righteousness to children's children,

1.2.3.3.4. צדקיה (Tsidqiyah)

Tablo 14. Tanakh'ta "Tsidqiyah" kelimesinin kullanımları¹⁴⁰

The KJV Old Testament Hebrew Lexicon			
Strong's Number: 06667		KJV Verse Count	
Original Word	Word Origin	1 Kings	2
צדקיה	from (06664) and (03050)	2 Kings	5
		1 Chronicles	2
Transliterated Word	TDNT Entry	2 Chronicles	4
Tsidqiyah	None	Nehemiah	1
Phonetic Spelling	Parts of Speech	Jeremiah	48
tsid-kee-yaw' ☒	Proper Name Masculine		
Definition	Total		62
Zedekiah = "Jehovah is righteous"			
the last king of Judah renamed from 'Mattaniah'			
by Nebuchadnezzar; son of Josiah by wife			
Hamutal; placed on the throne by			
Nebuchadnezzar when he carried his nephew			
Jehoiakim in captivity			
false prophet at the court of king Ahab of the			
northern kingdom of Israel			
son of Maaseiah, a false prophet in Babylon			
son of Hananiah, one of the princes of Judah in			
the time of Jeremiah			
a priest who sealed the covenant with Nehemiah			
son of king Jehoiakim of Judah			
King James Word Usage - Total: 63			
Zedekiah 62, Zidkijah 1			

"S/D/K" kökünün "צדקיה"(Tsidqiyah) türevi Tanakh'ta 62 yerde, 63 defa kullanılmıştır. Kökün bu kullanımına dair metinlerden bir örnek aşağıda verilmiştir.

Örnek: 2 Kings 24: 18

İbranice metin şu şekildedir:

¹⁴⁰<http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/tsidqiyah.html>, (04.09.2013)

בֶּן-עֶשְׂרִים וְאַחַת שָׁנָה, צִדְקִיָּהוּ בֶּמֶלֶכוֹ, וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה, מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם; וְשֵׁם
אִמּוֹ, חַמּוּטָל (חַמוּטָל) בֵּת-יִרְמְיָהוּ מִלִּבְנָה.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Sidkiya yirmi bir yaşında kral oldu ve Yerusolimde on bir yıl krallık yaptı.
Annesi Livnalı Yeremya'nın kızı Hamutaldı.

Yunanca metni ise şu şekildedir:

Υἱὸς εἴκοσι καὶ ἐνὸς ἐνιαυτῶν Σεδεκίας ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτὸν καὶ ἑνδεκα
ἔτη ἐβασίλευσεν ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ ὄνομα τῇ μητρὶ αὐτοῦ Ἀμιτὰλ θυγάτηρ
Ἱερεμίου.

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Vicesimum et primum annum aetatis habebat Sedecias cum regnare coepisset
et undecim annis regnavit in Hierusalem nomen matris eius erat Amithal filia
Hieremiae de Lobna

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki
şekilde geçmektedir:

Zedekiah was twenty and one years old when he began to reign, and he
reigned eleven yearsin Jerusalem. And his mother's name was Hamutal, the daughter
of Jeremiah of Libnah.

Zedeki'ah was twenty-one years old when he became king, and he reigned
eleven years in Jerusalem. His mother's name was Hamu'tal the daughter of
Jeremiah of Libnah.

1.2.3.3.5. צדוק(Tsadowq)

Tablo 15. Tanakh'ta "Tsadowq" kelimesinin kullanımları¹⁴¹

The KJV Old Testament Hebrew Lexicon			
Strong's Number: 06659		KJV Verse Count	
Original Word	Word Origin	2 Samuel	13
צדוק	from (06663)	1 Kings	11
Transliterated Word	TDNT Entry	2 Kings	1
Tsadowq	None	1 Chronicles	13
Phonetic Spelling	Parts of Speech	2 Chronicles	2
tsaw-doke' ☒	Proper Name Masculine	Ezra	1
Definition		Nehemiah	5
Zadok = "righteous"		Ezekiel	4
the high priest, son of Ahitub of the house of Eleazar the son of Aaron, and 11th in descent from Aaron; joined David after Saul's death and supported him against Absalom and Adonijah; anointed Solomon as king, a priest, son of Meraioth, father of Meshullam of the house of Ahitub; apparently a nephew of 1 father of Jerusha, the wife of king Uzziah and mother of king Jotham of Judah, son of Baana and repairer of the wall of Jerusalem in the time of Nehemiah son of Immer and repairer of the wall of Jerusalem in the time of Nehemiah, a leader of the people in the time of Nehemiah a scribe appointed by Nehemiah as one of the treasurers over the storehouse a valiant warrior of the tribe of Benjamin who joined David at Hebron. Same as 1?		Total	50
King James Word Usage - Total: 53			
Zadok 53			

"S/D/K" kökünün "צדוק" (Tsadowq) türevi Tanakh'ta 50 yerde, 53 defa kullanılmıştır. Kökün bu kullanımına dair örnek bir metin aşağıda verilmiştir.

Örnek: 1 Chronicles 24: 3

¹⁴¹<http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/tsadowq.html>, (23.06.2014)

İbranice metin şu şekildedir:

וַיִּחַלְקֵם דָּוִיד--זָדוֹק מִן-בְּנֵי אֱלִעָזָר, וְאַחִימֶלֶךְ מִן-בְּנֵי אִיתָמָר: לְפָקְדָתָם,
בְּעִבְדָתָם.

Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

Davut Elazar soyundan Sadok`la İtamar soyundan Ahimelek`in yardımıyla Harunoğullarını yaptıkları göreve göre bölüklere ayırdı.

Yunanca metni ise şu şekildedir:

Καὶ διεῖλεν αὐτοὺς Δαυὶδ καὶ Σαδὼκ ἐκ τῶν υἱῶν Ἑλεάζαρ καὶ Ἀχιμέλεχ ἐκ τῶν υἱῶν Ἰθάμαρ κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν αὐτῶν, κατὰ τὴν λειτουργίαν αὐτῶν, κατ' οἴκους πατριῶν αὐτῶν

Latinceye şu şekilde çevrilmiştir:

Et divisit eos David id est Sadoc de filiis Eleazar et Ahimelech de filiis Ithamar secundum vices suas et ministerium

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki şekilde geçmektedir:

And David distributed them, both Zadok of the sons of Eleazar, and Ahimelech of the sons of Ithamar, according to their offices in their service.

With the help of Zadok of the sons of Elea'zar, and Ahim'elech of the sons of Ith'amar, David organized them according to the appointed duties in their service.

İKİNCİ BÖLÜM

İNCİLLERDE “Z/K/W (Z/K/Y)” VE “S/D/K” KÖKLERİ

İnciller’de, “Z/K/W (Z/K/Y)” ve “S/D/K” köklerini incelemeye başlamadan önce, Hristiyanların kutsal kitabı olan İnciller’in tarihi seyir içerisindeki durumlarını, hangi dillerde yazıldıklarını ve tercümeleri ile yine bu tercümelerin hangi dillerde yapıldıklarını değerlendirmek istiyoruz.

M.Ö. 9. yüzyıldan itibaren tarih sahnesine Aramice adlı bir dil çıkmıştır. M.Ö. 7-2. yüzyılları arasında Aramice, bugünkü İngilizce gibi, Lingua Franca, yani evrensel bir dil olmuştur. Bu yüzden, İbranice’nin, M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren Aramice’nin etkisine girmesine şaşmamak gerekir. Özellikle Babil Sürgünü (M.Ö. 587-538) esnasında, Yahudiler’in, Aramice’yi özümsemeleri sonucu, İbranice giderek önemini yitirmiştir; öyle ki, Tevrat Aramice’ye çevrilmek zorunda kalmıştır. Yahudilere gönderilen bir peygamber olmasına rağmen Hz. İsa, mesajlarını Aramice iletmek durumunda kalmıştır. Hz. İsa’dan sonra, Yahudiler, Roma yönetimi tarafından dünyanın çeşitli yerlerine sürülmüşlerdir. Sami Dillerde inmiş olan vahiyler, Batıya önce Yunanca, daha sonra da Latince olarak aktarılmışlardır.¹⁴²

Hız. İsa, babasız olarak dünyaya gelmekle beraber o, Yahudi bir aileden gelmiş ve Yahudi kültürü ile yetişmiş bir kişi idi.¹⁴³ Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi Yahudilerin, Aramice’yi özümsemeleri nedeniyle Hız. İsa’nın mesajlarını haber verdiği dilin Aramice olduğu kabul edilmektedir. Hız. İsa’nın talebeleri olan

¹⁴² Salih Akdemir, *Kur’ân Semantiği*, Yayınlanmamış Kitap, s. 12-13.

¹⁴³ Şaban Kuzgun, *Dört İncil’in Yazılması Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri*, Metinler Matbaacılık, İstanbul 1991, s. 97.

Havarilerce yazılan dört incil ise Yunanca yazılmıştır. Çünkü o yıllarda kullanılan en yaygın dil Yunancadır.¹⁴⁴

İnciller'in dili konusu ele alındığı zaman, en azından Hz. İsa'nın sözlerinin onun ana dilinde yazılması ve muhafaza edilmesinin gerekli olduğu sonucuna ulaşılır. Fakat halen elimizde bulunan İnciller'in en eski nüshaları Yunancadır. Hristiyan kaynaklar, Hz. İsa'nın Aramice konuştuğunu ve vaazlarını bu dilde yaptığını haber vermektedir. Yunanca konuşmayan Hz. İsa'nın, Aramice olarak yaptığı vaaz ve nasihatlerin, anlattığı mesellerin ve söylediği hikmetli sözlerin tam olarak değerlendirilip anlaşılabilmesi için, onun konuştuğu ana dilde yazılması ve muhafaza edilmesi mutlaka gerekli idi ama her nedense bu yapılmamıştır, halen Hristiyan dünyasının elinde böyle orijinal bir nüsha mevcut değildir.¹⁴⁵

Hz. İsa Aramice konuştuğu halde, başta İnciller olmak üzere Ahd-i Cedid kitaplarının hepsi Yunanca'dır. Sadece Matta İncili'nin Aramice olduğu, fakat onun orijinal nüshasının kaybolduğu söylenmektedir. Orijinal nüshalar dayanıksız, kolayca tahrip edilebilen malzeme üzerine yazıldıkları ve şifahi malumatın dışındaki metinler ilk Hristiyan cemaatleri tarafından kutsal metin olarak düşünülmedikleri için muhafaza edilememiştir.¹⁴⁶

Yunanca konuşulan bölgelerde misyonerlik yapan havariler Ahd-i Atık'ın Yunanca tercümesini esas alıyorlardı ki bu tercüme, Hz. İsa ve on iki havarinin olmasa bile, ilk dönem kilise yazarlarının yegâne kitabı Kitab-ı Mukaddes idi. İlk Hristiyanlar yazılı metinlerden çok şifahi geleneğe ve İsa Mesih'in sözlerine önem verdikleri için başlangıçta yazıya aktarma söz konusu değildi. Hristiyan inancına göre, Hz. İsa ne yazmış ne de yazdırmıştır. O sadece tebliğ etmiştir. Havariler ise

¹⁴⁴ Mehmet Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, TDV Yay., Ankara 1995, s. 84.

¹⁴⁵ Kuzgun, *Dört İncil'in Yazılması*, s. 137-138.

¹⁴⁶ Tanyu, *Ahd-i Cedid*, I, 501-502.

bunları uzun süre şifahi olarak nakletmişlerdi. Bu sebeple Allah'ın vahyettiği ve Hz. İsa'nın tebliğde bulunduğu gerçek İncil muhafaza edilememiştir.¹⁴⁷

Hiz. İsa'yı bizzat görüp duyanlar azalıp Hristiyan cemaatleri çoğalıncı, ayrıca Mesihî krallık beklentisi zayıflamaya, Helenistik ve Gnostik tesirler artmaya başlayınca, Hiz. İsa'nın sözlerinin yazıya aktarılma zarureti kendini hissettirmiştir. Böylece “havarilerin hatıratı” da denilen İnciller kaleme alınmıştır. Günümüzde muteber sayılan dört İncil, ikinci Hristiyan neslinin çalışmasıdır.¹⁴⁸

Bir başka husus da bugün mevcut Ahd-i Cedid yazmalarından hiçbirinin kitapların yazarlarına ait orijinal nüshalar olmayışıdır. Ayrıca Hiz. İsa, Aramice konuştuğu halde bugünkü Ahd-i Cedid kitaplarının tamamı Yunanca yazılmıştır.¹⁴⁹

Bütün Hristiyan mezhepleri prensip olarak Ahd-i Atik'i (Tanakh) de ihtiva eden kitapları kabul etmektedir. Ancak Ahd-i Atik'in İbranice'si ile Yunanca tercümesi arasında metin farklılıkları söz konusu olup Hristiyanların benimsediği metin Yunanca olanıdır.¹⁵⁰

Hristiyan inancına göre Hiz. İsa ve havariler döneminde (M.S.70'e kadar) Hristiyanlar, Yahudilik'ten miras aldıkları kutsal yazılar koleksiyonunu kullanmışlardır. İlk nesil Hristiyanların gittikçe azalması ve Hristiyanlığı benimseyenlerin zamanla çoğalması neticesinde Hiz. İsa'nın sözlerini yazıya aktarma zarureti doğmuş, bu sebeple İnciller kaleme alınmıştır. Ahd-i Cedid külliyatı içinde ilk yazılanlar Pavlus'un Mektupları, en son yazılanlar ise Yuhanna'ya ait olanlardır. Bu külliyatta ilgili liste çalışmaları II. yüzyılın ortalarında başlamış, IV. yüzyılda

¹⁴⁷ Tanyu, *Ahd-i Cedîd*, I, 502.

¹⁴⁸ Tanyu, *Ahd-i Cedîd*, I, 502-503.

¹⁴⁹ Tanyu, *Ahd-i Cedîd*, I, 506.

¹⁵⁰ Mehmet Aydın, “Hristiyanlık; Kutsal Metinler ve Dinî Literatür”, *DİA*, XVII, 340.

sona ermiş, Trent Konsilide (8 Nisan 1546) yirmi yedi metinden oluşan bir listeyi tasdik ve ilan etmiştir.¹⁵¹

Hristiyanlık dünyasında Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncilleri muteber yani Kanonik İnciller olarak değerlendirilmektedir.

İnciller'in bilimsel tenkidî çalışmalarına göre Matta, Grekçe Matta İncili'nin yazarı değildir; İsa'nın sözlerini Hz. İsa'nın konuşma dili olan Arami dilinde yazmıştır. Havari Matta'ya ait olan bu metin daha sonra Yunanca'ya çevrilmiş, buna yapılan ilavelerle bugünkü Matta incil'i ortaya çıkmıştır. Öte yandan Matta'nın Aramice yazdığı İncil'i Grekçe'ye çevirdiği veya hem Aramice hem Grekçe olmak üzere iki İncil yazdığı da ileri sürülmektedir.¹⁵² Matta İncili'nin asıl nüshası ortadan kaybolmuş, elde sadece Yunanca tercümesi kalmıştır ancak bunu kimin tercüme ettiği kesin olarak belli değildir.¹⁵³

Markos incil'i, ilk olarak Yunanca yazılmıştır.¹⁵⁴ Bu İncil, orijinal dili Yunanca olan ve kanonik inciller içerisinde hem en kısa hem de bir yoruma göre ilk yazılanıdır.¹⁵⁵

Yine Luka incili'nde ilk olarak Yunanca yazıldığı söylenmekte¹⁵⁶, “Luka, İncili'ni zarif ve seçkin bir Yunanca ile yazmıştır”¹⁵⁷ denilmektedir. Ancak bu İncil'in dili konusunda değişik görüşlerde bulunmaktadır. Bazıları bu İncil'in ilk olarak İbranice yazıldığını söylemekte, İbn Haldun ise bu İncil'in ilk olarak Latince

¹⁵¹ Aydın, *Hristiyanlık; Kutsal Metinler*, XVII, 340.

¹⁵² Ömer Faruk Harman, “İncil”, *DiA*, XXII, 271; Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, s. 86.

¹⁵³ Kuzgun, *Dört İncil'in Yazılması*, s. 145.

¹⁵⁴ Kuzgun, *Dört İncil'in Yazılması*, s.138.

¹⁵⁵ Harman, *İncil*, XXII, 272.

¹⁵⁶ Kuzgun, *Dört İncil'in Yazılması*, s. 139.

¹⁵⁷ Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, s. 89.

yazıldığını belirtmektedir. Yuhanna İncili'nin Yunanca yazıldığı konusunda ise birçok araştırmacı ittifak etmekle beraber, bu konuda bir kesinlik bulunmamaktadır.¹⁵⁸

Araştırmacılar, eski kilise yazarlarının verdikleri bilgilere ve İnciller'in taşıdığı işaretlere dayanarak onların yazılış tarihini tespiti çalışmışlar, bu çerçevede I. yüzyılın ikinci yarısı ile II. yüzyılın ilk yarısı arasında değişen tarihler ileri sürmüşlerdir. Genelde Sinoptik İnciller'in 65-90 yılları arasında, Yuhanna İncili'nin ise I. yüzyılın sonuna doğru yazıldığı kabul edilmektedir.¹⁵⁹

İngilizce'de "manuscripts" denilince orijinal yazmalar, yani Yunanca yazılmış eserler, "versiyon" denilince ise, Yunanca'dan diğer dillere yapılmış tercümelemler anlaşılmaktadır. İnciller üçüncü yüzyılın ortalarında Koptçaya (Kıptî diline), daha sonrada Latince'ye tercüme edilmiştir. Eusebious Hieronymus (St. Jerome), M.S. 385'li yıllarda o zamana kadar yapılmış olan Latince tercümeleri yeniden gözden geçirerek "latin vulgate"yi yazmış ve bunu yaparken en eski Yunanca yazmalarını esas almıştır. En eski İncil tercümleri ikinci yüzyılın ortalarına ait olan tercümelerdir. İnciller, bu yüzyılın ortalarında ilk olarak Süryanice'ye çevrilmişlerdir.¹⁶⁰

İnciller'in nispet edildiği yazarlara ait orijinal yazma nüshaları yoktur. Bugün elde bulunan en eski tam yazma nüshalar IV. yüzyıla ait Grekçe "onciale" (büyük harfli) nüshalardır.¹⁶¹

Yukarıda verilen bilgilerde de açıkça görüldüğü üzere, günümüzdeki İnciller'de dil bakımından herhangi bir araştırma yapılacak ise bu araştırmalar esnasında Yunanca, Aramice ve Latince dillerini kullanmak ciddi önem arz

¹⁵⁸ Kuzgun, *Dört İncil'in Yazılması*, s. 139.

¹⁵⁹ Harman, *İncil*, XXII, 272.

¹⁶⁰ Kuzgun, *Dört İncil'in Yazılması*, s. 166-167.

¹⁶¹ Harman, *İncil*, XXII, 273.

etmektedir. Bu nedenle araştırmanın bu bölümünde öncelikle Yunanca İnciller’de bir inceleme yapılmış, daha sonra ise Aramice İnciller’de köklerin anlamları incelenmiştir. Köklerin İncillerdeki kullanımlarına örnekler verilirken öncelikle ayetlerin Yunanca metinleri, daha sonra ise Aramice-Süryanice ve Latince metinleri verilmiş ayrıca İngilizce çevirileride eklenmiştir.

2.1. YUNANCA İNCİLLERDE “Z/K/W (Z/K/Y)” VE “S/D/K” KÖKLERİNİN KULLANIMLARI

2.1.1. Yunanca İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)”Kökü

Yunanca İncillerde “Z/K/W” (Z/K/Y) kökü incelenirken öncelikle Yunanca sözlüklerde köke verilen anlamlar ele alınacak, daha sonra ise kökün Yunanca İncillerdeki kullanımlarına yer verilecektir. Yunanca sözlüklerde “Z/K/W” (Z/K/Y) köküne verilen anlamlar tespit edilirken, ilk başta modern Yunanca sözlüklerde geçen anlamlar verilecek daha sonra ise kutsal kitap sözlüklerinde geçen anlamlar tespit edilecektir.

2.1.1.1. “Z/K/W”(Z/K/Y) Kökünün Modern Yunanca Sözlüklerindeki

Anlamları

“Z/K/W” (Z/K/Y) köküne modern Yunanca sözlüklerde verilen anlamlar ve kullanılan sözlükler aşağıda verilmiştir.

2.1.1.1.1. Ellenog Allikon Leksikon

Bu sözlükte kökle ilgili şu açıklamalar yer almaktadır.¹⁶²

Καθαίρω: Arıtmak.

¹⁶² Angelou Blaksou, *Ellenog Allikon Leksikon*, Atina 1909, s. 7, 435-437.

Καθαρίζω: Temizlemek, ayıklamak, yıkamak, silmek, parlatmak, arındırmak, arıtmak.

Καθαρισμός: Arıtma, temizleme, temizlik.

Καθαρός: Temiz, ak, pak, saf, katkısız, katışıksız, saydam, açık, parlak, aydınlık.

Καθαρότης: Kirsiz olma durumu, masumiyet, arılık, temizlik, şeffaflık.

Άγνίζω: Arıtıcı, arıtma sistemi, temizleyici.

2.1.1.1.2. The Little Thesaurus (English-Greek, Greek English Dictionary)

Bu sözlükte “Z/K/W (Z/K/Y)” köküyle ilgili şu bilgilere yer verilmektedir.¹⁶³

Άγνός: Saf, masum, iffetli.

Καθαρίζω: Temizlemek, saflaştırmak, arındırmak.

Καθαρισμός: Temizleme, arındırma, arıtma, (kabuğunu) soyma.

Καθαρός: Temiz, berrak, saf, düzgün, düzenli.

2.1.1.1.3. Sumpleroma Tou Lexikou

Bu sözlükte kökle ilgili şu açıklamalar yer almaktadır:¹⁶⁴

Καθαρός: Safi, pak, temiz, arı, temizce, pürüzsüz.

Άγνός: Temiz, safi, pak, pürüzsüz.

Καθαρισμός: Temizlenme, temizleyiş.

Καθαρίζω: Temizlemek, paklamak.

Καθαρίζομαι: Temizlenmek.

Καθαριότης, Άγνότης: Temizlik, paklık.

¹⁶³ *The Little Thesaurus English-Greek, Greek English Dictionary*, Atina, trsz., s. 247, 294.

¹⁶⁴ Pavlaki V. Melitopulos, *Türkçeden Rumcaya Sözlük*, İstanbul (Constantinople) 1936, s. 20, 336, 364, 465.

2.1.1.1.4. Yunanca - Türkçe Sözlük

Suat Sinanoğlu, sözlüğünde kökle ilgili şu bilgileri aktarmaktadır.¹⁶⁵

Καθαρός: Pak, lekesiz, temiz, saf.

Καθαίρω: Paklamak, temizlemek.

Καθαρσις: 1- Paklama 2- Paklanma (manevi güzelliğin tesiri ile ruhun paklanması).

Άγνός: Saf, masum, aziz.

2.1.1.1.5. Yunanca-Türkçe / Türkçe-Yunanca Sözlük

Bu sözlükte kökle ilgili şu anlamlar geçmektedir.¹⁶⁶

Καθαρός: Saf.

Καθαρός, Άγνός: Temiz, pak, safi.

Άγνός: Temiz, afif.

Καθαρίζω: Temizlemek, paklamak.

Καθαριότης: Temizlik.

Καθαρίζωμαι: Paklanmak.

2.1.1.1.6. Collins English-Greek Dictionary

Collins English-Greek Dictionary adlı bu sözlükte, kökle ilgili şu anlamlara yer verilmektedir.¹⁶⁷

Καθαρός: Temiz, pak, berrak, saf, arı.

Καθαρίζω: Temizlemek, arındırmak, saflaştırmak, yıkamak.

¹⁶⁵ Suat Sinanoğlu, *Yunanca - Türkçe Sözlük*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1953, s. 8, 126.

¹⁶⁶ *Yunanca-Türkçe / Türkçe-Yunanca Sözlük*, ABC Kitabevi, İstanbul 1989, s. 17, 342, 354, 384.

¹⁶⁷ Katherina Spiliopoulou, Vaso Rizomilioti, Julia Krali, Chrysa Koutrouba, Evie Georgopoulou, Nikoletta Belekou, Dora Haida, *Collins English-Greek Dictionary*, Harper Collins Publishers, Büyük Britanya 1997, s. 133-134, 636, 895.

Ἀγνός: Saf, arı.

Καθαρισμός: Arındırma, saflaştırma.

2.1.1.1.7. Türkçe-Yunanca Sözlük (Tourkoelleniko leksiko)

Bu sözlükte kökle ilgili şu bilgiler verilmektedir.¹⁶⁸

Ἀγνός: Saf

Καθαρός: Pak.

Καθαρισμός, Καθαρισμα: Paklama.

Καθαρίζω: Paklamak.

Καθαρσμ: Paklanma.

Καθαρός, Καθαριός: Temiz.

Καθαρίζω: Temizlemek.

Καθαρίζομαι: Temizlenmek.

Καθαριότητα: Temizlik.

Καθαρός: Saf.

2.1.1.2. “Z/K/W” (Z/K/Y) Kökünün Kutsal Kitap Sözlüklerindeki Anlamları

“Z/K/W” (Z/K/Y) köküne kutsal kitap sözlüklerinde verilen anlamlar ve bu aşamada kullanılan sözlükler aşağıda verilmiştir.

2.1.1.2.1. Greek-English Lexicon of The New Testament

Thayer, sözlüğünde “Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün anlamları ile ilgili şu açıklamalara yer vermektedir.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Faruk Tuncay, Leonidas Karatzas, *Türkçe-Yunanca Sözlük (Tourko elleniko leksiko)*, Doğu Dil ve Kültürleri Merkezi, Athena 2000, s. 351, 618, 734-735.

Διακαθαρίζω: İyice temizlemek, kapsamlı bir şekilde arındırmak.

Διακαθαίρω: Temizlemek, arındırmak.

Αγνίζω: Sıflaştırmak, arındırmak 1- Törenselle olarak, ayinsel olarak (dualar, nefsin sevdiği şeylerden uzak durma, yıkanma ve kurban kesme yoluyla kendini manevî kirlilikten arındırmak) 2- Ahlâken arındırmak.

Καθαίρω: Kir, saflığı bozan herhangi bir şey, vb. şeylerden temizlenmek, arınmak; ağaç ve sarmaşıkları (gelişmiş yararsız sürgünlerden) budamak. Mecazi olarak suçtan arındırmak, kefareti etmek.

Καθαρίζω: 1- Temizlemek, arındırmak a- Fiziksel lekelerden ve kirden: Örneğin kap kacağı temizlemek, tedavi ederek temizlemek, temizleyerek çıkarmak b- Ahlâkî olarak; günahların kirlerinden ve hatalardan kurtarmak; kötülüğten arındırmak. Suç ya da gûnahtan kurtarmak, arındırmak. Temizleyerek ya da arındırarak takdis etmek. 2- Dinî ve ahlâkî prensipler bakımından temiz ilân etmek.

Καθαρισμός: Temizleme, arındırma; ayinsel arınma ya da yıkanma; Yahudilerin yemeklerden önce ve sonra yıkanmaları (ahlâkî temizlenmenin bir sembolü, dinî bir prensip olarak kadınların doğumdan sonra arınması ile ilgili) Günahların suçluluğundan arınma.

2.1.1.2.2. A Concise Greek-English Dictionary of The New Testament

Barclay M. Newman'ın, sözlüğünde kökle ilgili şu bilgiler aktarılmaktadır.¹⁷⁰

Καθαίρω: Temizlemek, budamak (dalları).

¹⁶⁹Joseph Henry Thayer, *Greek-English Lexicon of The New Testament*, American Book Company, U.S.A. 1889, s. 7, 137, 312.

¹⁷⁰Barclay M. Newman, *A Concise Greek-English Dictionary of The New Testament*, trsz., s. 2, 42, 89.

Καθαρίζω: Temizlemek, arındırmak, temiz hâle getirmek, saflaştırmak, törensel (ayinsel) olarak kabul edilir ilân etmek.

Καθαρισμός: Temizlemek, arındırmak, arınmak; arınma ayinleri.

Καθαρός: Saf, temiz; masum.

Καθαρότης: Saflaşma, arınma, saflık, arılık.

Άγνίζω: Arınmak/arındırmak, temizlemek/temizlenmek.

Άγνεία: Ahlâkî saflık/arınmışlık; iffet.

Άγνισμός: Arınma (ayinle ilgili).

Άγνότης: Saflık, arılık, samimiyet.

Διακαθαρίζω: Temizlemek, çıkarıp atmak.

2.1.1.2.3. Greek Dictionary of the New Testament

James Strong, sözlüğünde “Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün anlamlarıyla ilgili şu bilgilere yer vermektedir.¹⁷¹

Διακαθαρίζω: Mükemmelen temizlemek, mükemmelen arındırmak, tamamen arındırmak.

Άγνίζω: Temizlemek, arındırmak (törensel olarak ya da ahlâkî olarak), arındırmak (kendini).

Καθαίρω: Temizlemek, arındırmak, budamak, mecaz anlam olarak; cezasını çekmek, kefaret etmek, arındırmak.

Καθαρίζω: Temizlemek (gerçek ya da mecaz anlamda), temizlemek, arındırmak, saflaştırmak.

¹⁷¹ James Strong, *Greek Dictionary of The New Testament*, U.S.A. 1997, s. 6, 116, 236.

Καθαρισμός: Yıkayıp temizlemek, (ayinsel olarak) abdest, (ahlâkî olarak) cezasını çekme, temizleme/temizlenme, arınma/arındırma, saflaşma/saflaştırma.

Καθαρός: Temizlemek (gerçek ya da mecaz anlamda), temizlemek, arındırmak, saflaştırmak.

2.1.1.3. “Z/K/W” (Z/K/Y) Kökünün Yunanca İncillerdeki Kullanımları

Yunanca İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü toplamda 71 yerde 76 defa geçmektedir. Bizim, çalışmamızda esas aldığımız dört İncil de ise (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna) toplamda 33 yerde geçmektedir. Bunlardan 21 tanesinde fiil olarak geçmektedir. Yine 7 yerde sıfat olarak ve 5 yerde de isim olarak geçmektedir.

2.1.1.3.1. Yunanca İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökünün Fiil Olarak

Kullanılması

Yunanca İncillerde (Matta, Markus, Luka ve Yuhanna) fiil formun da “Z/K/W (Z/K/Y)” köküne karşılık olarak gelen 4 kelime bulunmaktadır. Bu kelimeleri sırasıyla verip, metinlerle örneklendirmek istiyoruz.

2.1.1.3.1.1. Ἀγνίζω (Hagnizo)

Tablo 16. Yunanca İncillerde “hagnizo” kelimesinin kullanımları¹⁷²

The KJV New Testament Greek Lexicon			
Strong's Number: 48		KJV Verse Count	
Original Word	Word Origin	John	1
Ἀγνίζω	from (53)	Acts	3
Transliterated Word	TDNT Entry	James	1
Hagnizo	1:123,19	1 Peter	1
Phonetic Spelling	Parts of Speech	1 John	1
<i>hag-nid'-zo</i> ☒	Verb	Total	7
Definition			
ceremonially			
to make pure, purify, cleanse			
morally			
King James Word Usage - Total: 7			
purify 5, purify (one's) self 2			

Yukarıda ki tabloda “Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün Yunanca İncillerdeki kullanımlarından biri olan “Ἀγνίζω” kullanımını görmekteyiz. Burada kök, fiil olarak kullanılmaktadır. Kökün burada ki anlamları “arınmak, arındırmak, temizlemek, saf hale getirmek, birinin kendini arındırması” şeklindedir. Hem burada hem de ilerleyen

¹⁷²<http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/kjv/hagnizo.html>, (23.06.2014)

aşamalarda örnekleri sunarken öncelikle metinlerin Yunanca çevirilerini, sonra Türkçe çevirilerini ve daha sonrada sırasıyla Süryanice, Latince ve İngilizce çevirilerini vermek istiyoruz. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için aşağıda Yunanca “ἀγνίζω” kullanımı ile ilgili bir örnek sunulmuştur.

Ayet, Hz. İsa'nın bir mucize göstermesi neticesinde bu durua şahit olan insanların Hz. İsa'nın söylediklerine iman ettiklerini anlatan bir bölümden sonra geçmektedir. Hz. İsa, bir kişinin ölümünün üstünden günler geçmesine rağmen insanların gözünün önünde dua ederek o ölen kişinin tekrar dirilmesine vesile olmuştur. Bunun üzerine Kâhinler ve Ferisiler, Hz. İsa'yı öldürmek, ondan ve gördükleri mucizeler karşısında imana gelen insanların bu durumlarından kurtulmak istemişler ve Hz. İsa'yı öldürmek için düzenler kurmuşlardır.

Bu aşamada, o günlerde de Yahudilerin “Fısh Bayramı” öncesi arınmak için Yerus̱alim’e gittiklerini ifade eden ilgili ayet geçmektedir. Dolayısıyla “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü burada “arınmak” anlamında kullanılmaktadır.

Örnek: John 11: 55

Yunanca metin şu şekilde geçmektedir:

Ἦν δὲ ἐγγὺς τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων καὶ ἀνέβησαν πολλοὶ εἰς Ἱεροσόλυμα
ἐκ τῆς χώρας πρὸ τοῦ πάσχα ἵνα **ἀγνίσωσιν** ἑαυτοὺς

Yahudiler`in Fısıh bayramı yakındı. Taşradakilerin birçoğu bayramdan önce **arınmak** için Yerusâlim`e gitti.

Süryanice metni şu şekilde geçmektedir:

[illegible]

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

Latince metni şu şekilde geçmektedir:

Proximum autem erat Pascha Iudæorum: et ascenderunt multi Ierosolymam de regione ante Pascha, **ut sanctificarent** se ipsos.

Yunanca “**ἁγνίσωσιν**” kelimesi ile ifade edilen ve Süryanice “**ܐܬܬܬܩܝܬܝܢ**” kelimesi ile karşılanan “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü İngilizce çeviriler olan King James ve Revised Standard çevirilerinde “arınmak, temizlenmek” anlamına gelen “**to purify**” kelimesiyle çevrilmiştir.

Metnin İngilizce çevirileri şu şekilde geçmektedir:

And the Jews’ passover was nigh at hand: and many went out of the country up to Jerusalem before the passover, **to purify** themselves.

Now the Passover of the Jews was at hand, and many went up from the country to Jerusalem before the Passover, **to purify** themselves.

İncelediğimiz bu örnekte Yunanca “**ἁγνίσωσιν**”, Aramice (Süryanice) “**ܐܬܬܬܩܝܬܝܢ**”, Latince “**ut sanctificarent**” kelimeleri ile ifade edilen “**arınmak, arındırmak, saf hale getirmek ve temizlemek**” anlamları “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü ile ifade edilmiştir.

2.1.1.3.1.2. Διακαθαίρω (Diakatairo)

Tablo 17. Yunanca İncillerde “Diakatairo” kelimesinin kullanımları¹⁷³

The KJV New Testament Greek Lexicon		KJV Verse Count	
Strong’s Number: 1245		Matthew	1
Original Word	Word Origin	Luke	1
Διακαθαίρω	from (1223) and (2511)		
Transliterated Word	TDNT Entry	Total	2
Diakatharizo	None		
Phonetic Spelling	Parts of Speech		
dee-ak-ath-ar-id'-zo ☒	Verb		
Definition			
to cleanse thoroughly			
King James Word Usage - Total: 2			
thoroughly purged 2			

Tablo 17’de “Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün Yunanca İncillerdeki kullanımlarından “διακαθαίρω” kullanımını görmekteyiz. Burada kelime fiil olarak kullanılmakta “temizlemek, iyice temizlemek” anlamlarını ifade etmektedir. Şimdi “διακαθαίρω” kelimesinin Yunanca İncillerdeki kullanımına örnek vermek istiyoruz.

Örnek: Luka 3: 17

Yunanca metin şu şekilde geçmektedir:

Οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ καὶ διακαθαίρει τὴν ἄλωνα αὐτοῦ καὶ συναξει τὸν σῖτον εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ τὸ δὲ ἄχυρον κατακάψει πυρὶ ἀσβέστω

Türkçe metni şöyledir:

¹⁷³<http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/kjv/diakatharizo.html>, (08.11.2013)

2.1.1.3.1.3. Καθαίρω (Katairo)

Tablo 18. Yunanca İncillerde “Katairo” kelimesinin kullanımları¹⁷⁴

The KJV New Testament Greek Lexicon		KJV Verse Count	
Strong's		John	11
Number: 2508		Hebrews	1
Original Word	Word Origin	Total	2
Καθαίρω	from (2513)		
Transliterated Word	TDNT Entry		
καθαίρω	3:413,381		
Phonetic Spelling	Parts of Speech		
kath-ah'-ee-ro ☒	Verb		
Definition			
to cleanse, of filth impurity, etc			
to prune trees and vines from useless shoots			
metaph. from guilt, to expiate			
King James Word Usage - Total: 2			
purge 2			

Tablo 18’de “Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün Yunanca İncillerdeki kullanımlarından “καθαίρω” kullanımını görmekteyiz. Burada kelime fiil olarak kullanılmaktadır ve “kirlerden temizlemek, ağaçların ve asmaların gereksiz sürgünlerini budamak, kefareet etmek” anlamlarına gelmektedir. “καθαίρω” kelimesinin Yunanca İncillerdeki kullanımına örnek olarak aşağıdaki metni vermek istiyoruz.

Örnek: Yuhanna 15: 2

Yunanca metin şu şekilde geçmektedir:

¹⁷⁴<http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/kjv/kathairo.html>, (19.04.2014)

İncelemiş olduğumuz bu metinde Yunanca “καθαίρει” kelimesi ile ifade edilen “kirlerden temizlemek, ağaçların ve asmaların gereksiz sürgünlerini budamak, kefaret etmek” anlamları “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü ile ifade edilmiştir.

2.1.1.3.1.4. Καθαρίζω (Kataridzo)

Tablo 19. Yunanca İncillerde “Kataridzo” kelimesinin kullanımları¹⁷⁵

The KJV New Testament Greek Lexicon		KJV Verse Count	
Strong's Number:	2511	Matthew	6
Original Word	Word Origin	Mark	4
Καθαρίζω	from (2513)	Luke	7
Transliterated Word	TDNT Entry	Acts	3
Katharizo	3:413,381	2 Corinthians	1
Phonetic Spelling	Parts of Speech	Ephesians	1
kath-ar-id'-zo ☒	Verb	Titus	1
Definition		Hebrews	3
to make clean, cleanse		James	1
from physical stains and dirt		1 John	2
utensils, food			
a leper, to cleanse by curing		Total	29
to remove by cleansing			
in a moral sense			
to free from defilement of sin and from faults			
to purify from wickedness			
to free from guilt of sin, to purify			
to consecrate by cleansing or purifying			
to consecrate, dedicate			
to pronounce clean in a levitical sense			
King James Word Usage - Total: 30			
cleanse 16, make clean 5, be clean 3,			
purge 3, purify 3			

¹⁷⁵<http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/kjv/katharizo.html>, (23.06.2014)

Tablo 19’da “Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün Yunanca İncillerdeki kullanımlarından “**καθαρίζω**” kullanımını görmekteyiz. Burada kelime fiil olarak kullanılmaktadır ve “temizlemek, arındırmak, temiz olmak, tedavi etmek, iyileştirmek” anlamlarına gelmektedir. “**καθαρίζω**” kelimesinin Yunanca İncillerde ki kullanımına örnek vermek istiyoruz.

Örnek: Luka 7: 22

Yunanca metin şu şekilde geçmektedir:

Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς Πορευθέντες ἀπαγγεῖλατε Ἰωάννῃ ὅτι
εἶδετε καὶ ἠκούσατε ὅτι τυφλοὶ ἀναβλέπουσιν χωλοὶ περιπατοῦσιν λεπροὶ
καθαρίζονται κωφοὶ ἀκούουσιν νεκροὶ ἐγείρονται πτωχοὶ εὐαγγελίζονται

Metnin Türkçe çevirisi şu şekildedir:

Sonra Yahya'nın öğrencilerine şöyle karşılık verdi: Gidin, görüp işittiklerinizi Yahya'ya bildirin. Körlerin gözleri açılıyor, kötürümler yürüyor, cüzamlılar **temiz kılınıyor**, sağırlar işitiyor, ölümler diriliyor ve müjde yoksullara duyuruluyor.

Süryanice metin şu şekilde geçmektedir:

[illegible]

Latince metni şu şekilde geçmektedir:

Et respondens, dixit illis: Euntes renunciate Ioanni quæ audistis, et vidistis:
Quia cæci vident, claudi ambulant, leprosi **mundantur**, surdi audiunt, mortui
resurgunt, pauperes evangelizantur

Yunanca “καθαρίζονται” kelimesi ile ifade edilen ve Süryanice “ܕܚܠܐܕܝܬܝܢ” kelimesi ile karşılanan Latinceye ise “**mundantur**” şeklinde çevrilen “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü İngilizce çeviriler olan King James çevirisinde ve Revised Standard çevirisinde “**are cleansed**” kelimesiyle çevrilmiş, “temiz kılınıyor” anlamında kullanılmıştır.

Metnin İngilizce çevirileri şu şekildedir:

Then Jesus answering said unto them, Go your way, and tell John what things ye have seen and heard; how that the blind see, the lame walk, the lepers **are cleansed**, the deaf hear, the dead are raised, to the poor the gospel is preached.

And he answered them, “Go and tell John what you have seen and heard: the blind receive their sight, the lame walk, lepers**are cleansed**, and the deaf hear, the dead are raised up, the poor have good news preached to them.

İncelemiş olduğumuz bu metinde Yunanca “καθαρίζονται” kelimesi ile ifade edilen “**temiz kılınmak**” anlamı “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü ile ifade edilmiştir.

2.1.1.3.2.Yunanca İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökünün Sıfat Olarak

Kullanılması

Yunanca İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü sıfat olarak, “Καθαρός” kelimesi ve onun türevleri şeklinde kullanılmaktadır. Yunanca İncillerde toplamda 24 defa geçen kök, Matta, Luka ve Yuhanna’da 7 defa geçmekte, Markos’da ise hiç geçmemektedir.

2.1.1.3.2.1. Καθαρός (Kataros)

Tablo 20. Yunanca İncillerde “Kataros” kelimesinin kullanımları¹⁷⁶

The KJV New Testament Greek Lexicon		KJV Verse Count	
Strong's		Matthew	3
Number: 2513		Luke	1
Original Word	Word Origin	John	3
Καθαρός	of uncertain affinity	Acts	2
Transliterated Word	TDNT Entry	Romans	1
Katharos	3:413,381	1 Timothy	2
Phonetic Spelling	Parts of Speech	2 Timothy	2
kath-ar-os' ☒	Adjective	Titus	1
Definition		Hebrews	1
clean, pure		James	1
physically		1 Peter	1
purified by fire		Revelation	6
in a similitude, like a vine cleansed by pruning and so fitted to bear fruit, in a levitical sense		Total	24
clean, the use of which is not forbidden, imparts no uncleanness			
ethically, free from corrupt desire, from sin and guilt			
free from every admixture of what is false, sincere genuine			
blameless, innocent, unstained with the guilt of anything			
King James Word Usage - Total: 28			
pure 17, clean 10, clear 1			

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü Yunanca İncillerde kelime anlamı olarak “saf, temiz, katıksız, arı, namuslu, kusursuz, açık, net, berrak ve şeffaf” anlamların da “καθαρός” kelimesi ve türvleri ile sıfat olarak kullanılmaktadır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için kelime bir metinle örneklendirilmiştir.

Örnek: Yuhanna 13:11

Yunanca metin şu şekilde geçmektedir:

¹⁷⁶<http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/kjv/katharos.html>, (23.06.2014)

2.1.1.3.3.Yunanca İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökünün İsim Olarak

Kullanılması

Yunanca incillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü isim olarak “καθαρισμός” kelimesi ve türevleri şeklinde geçmektedir. “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü İncillerde isim olarak toplamda 7 defa geçmekte, Matta’da hiç geçmeyip Markos, Luka ve Yuhanna’da ise toplamda 5 defa geçmektedir.

2.1.1.3.3.1. Καθαρισμός (Katarismos)

Tablo 21.Yunanca İncillerde “Katarismos” kelimesinin kullanımları¹⁷⁷

The KJV New Testament Greek Lexicon		KJV Verse Count	
Strong's		Mark	1
Number: 2512		Luke	2
Original Word	Word Origin	John	2
Καθαρισμός	from (2511)	Hebrews	1
Transliterated Word	TDNT Entry	2 Peter	1
Katharismos	3:429,381		
Phonetic Spelling	Parts of Speech	Total	7
kath-ar-is-mos' ☒	Noun Masculine		
Definition			
a cleansing, purification, a ritual purgation or washing of the washing of the Jews before and after their meals of levitical purification of women after childbirth a cleansing from the guilt of sins wrought by the expiatory sacrifice of Christ			
King James Word Usage - Total: 7			
cleansing 2, purifying 2, be purged 1, purge + (4060)&version=kjv 1, purification 1			

¹⁷⁷<http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/kjv/katharismos.html>, (23.06.2014)

Yunanca İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü “temizleyici, temizleme, tasfiye, arıtma” anlamların da isim olarak “καθαρισμός” kelimesi ile kullanılmıştır. Bir örnekle meseleyi biraz daha netleştirmek istiyoruz.

Örnek: Yuhanna 2: 6

Yunanca metin şu şekilde geçmektedir:

ησαν δε εκει λιθιναι υδριαι εξ κατα τον **καθαρισμον** των ιουδαιων κειμεναι
χωρουσαι ανα μετρητας δυο η τρεις

Türkçe çevirisi şu şekildedir:

Yahudiler'in geleneksel **temizliği** için oraya konmuş, her biri seksenle yüz yirmi litre alan altı taş küp vardı.

Süryanice metni şu şekilde geçmektedir:

[illegible]

Latince metni şu şekilde geçmektedir:

Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum **purificationem**
Iudæorum, capientes singulæ metretas binas vel ternas.

Yunanca “**καθαρισμὸν**” kelimesi ile ifade edilen ve Süryanice “ܠܬܚܝܬܐ” kelimesi ile karşılanan Latinceye ise “**purificationem**” şeklinde çevrilen “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü ingilizce çeviriler olan King James çevirisinde ve Revised Standard çevirisinde “**purifying**” ve “**purification**” kelimeleriyle çevrilmiş, “**temizlik**” anlamında kullanılmıştır.

Metnin İngilizce çevirileri şu şekildedir:

And there were set there six waterpots of stone, after the manner of the **purifying** of the Jews, containing two or three firkins apiece.

Now six stone jars were standing there, for the Jewish rites of **purification**, each holding twenty or thirty gallons.

Özetle söylemek gerekirse “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü Yunanca İncillerde isim olarak “**temizleyici, temizleme, tasfiye, arıtma**” anlamlarında “**καθαρισμον**” kelimesi şeklinde kullanılmıştır.

2.1.2. Yunanca İncillerde “S/D/K”Kökü

S/D/K kökü Yunanca İncillerde incelenirken ilk önce sözlükler değerlendirilecek daha sonra ise S/D/K kökünün Yunanca İncillerdeki kullanımları ele alınacaktır. Yunanca sözlüklerde S/D/K köküne verilen anlamlar tespit edilirken ise, öncelikle modern Yunanca sözlüklerde geçen anlamlar verilecek daha sonra ise kutsal kitap sözlüklerinde geçen anlamlar değerlendirilecektir.

2.1.2.1. “S/D/K”Kökünün Modern Yunanca Sözlüklerindeki Anlamları

Çalışmanın bu aşamasında kullanılan modern Yunanca sözlükler ve bu sözlüklerde köke verilen anlamlar aşağıda verilmiştir.

2.1.2.1.1. Ellenog Allikon Leksikon

Bu sözlükte kökle ilgili şu açıklamalar yer almaktadır.¹⁷⁸

Δίκαιος: Adil, adaletli, haklı, doğru, eşitlikçi, insafli, tarafsız, adalete uygun.

Δικαιοσύνη: Adalet, hak, yargı, dürüstlük, doğruluk, hâkim, yargıç.

¹⁷⁸ Blaksou, *Leksikon*, s. 255, 307.

Δικαιόω: Haklı olmak, doğru olmak.

Δικαίμαω: Adalet, hak, hukuk, yükümlülük, vergi.

Ἐλεημοσύνη: Sadaka, hayırseverlik, iyilik, merhamet.

2.1.2.1.2. The Little Thesaurus (English-Greek, Greek English Dictionary)

Bu sözlükte S/D/K köküyle ilgili şu bilgilere yer verilmektedir.¹⁷⁹

Δίκαιος: Adaletli, adil, doğru, hakkaniyetli.

Δικαιοσύνη: Adalet, adil olma, tarafsızlık.

Δικαίμαω: Hak, güç, çıkar, yetki, otorite.

2.1.2.1.3. Sumpleroma Tou Lexikou

Bu sözlükte kökle ilgili şu açıklamalar yer almaktadır.¹⁸⁰

Ἐλεημοσύνη: Sadaka.

2.1.2.1.4. Yunanca - Türkçe Sözlük

Suat Sinanoğlu, sözlüğünde kökle ilgili şu bilgileri aktarmaktadır.¹⁸¹

Ἐλεημοσύνη: Sadaka, merhamet.

Δίκαιος: Adil, doğru, dürüst.

Δικαιοσύνη: Adillik, dürüstlük, doğruluk, adalet.

2.1.2.1.5. Yunanca – Türkçe / Türkçe - Yunanca Sözlük

Bu sözlükte kökle ilgili şu anlamlar geçmektedir.¹⁸²

¹⁷⁹The Little Thesaurus English-Greek, Greek English Dictionary, Atina, trsz., s. 274.

¹⁸⁰ Melitopulos, *Türkçeden Rumcaya Sözlük*, s. 363.

¹⁸¹ Sinanoğlu, *Yunanca - Türkçe Sözlük*, s. 67, 90.

¹⁸² *Yunanca-Türkçe / Türkçe-Yunanca Sözlük*, ABC Kitabevi, s. 46, 52, 415.

Ἐλεημοσύνη: Sadaka, zekât.

Δίκαιος: Yargılama, hüküm verme.

Δίκαιο: Hâkim, yargıç, adil, doğruluğu sever.

Δικαιοσύνη: Adalet.

Δικαίμαω: Hak, salahiyet.

Δικαιον: Hak, hukuk.

Δικαίως: Haklı olarak.

2.1.2.1.6. Collins English-Greek Dictionary

Collins English-Greek Dictionary adlı bu sözlükte, kökle ilgili şu anlamlara yer verilmektedir.¹⁸³

Δίκαιος: Doğru, adil, (hakkaniyetli, karar, ceza, ödül konularında).

Δικαίω: Doğru (ahlâken doğru olan), adalet.

Δικαίμαω: Hak (yetkilendirme, salahiyet verme).

Ἐλεημοσύνη: Sadaka, bağış, yardım, hayır (para, hediye).

Δικαιοσύνη: Adalet.

2.1.2.1.7. Türkçe-Yunanca Sözlük (Tourkoelleniko leksiko)

Bu sözlükte kökle ilgili şu bilgiler verilmektedir.¹⁸⁴

Ἐλεημοσύνη: Sadaka, zekât.

Δίκαιος: Adil.

Δικαίως: Adilane.

Δικαιοσύνη: Yargı, adalet.

¹⁸³ Katherina vd, *English-Greek Dictionary*, s. 23, 123, 428, 429, 683.

¹⁸⁴ Tuncay, Karatzas, *Türkçe-Yunanca Sözlük*, s. 8, 617, 817, 857.

Δικαστής: Yargıç.

2.1.2.2. “S/D/K” Kökünün Kutsal Kitap Sözlüklerindeki Anlamları

S/D/K köküne kutsal kitap sözlüklerinde verilen anlamlar ve kullanılan sözlükler aşağıda verilmiştir.

2.1.2.2.1. Greek-English Lexicon of The New Testament

Thayer, sözlüğünde S/D/K kökünün anlamları ile ilgili şu açıklamalara yer vermektedir.¹⁸⁵

Δίκαιος: Doğru, dürüst, ilâhî ve insanî kanunlara uyan, olması gerektiği gibi olan, ayrıca; 1- Geniş anlamda, doğru, hakkaniyetli, erdemli, Allah’ın emirlerine uyan, masum, hatasız, suçsuz, Allah’ın tasdik ettiği, Allah tarafından kabul edilebilir olan. 2- Daha dar anlamda, herkese hakkını vermek (burada “hakkını vermek” ister sözle ifade edilerek ister onlara muamelede gösterilen üslûp bakımından diğer insanlar hakkında adil hükümler vererek onlara adlî manada hakkını vermek anlamındadır.)

Δικαιοσύνη: 1- Geniş manada, olması gerektiği gibi olan kişinin durumu, doğruluk, dürüstlük; Allah tarafından kabul edilir olan durum. Doğruluk, dürüstlük, fazilet, yaşam saflığı, safvet-i kalp ve düşüncede, hissiyatta ve eylemde doğruluk 2- Daha dar bir manada, herkese hakkını veren adalet ve fazilet; bütün Hristiyanlara tarafsızca bahşedilen bir yargısal adalet olarak Allah’a ve Hz. İsa’ya ait olduğu söylenir.

¹⁸⁵ Thayer, *Greek-English Lexicon*, s. 148-151, 203, 566.

Δικαίω: Kelimenin gelecek zaman kipi “δικαιώσω” şeklindedir. Geniş zaman kipi “ἐδικαίωσα” şeklinde, şimdiki zaman kipi “δικαιοῦμαι” şeklinde, mişli geçmiş zaman kipi ise “δεδικαίωμαι” şeklindedir. Kelimenin Tanakh’taki İbranice karşılıkları ise “קִיַּיִן ve קִיַּיִן” şeklinde geçmektedir.

Δικαίω anlam olarak:

1- Düzgün bir biçimde, gereği gibi yapmak, δίκαιος; bir kişiyi olması gerektiği gibi doğru ve dürüst kılmak (fakat bu anlam son derece nadir kullanılır). “ἐδικαίωσα τὴν καρδίαν μου” cümlesi “kalbimin dürüst olduğunu göstermedikçe” anlamına gelmektedir.

2- Göstermek, sergilemek, açıkça göstermek, doğru olan ve öyle değerlendirilmek istenen. Kendinin doğru/hakkaniyetli olduğunu göstermek.

3- Bir kişinin adil, doğru ya da olması gerektiği gibi olduğunu ilân etmek ki hiçbir zaman “değerli kılmak” anlamına gelmeyip “değerli olduğu hükmünü vermek”, “değerli olduğunu ilân etmek”, “değerli muamelesi yapmak” anlamına gelir.

a- Olumsuz fikir baskın olmak üzere, suçsuz kişiyi suçlu ya da suçlanabilecek kişi olarak ilân etmek ya da suçlanabilecek kişiyi bir suçtan ya da azarlamadan beraat etmiş ilân etmek anlamlarında kullanılır. Mesela; Adil olmayan bir yargıç için ifadesi “δικαιοῦν τὸν ἄσεβῆ” kullanılır. Basit olarak, beraat ettirilmek, bir adağın yerine getirilmesi konusunda affedilmek, bu nedenle mecazî olarak, başka yerde karşılaşılmayan bir kullanımla, serbest bırakılmak.

b- Olumlu düşünce baskın olmak üzere, doğru ve bu sebeple de kabul edilir olduğuna hükmetmek, öyle ilân etmek, öyle olduğunu beyan etmek. Mesela:

“ἐδικαίωσαν τὸν Θεόν” ifadesi, “Allah’ın Hak olduğunu ilân etti” anlamına gelmektedir.

Klasik Yunanca’da,δικαίω şu anlamlara gelir:

1- δίκαιον νομίζω: Denk, doğru ya da adil olarak kabul etmek:

2- τό δίκαιον ποιῶ τινα: Birine karşı adil olmak, kötü anlamda kınamak, cezalandırmak.

3- δικαιοῦσθαι: Kendisine yönelik adaletin yerine getirilmesini sağlamak, adaletten muzdarip olmak, doğru bir şekilde muamele edilmek.

Δικαίμαω: 1- Yasa gücüne sahip olmasını sağlayacak şekilde birini haklı olarak görmek;

a- Yasayla belirlenen ve emredilen şey, bir emir. Kanunun gücüne sahip olarak Allah’ın tayini ile ilgili kullanılır. Yine Musa (a.s.)’ın şeriatının ilâhî emirleri, şeriatın (ahlâkî) emirleri ve Allah’a toplu ibadetle ilgili emirler için kullanılır.

b- Bir yargı kararı, hüküm; Allah’a ait, hem Allah’ın insanoğlunu beraat ettirdiği olumlu yönde bir hüküm hem de onun rızasına uygun olduğunu ilân ettiği hüküm, ya da olumsuz yöndeki bir hüküm, kınama hükmü.

2- Doğru bir eylem ya da amel.

Ἐλεημοσύνη: ἐλεημοσύνης, kelimesinin Tanakh’taki İbranice karşılığı “תָּעָזָה” kelimesidir. Anlam olarak;

1- Merhamet, acıma özellikle sadaka verme ve bağış yapma yoluyla sergilenen merhamet ve acıma, merhamet ya da cömertlik faziletini sergileme, merhametini gösterme. ἐλεημοσύνας, cömertlik ve lütuf eylemleri, ihsan, iyilik anlamlarına gelmektedir.

2- İhsanın kendisi, fakirlere yapılan bağış, sadaka.

Σαδώκ: Tanakh'ta sıklıkla geçen bir özel isimdir. İbranice karşılığı “צדק” kelimesidir.

2.1.2.1.2. A Concise Greek-English Dictionary of The New Testament

Barclay M. Newman'ın sözlüğünde kökle ilgili şu bilgiler aktarılmaktadır.¹⁸⁶

Δίκαιος: Standartlara, Allah'ın iradesine ya da karakterine uyan; doğru, dürüst, iyi; adil, doğru, uygun; Allah'la ilişkisi olması gerektiği gibi olan; adil, dürüst; masum.

Δικαιοσύνη: Allah'ın istediği; doğru olan, doğruluk, dürüstlük, adalet; yanlış düzeltme; (Allah'ın), (insanı) Kendisi ile doğru bir ilişkiye kavuşturması; dinî vazifeler ya da hayır işleri.

Δικαίωω: (Allah'la) doğru bir ilişki içinde olmasını sağlamak; beraat ettirmek, doğru olduğunu ilân etmek ve ona göre muamele etmek, doğru olduğunu göstermek veya kanıtlamak, serbest bırakmak, Allah'ın adaletini tasdik etmek veya Allah'ın isteklerine itaat etmek.

Δικαίωμα: İsim olarak; düzenleme, gereklilik; salih amel, yargı, hüküm, beraat anlamlarına gelmektedir.

Δικαίως: Adilâne, adil bir şekilde, doğru bir şekilde, dürüst bir şekilde.

Ἐλεημοσύνη: Muhtaç durumdaki kişiye para verme; muhtaç durumdaki kişiye verilen para, hediye.

Σαδώκ: Zadok, Hz. Davut'un hahamı.

¹⁸⁶ Newman, *Greek-English Dictionary*, s. 46, 57, 160.

2.1.2.1.3. Greek Dictionary of The New Testament

James Strong, sözlüğünde S/D/K kökünün anlamlarıyla ilgili şu bilgileri vermektedir:¹⁸⁷

Δίκαιος: Adil, hakkaniyetli (karakterce ya da eylemlerinde), ima olarak masum, kutsal (mutlak ya da göreceli olarak), uygun, doğru.

Δικαιοσύνη: Adalet, hakkaniyet (karakterce ya da eylemlerde): özellikle (Hristiyan) haklılığını gerekçelendirme, doğruluk, dürüstlük.

Δικαίωω: Adil ve masum kılmak (bir kişiyi), haklı bir gerekçeye dayandırmak, doğru olmak.

Δικαίμαω: Adil ve hakkaniyetli bir amel; ima olarak bir kanun ya da karar, yargı, hüküm, gerekçelendirme, haklı bir gerekçeye dayandırma, ferman, karar, doğruluk.

Ελεημοσύνη: Merhametlilik, rahmet, (fakirlere yönelik uygulanan) cömertlik, lütuf, ya da (somut olarak) iyilik, ihsan: sadaka (ameller, işler).

Σαδώκ: Zadok, özel bir isim (Hz. Davut'un hahamı).

2.1.2.3 “S/D/K”Kökünün Yunanca İncillerdeki Kullanımları

Yunanca İnciller de “S/D/K” kökü toplamda 212 yerde 229 defa geçmektedir. Bizim, incelememizde esas aldığımız dört İncil de ise (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna da) toplamda 55 yerde geçmektedir. Bunlardan 7 tanesinde fiil olarak, 32 yerde de sıfat olarak ve 16 yerde de isim olarak geçmektedir. “S/D/K” kökünün Yunanca incillerdeki fiil, sıfat ve isim olarak kullanımlarına değinmek ve örneklendirmek istiyoruz.

¹⁸⁷ Strong, *Greek Dictionary*, s. 126, 155, 424.

2.1.2.3.1. Yunanca İncillerde “S/D/K” Kökünün Fiil Olarak Kullanılması

Yunanca İncillerde (Matta, Markus, Luka ve Yuhanna) “S/D/K” köküne karşılık olarak gelen 5 kelime bulunmaktadır. Bu kelimelerden “Δικαίωω” kelimesi “S/D/K” kökünün fiil karşılığı olarak kullanılmaktadır.

2.1.2.3.1.1. Δικαίωω (Dikaioo)

Tablo 22. Yunanca İncillerde “Dikaioo” kelimesinin kullanımları¹⁸⁸

The KJV New Testament Greek Lexicon			
Strong's Number:	1344	KJV Verse Count	
Original Word	Word Origin	Matthew	2
Δικαίωω	from (1342)	Luke	5
Transliterated Word	TDNT Entry	Acts	1
Dikaioo	2:211,168	Romans	14
Phonetic Spelling	Parts of Speech	1 Corinthians	2
dik-ah-yo'-o ☒	Verb	Galatians	6
Definition		1 Timothy	1
to render righteous or such he ought to be		Titus	1
to show, exhibit, evince, one to be righteous,		James	3
such as he is and wishes himself to be considered		Revelation	1
to declare, pronounce, one to be just, righteous, or such as he ought to be		Total	36
King James Word Usage - Total: 40			
justify 37, be freed 1, be righteous 1, justifier 1			

Yukarıda ki tabloda “S/D/K” kökünün Yunanca İncillerdeki kullanımlarından biri olan “δικαίωω” kullanımını görmekteyiz. Burada kök, fiil olarak kullanılmaktadır. Kök, “haklı çıkarmak, doğrulamak, haklı olmak, aklamak, temize çıkarmak, kurtulmak” gibi anlamlara gelmektedir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi

¹⁸⁸<http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/kjv/dikaioo.html>, (07.10.2014)

için Yunanca “δικαίωω” kelimesinin kullanımı ile ilgili bir örnek aşağıda verilecektir.

Örnek: Luke 16: 15

Yunanca metin şu şekilde geçmektedir:

και ειπεν αυτοις υμεις εστε οι **δικαιουντες** εαυτους ενωπιον των ανθρωπων ο
δε θεος γνωσκει τας καρδιας υμων οτι το εν ανθρωποις υψηλον βδελυγμα ενωπιον
του θεου

Türkçe çevirisi şöyledir:

O da onlara şöyle dedi: Siz insanlar önünde kendinizi **temize çıkarıyorsunuz/haklı çıkarıyorsunuz**, ama Tanrı yüreğinizi biliyor. İnsanların gururlandıkları ne varsa, Tanrı'ya iğrenç gelir.

Süryanice metni şu şekilde geçmektedir:

[illegible]

Latince metni şu şekilde geçmektedir:

Et ait illis: Vos estis, qui **iustificatis** vos coram hominibus: Deus autem novit
corda vestra: quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum.

[illegible]

Metnin İngilizce çevirileri şu şekildedir:

And he said unto them, Ye are they which **justify** yourselves before men; but God knoweth your hearts: for that which is highly esteemed among men is abomination in the sight of God.

But he said to them, “You are those who **justify** yourselves before men, but God knows your hearts; for what is exalted among men is an abomination in the sight of God.

İncelediğimiz bu örnekte Yunanca “δικαιοῦντες” kelimesi ile ifade edilen “haklı çıkarmak, doğrulamak, haklı olmak, aklamak, temize çıkarmak, kurtulmak” anlamları “S/D/K” kökü ile ifade edilmiştir.

2.1.2.3.2. Yunanca İncillerde “S/D/K” Kökünün Sıfat Olarak Kullanılması

“S/D/K “ kökü Yunanca İncillerde toplamda 76 yerde 81 defa sıfat olarak kullanılmakta, “Δίκαιος” kelimesi ve bu kelimenin türevleri ile ifade edilmektedir. Bizim çalışmamızda esas aldığımız İncillerde (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna) ise 32 yerde sıfat olarak geçmektedir. Şimdi ilgili kelime incenip metinle örneklendirilecektir.

2.1.2.3.2.1. Δίκαιος (Dikaïos)

Tablo 23. Yunanca İncillerde “Dikaïos” kelimesinin kullanımları¹⁸⁹

The KJV New Testament Greek Lexicon		KJV Verse Count	
Strong's Number: 1342		Matthew	16
Original Word	Word Origin	Mark	2
Δίκαιος	from (1349)	Luke	11
Transliterated Word	TDNT Entry	John	3
Dikaïos	2:182,168	Acts	6
Phonetic Spelling	Parts of Speech	Romans	7
dik'-ah-yos ☒	Adjective	Galatians	1
Definition		Ephesians	1
righteous, observing divine laws		Philippians	2
in a wide sense, upright, righteous, virtuous, keeping the commands of God		Colossians	1
of those who seem to themselves to be righteous, who pride themselves to be righteous, who pride themselves in their virtues, whether real or imagined		2 Thessalonians	2
innocent, faultless, guiltless		1 Timothy	1
used of him whose way of thinking, feeling, and acting is wholly conformed to the will of God, and who therefore needs no rectification in the heart or life 1a		2 Timothy	1
only Christ truly		Titus	1
approved of or acceptable of God		Hebrews	3
in a narrower sense, rendering to each his due and that in a judicial sense, passing just judgment on others, whether expressed in words or shown by the manner of dealing with them		James	2
		1 Peter	3
		2 Peter	3
		1 John	5
		Revelation	5
King James Word Usage - Total: 81		Total	76
righteous 41, just 33, right 5, meet 2			

Tablo 23'de “S/D/K” kökünün Yunanca İncillerdeki kullanımlarından “δικαιος” kullanımını görmekteyiz. Burada kelime sıfat olarak kullanılmakta “doğru, adil, dürüst, haklı, uygun” anlamlarını ifade etmektedir. “δικαιος” kelimesinin Yunanca İncillerde ki kullanımına aşağıdaki metin örnek olarak verilmiştir.

8 <http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/kjv/dikaïos.html>, (23.06.2014)

Truly, I say to you, many prophets and **righteous** men longed to see what you see, and did not see it, and to hear what you hear, and did not hear it.

İncelediğimiz bu örnekte Yunanca“**δίκαιοι**”kelimesi ile ifade edilen“**doğru, adil, dürüst, haklı, uygun**” anlamları “S/D/K” kökü ile ifade edilmiştir.

2.1.2.3.3. Yunanca İncillerde “S/D/K” Kökünün İsim Olarak Kullanılması

“S/D/K” kökü Yunanca İncillerde toplamda 100 yerde 108 defa isim olarak kullanılmakta, “**δικαιοσύνην, ἐλεημοσύνην, Σαδώκ**” kelimeleri ve bu kelimelerin türevleri ile ifade edilmektedir. Bizim incelememizde esas aldığımız İncillerde (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna) ise 16 yerde isim olarak geçmektedir. İlgili kelimeler incelenecek ve metinlerle örneklendirilecektir.

2.1.2.3.3.1. δικαιοσυνην (Dikaiosunen)

Tablo 24. Yunanca İncillerde “Dikaiosunen” kelimesinin kullanımları¹⁹⁰

The KJV New Testament Greek Lexicon		KJV Verse Count	
Strong's Number: 1343		Matthew	6
Original Word	Word Origin	Luke	1
δικαιοσυνην	from (1342)	John	2
Transliterated Word	TDNT Entry	Acts	4
Dikaiosune	2:192,168	Romans	30
Phonetic Spelling	Parts of Speech	1 Corinthians	1
<i>dik-ah-yos-oo'-nay</i> ☒	Noun Feminine	2 Corinthians	7
Definition		Galatians	4
in a broad sense: state of him who is as he ought to be, righteousness, the condition acceptable to God		Ephesians	3
the doctrine concerning the way in which man may attain a state approved of God		Philippians	3
integrity, virtue, purity of life, rightness, correctness of thinking feeling, and acting		1 Timothy	1
in a narrower sense, justice or the virtue which gives each his due		2 Timothy	3
		Titus	1
		Hebrews	6
		James	3
		1 Peter	2
King James Word Usage - Total: 92		2 Peter	4
righteousness 92		1 John	3
		Revelation	1
		Total	85

Tablo 24’de “S/D/K” kökünün Yunanca İncillerdeki kullanımlarından “δικαιοσυνην” kullanımını görmekteyiz. Burada kelime isim olarak kullanılmaktadır ve “doğruluk, dürüstlük ve doğruculuk” anlamlarına gelmektedir. Aşağıda “δικαιοσυνην” kelimesinin Yunanca İncillerdeki kullanımına dair bir örnek verilmiştir.

¹⁹⁰<http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/kjv/dikaiosune.html>, (01.02.2014)

2.1.2.3.3.2. ἐλεημοσύνην (Eleemosune)

Tablo25. Yunanca İncillerde “Eleemosune” kelimesinin kullanımları¹⁹¹

The KJV New Testament Greek Lexicon		KJV Verse Count	
Strong’s Number: 1654		Matthew	4
Original Word	Word Origin	Luke	2
ἐλεημοσύνην	from (1656)	Acts	8
Transliterated Word	TDNT Entry		
Eleemosune	2:485,222	Total	14
Phonetic Spelling	Parts of Speech		
<i>el-eh-ay-mos-oo’-</i>	Noun Feminine		
<i>nay</i> ☒			
Definition			
mercy, pity			
esp. as exhibited in giving alms, charity			
the benefaction itself, a donation to the poor, alms			
King James Word Usage - Total: 14			
alms 13, almsdeeds 1			

Tablo 25’de “S/D/K” kökünün Yunanca İncillerdeki kullanımlarından “ἐλεημοσύνην” kullanımını görmekteyiz. Burada kelime isim olarak kullanılmakta ve “sadaka, fakirlere yapılan bağış, ihsan, cömertlik, merhamet, acıma, özellikle sadaka verme ve bağış yapma yoluyla sergilenen merhamet ve acıma” anlamlarına gelmektedir. Aşağıda “ἐλεημοσύνην” kelimesinin Yunanca İncillerde ki kullanımına dair iki örnek verilecektir.

Örnek 1: Luke 12: 33

Yunanca metin şu şekilde geçmektedir:

¹⁹¹<http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/kjv/eleemosune.html>, (16.01.2014)

Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν καὶ δότε **ἐλεημοσύνην** ποιήσατε ἑαυτοῖς
βαλάντια μὴ παλαιούμενα θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὅπου κλέπτῃς οὐκ
ἐγγίζει οὐδὲ σῆς διαφθείρει

Türkçe metni şu şekilde geçmektedir:

Mallarınızı satın, **sadaka** olarak verin. Kendinize eskimeyen keseler, göklerde tükenmeyen bir hazine edinin. Orada ne hırsız ona yaklaşır, ne de güve onu yer.

Süryanice metni şu şekilde geçmektedir:

اَنْتَ مُنْجِيْهِ ۚ اَمَّا اَنْتَ اَوْفَاۤءُ ۚ حَبِيْبٌ اَحَبُّ ۚ خَصُّكَ اَزْكَى ۚ ظِلُّكَ مَسْكُوۡنٌ اَزْكَى ۚ
خِيَاۤءُكَ مَحْمُوۡدٌ اَزْكَى ۚ اَنْتَ اَبْجَدُ اَزْكَى ۚ فَاَنْتَ اَوْفَاۤءُ ۚ مَحْمُوۡدٌ اَزْكَى ۚ

Latince metni şu şekilde geçmektedir:

Vendite quæ possidetis, et date **eleemosynam**. Facite vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cælis: quo fur non appropriat, neque tinea corrumpit.

Yunanca “ἐλεημοσύνη” kelimesi ile ifade edilen ve Süryanice “ܐܠܡܝܢܐ” kelimesi ile karşılanan, Latinceye ise “**eleemosynam**” şeklinde çevrilen “S/D/K” kökü, ingilizce çeviriler olan King James ve Revised Standard çevirilerinde “**alms**” kelimesiyle karşılık bulmuş, “**sadaka**” anlamında kullanılmıştır.

İngilizce metinleri şu şekilde geçmektedir:

Sell that ye have, and give **alms**; provide yourselves bags which wax not old,
a treasure in the heavens that faileth not, where no thief approacheth, neither moth
corrupteth.

Sell your possessions, and give **alms**; provide yourselves with purses that do not grow old, with a treasure in the heavens that does not fail, where no thief approaches and no moth destroys.

İncelenen bu metinde Yunanca “ἐλεημοσύνην” kelimesi edilen “**sadaka**” anlamı “S/D/K” kökü ile ifade edilmiştir.

Örnek 2:Matta 6: 3

Yunanca metin şu şekilde geçmektedir:

σου δε ποιουντος **ελεημοσυνην** μη γνωτω η αριστερα σου τι ποιει η δεξια σου

Türkçe metni şu şekilde geçmektedir:

Siz **sadaka** verirken, sol eliniz sağ elinizin ne yaptığını bilmesin.

Süryanice metni şu şekilde geçmektedir:

كَيْدُكَ يَا مَعْ وَاجْزَاكَ كَيْدُكَ وَبِمَاكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَزَّ وَجَلَّ وَتَحَلَّى

Latince metni şu şekilde geçmektedir:

Te autem faciente **eleemosynam**, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua

İngilizce çevirileri şu şekilde geçmektedir:

But when thou doest **alms**, let not thy left hand know what thy right hand doeth.

But when you give **alms**, do not let your left hand know what your right hand is doing.

Bu örnekte de Yunanca “ἐλεημοσύνην”, Aramice (Süryanice) “ܐܠܥܡܝܢܐ”,

Latince “**eleemosynam**” kelimeleri ile ifade edilen, İngilizce çevirilerde ise “**alms**” kelimesi ile karşılık bulan “S/D/K” kökü “**sadaka**” anlamında kullanılmıştır.

2.1.2.3.3.3. Σαδῶκ (Sadok)

Tablo 26. Yunanca İncillerde “Sadok” kelimesinin kullanımları¹⁹²

The KJV New Testament Greek Lexicon		KJV Verse Count	
Strong's Number: 4524		Matthew	1
Original Word	Word Origin		
Σαδῶκ	of Hebrew origin (06659)	Total	1
Transliterated Word	TDNT Entry		
Sadok	None		
Phonetic Spelling	Parts of Speech		
sad-oke' ☒	Noun Masculine		
Definition			
Sadoc = “just”			
a descendant of Zerubbabel in the genealogy of Christ			
King James Word Usage - Total: 2			
Sadoc 2			

Tablo 26’da “S/D/K” kökünün Yunanca İncillerdeki kullanımlarından “Σαδῶκ” kullanımını görmekteyiz. Burada kelime isim olarak kullanılmaktadır. “Σαδῶκ” kelimesinin Yunanca İncillerde ki kullanımına aşağıdaki metin örnek olarak verilmiştir.

Örnek: Matta 1: 14

Yunanca metin şu şekilde geçmektedir:

Ἀζὼρ δὲ ἐγέννησεν τὸν Σαδῶκ Σαδῶκ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ἀχείμ Ἀχείμ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ἑλιοῦδ

Türkçe metni şu şekilde geçmektedir:

Azor **Sadok**`un babasıydı, **Sadok** Ahim`in babasıydı, Ahim Elihut`un babasıydı,

¹⁹²<http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/kjv/sadok.html>, (14.05.2014)

Süryanice metni şu şekilde geçmektedir:

[illegible]

Latince metni şu şekilde geçmektedir:

Azor autem genuit **Saddoc** autem genuit Achim Achim autem genuit Eliud

Yunanca “**Σαδώκ**” kelimesi ile ifade edilen ve Süryanice “**ܣܕܕܩܐ**” kelimesi ile karşılanan Latince ise “**Saddoc**” şeklinde söylenen “S/D/K” kökü İngilizce çeviriler olan King James ve Revised Standard çevirilerinde “**Sadoc-Zadok**” kelimeleriyle isim formunda kullanılmıştır.

İngilizce çevirileri şu şekilde geçmektedir:

And Azor begat **Sadoc**; and **Sadoc** begat Achim; and Achim begat Eliud

And Azor the father of **Zadok**, and **Zadok** the father of Achim, and Achim
the father of Eli'ud

İncelemiş olduğumuz bu ayette Yunanca da isim olarak “**Σαδώκ**” kelimesi ile ifade edilen “S/D/K” kökü yine isim olarak diğer dillerde de “**סדכ**”, **Saddoc**, **Sadoc**, **Zadok** kelimeleriyle ifade edilmiştir.

2.2. ARAMİCE (SÜRYANİCE) İNCİLLERDE “Z/K/W (Z/K/Y)” VE “S/D/K”

KÖKLERİ

Çalışmanın bu kısmında Aramice (Süryanice) İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” ve “S/D/K” kökleri kaç defa geçmiş ve hangi anlamlarda kullanılmış bunların tespitleri yapılacaktır. Daha sonrada mevzunun daha iyi anlaşılabilmesi için ilgili kısımlardan metinler verilerek örneklendirmeler yapılacaktır.

2.2.1.1.2. J. Payne Simith

J. Payne Simith, sözlüğünde kökle ilgili şu bilgilere yer vermektedir.¹⁹⁴

“Z/K/W” (Z/K/Y) kökü Aramice (Süryanice) İncillerde mastar olarak “ܡܕܟܐ” (medkā’) şeklinde, gelecek zaman olarak ise “ܡܕܟܝܐ” (yedke’) şeklinde ifade edilmektedir.

ܡܕܟܐ(dke’): Saf/temiz olmak ya da saflaştırmak/temizlemek.

ܡܕܟܐ(dke’): Temiz, saf; törensel lekelemeden berî; cüzzamdan arınmış; kalbi ve aklı temiz.

“Z/K/W” (Z/K/Y) kökü Paal kalıbında “ܕܟܝܐ” (dakay) şeklinde “arındırmak, saflaştırmak, törensel yasaya (ayin yasasına) göre temiz ilân etmek; günahına karşılık kurban sunmak, metalleri arıtmak, asma budamak” gibi anlamlara gelmektedir. Mecazi anlam olarak ise “temizleyip çıkarmak” anlamında kullanılmaktadır.

Örneğin: ܡܕܟܐ ܕܡܕܟܐ ܕܡܕܟܐ (mdake’lnayanāne’ menhete’) cümlesi “O burçakları buğdaydan ayırır.” anlamına gelmektedir.

ܡܕܟܐ ܕܡܕܟܐ(mdake’ šene’): Diş macunu

“Z/K/W” (Z/K/Y) kökü Ethpaal kalıbında ise “ܐܕܟܝܐ” (’atdakey) şeklinde ifade edilmekte; a) “Arınmak, saflaşmak, cüzzamdan veya şeytanların tasallutundan arınmak ya da arınmış ilân edilmek” b) “kendini arındırmak ya da törensel olarak arındırılmak” anlamlarına gelmektedir. Mecazi olarak ise “sarih bir şekilde açıklanmak” anlamına gelmektedir.

¹⁹⁴ J. Payne Smith, *A Compendious Syriac Dictionary*, Oxford University Press, Oxford 1903, s. 91.

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü, zarf olarak “ܕܐܢܐܝܬܐ” (daknāayat) kelimesi ile ifade edilmekte ve “saf bir şekilde, masumane, samimiyetle” anlamlarını karşılamaktadır. Kök, fiil olarak ise “ܕܐܢܐܝܬܐ, ܕܐܢܐܝܬܐ” (daknuw, daknewāta) kelimeleri ile ifade edilmekte ve “saflaşmak, arınmak; saflık, temizlik, şeffaflık” gibi anlamlara gelmektedir. Mesela “gökyüzünün şeffaflığı” cümlesi ifade edilirken Z/K/W” (Z/K/Y) kullanılır. Ayrıca “ahlâkî saffâniyet ve kutsallık” anlamlarında ifade etmektedir.

2.2.1.1.3. Brockelmanns

Brockelmanns, sözlüğünde, “Z/K/W (Z/K/Y)” köküyle ilgili şu açıklamalara yer vermektedir.¹⁹⁵

ܕܐܢܐܝܬܐ(dakina) ve ܕܐܢܐܝܬܐ(dkea): Temizlemek, temiz, berrak.

ܕܐܢܐܝܬܐ(deknawta): Saflık, temizlik.

Kök, Paal kalıbında:1- Temizlemek, temiz yapmak 2- Yıkayıp temizlemek, silmek anlamlarına gelmektedir.

ܕܐܢܐܝܬܐ(dawkuna): Temize çıkarma, temizleyici.

ܕܐܢܐܝܬܐ(dawkānta): Süpürerek temizlemek.

ܕܐܢܐܝܬܐ(tadkunta): 1- Temizlemek, arıtmak, temize çıkarmak.

ܕܐܢܐܝܬܐ(mdakonl): Temizlemek, arındırmak, iyileştirmek.

Kök, Ethpaal kalıbında: 1- Kendini temizlemek, arındırmak, iyileştirmek 2- temiz olmak 3- Silmek, silerek temizlemek 4- Ayırmak, bölmek, ayrıştırmak 5- Şifa

¹⁹⁵ Carl Brockelmann, *Lexicon Syriacum*, Germany 1928, s. 152-153.

vermek, iyi etmek, tedavi etmek, çare bulmak, bozukluğunu gidermek, düzeltmek anlamlarına gelmektedir.

2.2.1.1.4. Supplement to The Thesaurus Syriacus

Margoliouth, sözlüğünde kökün anlamları ile ilgili şu bilgileri aktarmaktadır.¹⁹⁶

Kökün Pael kalıbı ve anlamları şu şekildedir: ܕܐܟܐ' (daka'): Arındırmak, temizlemek.

Ethpael kalıbı: ܕܐܬܕܟܐ' ('atdkey): 1- Arındırılmak 2- Atılmak, kusularak vücuttan atılmak.

ܕܘܟܢܐ' (duwkānā'): Arınma, temizlenme/arındırma, temizleme.

2.2.1.1.5. Dictionnaire Syriaque-Français, Syriac-English Dictionary

Lois Costaz, sözlüğünde kökle ilgili şu bilgilere yer vermektedir.¹⁹⁷

ܕܐܟܐ' (dkā') veya ܕܟܐ' (dky): Temiz olmak ya da temiz hâle gelmek.

ܕܐܟܐ' (dakā') veya ܕܟܐ' (dke'): Saf, temiz, arınmış.

ܕܐܟܢܐ' (daknā' yit): Saf ve temiz bir biçimde, saf olarak.

ܕܐܟܢܘܬܐ' (daknuwtā'): Safflık, saffaniyet.

ܕܐܟܝ' (dakiy): Temizlemek, arındırmak, saflaştırmak, yıkamak.

¹⁹⁶ J.P. Margoliouth, *Supplement to The Thesaurus Syriacus*, Oxford University Press, Oxford 1927, s. 90.

¹⁹⁷ Lois Costaz, *Dictionnaire Syriaque-Français, Syriac-English Dictionary, Kâmûsu Siryâni-Arabi, Dar el-Machreq*, Beyrut 2002, s. 64.

ܕܥܟܢܐ(dewkănā'): Saflaştırma, arındırma, temizleme / saflaşma, arınma, temizlenme.

ܕܥܟܐ('dky): Saflaşmak, arınmak, temizlenmek / saflaştırmak, arındırmak, temizlemek.

2.2.1.2. “Z/K/W”(Z/K/Y) Kökünün Aramice (Süryanice) İncillerdeki

Kullanımları

Aramice İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü toplamda 121 defa geçmektedir. Fiil olarak 71 defa, sıfat olarak 27 defa, isim olarak 20 defa ve zarf olarak da 3 defa geçmektedir. Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncillerin de ise toplamda 38 defa geçmekte, bunların 29 tanesinde fiil, 2 tanesinin de sıfat ve 7 tanesinde de isim olarak geçmektedir. Kökün fiil, sıfat ve isim kullanımlarına örnekler verilecek hangi anlamlara geldiği örnekler üstünden ifade edilecektir.

Tablo 27. “Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün Aramice İncillerdeki kullanım şekilleri, türevleri ve anlamları¹⁹⁸

KÖK	KELİME - SÖZCÜK	KATEGORİ	ANLAMLARI
ܕܥܟܐ	ܕܥܟܐ	Fiil	Temizlemek, arındırmak, arıtmak, saflaştırmak
ܕܥܟܐ	ܕܥܟܐ	Sıfat	Saf, pak, temiz, kusursuz, masum
ܕܥܟܐ	ܕܥܟܐܐ	Zarf	Saf olarak, saf bir biçimde, safça
ܕܥܟܐ	ܕܥܟܐܐ - ܕܥܟܐܐܐ ܕܥܟܐܐܐ - ܕܥܟܐܐܐ	İsim	Saflık, temizlik, arılık, iffet, arıtma, temizleme

¹⁹⁸<http://dukhrana.com/lexicon/index.php>, (17.10.2013)

Yukarıdaki tabloda “Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün Aramice İncillerdeki kullanımları ve anlamları görülmektedir. Kökün İncillerdeki fiil, sıfat, zarf ve isim kullanımları, yukarıdaki tabloda, sözcükler ve onların türevleri şeklinde geçmektedir.

2.2.1.2.1. Aramice (Süryenice) İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökünün Fiil

Olarak Kullanımı

Aramice İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü toplamda 71 defa geçmekte Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncillerinde ise kök, fiil olarak 29 defa geçmektedir. Kökün kullanımları örneklerle aktarılacaktır. Kökün fiil kullanımları ile ilgili örnekler verilirken önce “Pael”, sonra “Peal” ve daha sonrada “Hitpael” kalıp sıralamasına göre örnekler verilecektir.

Örnek 1: Luka 5: 12 (Pael Kalıbı)

Yunanca metin şu şekildedir:

Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν μιᾷ τῶν πόλεων καὶ ἰδοὺ, ἀνὴρ πλήρης λέπρας καὶ ἰδὼν τὸν Ἰησοῦν πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον ἐδεήθη αὐτοῦ λέγων, Κύριε ἐὰν θέλης δύνασαί με **καθαρίσαι**

Türkçeye ise şu şekilde çevrilmiştir:

İsa kentlerden birindeyken, her yanını cüzam kaplamış bir adamla karşılaştı. Adam İsa’yı görünce yüzüstü yere kapanıp yalvardı: “Ya Rab, istersen beni **temiz kılabilirsin**” dedi.

Aramice (Süryanice) metni:

ܐܬܝܬܐ ܕܥܝܣܐ ܕܡܪܝܢܐ ܕܥܝܪܐܢܐ ܕܥܝܪܐܢܐ ܕܥܝܪܐܢܐ ܕܥܝܪܐܢܐ
ܕܥܝܪܐܢܐ ܕܥܝܪܐܢܐ ܕܥܝܪܐܢܐ ܕܥܝܪܐܢܐ ܕܥܝܪܐܢܐ ܕܥܝܪܐܢܐ
ܕܥܝܪܐܢܐ ܕܥܝܪܐܢܐ ܕܥܝܪܐܢܐ ܕܥܝܪܐܢܐ ܕܥܝܪܐܢܐ ܕܥܝܪܐܢܐ

Latincesi şu şekildedir:

Et factum est, cum esset in una civitatum, et ecce vir plenus lepra, et videns Iesum, et procidens in faciem, rogavit eum, dicens: Domine, si vis, potes me **mundare**.

Metin, İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise aşağıdaki şekilde geçmektedir:

And it came to pass, when he was in a certain city, behold a man full of leprosy: who seeing Jesus fell on his face, and besought him, saying, Lord, if thou wilt, thou canst make me **clean**.

While he was in one of the cities, there came a man full of leprosy; and when he saw Jesus, he fell on his face and besought him, “Lord, if you will, you can make me **clean**.”

Yukarıdaki metinde cüzzamlı birisinin Hz. İsa’ya gelerek rahatsızlığından kurtulmak istediğini ve kendisine yardımcı olmasını istediğini görüyoruz. Hz. İsa da kendisine yardımcı oluyor ve adama dokunuyor ve adamın iyileşmesini istiyor sonrasında da adam iyileşiyor. Hz. İsa, ilgili kişiden bu olaydan kimseye söz etmemesini istese de kısa sürede olanlar duyuluyor ve duyan insanlar akın akın Hz. İsa’nın yanına geliyorlar. Hz. İsa’da bu arada ıssız yerlere çekilip dualar etmektedir...

Bu metinde hasta birisinin iyileşmesi “**temiz kılınmak**” alamın da “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü ile ifade edilmiştir. Yunanca “καθαρίσαι” kelimesi ile Latince ise

“**mundare**” kelimesi ile ifade edilen kök, cüzzamlı birisinin yaralarından kurtulup temizlenmesi, hastalığının iyileşmesi yoluyla temiz kılınması anlamında kullanılmıştır. İngilizce “**clean**” kelimesi ile ifade edilen Aramice de ise “**ܠܚܢܐܝܐ**” sözcüğü ile karşılık bulan kök, bu ayette fiil olarak ve “**pael**” kalıbında kullanılmıştır.

Örnek 2: Luka 11: 41 (Peal Kalıbı)

Yunanca metin şu şekildedir:

πλην τα ενοντα δοτε ελεημοσυνην και ιδου παντα **καθαρα** υμιν εστιν

Türkçeye ise şu şekilde çevrilmiştir:

Siz kaplarınızın içindekini sadaka olarak verin, o zaman sizin için her şey **temiz olur.**

Aramicesi (Süryanicesi) metni:

[illegible]

Latincesi şu şekildedir:

Verumtamen quod superest, date eleemosynam: et ecce omnia **munda** sunt vobis.

Metin İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise şu şekilde geçmektedir:

But rather give alms of such things as ye have; and, behold, all things are **clean** unto you.

But give for alms those things which are within; and behold, everything is **clean** for you.

Bu metin, Hz. İsa'yı evine yemeğe davet eden bir ferisinin Hz. İsa'nın yıkanmadan yemeğe oturması ve ferisinin bu duruma şaşırmasını bahseden bir

bağlamda geçmektedir. Hz. İsa'da bu duruma tepki olarak “Siz Ferisiler, bardağın ve tabağın dışını temizlersiniz, ama içiniz açgözlülük ve kötülükle doludur.”¹⁹⁹ şeklinde ifadeler kullanır ve asıl güzellikler olan Tanrı sevgisi, adalet gibi hasletlerden yoksun olduklarını ve içe dönük samimi özelliklerinin çok fazla olmadığını söyler. Bizim örnek olarak sunduğumuz ayet burada geçmekte, sadaka vermenin samimi bir davranış olduğu ve aynı zamanda bir temizleme yöntemi olduğu anlatılmaktadır. “Sadaka olarak kaplarınızın içindekini verirsiniz sizin için her şey temiz olur” şeklinde ifade edilmiştir. Yani sadaka burada bir temizlenme ve arınma vesilesi olarak anlatılmaktadır. Bu ayet incelendiğinde “Z/K/W (Z/K/Y)” ve “S/D/K” kökleri arasın da bu noktada bir bağlantının bulunduğu Aramice İncillerde ki bu ayetle de görülmektedir.

Örnek olarak sunduğumuz metin de görüldüğü gibi “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü, Yunanca “**καθαρα**“, Latince “**munda**” kelimeleri ile ve İngilizce çevirilerde de “**clean**” sözcüğü ile ifade edilmiştir. Aramice İncillerde ise “**ܠܬܝܒ**” kelimesi ile ifade edilen kök “**temiz olmak**” anlamında kullanılmıştır. Bu ayette kök fiil olarak ve “**peal**” kalıbında kullanılmıştır.

Örnek 3: Matta 5: 8 (Peal Kalıbı)

Yunanca metin:

Μακάριοι οἱ **καθαροὶ** τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται.

Türkçeye ise şu şekilde çevrilmiştir:

Ne mutlu yüreği **temiz olanlara!** Çünkü onlar Tanrı'yı görecekler.

Aramicesi (Süryanicesi) metni şu şekildedir:

[illegible]

¹⁹⁹ Luka 11: 39.

Latinceye şu şekilde aktarılmıştır:

Beati **mundo** corde: quoniam ipsi Deum videbunt.

Metin İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise şu şekilde geçmektedir:

Blessed are the **pure** in heart: for they shall see God.

Blessed are the **pure** in heart, for they shall see God.

Metin Hz. İsa'nın insanlara hitap ettiği ve onlara bazı şeyleri öğrettiği ifade edilen bir bağlam da geçmektedir. Hz. İsa burada, “ne mutlu doğruluğa acıkıp susayanlara!”²⁰⁰, “ne mutlu merhametli olanlara!” gibi güzel özelliklere sahip olanlara müjdeler vermekte ve bu kişilerin elde edeceği bazı mükâfatlar olacağını duyurmaktadır. Bu noktada bizim örnekte verdiğimiz metin zikredilmekte ve “yüreği temiz olanlar” ifadesi ile kalbi, yüreği temiz olanları müjdelemektedir.

Kök burada Yunanca “καθαροὶ”, Latince “**mundo**” kelimeleri ile ifade edilmiş ve İngilizceye “**pure**” sözcüğü ile çevrilmiştir. Aramicede “ܬܝܒܝܢ” sözcüğü ile karşılık bulan kök burada “**temiz olmak**” anlamında kullanılmıştır. “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü bu metinde fiil olarak ve “peal” kalıbında geçmektedir.

Örnek 4: Luka 7: 22 (Ethpeal Kalıbı)

Yunanca metin:

και αποκριθεις ειπεν αυτοις πορευθεντες απαγγειλατε ιωαννη α ειδετε και ηκουσατε τυφλοι αναβλεπουσιν χωλοι περιπατουσιν λεπροι καθαριζονται και κωφοι ακουουσιν νεκροι εγειρονται πτωχοι ευαγγελιζονται

Türkçeye ise şu şekilde çevrilmiştir:

²⁰⁰ Matta 5: 6

Sonra Yahya'nın öğrencilerine şöyle karşılık verdi: Gidin, görüp işittiklerinizi Yahya'ya bildirin. Körlerin gözleri açılıyor, kötürümler yürüyor, cüzamlılar **temizkılınıyor**, sağırılar işitiyor, ölümler diriliyor ve müjde yoksullara duyuruluyor.

Aramice (Süryanice) metni şu şekildedir:

[illegible]

Latinceye şu şekilde aktarılmıştır:

Et respondens, dixit illis: Euntes renunciate Ioanni quæ audistis, et vidistis:
Quia cæci vident, claudi ambulant, leprosi **mundantur**, surdi audiunt, mortui
resurgunt, pauperes evangelizantur

Metin İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise şu şekilde geçmektedir:

Then Jesus answering said unto them, Go your way, and tell John what things ye have seen and heard; how that the blind see, the lame walk, the lepers are **cleansed**, the deaf hear, the dead are raised, to the poor the gospel is preached.

And he answered them, “Go and tell John what you have seen and heard: the blind receive their sight, the lame walk, lepers are **cleansed**, and the deaf hear, the dead are raised up, the poor have good news preached to them.

Yukarıda geçen metin Hristiyanlıkta vaftizci Yahya diye bilinen ve Kur'ân'ın peygamber olarak bildirdiği Hz. Yahya ile Hz. İsa arasın da geçen olaylardan bahsetmektedir. Hz. Yahya öğrencilerini göndererek hastaları iyileştiren, ölüleri diriltlen kişinin beklenen peygamber olup olmadığını kontrol etmelerini

istiyor. Hz. İsa'nın yanına gelen bu kişilerde Hz. İsa'ya bunun için geldiklerini ve ne cevap vereceğini soruyorlar. Hz. İsa da Hz. Yahya'nın öğrencilerine yukarıdaki ayetle cevap veriyor.

Metin bu bağlamda değerlendirildiğinde kök burada cüzamlıların hastalıklarından arınmaları, temizlenmeleri, iyileşmeleri anlamında “**temiz kılınmak**” anlamında kullanılmıştır.

Burada Yunanca “**καθαρίζονται**” kelimesi ile ifade edilen “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü, Latince “**mundantur**” kelimesi ile ifade edilmiş, İngilizceye ise “**cleansed**” olarak çevrilmiştir. Aramice (Süryanice) “ܡܠܬܐܝܬܐ” sözcüğü ile ifade edilen kök bu metinde fiil olarak ve “ethpeal” kalıbında kullanılmıştır.

Özetle söyleyebiliriz ki, yukarıda da örneklerle açıklamaya çalıştığımız gibi “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü fiil olarak, Aramice(Süryanice) “ܡܠܬܐܝܬܐ” sözcüğü ve türevleri ile ifade edilmekte ve “temizlemek, arındırmak, iyileştirmek, tedavi etmek, saf hale getirmek, temize çıkarmak” anlamlarına gelmektedir.

2.2.1.2.2. Aramice (Süryanice) İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökünün Sıfat

Olarak Kullanımı

Aramice İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü sıfat olarak toplamda 27 defa geçmektedir. Bizim çalışmamızda esas aldığımız dört İncil de (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna) ise kök, sıfat olarak toplamda 2 defa geçmektedir. Burada kökle ilgili ayetler üzerinden “Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün Aramice sıfat olarak kullanımları incelenecektir.

Örnek 1: Yuhanna 13: 10

λεγει αυτω ο ιησους ο λελουμενος ου χρειαν εχει η τους ποδας νιψασθαι αλλ

Türkçeye ise şu şekilde çevrilmiştir:

Ayetin Aramice (Süryanice) metni şu şekildedir:

۱. اَللّٰهُمَّ اِنِّىْ اَسْـَٔلُكَ خَلْقَ خَلْقٍ خَلَقْتَ
 اِىَّاهُ الْاَنْبِيَاءَ وَرَبِّىْكَ الْاَسْمَاءَ

Dicit ei Iesus: Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est **mundus**

Metin İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise şu şekilde

Jesus saith to him, He that is washed needeth not save to wash his feet, but is

Jesus said to him, “He who has bathed does not need to wash, except for his

İncelediğimiz bu örnekte, Yunanca “καθαρος ve καθарοι”, Latince

“**mundus** ve **mundi**” kelimeleri ile İngilizce çevirilerde ise “**clean**” kelimesi ile ifade edilen, ayrıca Aramicede ise “ܐܚܬܐ” sözcüğü ile ifade edilen “**temizdir, temizsiniz**” anlamları “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü kullanılarak ile ifade edimiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Aramice (Süryanice) İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü “**temiz, saf, arı, pak, kusursuz**” anlamların da “ܙܚܐܐ” sözcüğü ve türevleri ile ifade edilmiştir.

2.2.1.2.3. Aramice (Süryenice) İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökünün İsim

Olarak Kullanımı

Aramice İncillerde “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü isim olarak toplamda 20 defa geçmektedir. Çalışmamızda esas aldığımız dört İncil de (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna) ise kök, isim olarak 7 defa geçmektedir. Bu aşamada kökle ilgili metinler üzerinden “Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün Aramice isim olarak kullanımı örneklerle açıklanacaktır.

Örnek 1: Luka: 2: 22

Yunanca metin:

Καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ **καθαρισμοῦ** αὐτῶν κατὰ τὸν νόμον
Μωσέως, ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα παραστῆσαι τῷ κυρίῳ

Türkçeye ise şu şekilde çevrilmiştir:

Musa'nın Yasası'na göre **arınma** günlerinin bitiminde Yusuf la Meryem çocuğu Rab'be adamak için Yerusalıme götürdüler.

Aramice (Süryanice) metni şu şekildedir:

[illegible]

וְעַל־מִן־הַיָּם וְעַל־הַיָּם וְעַל־הַיָּם וְעַל־הַיָּם

Latinceye şu şekilde aktarılmıştır:

Et postquam impleti sunt dies **purgationis** eius secundum legem Moysi,
tulerunt illum in Ierusalem, ut sisterent eum Domino

Metin İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise şu şekilde geçmektedir:

And when the days of her **purification** according to the law of Moses were accomplished, they brought him to Jerusalem, to present him to the Lord

And when the time came for their **purification** according to the law of Moses, they brought him up to Jerusalem to present him to the Lord

Örnek olarak ele aldığımız bumetinde, Yunanca “**καθαρισμὸς**”, Latince “**purgationis**”, İngilizce çevirilerde ise “**purification**” kelimesi ile ifade edilen, Aramicede ise “**ܐܪܝܬܐ**” sözcüğü ile ifade edilen “**arınma**” anlamı “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü ile ifade edimiştir.

Örnek 2: Yuhanna: 3: 25

Yunanca metin:

εγενετο ουν ζητησις εκ των μαθητων ιωαννου μετα ιουδαιου περι
καθαρισμου

Türkçeye ise şu şekilde çevrilmiştir:

O sıralarda Yahyanın öğrencileriyle bir Yahudi arasında **temizlenme** konusunda bir tartışma çıktı.

Aramice (Süryanice) metni şu şekildedir:

[illegible]

କହି

Latinceye şu şekilde aktarılmıştır:

Et dicit ei: Vide nemini dixeris: sed vade, ostende te principi sacerdotum, et offer pro **emundatione** tua, quæ præcepit Moyses in testimonium illis.

Metin İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise şu şekilde geçmektedir:

And saith unto him, See thou say nothing to any man: but go thy way, shew thyself to the priest, and offer for thy **cleansing** those things which Moses commanded, for a testimony unto them.

And said to him, “See that you say nothing to any one; but go, show yourself to the priest, and offer for your **cleansing** what Moses commanded, for a proof to the people.”

Değerlendirmemize konu olan bu metinde, Yunanca “καθαρισμου”, Latince “**emundatione**”, İngilizce çevirilerde ise “**cleansing**” kelimesi ile ifade edilen, Aramicede ise “ܐܬܝܚܕܝܬܝܐ” sözcüğü ile ifade edilen “**temizlendiğini**” anlamı “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü ile ifade edimiştir.

2.2.2. Aramice (Süryanice) İncillerde “S/D/K” Kökü

2.2.2.1. “S/D/K” Kökünün Aramice (Süryanice) Sözlüklerindeki Anlamları

S/D/K kökünün Aramice (Süryanice) sözlüklerdeki anlamları tespit edilirken öncelikle William Jenings’in kutsal kitap sözlüğünden başlanacak ve bu sözlükteki anlamlar verilecek, daha sonra ise modern Aramice (Süryanice) sözlüklerdeki anlamlar verilecektir. William Jenings’in sözlüğünde köke şu anlamlar verilmektedir.

2.2.2.1.1. William Jenings

William Jenings sözlüğünde kökle ilgili şu bilgileri aktarmaktadır.²⁰¹

ܣܕܘܩܐ(zāduwq): Sadoc (Sadoc, Davud (a.s.) Zamanında yaşamış ve ona yardımcı olmuş bir hahamın adı)

ܙܕܝܩܐ(zadiyk, zadayqā'): Adil, değerli, önemli, saygın, doğru, dürüst.

ܙܕܝܩܐܬܝ(zadayqāti'): Değer bir şekilde, lâıyk bir şekilde; dürüst ve iyi insanlara uygun şekilde.

ܙܕܝܩܐܬܝܩܐ(zadayqew): Doğruluk, dürüstlük, adillik, safvet-i kalp, namusluluk.

ܙܕܝܩܐ(zdaq): Adildi, doğruydu, değerdı, uygundu.

Pael kalıbı: ܙܕܝܩܐ(zadeq): Düzeltti ya da haklı çıkardı (bir kişiyi), bir şeyi doğru olarak değerlendirmek.

Ethpael kalıbı: ܙܕܝܩܐܬܝܩܐ('ezdadaq): Haklı bir gerekçeye dayandırıldı, haklı bulundu.

ܙܕܝܩܐܬܝܩܐ(zedqā): Doğruluk, dürüstlük, namus, münasip olma, uygunluk, adalet.

ܙܕܝܩܐܬܝܩܐܬܝܩܐ(zedqā): Salih ameller (çoğul).

ܙܕܝܩܐܬܝܩܐܬܝܩܐ(zedqātā): Sadaka verme, bağış, hayır, çoğulu: ܙܕܝܩܐܬܝܩܐܬܝܩܐܬܝܩܐ(zedqātā)

Modern Aramice (Süryanice) sözlüklerde S/D/K köküne verilen anlamlar ve kullanılan sözlükler aşağıda verilmiştir.

²⁰¹ Jenings, Gantillon, *Lexicon to The Syriac*, s. 63.

2.2.2.1.2. J. Payne Simith

J. Payne Simith, sözlüğünde kökle ilgili şu bilgilere yer vermektedir.²⁰²

ܕܐܝܢ(zdq): Doğru, dürüst; zıt anlamlısı ise şu şekildedir: ܠܐܝܢ(hatāyā):

Günahkâr.

ܕܐܝܢܐܢܐ(zadiyqāet): Zarf olarak “adil bir şekilde, adilce” anlamlarına gelmektedir.

ܕܐܝܢܐܢܐ(zadayqiq): Doğruluk; sadaka, iyilik, lütuf.

ܕܐܝܢ(zdq): Doğru, olması gereken, yapılması gereken.

ܕܐܝܢܐܢܐ(wya'elzādeq): Uygun ve doğru.

ܕܐܝܢܐܢܐ('ayndzādeq): Uygun şekilde, doğru şekilde, degecek şekilde.

Paal kalıbı ve anlamları şu şekildedir: ܕܐܝܢ(zdq): Haklı bir gerekçeye dayandırmak, doğru olduğunu ilân etmek, adına hüküm vermek, hükme bağlamak, isnat etmek, haklı olduğunu düşünmek, doğru hüküm vermek, onaylamak, sadaka vermek.

Ethpael kalıbı: ܕܐܝܢܐܢܐ('azdadaq): Haklı bir gerekçeye dayandırılmak, doğru olduğu ilân edilmek, beraat ettirilmek; hakkında hüküm verilmek, atanmak, tayin edilmek, isnat edilmek.

ܕܐܝܢܐܢܐ, ܕܐܝܢܐ(zedqā, zedā): Doğru ya da gerekli olan, bir hak, kanun ya da kural olan, doğru bir eylem, bir alacak, pay, tahsisat, mülkiyet hakkı, vergi, haraç, borç; bir dinî tören, ayin, sadaka.

²⁰² Smith, *Syriac Dictionary*, s. 110-111.

ܐܝܢ ܙܕܩܝܡ ܙܕܩܐܬܐ ('ayn zedqeyw zedqāta): Gereği gibi, kurallara ya da emirlere uygun şekilde.

ܕܩܕܩܐ (k'adqā): Doğru bir şekilde, olması gerektiği gibi.

ܕܐܕܩܐܐܝܬܐ (zādqāa'yat): Zarf olarak; “doğru bir şekilde, gereği gibi, hak edilmiş bir biçimde.”

ܕܐܕܩܐܝܬܐ, ܕܐܕܩܐܝܬܐ (zādqāyā, zādqāy): Doğru , meşru, yasal, kurallara uygun.

2.2.2.1.3. Brockelmanns

Brockelmanns, sözlüğünde, S/D/K köküyle ilgili şu açıklamalara yer vermektedir.²⁰³

ܕܐܕܩܐ, ܕܐܕܩܐܝܬܐ (zādqā, zedq): 1- Borç, alacak 2- Doğru, haklı, adil 3- Doğru olan, uygun olan 4- Arıtılmış, rafine, saf, işlenmiş, parlatılmış, olgunlaştırılmış.

ܕܐܕܩܐܝܬܐ (zādqāyā): Dürüst, doğru, adil.

ܕܐܕܩܐܝܬܐܝܬܐ (zādqāyāyā): Dürüst, hakperest, adil, insafılı.

ܕܐܕܩܐ (zedqā): Adalet, hakkaniyet, doğruluk, yargı, yargıç, borç, alacak 2- Kanun, yasa, kural, adalet, hukuk, töre, adet, öğretme bilgi verme, açıklama, talimat, yönerge 3- Vazife, görev, sorumluluk 4- Vergilendirmek, vergi koymak.

ܕܐܕܩܐܬܐ (zedqtā): 1- Hak, özel izin, ayrıcalık 2- Yardım, sadaka, zekât.

Paal kalıbı: 1- Doğru ve adil hareket, hakkını yememek, hakkını gözetmek, hakkını vermek, hakkını korumak 2- Doğru beyanda bulunma, doğruları itiraf etme 3- Bir şeyle inandırmak, ikna etmek, razı etmek 4- İspat etmek, göstermek, örnekle

²⁰³ Brockelmann, *Lexicon Syriacum*, s. 189.

açıklamak, gösteri yapmak, kanıtlamak, ispatlamak 5- Kurmak, tesis etmek, meydana getirmek, ihdas etmek, husule getirmek 6- Hüküm vermek, hükmüne varmak, hükmetmek, kararına varmak, itham etmek, isnat etmek, affetmek, vermek (ödül vb.) 7- Yararı olmak, yararlanmak, kar getirmek, kar etmek, faydalı bir hediye 8- Doğru, emin bir elçi, dürüst yardımcı ya da vekil seçmek 9- Taksim etmek, paylaşmak, vermek, ihsan etmek, tasdik etmek, onaylamak, övmek.

ܙܝܕܩܐ(ziduqā): Dürüst, doğru sözlü, namuslu, güvenilir, adil, haklı.

ܙܝܕܩܬܐ(zidāqatā): Adil, haklı, insafı, doğru, dürüst, dürüstlük, namusluluk, doğruluk.

ܙܝܕܩܐ(zwadāqā): 1- Haklı çıkma veya haklı çıkarma, mazur gösterme, temize çıkma 2- Adalet, hak, hakkaniyet, doğruluk, dürüstlük 4- Miras.

2.2.2.1.4. Supplement to The Thesaurus Syriacus

Margoliouth, sözlüğünde kökün anlamları ile ilgili şu bilgileri aktarmaktadır.²⁰⁴

ܙܝܕܩܐ(zadeq, zdq):1- Doğrulamak, teyit etmek 2- Bahşetmek, vermek.

ܙܝܕܩܘܬܐ(zadiquwātā): Sadaka, lütuf, iyilik.

ܙܝܕܩܐܠܐ(zdq ' elml): Yasayla belirlenmiş sadaka (zekât gibi), aşar vergisi.

ܙܝܕܩܐ(zudāqā): Hayır amaçlı kullanılmak üzere bağışlanmış miras.

ܙܝܕܩܐܝܐ(mezdadqāyā): Gerekçelendirilmiş, haklı bir gerekçeye dayandırılmış.

²⁰⁴ Margoliouth, *Supplement to The Thesaurus Syriacus*, s. 107.

geçmekte, bunların 8 tanesinde fiil, 25 tanesinin de sıfat ve 10 tanesinde de isim olarak geçmektedir. Kökle ilgili bazı veriler aşağıda tablo şeklinde verilmiştir.

Tablo 28. “S/D/K” kökünün Aramice İncillerdeki kullanım şekilleri, türevleri ve anlamları²⁰⁶

KÖK	KELİME - SÖZCÜK	KATEGORİ	ANLAMLARI
ܐܕܡ	ܐܕܡܐ	Sıfat	Doğru, adil, dürüst, iyi, haklı, hak tanır, değerli, saygı değer.
ܐܕܡ	ܐܕܡܐܬܐ	Zarf	Haklı olarak, adilce, adiline, doğru olarak, doğrulukla, uygun bir şekilde, yakışır şekilde.
ܐܕܡ	ܐܕܡܐܬܐ - ܐܕܡܐ - ܐܕܡܐ	İsim	Dürüstlük, doğruluk, namusluluk, haklı olma, adil olma, hak, adalet, yargı, hakkaniyet, rectitude, uygunluk, sadaka, zekât, yardım, sadaka verme, hayır, merhamet.
ܐܕܡ	ܐܕܡ	Fiil	Haklı çıkarmak, doğrulamak, aklamak, hak vermek, haklı göstermek, düzeltmek, onaylamak, kabul etmek, razı olmak, uygun olmak.

Kökün, fiil, sıfat ve isim kullanımlarına örnekler verilerek hangi anlamlara geldiği örnekler üstünden ifade edilecektir.

2.2.2.2.1. Aramice (Süryenice) İncillerde “S/D/K” Kökünün Fiil Olarak

Kullanımı

Aramice İncillerde “S/D/K” kökü fiil olarak toplamda 57 defa geçmekte Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncillerinde ise kök, fiil olarak 8 defa geçmektedir. Örneklerle kökün kullanımları aktarılmış yine fiil kullanımları ile ilgili olarak

²⁰⁶<http://dukhrana.com/lexicon/index.php>, (17.10.2013)

örnekler verilirken de önce “Pael”, sonra “Peal” ve sonrada “Hitpael” kalıp sıralamasına göre örneklendirme yapılmıştır.

Örnek 1: Luke 16: 15 (Pael Kalıbı)

Yunanca metin şu şekildedir:

και ειπεν αυτοις υμεις εστε οι **δικαιουντες** εαυτους ενωπιον των ανθρωπων ο
δε θεος γνωσκει τας καρδιας υμων οτι το εν ανθρωποις υψηλον βδελυγμα ενωπιον
του θεου

Türkçeye ise şu şekilde çevrilmiştir:

O da onlara şöyle dedi: “Siz insanlar önünde kendinizi **haklı çıkarıyorsunuz**, ama Tanrı yüreğinizi biliyor. İnsanların gururlandıkları ne varsa, Tanrı’ya iğrenç gelir.

Aramic (Süryanice) metni şöyledir:

[illegible]

Latince çevirisi şu şekildedir:

Et ait illis vos estis qui **iustificatis** vos coram hominibus Deus autem novit
corda vestra quia quod hominibus altum est abominatio est ante Deum.

Metin İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise şu şekilde geçmektedir:

And he said unto them, Ye are they which **justify** yourselves before men; but God knoweth your hearts: for that which is highly esteemed among men is abomination in the sight of God.

But he said to them, “You are those who **justify** yourselves before men, but God knows your hearts; for what is exalted among men is an abomination in the sight of God.

Örnek olarak ele aldığımız bumetinde, Yunanca “δικαιοῦντες”, Latince “iustificatis”, İngilizce çevirilerde ise “justify” kelimesi ile ifade edilen, Aramicede ise “ܕܡܬܐܕܝܢܐ” sözcüğü ile ifade edilen “haklı çıkarıyorsunuz” anlamı “S/D/K” kökü ile ifade edimiştir.

Örnek 2: Luke 18: 14 (Pael Kalıbı)

Yunanca metin şu şekilde geçmektedir:

λέγω ὑμῖν κατέβη οὗτος **δεδικαιωμένος** εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ ἢ ἐκεῖνος ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται

Türkçeye ise şu şekilde çevrilmiştir:

Size şunu söyleyeyim, Ferisi değil, bu adam **aklanmış olarak** evine döndü.

Çünkü kendini yücelten herkes alçaltılacak, kendini alçaltan ise yüceltilecektir.

Süryanice metni şu şekilde geçmektedir:

൩൦. ൧൯. ൧൮. ൧൭. ൧൬. ൧൫. ൧൪. ൧൩. ൧൨. ൧൧. ൧൦. ൯. ൮. ൭. ൬. ൫. ൪. ൩. ൨. ൧. ൦. ൧. ൨. ൩. ൪. ൫. ൬. ൭. ൮. ൯. ൧൦. ൧൧. ൧൨. ൧൩. ൧൪. ൧൫. ൧൬. ൧൭. ൧൮. ൧൯. ൨൦. ൨൧. ൨൨. ൨൩. ൨൪. ൨൫. ൨൬. ൨൭. ൨൮. ൨൯. ൩൦. ൩൧. ൩൨. ൩൩. ൩൪. ൩൫. ൩൬. ൩൭. ൩൮. ൩൯. ൪൦. ൪൧. ൪൨. ൪൩. ൪൪. ൪൫. ൪൬. ൪൭. ൪൮. ൪൯. ൫൦. ൫൧. ൫൨. ൫൩. ൫൪. ൫൫. ൫൬. ൫൭. ൫൮. ൫൯. ൬൦. ൬൧. ൬൨. ൬൩. ൬൪. ൬൫. ൬൬. ൬൭. ൬൮. ൬൯. ൭൦. ൭൧. ൭൨. ൭൩. ൭൪. ൭൫. ൭൬. ൭൭. ൭൮. ൭൯. ൮൦. ൮൧. ൮൨. ൮൩. ൮൪. ൮൫. ൮൬. ൮൭. ൮൮. ൮൯. ൯൦. ൯൧. ൯൨. ൯൩. ൯൪. ൯൫. ൯൬. ൯൭. ൯൮. ൯൯. ൧൦൦.

Latince metni şu şekilde geçmektedir:

Dico vobis, descendit hic **iustificatus** in domum suam ab illo, quia omnis, qui se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliat, exaltabitur.

Metin İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise şu şekilde geçmektedir:

Kendi sözlerinizle **aklanacak/haklı çıkacak**, yine kendi sözlerinizle suçlu çıkarılacaksınız.

Süryanice metni şu şekilde geçmektedir:

ܡܢ ܡܠܬܐ ܕܡܠܬܐ ܕܡܠܬܐ ܕܡܠܬܐ ܕܡܠܬܐ ܕܡܠܬܐ

Latince metni şu şekilde geçmektedir:

Ex verbis enim tuis **iustificaberis**, et ex verbis tuis condemnaberis.

Metin İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise şu şekilde geçmektedir:

For by thy words thou shalt be **justified**, and by thy wordsthou shalt be condemned.

For by your words you will be **justified**, and by your words you will be condemned.

İncelediğimiz bu metinde, Yunanca “δικαιοθηση”, Aramice “ܡܠܬܐ”, Latince “**iustificaberis**” kelimeleri ile ifade edilen “**aklanacak/haklı çıkacak**” anlamı, “S/D/K” kökü ile ifade edilmiş, İngilizce çevirilerde ise “**justified**” kelimesiyle karşılığını bulmuştur.

2.2.2.2.2. Aramice (Süryanice) İncillerde “S/D/K” Kökünün Sıfat Olarak

Kullanımı

Aramice İncillerde “S/D/K” kökü sıfat olarak toplamda 45 defa geçmektedir. Çalışmamızda esas aldığımız dört İncilde (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna) ise kök, sıfat olarak toplamda 25 defa geçmektedir. Burada, kökle ilgili metinler üzerinden, “S/D/K” kökünün, Aramice İncillerde sıfat olarak kullanımları incelenecektir.

İncelediğimiz bu metinde, Yunanca “δικαιους”, Aramice “ܕܝܟܝܐܝܐ”, Latince “**iustus**” kelimeleri ile ifade edilen “**doğru**” anlamı, “S/D/K” kökü ile ifade edilmiş, İngilizce çevirilerde ise “**righteous**” kelimesiyle karşılığını bulmuştur.

Örnek 3: Luka 14: 14

Yunanca metin şu şekilde geçmektedir:

Και μακαριος εση οτι ουκ εχουσιν ανταποδουναι σοι ανταποδοθησεται γαρ σοι εν τη
 αναστασει των **δικαιων**

Türkçeye ise şu şekilde çevrilmiştir:

Böylece mutlu olursun. Çünkü bunlar sana karşılık verecek durumda değildirler. Karşılığı sana, **doğru** kişiler dirildiği zaman verilecektir.”

Ayetin Süryanice metni şu şekilde geçmektedir:

هَلْ جَبَّتْ زُلَّةُ الْمَلَكِ إِذْ بُفِعَ النَّبِيُّ مِنْ أَدْنَى الْمَكَّةِ لِيُخْبرَهُمْ أَنَّ اللَّهَ مُبْدِي الدَّارِ الْآخِرَةِ وَالْأُولَى ۚ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

Latince metni şu şekilde geçmektedir:

Et beatus eris, quia non habent retribuere tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione **iustorum.**

Metin İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise şu şekilde geçmektedir:

And thou shalt be blessed; for they cannot recompense thee: for thou shalt be recompensed at the resurrection of the **just**.

And you will be blessed, because they cannot repay you. You will be repaid at the resurrection of the **just**.”

Örnek olarak ele aldığımız bu metinde, Yunanca “**δικαιων**”, Latince “**iustorum**”, İngilizce çevirilerde ise “**just**” kelimesi ile ifade edilen, Aramicede ise

“**𐭪𐭭𐭮𐭲**” sözcüğü ile karşılık bulan “**doğru/haklı**” anlamı “S/D/K” kökü ile ifade edilmiştir.

Örnek 4: Luka 15: 7

Yunanca metin şu şekilde geçmektedir:

Λεγω υμιν οτι ουτως χαρα εν τω ουρανω εσται επι ενι αμαρτωλω
μετανοουντι η επι ενενηκοντα εννεα **δικαιοις** οιτινες ου χρειαν εχουσιν μετανοιας

Türkçeye ise şu şekilde çevrilmiştir:

Size şunu söyleyeyim, aynı şekilde gökte, tövbe eden tek bir günahkâr için, tövbeyi gereksinmeyen doksan dokuz **doğru** kişi için duyulandan daha büyük sevinç duyulacaktır.

Süryanice metni şu şekilde geçmektedir:

[illegible]

Latince metni şu şekilde geçmektedir:

Dico vobis quod ita gaudium erit in cælo super uno peccatore pœnitentiam
agente, quam super nonaginta novem **iustis**, qui non indigent pœnitentia.

Metin İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise şu şekilde geçmektedir:

I say unto you, that likewise joy shall be in heaven over one sinner that repenteth, more than over ninety and nine **just** persons, which need no repentance.

Just so, I tell you, there will be more joy in heaven over one sinner who repents than over ninety-nine **righteous** persons who need no repentance.

Örnek olarak ele aldığımız bu metinde, Yunanca “**δικαιοις**”, Latince “**iustis**”, İngilizce çevirilerde ise “**just**” ve “**righteous**” kelimeleri ile ifade edilen, Aramicede ise “**ܕܩܝܝܡܝܢ**” sözcüğü ile ifade edilen “**doğru**” anlamı “S/D/K” kökü ile ifade edimiştir.

2.2.2.2.3. Aramice (Süryenice) İncillerde “S/D/K” Kökünün İsim Olarak

Kullanımı

“S/D/K” kökü, Aramice İncillerde, isim olarak toplamda 54 defa geçmektedir. Çalışmamızda esas aldığımız dört İncil de (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna) ise kök, isim olarak toplamda 10 defa geçmektedir. Burada kökle ilgili metinler üzerinden “S/D/K” kökünün Aramice isim olarak kullanımlarını incelenecektir.

Örnek 1:Luke 11: 41

Yunanca metin şu şekilde geçmektedir:

Πλην τα ενοντα δοτε **ελεημοσυνην** και ιδου παντα καθαρα υμιν εστιν

Türkçeye ise şu şekilde çevrilmiştir:

Siz kaplarınızın içindekini sadaka olarak verin, o zaman sizin için her şey temiz olur.

Süryanice metni şu şekilde geçmektedir:

၂၀၁၆ ခုနှစ် ဇူလိုင်လ ၁ ရက်နေ့မှ ၂၀၁၆ ခုနှစ် ဇူလိုင်လ ၁ ရက်နေ့

Latince metni şu şekilde geçmektedir:

Verumtamen quod superest, date **eleemosynam**: et ecce omnia munda sunt vobis.

Cum ergo facis **eleemosynam**, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagoga, et in vicis, ut honorificentur ab hominibus: Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.

Metin İngilizce King James ve Revised Standard çevirilerinde ise şu şekilde geçmektedir:

Therefore when thou doest thine **alms**, do not sound a trumpet before thee, as the hypocrites do in the synagogues and in the streets, that they may have glory of men. Verily I say unto you, They have their reward.

Thus, when you give **alms**, sound no trumpet before you, as the hypocrites do in the synagogues and in the streets, that they may be praised by men. Truly, I say to you, they have received their reward.

Değerlendirdiğimiz bu metinde, Yunanca “ἐλεημοσύνην”, Aramice “ܐܠܡܝܢܐ”, Latince “**eleemosynam**” kelimeleri ile ifade edilen “**alms**” anlamı, “S/D/K” kökü ile ifade edilmiş, İngilizce çevirilerde ise “**alms**” kelimesiyle karşılığını bulmuştur.

Örnek 3: Luke 1: 73-75

Yunanca metin şu şekilde geçmektedir:

ὁρκον ὃν ὥμοσεν πρὸς Ἀβραάμ τὸν πατέρα ἡμῶν. Τοῦ δοῦναί ἡμῖν ἀφόβως ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ῥυσθέντας λατρεύειν αὐτῷ. Ἐν οἰοτητι καὶ δικαιοσύνη ἐνώπιον αὐτοῦ πασας τας ημερας της ζωης ημων.

Türkçeye ise şu şekilde çevrilmiştir:

Nitekim bizi düşmanlarımızın elinden kurtaracağına Ve ömrümüz boyunca Kendi önünde kutsallık ve **doğruluk** içinde, Korkusuzca kendisine tapınmamızı sağlayacağına dair atamız İbrahim’e ant içerek söz vermişti.

අප්‍රේල් 19, 2020 දින රාත්‍රී 10.30 ට පැවැත්වූ මාධ්‍ය හමුවකදී, ආරක්ෂා කොට
 ඇති බවට තීරණය වූ බැවින්, ආරක්ෂිතව පැමිණිලි කළ හැකි බවට තීරණය වූ බැවින්,

Iusiurandum quod iuravit ad Abraham patrem nostrum. Daturum se nobis ut
sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati serviamus illi. In sanctitate et
iustitia coram ipso omnibus diebus nostris

The oath which he swore to our father Abraham. That he would grant unto us,
that we being delivered out of the hand of our enemies might serve him without fear.
In holiness and righteousness before him, all the days of our life.

The oath which he swore to our father Abraham. To grant us that we, being delivered from the hand of our enemies, might serve him without fear. In holiness and **righteousness** before him all the days of our life.

194

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERİMDE “Z/K/W (Z/K/Y)” VE S/D/K KÖKLERİ

Arapça sözlüklerde “Z/K/W (Z/K/Y)” ve S/D/K kökleri incelenirken, sözlükler tasniflenmiş ve bu tasnif sonucunda sözlüklerin üç başlık altında toplanması uygun görülmüştür. Bu tasnif neticesinde öncelikle son dönem Arapça sözlükleri incelenmiş, sonra erken dönem sözlükler içerisinde köklerle ilgili araştırma yapılmış, en son olarak da Kur’ân sözlükleri detaylı bir şekilde ele alınıp köklere verilen anlamlar araştırılmıştır.

3.1. ARAPÇA SÖZLÜKLERDE “Z/K/W (Z/K/Y)” KÖKÜNÜN

İNCELENMESİ

3.1.1. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökünün

İncelenmesi

3.1.1.1. Temizlemek, Temizlik, Temiz Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

(زَكَّى) kelimesi (زَكَّى هُ اللهُ) “Allah onu temizledi ve ıslah etti, düzeltti” ifadesindeki gibi kullanıldığında (طَهَّرَهُ وَاصْلَحَهُ) yani “temizlemek, düzeltmek ve ıslah etmek” anlamlarına gelebilmektedir. Yine (زَكَّى الشَّيْءِ) ifadesinde (طَهَّرَهُ) yani “onu temizledi” anlamına gelmektedir. Bununla birlikte “arıtma, arındırma, günahlardan arınmış, temiz, doğru, faziletli olan ve aynı zamanda hayırları artan kimse” için (زَكِيَّةً) tabiri kullanılır. Yine başka bir kullanım olarak da (نَفْسٌ زَكِيَّةٌ) tabiri (طَيِّبَةٌ طَاهِرَةٌ) yani “temiz, iyi, hoş, güzel kişi” anlamlarına gelir.²⁰⁷

²⁰⁷Louis Maluf, *el-Müncid fi'l-Luğati ve'l-Edebi ve'l-Ulûm*, el-Matbaatü'l-Kâsûlîkiyye, Beyrut 1956, s. 303; İbrahim Mustafa ve diğerleri, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, Mecma'u'l-Luğati'l-'Arabiyye, el-İdaretü'l Âmmetü li'l-Mu'cemât ve İhyâi't-Tûras, 5. Baskı, trsz., I, 396; Cubrân Mesûd, *er-Râid Mu'cemu Luğaviyyûn Asriyyun*, Daru'l-İlmi lil-Melayin, 7. Baskı, Beyrut 1992, s. 418; Heyet,

(تَرْكِيَّةُ المَرشَح) ifadesi “her hangi bir işi temiz yapmak” anlamında kullanılmaktadır.²⁰⁸

(زَكِي) kelimesi saf, arı; bozulmamış, dokunulmamış; günahsız, masum, suçsuz anlamlarına gelmektedir.²⁰⁹

Lane'nin (ö. 1876) sözlüğünde ise (زكا) kelimesi için “saf, arı, pak, katışıksız, katkısız, temiz, lekesiz, namuslu, saflık ve temizlik” gibi anlamlar zikredilmektedir. Yine (زَكَّاه), (تَرْكِيَّة) ve (تَرْكِي) kelimeleri “bir şeyi arıtmak, temizlemek, saf hale getirmek veya birisini temizlemek, arındırmak” anlamını ifade etmek için kullanılır.²¹⁰

Yukarıda verilen bilgilere ilave olarak, Arthur Jeffery de (ö. 1959) Kur'ân'da geçen yabancı kelimeler üzerine yazdığı *The Foreign Vocabulary of the Qur'ân* isimli²¹¹ çalışmasında kökün (زكى) formunda “saf, temiz olmak” anlamına geldiğini ifade etmektedir. Arthur Jeffery ayrıca kökün (زَكَّى), (تَرْكَّى) formlarının “temizlemek, arıtmak, saf, temiz” gibi anlamlarının daha önceki dinlerden alındığını ifade etmektedir.²¹² Dilbilim alanında yetkin bir kişi olan Arthur Jeffery'nin bu son değerlendirmesini dikkate alırken, *The Foreign Vocabulary of the Qur'ân* isimli eserinin giriş kısmında özetlediği “Kur'ân'ın orijinalitesini ve ilahi olma vasfını” çürütmeye çalışma²¹³ düşüncesini dikkate almak gerektiği kanaatini taşımaktayız.

Mecme'ul -Luğati'l-Arabiyye, el-Mu'cemü'l-Veciz, bi-Vizaratü't-Terbiye ve't-Ta'lim Yay., Mısır 1994, s. 290; Hüseyin Atay, İbrahim Atay, Mustafa Atay, *Arapça-Türkçe Büyük Lügat*, Hilal Matbaası, Ankara 1968, I-II, 879; Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995, s. 360.

²⁰⁸ İbrahim Mustafa vd, *el-Mu'cemu'l-Vasit*, I, 396; Heyet, *el-Mu'cemu'l-Veciz*, s. 290.

²⁰⁹ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s. 360.

²¹⁰ Edward William Lane, *An Arabic-English Lexicon*, Librairie Du Liban, Beyrut 1968, III, 1240.

²¹¹ Mesut Okumuş, “Arthur Jeffery ve Kur'ân Çalışmaları Üzerine”, *AÜİFD*, Ankara 2002, C, XLIII, Sayı 2, s. 126.

²¹² Arthur Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qur'ân*, Oriental Institute, Baroda 1938, s. 152.

²¹³ Okumuş, *Arthur Jeffery*, s. 134.

3.1.1.2. Artmak, Çoğalmak, Büyüme ve Gelişmek Anlamında “Z/K/W

(Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü (زَكَّى الزَّرْعُ) yani “ekin büyüdü, çoğaldı şeklinde kullanıldığında, (نما و زاد) yani “artmak, çoğalmak, gelişmek, büyüme, büyütme, geliştirmek, fazlalaşmak” anlamlarına gelmektedir. Yani bir şeyin büyümesi, artması veya fazlalaşması gibi durumlarda (زَكَّى) fiili kullanılmaktadır. Aynı şekilde (زَكَاء) kelimeside bu anlamda kullanılmaktadır. Bir şeyin yetiştirilmesi, büyütülmesi anlamını ifade etmek için ise (أَزَكَّى) tabiri kullanılır. İsmi fail olarak (الزَّكَاي) şeklinde kullanılır. Çoğul olarak ise (زَكَاة) şeklinde kullanılır. Herhangi bir şeyin büyüüp artması (زَكَّىه الله) ifadesi ile veya (زَكَ الشَّيْءُ) ifadesi ile ifade edilir. Yine (زَكَّاهُ الله) ibaresi “Allah onu artırdı” demektir. “Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün “artmak” anlamı ile ilgili bir başka örnek olarak da şu ifadeyi gösterebiliriz:

(زَكَ الحُبُّ فِي قَلْبِهِ)

Arapçada “onun kalbindeki sevgi arttı” anlamında kullanılan bu cümlede (زَكَ) kelimesi “artmak” anlamında kullanılmıştır.²¹⁴

Lane (ö. 1876) sözlüğünde (زَكَ) kelimesine “artmak, çoğalmak, çoğaltmak, büyüme, artırmak, üremek, yükseltmek, uzamak, üretmek, meyve vermek” gibi anlamlar vermektedir. Yine “herhangi bir şeyin artması, çoğalması, büyümesi, artırılması, çoğaltılması” gibi durumlarda (زَكَ) - (يَزْكُو) kelimesi kullanılmaktadır. Mesela: (زَكَّتِ لَأَرْضُ) ifadesi “bir yerin bereketli olduğunu, ürün veren bir yer olduğunu” ifade etmek için, (زَكَ الغُلَامُ) ibaresi “çocuk büyüdü, gelişti” anlamını ifade

²¹⁴Maluf, *el-Müncid*, s. 303; İbrahim Mustafa vd, *el-Mu’cemu’l-Vasît*, I, 396; Mesûd, *er-Râid*, s. 418; Heyet, *el-Mu’cemü’l-Veciz*, s. 290; Mevlüd Sarı, *el-Mevârid Arapça-Türkçe Sözlük*, Bahar Yayınları, İstanbul 1982, s. 701; Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügat*, I-II, 879; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s. 360.

etmek için ve (زَكَا عَمَلُهُ) ifadeside “onun işleri başarılı gidiyor, gelişiyor” anlamını ifade etmek için kullanılır. Yine bu manada Hz.Ali’den nakledilen:

المَالُ تَنْقُصُهُ النَّفَقَةُ وَالْعِلْمُ يَزُكُّو عَلَى الْإِنْفَاقِ

“mal harcandıkça eksilir, ilim ise harcandıkça çoğalır” sözünde geçen (يَزُكُّو) kelimesi “artmak, çoğalmak” anlamında kullanılmıştır.²¹⁵

Ayrıca yine Arthur Jeffery de (ö. 1959) kökün (زَكَا) formunda kullanıldığında “büyümek, gelişmek, büyütme, geliştirmek, serpmek, dallanıp budaklanmak” anlamlarına geldiğini ifade etmektedir.²¹⁶

3.1.1.3. Zekât Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü (اِخْذْ زَكَاةً) “onun zekâtını aldı” ifadesinde olduğu gibi “zekât” anlamında da kullanılmaktadır. Yine (أَدَّى عَنْهُ الزَّكَاةَ) ifadesi (زَكَى مَالَهُ) veya (أَدَّى زَكَاةً) yani “zekât vermek” anlamına gelmektedir. (الزَّكَاةَ) yani “zekât” bir kimsenin malını temizlemek için malından çıkarıp verdiği şeye denir. (تَصَدَّقَ) kelimesi ise (وَصَارَ زَكِيًّا) yani “temiz oldu ve zekât verdi” anlamlarına gelmektedir ki yine burada “arınmak” anlamı da mevcuttur. (الزَّكَاةَ) kelimesi aynı zamanda (الطَّهْرَةَ), (الْصَّدَقَةَ) ve (الْبَرَكَاتِ وَالنَّمَاءِ) yani “sadaka”, “temizlik, temize çıkartma” ve “bereket, büyüme, artma ve çoğalma” ve bunlara ilaveten “saflık, arınmışlık; doğruluk, dürüstlük” anlamlarında gelmektedir. (تَصَدَّقَ) kelimesi (تَزَكَّى) yani “sadaka vermek” anlamı içinde kullanılmaktadır. (زَكَاةَ الْفِطْرِ) tabiri ise “fıtır sadakası” anlamına gelmektedir.²¹⁷

²¹⁵ Lane, *Arabic-English Lexicon*, III, 1240.

²¹⁶ Jeffery, *The Foreign Vocabulary*, s. 152.

²¹⁷ Maluf, *el-Müncid*, s. 303; İbrahim Mustafa vd, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, I, 396; Mesûd, *er-Râid*, s. 418; Heyet, *el-Mu'cemu'l-Veciz*, s. 290; Sarı, *el-Mevârid*, s. 701; Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügat*, I-II, 879; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s. 360; Lane, *Arabic-English Lexicon*, III, 1240; Jeffery, *The Foreign Vocabulary*, s. 153.

3.1.1.4. Sayıların Çift Olanı Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

(الزَّكَاءُ) kelimesi sayıların çift olanlarını ifade etmek için kullanılır ve bu durum şu şekilde zikredilir: (الزَّكَاءُ : الزَّوْجُ مِنَ الْعَدَدِ). Halk arasında (أَخْسًا هَذَا ام زَكَّا), (خَسًا أَوْ زَكَّا), veya (أَفْرَدُ ام زَوْجُ) “bu tek mi, çift mi?” anlamını ifade etmek için kullanılır.²¹⁸ Yine (هُوَ يُخَسِّي وَيُزَكِّي) ifadesi bir şeyin tek mi ya da çift mi? olduğunu ifade etmek için kullanılır.²¹⁹

3.1.1.5. İyi, Hoş ve Güzel Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü (زَكَتِ الارضُ) “yer hoş ve güzel oldu” şeklinde kullanıldığı zaman (طَابَتْ) yani “hoş, güzel” gibi anlamlara gelmektedir. Yine benzer şekilde “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü sıfatı müşebbehe olarak (زَكِيَّةً) şeklinde kullanıldığında (مَا كَانَ نَامِيًا طَيِّبًا) yani “iyi, hoş, güzel ve artan” anlamlarına gelmektedir. Mesela (أَرْضٌ زَكِيَّةٌ) ifadesi (طَيِّبَةٌ سَمِينَةٌ) veya (طَيِّبَةٌ ، خَصْبَةٌ) yani “verimli ve hoş, güzel bir yer” anlamına gelmektedir.²²⁰ Aynı zamanda “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü, (رَجُلٌ زَكِيٌّ) şeklinde kullanıldığında “iyi, dürüst ve doğru bir adam” anlamına gelir.²²¹

²¹⁸ Maluf, *el-Müncid*, s. 303; İbrahim Mustafa vd, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, I, 396; Mesûd, *er-Râid*, s. 418; Sarı, *el-Mevârid*, s. 702; Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügat*, I-II, 879; Lane, *Arabic-English Lexicon*, III, 1240.

²¹⁹ Lane, *Arabic-English Lexicon*, III, 1240.

²²⁰ Maluf, *el-Müncid*, s. 303; İbrahim Mustafa vd, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, I, 397; Mesûd, *er-Râid*, s. 418; Heyet, *el-Mu'cemu'l-Veciz*, s. 290; Sarı, *el-Mevârid*, s. 702; Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügat*, I-II, 879.

²²¹ Lane, *Arabic-English Lexicon*, III, 1241.

3.1.1.6. Nimete, Bolluğa Kavuşmak Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü (زَكَّى الرَّجُلُ) ifadesinde olduğu gibi kullanıldığında (تَنَعَّمَ وَ كَانَ فِي خِصْبٍ) yani “nimetlerden bolca istifade etmek, bolluk ve berekete kavuşmak” anlamlarını ifade eder.²²²

3.1.1.7. Bir İşin ya da Bir Şeyin Uygun Olup, Olmamasını Belirtmek Anlamında

“Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü bir işin ya da bir şeyin uygun olup olmadığını belirtmek amacıyla kullanılabilmektedir. Mesela (هَذَا لَا يَزُكُّوْكَ) ifadesindeki ve (هَذَا أَمْرٌ لَا يَزُكُّوْهُ) ifadesindeki (لا يَزُكُّوْهُ) ifadesi (لا يَلِيْقُ) yani “uygun değil” anlamında kullanılmaktadır.²²³

3.1.1.8. Övmek Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

(زَكَّى نَفْسَهُ) kelimesi (زَكَّى) “kendini övdü” şeklinde kullanıldığında (مدحها) yani “övmek” anlamına gelmektedir. Aynı zamanda burada “kendini temize çıkarmak, nefsinin tezkiye etmek” anlamları da vardır.²²⁴

²²²Maluf, *el-Müncid*, s. 303; İbrahim Mustafa vd, *el-Mu’cemu’l-Vasît*, I, 396; Mesûd, *er-Râid*, s. 418; Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügat*, I-II, 879.

²²³Maluf, *el-Müncid*, s. 303; İbrahim Mustafa vd, *el-Mu’cemu’l-Vasît*, I, 396; Lane, *Arabic-English Lexicon*, III, 1240.

²²⁴Maluf, *el-Müncid*, s. 303; İbrahim Mustafa vd, *el-Mu’cemu’l-Vasît*, I, 396; Mesûd, *er-Râid*, s. 418; Heyet, *el-Mu’cemü’l-Veciz*, s. 290; Sarı, *el-Mevârid*, s. 701; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s. 360; Lane, *Arabic-English Lexicon*, III, 1240.

3.1.1.9. Herhangi Bir Şeyin Özü, Seçilmiş Kısmı Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)”

Kökü

(الزكاة) kelimesi herhangi bir şeyin özü, seçilmiş kısmı anlamında gelmektedir ve (صفوة الشيء) şeklinde ifade edilmektedir. Bu ifade aynı zamanda bir şeyin “en faziletli” anlamına da gelmektedir.²²⁵

3.1.1.10. Susamak Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

(زكى) kelimesi (عطش) yani “susamak” anlamına da gelmektedir. Birisinin susadığını ifade etmek için (زكى فلان) “falan kişi susadı” ibaresi kullanılabilir.²²⁶

3.1.1.11. Düzeltmek Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

(زكا) kelimesi (زكا صلح) şeklinde kullanıldığında “düzeltmek, onarmak” anlamlarına gelmektedir. (زكا فلان) ifadesi (طهر و صلح) yani “temiz, ahlaklı, doğru, düzgün, uyumlu kişi” anlamlarına gelmektedir.²²⁷

3.1.1.12. Allah’a (c.c.) İtaat Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü (الزكاة) şeklinde ifade edildiğinde (طاعة الله) yani “Allah’a (c.c.) itaat etmek” anlamına gelmektedir.²²⁸

²²⁵Maluf, *el-Müncid*, s. 303; İbrahim Mustafa vd, *el-Mu’cemu’l-Vasît*, I, 396; Mesûd, *er-Râid*, s. 418; Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lüğat*, I-II, 879.

²²⁶Maluf, *el-Müncid*, s. 303; Mesûd, *er-Râid*, s. 418; Lane, *Arabic-English Lexicon*, III, 1241.

²²⁷Mesûd, *er-Râid*, s. 418; Heyet, *el-Mu’cemü’l-Veciz*, s. 290.

²²⁸Mesûd, *er-Râid*, s. 418.

3.1.1.13. Zengin ya da Nakit Para Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü zengin kişi ya da nakit para anlamını vermek içinde kullanılır. Mesela: (زكا الرجل) dendiğinde “zengin adam, işi iyi olan adam ya da salih adam” manaları ifade edilmiş olur.²²⁹

3.1.1.14. Şahitlik Yapan Birileri İçin Doğru Sözlü Olmak Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü birileri hakkında şahitlik yapan kişilerin doğruyu söylediklerini, yani şahitliklerinde dürüst davrandıklarını ifade etmek için de kullanılır. Mesela: (تَرْكِيَّةُ الشُّهُودِ) ifadesi bu anlamda yani “şahitliklerinde dürüst davranmak, doğruyu söylemek” anlamında kullanılmaktadır.²³⁰

3.1.2. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökünün

İncelenmesi

Erken dönem Arapça sözlüklerde, “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü ile ilgili yapılan incelemeler neticesinde ortaya çıkan anlamlar, aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır.

3.1.1.1. Temizlemek, Temizlik Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

Erken dönem sözlüklerde “Z/K/W (Z/K/Y)” kökünü incelerken ilk olarak baktığımız Halil b. Ahmed’in (ö. 175/791) *Kitâbu'l-'Ayn* adlı sözlüğünde, kökün (الزكاة) şeklinde kullanıldığında “malın zekâtı” anlamına geldiği bunun da “malı

²²⁹Sarı, *el-Mevârid*, s. 701.

²³⁰Lane, *Arabic-English Lexicon*, III, 1240; Maluf, *el-Müncid*, s. 303; İbrahim Mustafa vd, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, I, 396; Heyet, *el-Mu'cemü'l-Veciz*, s. 290.

temizleyen” demek olduğu ifade edilmektedir. Yani kökün “temizlemek, temizlik, temiz” gibi anlamlara geldiği ifade edilmektedir.²³¹

el-Ezherî (ö. 370/980) eserinde, el-Lihyânî’den (ö. 210/835) şu bilgileri aktarmaktadır:

وقال اللحياني: زَكِيَ الرجل يَزْكِي، وَزَكَ يَزْكُو زُكْوًا، وَزَكَاءٌ، وَقَدْ زَكُوْتُ وَزَكَيْتُ أَي صِرْتُ زَاكِيًا.

Yukarıdaki ibarede de görüldüğü üzere (زَكِيَ) kelimesinin (ي) “ye” harfiyle çekiminin yapılabildiğı gibi, aynı zamanda (و) “vav” harfiyle de çekimi yapılabilir ve hem (زَكُوْتُ) ve hem de (زَكَيْتُ) çekimi ile “ben temiz oldum” anlamına gelir demiştir.²³²

İbn Fâris’e (ö. 395/1004) göre “Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün asli anlamlarından birtanesi de “temizlenme (الطهارة)” anlamıdır.²³³

(تَزَكَّى فلان) tabiri, bu tabirde kastedilen kişinin “saf, masum, iyi” insanlardan sayılmasını arzu eden kişilerce kullanılır.²³⁴

İbn Manzûr (ö. 711/1311) ise sözlüğünde şu bilgilere yer vermektedir:

اللحياني: زَكِيَ الرجل يَزْكِي وَزَكَ يَزْكُو زُكْوًا وَزَكَاءٌ وَقَدْ زَكُوْتُ وَزَكَيْتُ أَي صِرْتُ زَاكِيًا

Yukarıda verilen metinde de açıkça görüldüğü üzere “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü ister birinci kalıptan (زَكُوْتُ) şeklinde gelsin, isterse ikinci kalıptan (زَكَيْتُ) şeklinde gelsin iki durumda da anlamı “temiz olmak” anlamına gelmektedir.²³⁵

²³¹ el-Halil b. Ahmed, el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-'Ayn*, (tah. Abdu'l-Hamîd Henedâviy), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 2003, II, 189.

²³² Abu Mansur Muhammed b. Ahmed, el-Ezherî, *Tehzibu'l-Lüğâ*, ed-Daru'l-Mısriyyeti li't-Te'lifi ve't-Tercümeti, Mısır 1964, X, 321; İsmail b. Hammad, el-Cevheri, *es-Sihah, Tacü'l-Luğâ ve Sihahu'l-Arabiyye*, (tah. Ahmed Abdulğafur Attar), Daru'l-İlmi li'l-Melayin, 4. Baskı, Beyrut 1990, VI, 2368.

²³³ Abu'l-Hüseyin Ahmed b. Faris b. Zekeriyya, *Mu'cemu Makayisü'l-Lüğâ*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabiyyi, 1. Baskı, Lübnan 2001, s. 436; Bu konuyla ilgili daha geniş bilgi için bkz: Abu'l-Hasan Ali b. İsmail b. Sîde el-Mursî, *el-Muhkemu ve'l-Muhitu'l-A'zam*, (tah. Abdu'l-Hamid Hindavi), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2000, VII, 126.

²³⁴ Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer b. Ahmed, ez-Zemahşeri, *Esasü'l-Belağâ*, (tah. Muhammed Basil Uyunu's-Sûd), Daru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut 1998, I, 418.

el-Mutarrizi (ö.610/1213), (زَكَاةً) kelimesinin “temizlenmek, arınmak” anlamına geldiğini belirtmektedir. el-Mutarrizi, “kelimenin temizlik, arınmak, fazlalık, çoğalmak, büyüme gibi anlamlara delalet eden bir yapısı vardır” demektedir.²³⁶

ez-Zebidi (ö. 1205/1791), kökün “saf, temiz, masum” anlamlarına gelebildiğini şu ifadelerle aktarmaktadır:

غُلَامٌ زَاكٍ: وَزَكِيٌّ بِمَعْنَى²³⁷

Yine ez-Zebidi, (زَكَاةً) kelimesinin “pis şeylerden arınmak, temizlenmek” anlamına geldiğini de şu bilgilerle ifade etmektedir:

زَكَاةُ الْأَرْضِ: يُبْسُهَا، أَيِ طَهَّرْتُهَا مِنَ النَّجَاسَةِ²³⁸

3.1.1.2. Artmak, Çoğalmak, Büyüme ve Gelişmek Anlamında “Z/K/W

(Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü Arapça’da (زكا) kelimesi şeklinde kullanıldığında (ازداد ونما) yani “artmak, çoğalmak, gelişmek, büyüme, büyütmek, geliştirmek, fazlalaşmak” anlamlarına gelir. Örneğin ekinin büyüyüp geliştiğini veya artıp çoğaldığını ifade etmek için (زكا الزَّرْعُ يَزْكُو زَكَاءً) “ekin arttı, çoğaldı, gelişti ve büyüdü” cümlesi kullanılır ve benzer şeyler içinde bu kullanımı genellemek mümkündür. Yani “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü “artan, gelişen, çoğalan, büyüyen vs.” her şey için kullanılabilir. Halil b. Ahmed (ö. 175/791) bu durumu sözlüğünde şu şekilde ifade etmektedir:

²³⁵ Abu'l-Fadl Cemâlu'd-Dîn Muhammed b. Mükerrrem, İbn Manzur, *Lisanü'l Arab*, (tah. Abdullah Ali el-Kebir, Muhammed Ahmed Hasebullah, Haşim Muhammed eş-Şazeli), Daru Sâdır, Beyrut trsz., XIV, 359.

²³⁶ Ebu'l-Fettah Nasıruddin, el-Mutarrizi, *el Muğrib fî Tertibi'l-Mu'rib*, (tah. Mahmud Fahuri, Abdülhamid Muhtar), Mektebetü Üsameti İbni Zeyd, 1. Baskı, Suriye 1979, I, 366.

²³⁷ es-Seyyid Muhammed Murtaza el-Hüseyni, ez-Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs min Cevahiri'l-Kamus*, Tüрасü'l-Arabî Yay., 1. Baskı, Kuveyt 2001, XXXVIII, 223.

²³⁸ Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXXVIII, 223-224.

وَكُلُّ شَيْءٍ ازْدَادَ وَنَمَا فَهُوَ يَزْكُو زَكَاءً .

ez-Zebidi'ye (ö. 1205/1791) göre de mal, ekin ve benzer şeyler için “büyüdü, gelişti, olgunlaştı, arttı” gibi anlamları vermek amacıyla yine (زكا) kelimesi kullanılır. ez-Zebidi sözlüğünde bunu şu şekilde aktarmaktadır:

زَكَا الْمَالُ وَالزَّرْعُ وَغَيْرُهُمَا

İbnu'l-Enbari'ye (ö. 328/940) göre ise hem (الزَّكَاءُ) hem de (زكا) kelimesi “artmak” anlamına gelmektedir.²³⁹

İbn Manzûr'a (ö. 711/1311) göre (الزَّكَاءُ) kelimesi (النَّمَاءُ وَالرَّيْعُ) anlamını haizdir. Yani bu kelime “büyümek, çoğalmak, gelişmek ve ürün, semere, gelir kazanç” anlamlarına gelmektedir. İbn Manzûr bu manada Hz.Ali'den nakledilen ve aşağıda verilen şu ibareye sözlüğünde yer vermektedir:

وَفِي حَدِيثٍ عَلِيٍّ كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ الْمَالُ تَنْقُصُهُ النَّفَقَةُ وَالْعِلْمُ يَزْكُو عَلَى الْإِنْفَاقِ

Yukarıdaki ibarede de açıkça görülmektedir ki “harcama malı eksiltir, ilim ise harcadıkça çoğalır” cümlesinde geçen “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü “artmak, çoğalmak” anlamında kullanılmıştır. Yine (الزَّكَاءُ) kelimesi (مَا أَخْرَجَهُ اللَّهُ مِنَ الثَّمَرِ) “Allah'ın ekin ve ürünlerden ortaya çıkarıp, büyüttüğü ürün” anlamına gelmektedir. Ayrıca İbn Manzûr (ö. 711/1311), Ebu Hanifenin (زَكِيَّةٌ أَرْضٌ) ifadesine (سَمِينَةٌ طَيِّبَةٌ أَرْضٌ) yani “iyi, hoş, güzel ve verimli yer” anlamını verdiğini rivayet eder.²⁴⁰

²³⁹ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, II, 189; Bu konuyla ilgili daha fazla bilgi için ayrıca bkz. Ezherî, *Tehzibu'l-Lüğa*, X, 319; Ebu Bekir Muhammed b. Hasan, İbn Düreyd, *Cemheretü'l-Lüğa*, (tah. Remzi Münir Ba'lebekkî), Darü'l-İlmi'l-Melâyin, Beyrut 1987, II, 825; Faris b. Zekeriyya, *Mu'cemu Makayisü'l-Lüğa*, s. 436; İbn Sîde, *el-Muhkemu ve'l-Muhitu'l-A'zam*, VII, 126; İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, XIV, 358; Ahmed b. Muhammed b. el-Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Münîr*, Mektebetü Lübnan, Lübnan 1987, s. 97; Mecduddin Muhammed b. Yakup, *el-Feyruzâbâdî*, *el-Kâmusu'l-Muhîr*, Müessesetü'r-Risale, 8. Baskı, Beyrut 2005, s. 1292; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXXVIII, 220.

²⁴⁰ İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, XIV, 358; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXXVIII, 220, 223.

İbn Fâris'e (ö. 395/1004) göre "Z/K/W (Z/K/Y)" kökünün "çoğalma (النَّماء) ve temizlenme (الطَّهارة)" olmak üzere iki asli anlamı vardır. Bu anlamlarından ilki (النَّماء) anlamıdır. Buna örnek olarak (زَرْعُ زَاكٍ) yani "bol ekin" örneğini verebiliriz.²⁴¹

"Z/K/W (Z/K/Y)" kökü (ارض زكية) şeklinde kullanıldığında (طيبة سمينه) yani "verimli, bereketli yer" anlamına gelir.²⁴²

ez-Zemahşeri (ö. 538/1143) (زَرْعُ زَاكٍ) tabirinin "bereketli gelişen ekin" ve (مَالُ زَاكٍ) tabirinin de "bereketli gelişen, çoğalan mal" anlamına geldiğini ifade etmektedir. Yine (زَكَتِ الْأَرْضُ) ve (أَزَكَتِ الْأَرْضُ) ifadeleri "yer bereketlendi, iyileşti, bolluk ve nimete ulaştı, mahsulü çok verdi" anlamlarına gelmektedir. ez-Zemahşeri birisine "Allah senin malını bereketlendirsın ve çoğaltsın" demek için şu tabir kullanılır demektedir:

(أَزَكَّى اللَّهُ مَا لَكَ وَزَكَّاهُ)²⁴³

3.1.1.3. Zekât Vermek Anlamında "Z/K/W (Z/K/Y)" Kökü

"Z/K/W (Z/K/Y)" kökü, Arap dilinde İslami ıstılahtaki "zekât" anlamında kullanılmaktadır. Mesela *Kitâbu'l-'Ayn*'da: (الزَّكَاةُ زَكَاةُ الْمَالِ وَهُوَ تَطْهِيرُهُ) "zekât, malın zekâtı yani onu temizleyenidir" şeklinde ifade edilmektedir. Yani "zekât" kavramından İslami ıstılahtaki "malın zekâtı" anlamı anlaşılmaktadır ve bu anlamdaki zekât'da "malı temizlemek" demektir.²⁴⁴ Yine benzer kullanımı el-Ezherî'nin (ö. 370/980) sözlüğünde de görmek mümkündür. el-Ezherî bu konuda şu bilgiyi aktarmaktadır:

(قَالَ اللَّيْثُ: الزَّكَاةُ: زَكَاةُ الْمَالِ، وَهُوَ تَطْهِيرُهُ)

²⁴¹Faris b. Zekeriyya, *Mu'cemu Makayisü'l-Lüğa*, s. 436.

²⁴²İbn Sîde, *el-Muhkemu ve'l-Muhitu'l-A'zam*, VII, 126.

²⁴³Zemahşeri, *Esasü'l-Belağa*, I, 418.

²⁴⁴Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, II, 189; Cevheri, *es-Sıhah*, VI, 2368; İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, XIV, 358.

Yani el-Ezherî de “el-Leys” ten rivayetle (الرَّكَاة) kelimesinin “zekât” anlamına geldiğini ve aynı zamanda (تطهيره) diyerek “malı temizlemek” anlamına geldiğini belirtmektedir.²⁴⁵

Zekât kelimesinin aslı olan (زكا) kelimesinin yazımı ile ilgili farklı görüşler zikredilmektedir. Bu noktada Ferra (ö. 207/822) kendi düşüncelerini şu şekilde aktarmaktadır: (خَسَا) kelimesinin aslı mehmuz olduğu için (ا) “elif” ile yazılır. Aynı şekilde (زكا) kelimesinin de aslı (و) “vav” harfi olduğu için muzarisi (و) “vav” ile yazılır:

(وقال الفراء: يكتب خَسَا بالالف لأنه من خَسَأَ مهموز، وزكا يكتب بالالف لأنه من يزكو)²⁴⁶

İbn Fâris’e (ö. 395/1004) göre “zekât” kavramına ”zekât” denilmesi noktasında iki farklı görüş vardır. Birinci görüşe göre zekâtın, zekât verildiğinde malın çoğalmasına sebep olması nedeniyle, ikinci görüşe göre ise zekât verildiği takdirde zekâtın malı temizlemesi nedeniyle zekât denilmiştir.²⁴⁷

Zekâtını vermesi neticesinde Allah’ın malına bereket vereceği düşüncesiyle zekâtını veren kişi için (زَكَى الرَّجُلُ مَالَهُ تَرْكِياً) tabiri kullanılır. Benzer şekilde (تَزَكَّى الرَّجُلُ) ifadesi (تَصَدَّقَ) yani “zekât vermek” anlamında kullanılır.²⁴⁸

İbn Manzûr (ö. 711/1311), sözlüğünde (زَكَاة) kelimesi ile ilgili olarak şu bilgilere yer vermektedir:

وقيل لما يُخْرَج من المال للمساكين من حقوقهم زَكَاةٌ لأنه تطهيرٌ للمال وتثْمِيرٌ وإِصْلَاحٌ ونماء كل ذلك

Yani “kendilerine tahakkuk eden, fakir ve yoksullara verilmek üzere maldan alınan şeye “زَكَاة” denir. Maldaki kirliliği gidermesi, malı temizlemesi ve aynı zamanda malı bereketlendirip malın artmasını sağlaması nedeniyle bu kelime

²⁴⁵ Ezherî, *Tehzibu’l-Lüğ’a*, X, 319.

²⁴⁶ Ezherî, *Tehzibu’l-Lüğ’a*, X, 321.

²⁴⁷ Faris b. Zekeriyya, *Mu’cemu Makayisü’l-Lüğ’a*, s. 436.

²⁴⁸ Zemahşeri, *Esasü’l-Belağ’a*, I, 418; Feyyûmî, *el-Misbâhu’l-Münîr*, s. 97.

kullanılmıştır. Burada açıkça görülmektedir ki (زَكَاةٌ) kelimesi (تَطْهِيرٌ), (تَنْمِيرٌ) (إِصْلَاحٌ) ve (نَمَاءٌ) kelimelerinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. İbn Manzûrsözlükte (زَكَاةٌ) kelimesinin anlamları olarak şu kelimeleri zikretmektedir:

الطهارة والنماء والبركة والمذح

Yani özetlemek gerekirse (زَكَاةٌ) kelimesi “temizlik, büyüme, artma, çoğalma, bereket ve övgü” anlamlarına gelmektedir. İbn Manzûr, Kur’ân’da ve hadislerde bu anlamlara gelecek şekilde birçok kullanım olduğunu ifade etmektedir.²⁴⁹

Ayrıca İbn Manzûr, (زَكَاةٌ) kelimesinin (الصَّدَقَةُ) kelimesi gibi (فَعْلَةٌ) kalıbından geldiğini, (و) harfinin üstün harekesi ile harekeli olması ve (و)’dan önceki (ك) harfinin harekesinin de üstün olması dolayısı ile (و) harfinin (ل) harfine dönüştüğünü ve aslı (زَكْوَةٌ) olan kelimenin (زَكَاةٌ) haline dönüştüğünü belirtmektedir. Ferra da (ö. 207/822) aynı şekilde (زَكَا) kelimesinin sonunun (ل) harfi ile yazılması gerektiğini çünkü onun birinci bab’dan (يَزْكُو) şeklinde geldiğini ifade etmiştir:

وقال الفراء: زكا يكتب بالالف لأنه من يزكو

Yukarıdaki görüşlere katılanlardan birisi de İbn Sîde’dir (ö. 458/1066). İbn Sîde kelimenin (ي) harfi ile değilde (و) harfi ile yazılması gerektiğini belirtmiştir. Fakat Sa’leb (ö. 291/904) aynı kanaatte değildir ve bu kelimenin (ي) harfi ile ve (يَزْكِي) şeklinde yazıldığını ifade etmiştir.²⁵⁰

el-Mutarrizi (ö.610/1213), (زَكَّى مَالَهُ) ibaresinin (أَدَّى زَكَاتَهُ) yani “malın zekâtını ödedi” anlamına geldiğini belirtir.²⁵¹

²⁴⁹İbn Manzûr, *Lisanü’l-Arab*, XIV, 358; Ayrıca bkz. Zebidi, *Tâcu’l-Arûs*, XXXVIII, 220.

²⁵⁰İbn Manzûr, *Lisanü’l-Arab*, XIV, 358.

²⁵¹ Mutarrizi, *el Muğrib fî Tertibi’l-Mu’rib*, I, 366; Ayrıca bkz. Zebidi, *Tâcu’l-Arûs*, XXXVIII, 223.

3.1.1.4. Sayıların Çift Olanı Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

Araplar sayının tek olanı için (خساً), çift olanı için ise (زكا) tabirini kullanırlar. Bazen her ikisi içinde (زكا) tabirini kullandıkları olur. Bunun sebebi ise, “iki” sayısının “bir” den daha büyük olması ve aynı zamanda yine “iki” sayısının “bir” sayısının da çifti olmasıdır. Ferra’ya (ö. 207/822) göre ise bazı Araplar (خساً) veya (زكا) tabirlerini (خسى) ya da (زكى) şeklinde de kullanırlar.

والعرب تقول للفرد: خساً، وللزوجين اثنين: زكا، وقيل لهما: زكا، لأن اثنين أزكى من الواحد

Birisi avucunda bir şeyi tutup da (أَخَاسٍ أَمْ زَكَ) tabirini söylerse “tek mi çift mi?” diye sormuş olur. Ya da (هو يَخْسَى وَيَزْكَى) şeklinde ifade edildiğinde “o elimde ki şey tek mi çift mi?” demek olur.²⁵²

Bu konuyla ilgili olarak İbn Fâris (ö. 395/1004) şunu söylemektedir:

(والزَّكَاءُ: الزَّوْجُ، وهو الشَّفْعُ)

Yani (الزَّكَاءُ) kelimesi “çift” anlamını taşımaktadır.²⁵³

İbn Sîde’ye (ö. 458/1066) göre sayıların çift olanlarını belirtmek için “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü kullanılabilir:

254 ...

الزكا مقصور الشفع من العدد

3.1.1.5. Doğru, İyi ve İsabetli Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

(الزَّكَاةُ) kelimesi, (الصَّلاح) yani “iyi, doğru, isabetli, uygun” gibi anlamlara gelmektedir. (رجلٌ زكيٌّ تقِيٌّ) bu cümlede olduğu gibi kullanılmakta ve “doğru, dürüst” anlamlarına gelmektedir.²⁵⁵

²⁵² Ezherî, *Tehzibu’l-Lüğâ*, X, 322; Cevheri, *es-Sıhah*, VI, 2368; Zemahşeri, *Esasü’l-Belağâ*, I, 418; İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, XIV, 359; Zebidi, *Tâcu’l-’Arûs*, XXXVIII, 223.

²⁵³ Faris b. Zekerîyya, *Mu’cemu Makayisü’l-Lüğâ*, s. 436.

²⁵⁴ İbn Sîde, *el-Muhkemu ve’l-Muhitu’l-A’zam*, VII, 127; İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, XIV, 358; Feyruzâbâdî, *el-Kâmusu’l-Muhît*, s. 1292; Zebidi, *Tâcu’l-’Arûs*, XXXVIII, 223.

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü mecazi olarak “iyiliği ve fazileti çok ve apaçık olan kimse” anlamında (رجلٌ زكي) tabiri kullanılarak ifade edilir. Yine “birilerinin adil olduğunu, iyi olduğunu anlatan kimse” için (زكى الشهود) tabiri kullanılır.²⁵⁶

el-Feyyûmî (ö. 770/1368), (زكا الرجل يزكو) ibaresinin (إذا صلح) yani “adam salih oldu, düzeldi, iyileşti” anlamında kullanıldığını aktarmaktadır.²⁵⁷

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü (عمل) kelimesi ile birlikte kullanılabilir. Mesela: “falanın iyi bir işi var” demek için (لفلان عمل زاك) tabiri kullanılır. Yine birisi işini artırdığında, işini iyi yaptığında (وقد زكا عمله) ifadesi kullanılır.²⁵⁸

el-Mutarrizi (ö.610/1213), bir mevzuda şahitlerin doğru söylediklerini ifade etmek için (تَرْكِيَة الشهود) ibaresinin kullanıldığını aktarmaktadır.²⁵⁹

3.1.1.6. Övmek Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü övmek anlamında da kullanılır. Mesela kendi kendini öven ve kendisinin temiz birisi olduğunu söyleyen kimse için: (زكى نفسه) veya (زكى) (الرجل نفسه) tabiri kullanır. Burada (زكى) kelimesi “övmek” anlamını ifade etmektedir. Yine (زكاه الله) ifadesi “Allah onu övdü” demektir.²⁶⁰

ez-Zebidi (ö. 1205/1791) ise bu mevzuyla ilgili olarak kendi sözlüğünde şu bilgilere yer vermektedir:

زكى نفسه تَرْكِيَةً : مَدَحَهَا²⁶¹

²⁵⁵ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, II, 189; Ezherî, *Tehzibu'l-Lüğâ*, X, 319; İbn Sîde, *el-Muhkemu ve'l-Muhitu'l-A'zam*, VII, 126; İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, XIV, 358; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXXVIII, 223.

²⁵⁶ Zemahşeri, *Esasü'l-Belağâ*, I, 418.

²⁵⁷ Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Münîr*, s. 97.

²⁵⁸ Zemahşeri, *Esasü'l-Belağâ*, I, 418.

²⁵⁹ Mutarrizi, *el Muğrib fi Tertibi'l-Mu'rib*, I, 366; Ayrıca bkz. Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXXVIII, 223.

²⁶⁰ Zemahşeri, *Esasü'l-Belağâ*, I, 418; İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, XIV, 358; Mutarrizi, *el Muğrib fi Tertibi'l-Mu'rib*, I, 366.

²⁶¹ Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXXVIII, 223.

3.3.1.7. Sadaka Vermek Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

İbn Manzûr (ö. 711/1311), “Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün sadaka vermek anlamında da kullanıldığını belirtmiş ve bunu şu şekilde ifade etmiştir:

تَزَكَّى أَي تَصَدَّقَ

Yani burada (تَزَكَّى) kelimesi sadaka vermek anlamına gelmektedir. ez-Zebidi ise sözlüğünde, yukarıdaki verilenlere ilaveten (تَزَكَّى) kelimesinin “temizlendi” anlamına da gelebildiğini belirten şu bilgiyi aktarmaktadır:

تَزَكَّى : تَصَدَّقَ وَأَيْضاً : تَطَهَّرَ²⁶²

3.3.1.8. Salih Olmak ve Nimete, Bolluğa Kavuşmak Anlamında “Z/K/W

(Z/K/Y)” Kökü

Bir insanın nimetlerden bolca istifade etmesini ve bolluk ve berekete kavuşmasını ifade etmek için Arapça’da (زكا الرجل: إِذَا تَنَعَّمَ وَكَانَ فِي خَصْبٍ) tabiri kullanılır.²⁶³

ez-Zebidi (ö. 1205/1791) (الرِّكَاءُ) kelimesinin Allah’ın bitirdiği, yeşerttiği ve bereketlendirdiği ürünler içinde kullanılabildiğini şu şekilde aktarmaktadır:

الرِّكَاءُ : مَا أَخْرَجَهُ اللَّهُ مِنَ الثَّمَرِ²⁶⁴

3.1.1.9. Herhangi Bir Şeyin Özünü, Seçilmiş Kısmı Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)”

Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü, “bir şeyin sadesi, en iyi kısmı ya da özü” anlamına gelecek şekilde kullanılabilmektedir. Bu kullanımla ilgili olarak İbn Sîde (ö. 458/1066), bu anlamı ifade eden aşağıda verdiğimiz şu ibareyi aktarmaktadır:

²⁶²İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, XIV, 358; Ayrıca bkz. Zebidi, *Tâcu'l-Arûs*, XXXVIII, 223.

²⁶³İbn Sîde, *el-Muhkemu ve'l-Muhitu'l-A'zam*, VII, 126; İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, XIV, 359; Zebidi, *Tâcu'l-Arûs*, XXXVIII, 220.

²⁶⁴Zebidi, *Tâcu'l-Arûs*, XXXVIII, 223.

3.1.1.10. Bir İşin Ya Da Bir Şeyin Uygun Olup, Olmamasını Belirtmek

Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü bir işin ya da bir şeyin uygun olup olmadığını belirtmek için de kullanılabilir. Mesela: (هذا الأمر لا يَزْكُو) cümlesi (لا يليق) anlamında yani “bu iş sana uygun değildir” anlamında kullanılır.²⁶⁶

Yine başka bir örnek olarak:

والمالُ يَزْكُو بلك مُسْتَكْبِرًا

يَخْتَالُ قَدْ أَشْرَفَ لِلنَّاطِرِ

Yukarıdaki beyitte de açıkça görüldüğü gibi bu beyitte geçen (والمالُ يَزْكُو بلك) “mal sana uygundur” ifadesinde ki “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü “uygundur” anlamında kullanılmıştır.²⁶⁷

3.1.1.11. Salih Amel Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

el-Ezherî (ö. 370/ 980), Tehzibu’l-Luğa adlı eserinde (وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ)²⁶⁸ ayeti için şu ifadeyi zikretmektedir:

(قال بعضهم: الذين هم للزكاة أي العمل الصالح فاعلون.)

Burada da açıkça görülmektedir ki “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü bir görüşe göre “salih amel” anlamında kullanılmıştır. el-Ezherî bu bağlamda başka bir örnek olarak da şu ayeti vermektedir:

²⁶⁵ İbn Sîde, *el-Muhkemu ve'l-Muhitu'l-A'zam*, VII, 126; İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, XIV, 358; Feyruzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, s. 1292; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXXVIII, 220.

²⁶⁶ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, II, 189; Ezherî, *Tehzibu'l-Lüğa*, X, 320; Cevherî, *es-Sıhah*, VI, 2368; Faris b. Zekerîyya, *Mu'cemu Makayisü'l-Lüğa*, s. 436; İbn Sîde, *el-Muhkemu ve'l-Muhitu'l-A'zam*, VII, 126; İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, XIV, 358; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXXVIII, 223.

²⁶⁷ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, II, 189; İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, XIV, 358.

²⁶⁸ Mü'minûn sûresi, 23/4: Arınmak için çabalayan. (Salih Akdemir, *Son Çağrı Kur'ân*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2009, s. 341.)

(فَارَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا)²⁶⁹

el-Ezherî bu ayetle ilgili olarak da aynı şekilde (للزكاة) kelimesi için (خيراً منه) ibaresini kullanmakta ve “salih amel” anlamını vermektedir. Yine el-Ezherî bu noktada Ferra (ö. 207/822) ile ilgili olarak şu bilgiyi aktarmaktadır:

(وقال الفراء: زكاة: صلاحاً)²⁷⁰

Yani Ferra’ya (ö. 207/822) göre (زكاة) kelimesi anlam olarak “doğru, uygun ve güzel” anlamına gelmektedir.

Yukarıda zikrettiğimiz konu ve ayetlerle ilgili olarak İbn Manzûr (ö. 711/1311) iki görüş ifade etmektedir. Bazılarına göre ayette geçen (وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ) ifadesindeki (لِلزَّكَاةِ) kelimesi “zekât vermek” anlamında kullanılmış, başka bir görüşe göre ise bu kelime “salih amel” anlamında kullanılmıştır. Yine bu konuda Ferra da (زَكَاةً) kelimesinin (صلاحاً) yani “salih amel” anlamına geldiğini ifade etmektedir.²⁷¹

3.1.1.12. Susamak Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün anlamlarından bir tanesi de (عطش) yani “susamak” anlamıdır. Bu anlamı İbn Sîde’nin (ö. 458/1066) sözlüğünde Sa’leb’den (ö. 291/904) rivayet edilen aşağıdaki beyitte görebiliriz:

كصاحب الخمر يزكى كلما نفدت

عنه وان ذاق شرباً هشا للعلل...²⁷²

²⁶⁹ Kehf sûresi, 18/81: Rablerinin, o çocuk yerine, kendilerine, ondan daha temiz, sevgi ve şefkat bakımından kendilerine daha yakın olacak bir (çocuk) vermesini istemiştik. (Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, s. 301.)

²⁷⁰ Ezherî, *Tehzibu’l-Lüğâ*, X, 20; Ayrıca bkz. Zebidi, *Tâcu’l-’Arûs*, XXXVIII, 223.

²⁷¹ İbn Manzûr, *Lisanü’l-Arab*, XIV, 358.

²⁷² İbn Sîde, *el-Muhkemu ve’l-Muhitu’l-A’zam*, VII, 126.

Yine İbn Manzûrda “Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün “susamak” anlamına geldiğini şu şekilde ifade etmektedir:

وَرَكِي يَرْكِي عَطِشٌ²⁷³

3.1.1.13. Zengin ya da Nakit Para Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü, (رَجُلٌ زَكَاةً) şeklinde kullanıldığında (موسر) yani “zengin” anlamına gelir ve bu ifade “zengin adam” manasına gelir. Kök, (إِنه لَمَلِيءٌ) ibaresinde olduğu gibi kullanıldığında ise cümle (حاضر النَّقْدُ عاجله) yani “onun parası hazır” anlamını ifade eder. Birisine peşin para verildiğinde ise (قَدْ زَكَّاهُ إِذَا عَجَلٌ) ifadesi kullanılır.²⁷⁴

3.1.1.14. Düzeltmek, İslah Etmek Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü, “düzeltmek, ıslah etmek, onarmak, tamir etmek” gibi anlamlarda da kullanılabilmektedir. ez-Zebidi (ö. 1205/1791) bu durumu sözlüğünde şu şekilde ifade etmektedir:

زَكَّاهُ تَرْكِيَّةً: أَصْلَحَهُ²⁷⁵

ez-Zebidi bu bilgileri verdikten sonra ayette geçen (وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي) ifadesinin (يُصْلِحُ) anlamına geldiğini aktarmaktadır.

²⁷³ İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, XIV, 359; Ayrıca bkz. Feyruzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, s. 1292; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXXVIII, 224.

²⁷⁴ İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, XIV, 359.

²⁷⁵ Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXXVIII, 223.

²⁷⁶ Nur sûresi, 24/21: Ey inananlar! Şeytanın adımlarını izlemeyin! Kim şeytanın adımlarını izleyecek olursa (şunu çok iyi bilsin ki), o, (insana) hayâsızlığı ve kötülüğü fısıldar. Eğer Allah'ın size olan lütfu ve sevgisi olmasaydı, içinizden hiç biri asla temize çıkamazdı. Ancak Alah, dilediğini arındırır; çünkü Allah, çok iyi işten, çok iyi bilendir. (Akdemir, *Son Çağrı Kur'ân*, s. 351.)

3.1.2. Kur’ân Sözlüklerinde “Z/K/W (Z/K/Y)”Kökünün İncelenmesi

3.1.2.1. Temiz Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)”kökü, (زَكَا:يَزُكُو) şeklinde yazıldığında (طَهَّرَ) yani “temiz ve temizlik” anlamlarına gelmektedir.²⁷⁷ Mesela:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطَوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطَوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ²⁷⁸

ayetinde geçen (زَكَّى) kelimesi burada bu anlamda kullanılmıştır. Yine bununla birlikte kökün Kur’ân sözlüklerinde tespit ettiğimiz “temiz ve temizlik” anlamlarına benzeyen anlamlarını şu şekilde sıralayabiliriz: temiz olmak, temizlemek, paklamak, birini temize çıkarmak, arıtmak, saf hale getirmek, arınmak.²⁷⁹ Dâmeğânî (ö.478/1085) kökün, (يَزَكِّي) şeklinde ifade edildiğinde (يَبْرِئُ) yani “temize çıkarmak, aklamak, beraat ettirmek” anlamlarına geldiğini ifade etmektedir.²⁸⁰

3.1.2.2. Artmak, Çoğalmak, Büyüme ve Gelişmek Anlamında “Z/K/W

(Z/K/Y)” Kökü

İsfahânî (ö. 425/1033²⁸¹), (الزكاة) kelimesinin aslının (زكا) kelimesi olduğunu ve “Allah’ın (c.c.) bereketinden hâsıl olan maldaki büyüme ve çoğalmayı” ifade etmek için bu kelimenin kullanıldığını vurgulamakta ve bu tabirin hem dünyevi ve

²⁷⁷ İbrahim Medkur ve diğerleri, *Mu’cemü’l-Elfazi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, el-İdaratü’l-’Âmme li’l-Mu’cemât ve İhya’it-Tûras, Kahire 1989, I, 528.

²⁷⁸ Nur sûresi, 24/21: Ey inananlar! Şeytanın adımlarını izlemeyin! Kim şeytanın adımlarını izleyecek olursa (şunu çok iyi bilsin ki), o, (insana) hayâsızlığı ve kötülüğü fısıldar. Eğer Allah’ın size olan lütfu ve sevgisi olmasaydı, içinizden hiç biri asla temize çıkamazdı. Ancak Allah, dilediğini arındırır; çünkü Allah, çok iyi işten, çok iyi bilendir. (Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, 2009, s. 351.)

²⁷⁹ ElSaid M. Badawi, Muhammad Abdel Haleem, *Arabic-English Dictionary of Qur’anic Usage*, Brill, Leiden-Boston 2008, s. 399; John Penrice, B. A., *A Dictionary and Glossary of The Kor-ân*, Henry S. King and Co., London 1873, s. 62.

²⁸⁰ el-Huseyn b. Muhammed ed-Dâmeğânî, *Kâmûsu’l-Kur’ân ev islâhu’l-vücûh ve’n-nezâir fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Dâru’l-’İlmi li’l-Melâyîn, 4. Baskı, Beyrut 1983, s. 218.

²⁸¹ İsfahânî’nin yaşadığı dönem, doğum ve ölüm tarihleriyle ilgili çok farklı görüşler vardır. Kaynaklarda h. 412, 425, 502 gibi tarihler verilmektedir. Ölüm tarihiyle ilgili farklı görüşler, hayatı ve eserleri için bkz. Ömer Kara, “Râğib el-İsfahânî”, *DİA*, XXXIV, 398-401.

hemde uhrevi işler için kullanılabildiğini söylemektedir. Mesela (زَكَ الرَّزْغُ يَزْكُو) ifadesi “çoğalıp bereketlenen ekin için kullanılır.”²⁸² İsfahânî’nin vermiş olduğu bu bilgilerin yanında, *Arabic-English Dictionary of Qur’anic Usage*, adlı sözlükte de “Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün şu anlamları ihtiva ettiği ifade etmektedir: büyümek, gelişmek, inkişaf etmek, serpilmek, çoğalmak, bir şeyin artması, ilerlemek, büyütme, yetiştirmek ve güzelleşmek.²⁸³ Ayrıca köke bu anlamı verenler arasında Neysaburî de bulunmaktadır. Neysaburî, (الزكاة) ifadesinin (النماء) anlamına geldiğini ifade etmektedir. Neysaburî, kökün (خَيْرَ أَمْنُهُمْ كَأَمْوَالُكُمْ أَفْرَحُكُمْ) Kehf suresi 81. Ayetteki kullanımını bu anlama örnek olarak vermektedir. Fakat kitabı tahkik eden Efgânî ise kökün burada (النماء) anlamında olmadığını, Neysaburî’nin yazım yanlışlığı yapmış olabileceğini (النقاء) kelimesinde ki (ق) “gaf” harfinin nokalaması ile ilgili bir hata yapılmış olabileceğini ifade etmektedir. Bu durumu açıklama anlamında da Kehf suresi 74. ayette geçen (أَفْتَنَّا نَفْسًا زَكِيَّةً) ifadesini örnek olarak vermektedir.²⁸⁴

3.1.2.3. Zekât veya Sadaka Vermek Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü, (زكاة) formunda kullanıldığında ıstılahi manada “zekât” anlamını ifade etmektedir.²⁸⁵ *Mu’cemü’l-Elfazi’l-Kur’âni’l-Kerîm* adlı Kur’ân sözlüğünde (زكاة) kelimesinin iki farklı anlam grubuna karşılık geldiği belirtilmektedir. Birincisi (الطهر و الصلاح) yani “arınmak, temizlik, temiz, doğru, dürüst, uygun” anlamlarıdır. Bu anlama örnek olarak Meryem Suresi 13. ayeti verebiliriz:

²⁸² Ebu’l-Kasım el-Hüseyn b. Muhammed er-Râğıb, el-İsfahânî, *el-Müfredat fî Ğaribi’l-Kur’ân*, nşr. Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, I, 282-283.

²⁸³ Badawi, Haleem, *Arabic-English Dictionary*, s. 399; Penrice, *A Dictionary and Glossary of The Kor-ân*, s. 62.

²⁸⁴ Abdurrahman İsmail b. Ahmed ed-Darîr en-Neysaburî el-Hayri, *Vucûhu’l-Kur’ân*, (tah. Fazlurrahman Abdülalîm el-Efgânî), 1984, s. 272-273.

²⁸⁵ Badawi, Haleem, *Arabic-English Dictionary*, s. 400.

وَحَنَانًا مِّنْ لَّدُنَّا وَزَكَاةً وَكَانَ تَقِيًّا²⁸⁶

İkinci anlam ise “zekât” veya “sadaka” anlamlarıdır. Bu kullanıma örnek olarak Rum Suresi 39. ayeti verebiliriz:

وَمَا آتَيْتُم مِّن رَّبًّا لِّرَبُّوْا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرُبُّوا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ²⁸⁷

Yukarıda Arapça metni verilen ayette kök, “zekât” anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü, zekât ya da sadaka anlamına gelecek şekilde kullanılabilir. ²⁸⁸

İsfahânî (ö. 425/1033), (زكاة) kelimesi içi “Allah’ın, hakkı olarak insanların malından fakirlere vermek üzere çıkardığı ve ayırdığı şeydir” açıklamasını yapmaktadır. Bu kelimeye “الزكاة” denmesinin bir kaç tane sebebinin bulunduğunu ifade edip bunları şu şekilde sıralamaktadır. Bunlardan ilki; “yapılan bu ibadet neticesinde malın bereketlenip çoğalması umududur. İkincisi; çeşitli hayırlar sebebiyle malın gelişip çoğalmasına sebep olduğu hususudur. Üçüncüsü ise hem insanın nefsini temizlemesi hem de malın bereketlenmesi beklentisidir. Bu hayırların bu kelimedede olduğu bir gerçektir” demektedir. ²⁸⁹

Yine (زكاة) kelimesine ıstılahi manada “zekât” anlamını veren bir sözlük de John Penrice’nin (ö. 1892) sözlüğüdür. Bu sözlükte “zekât” kelimesi için: “malın geriye kalan kısmını temizlemek amacıyla bir kısmını vermek” açıklaması

²⁸⁶ Meryem sûresi, 19/13: Ona katımızdan, yumuşak kalplilik ve arınmışlık vermiştik. (Akdemir, Son Çağrı Kur’ân, s. 305.)

²⁸⁷ Rûm sûresi, 30/39: İnsanların mallarından artış sağlamak üzere faiz olarak verdiklerinize gelince; (şunu çok iyi bilin ki), onlar, Allah katında artmazlar. Bununla birlikte Allah’ın hoşnutluğunu kazanmak üzere zekât olarak verdiklerinize gelince, (şunu çok iyi bilin ki, onlar, Allah katında artarlar). İşte böyle davrananlar, (mallarını ve sevaplarını) kat kat arttıracak olanlardır. (Akdemir, Son Çağrı Kur’ân, s. 407.)

²⁸⁸ Medkur vd, *Mu’cemü’l-Elfazi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I, 529.

²⁸⁹ İsfahânî, Müfredat, I, 282-283.

yapılmaktadır.²⁹⁰ Ayrıca yine köke Dâmeğânî de (ö.478/1085) “farz olan zekât”, “fıtır sadakası, sadaka” ve “tasadduk etmek” anlamını vermektedir.²⁹¹ Köke “zekât” anlamını verenler arasında Neysaburî de bulunmaktadır.²⁹²

3.1.2.4. Doğru, İyi ve İsabetli Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü, (زَكَا:يَزُكُو) şeklinde ifade edildiğinde (صَلَح) yani “doğru, iyi, isabetli” anlamında gelmektedir.²⁹³ Yine kök, (زَكَّى) şeklinde kullanıldığında “doğru, dürüst, adil, haklı çıkarmak, doğrulamak ve suçsuzluğunu ispat etmek” gibi anlamlara gelmektedir.²⁹⁴

3.1.2.5. Düzeltmek, Islah Etmek Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

(زَكَّاهَا) kelimesi, (طَهَّرَهَا وَأَصْلَحَهَا) yani “temizlemek, düzeltmek, onarmak, ıslah etmek” gibi anlamlara gelmektedir.²⁹⁵

Mesela;

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا²⁹⁶

ayetin’de geçen (زَكَّيْهَا) ifadesi “temizlemek, arındırmak” anlamında kullanılmıştır.

Yine “*Kâmûsu’l-Kur’ân ev ıslâhu’l-vücûh ve’n-nezâir fî’l-Kur’âni’l-Kerîm*” adlı eserde, Tevbe suresinde geçen (وَتَزَكِّيْهَا) ifadesinde de köke (أَصْلَح) yani “düzeltmek, eski düzenine getirmek” anlamı verilmiştir.²⁹⁷ Bu anlamdaki kullanıma başka bir örnek olarak Meryem suresi 13. ayette geçen (وَحَنَّا مُنذَرُونَ زَكَاةً) ifadesi verilebilir.

²⁹⁰ Penrice, *A Dictionary and Glossary of The Kor-ân*, s. 62.

²⁹¹ Dâmeğânî, *Kâmûsu’l-Kur’ân*, s. 218.

²⁹² Neysaburî, *Vucûhu’l-Kur’ân*, s. 272.

²⁹³ Medkur vd, *Mu’cemü’l-Elfazi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I, 528.

²⁹⁴ Badawi, Haleem, *Arabic-English Dictionary*, s. 399-400; Penrice, *A Dictionary and Glossary of The Kor-ân*, s. 62.

²⁹⁵ Medkur vd, *Mu’cemü’l-Elfazi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I, 528.

²⁹⁶ Şems Sûresi, 91/9: Nefsini arındırıp yücelten kurtuluşa erecektir. (Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, s. 594.)

²⁹⁷ Dâmeğânî, *Kâmûsu’l-Kur’ân*, s. 218.

Neysaburî, kökün bu ayette (الصلاح) yani “düzgün olmak, doğru olmak, uygun olmak” anlamlarında kullanıldığını ifade etmektedir.²⁹⁸

3.1.2.6. Övmek Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü, (زَكَّى) formunda kullanıldığı zaman “övmek” anlamına da gelmektedir.²⁹⁹

3.1.2.7. Masum anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü, (زَكَّى) şeklinde kullanıldığı zaman “masum, suçsuz, kabahatsiz, günahsız, zararsız ve saf” anlamlarına gelebilmektedir.³⁰⁰

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün anlamlarını incelemek amacıyla istifade edilen ve yukarıda zikredilen sözlüklere ilave olarak, Kur’ân kelimeleri üzerine yapılmış çalışmalar arasında zikredilen “*el-Vücûh ve’n-Nezâir*” kitaplarından Mukatil b. Süleyman’ın (ö. 150/767) “*el-Vücûh ve’n-nezâir*”, Yahya b. Sellam’ın “*et-Tesârîf tefsîru’l-Kur’ân mimmâ iştebehet esmâuhû ve tesarrafet me’ânihi*”, Ebu’l-Ferec İbnü’l-Cevzi’nin (ö. 597/1201) “*Nüzhetü’l-a’yüni’n-nevâzir fî ‘ilmi’l-vücûh ve’n-nezâir*” eserleri incelenmiş fakat bu eserlerde hem “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü hemde S/D/K kökü ilgili her hangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.³⁰¹

²⁹⁸Neysaburî, *Vucûhu’l-Kur’ân*, s. 273.

²⁹⁹Badawi, Haleem, *Arabic-English Dictionary*, s. 399-400.

³⁰⁰Badawi, Haleem, *Arabic-English Dictionary*, s. 400.

³⁰¹Mukatil b. Süleyman, *el-Vücûh ve’n-nezâir fî ‘l-Kur’ânî’l-Azîm*, (tah. Hâtim Sâlih ed-Dâmin), Bağdat 2005; Yahya b. Sellam, *et-Tesârîf tefsîru’l-Kur’ân mimmâ iştebehet esmâuhû ve tesarrafet me’ânihi*, Tunis 1979; el-Cemalettin Ebu’l-Ferec Abdurrahman b. el-Cevzi, *Nüzhetü’l-A’yüni’n-Nevâzir fî ‘ilmi’l-Vücûh ve’n-Nezâir*, (tah. Muhammed Abdülkerîm Kâzım er-Râdî), Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1987.

3.2. ARAPÇA SÖZLÜKLERDE S/D/K KÖKÜNÜN İNCELENMESİ

Arapça sözlüklerde kökleri incelerken sözlüklerin bir tasnife tabi tutulacağı ve yapılacak çalışmaların bu tasnife göre yapılacağı daha önceden ifade edilmişti. S/D/K kökünü incelerken de sözlükleri bu tasnife göre değerlendireceğiz. Yani öncelikle son dönem Arapça sözlükleri incelenecek, sonra erken dönem sözlükleri incelenecektir. En son olarak da Kur’ân sözlüklerini detaylı bir şekilde ele alıp köke verilen anlamlar sunulacaktır.

3.2.1. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde S/D/K Kökünün İncelenmesi

3.2.1.1. Yalanın Zıddı/Doğru Anlamında S/D/K Kökü

(صَدَقَ) kelimesi “doğru söylemek; gerçeğe uygun olmak; gerçek konuşmak, doğru ifade etmek, doğru anlatmak, doğru haber vermek, gerçek sözlü olmak; gerçek söylemek; gerçek olmak” anlamlarına gelmektedir. Aynı zamanda “yalanın zıddı, karşıtı” anlamına da gelmektedir.³⁰²

(تَصَدَّقًا) (مَصْدُوقَةً) (صِدْقًا) (صَدَقَ) kelimesinin mastarları şu kelimelerdir: (أَنْبَأَهُ بِالصِّدْقِ) ifadesi “yalanın zıddı” olan manayı ifade ederler. (صَدَقَهُ الْحَدِيثُ) ifadesi “ona doğru haber verdi”³⁰³ anlamında ve (أُورِدَهُ عَلَى حَقِيقَتِهِ بِلَا كَذِبٍ) ibaresi “yalan katmadan hakikati konuştu” anlamında kullanılır.³⁰⁴ Yine (صَدَقَ فِي الْحَدِيثِ) ifadesi de “söylediği sözde veya verdiği bilgide gerçeği ifade etti” anlamına gelmektedir.³⁰⁵

³⁰²Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügat*, III, 17; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s. 475; Lane, *Arabic-English Lexicon*, IV, 1666.

³⁰³Maluf, *el-Müncid*, s. 419-420.

³⁰⁴Mesûd, *er-Râid*, s. 492; Bu kullanımlarla ilgili daha fazla bilgi için bkz. İbrahim Mustafa vd, *el-Mu’cemu’l-Vasîl*, I, 510; Sarı, *el-Mevârid*, s. 861.

³⁰⁵Lane, *Arabic-English Lexicon*, IV, 1666.

Yine aynı şekilde (صدق فلان في الحديث) “falan kişi doğru söyledi” cümlesi (أخبر) yani “gerçeği haber verdi” demektir.³⁰⁶

(الصدق) kelimesi “doğruluk, samimiyet, içtenlik, hakikat ve gerçek” anlamlarına gelir.³⁰⁷ Bu kelime şu şekillerde kullanıldığında (رجل صدق) ve (صديق) “gerçek, hakiki, sadakatli adam” ve “ihamet etmeyen kişi” anlamlarına gelmektedir. Bu anlamları Louis Maluf (ö. 1947) sözlüğünde şu şekilde ifade etmektedir:

صَادِقٌ فِي الرَّجُولِيَّةِ وَالصَّدَاقَةُ لَا يَخُونُ.³⁰⁸

Çoğulu (صديقون) olan (الصديق) kelimesinin anlamı; “sözünü pratiği ile doğrulayan kişi” demektir. Ayrıca “devamlı olarak tasdik eden iyi insan” anlamına da gelir. (المصدق) kelimesi “birisinin doğruluğuna tanık olan kişi veya şey” için kullanılır. Yine “bir şeyin ya da birisinin doğruluğunu belgeleyen veya doğruluğuna delalet eden şeye (مصدق الأمر) denir.³⁰⁹ Yine kökün (صدق) formu ile ilgili olarak Arthur Jeffery (ö. 1959) “doğruluk, dürüstlük” anlamlarını zikretmektedir.³¹⁰

S/D/K kökü, sabah namazının vaktinin girmesi, sahur vaktinin sona erip orucun başlaması gibi dinî hükümlerde esas alınan “doğru/gerçek fecir” anlamında kullanılır ve (الفجر الصادق) tabiriyle ifade edilir.³¹¹

(الصدق) kelimesi (مُطَابَقَةُ الْكَلَامِ لِلْوَقَاعِ بِحَسَبِ اعْتِقَادِ الْمُتَكَلِّمِ) “konuşanın inancına göre ve gerçeğe uygun olan söz” demektir.³¹²

³⁰⁶ Heyet, *el-Mu'cemü'l-Veciz*, s. 362; Ayrıca bkz. Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügat*, III, 17.

³⁰⁷ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s. 475.

³⁰⁸ Maluf, *el-Müncid*, s. 420.

³⁰⁹ Maluf, *el-Müncid*, s. 420; İbrahim Mustafa vd, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, I, 511; Heyet, *el-Mu'cemü'l-Veciz*, s. 362; Sarı, *el-Mevârid*, s. 861.

³¹⁰ Jeffery, *The Foreign Vocabulary*, s. 194.

³¹¹ İbrahim Mustafa vd, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, I, 511; Heyet, *el-Mu'cemü'l-Veciz*, s. 362.

³¹² İbrahim Mustafa vd, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, I, 511; Heyet, *el-Mu'cemü'l-Veciz*, s. 362.

3.2.1.2. Söylenen Sözü Yerine Getirmek Anlamında S/D/K Kökü

(صَدَقَ فِي وَعْدِهِ أَوْ وَعْدِهِ) ibaresi “verilen sözü veya ifade edilen tehdidi yerine getirmek” anlamında kullanılır.³¹³

(صَدَقْتُ اللَّهَ حَدِيثًا إِنْ لَمْ أَفْعَلْ كَذَا وَكَذَا) cümlesi ise “şöyle, şöyle yapmazsam Allah’a doğru söylemiş olmayayım” demektir ve verilen sözü yerine getirme noktasında söyleyen kişiyi bağlayan bir ifadedir.³¹⁴

S/D/K kökü (اللقاء) kelimesi ile beraber kullanıldığında “buluşma konusunda sebat gösterme” anlamında kullanılmıştır. Mesela: (صَدَقَ اللَّقَاءُ) ifadesi “karşılaşmak için sabit bir şekilde beklemek” anlamında kullanılmıştır.³¹⁵

3.2.1.3. Sevgi ve Samimiyet Anlamında S/D/K Kökü

(أَخْلَصَهُمَا لَهُ) yani (صَدَقَ فَلَانًا النَّصِيحَةَ وَالْإِخَاءَ) ve (صَدَقَهُ النَّصِيحَةَ أَوْ الْمَحَبَّةَ) tabirleri “ona samimiyeti, sevgiyi ve kardeşliği tahsis etti, samimi davrandı” veya “ona içtenlikle ve kardeşçe nasihat etti” anlamlarında kullanılır. Yine (صَادَقَهُ الْمَوَدَّةُ) tabiri de “sevgisini ona tahsis etti” anlamına gelir. Aynı zamanda (صَدَقَ النَّصِيحَةَ) ibaresi “gerçekten, doğru, dürüstlükle birine öğüt vermek” anlamına da gelir.³¹⁶ (تَصَادَقَا) kelimesi “birbirlerine dost oldular, karşılıklı olarak sevgi gösterdiler” demektir. (الصَّدَاقَةُ) kelimesi ise “dürüstlüğe, samimiyete dayalı sevgi” anlamını ifade etmek için kullanılır. (صَدِيقَةُ) sözcüğü, “sevimli dostluk” anlamını vermek için kullanılır yine “sevgi ve samimiyet” anlamlarını ifade eder. Bu manayı şu atasözünde de görebiliriz:

³¹³Maluf, *el-Müncid*, s. 419-420; Mesûd, *er-Râid*, s. 492; İbrahim Mustafa vd, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, I, 510; Heyet, *el-Mu'cemü'l-Veciz*, s. 362; Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügât*, III, 17; Sarı, *el-Mevârid*, s. 861; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s. 475.

³¹⁴Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügât*, III, 17.

³¹⁵Lane, *Arabic-English Lexicon*, IV, 1667.

³¹⁶Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügât*, III, 17; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s. 475; Lane, *Arabic-English Lexicon*, IV, 1666, 1667.

(صَدِيقُكَ مِنْ صَدَقَّكَ لَا مِنْ صَدَقَّكَ)

“Senin dostun seni tasdik eden değil sana karşı samimi olandır”.³¹⁷

Yukarıda zikredilen anlamlara ilaveten *el-Mu'cemu'l-Vasît*'te geçen ve “arkadaşlar arasındaki muhabbet ve sevgi ilişkisini” belirten şu kullanımı da verebiliriz:

الصَّدَاقَةُ: عِلَاقَةُ مَوَدَّةٍ وَمَحَبَّةٍ بَيْنَ الْأَصْدِقَاءِ. ³¹⁸

S/D/K kökünün samimiyet anlamını içerdiği örneklerden bir tanesini de şu cümlede görmekteyiz: (وَهُوَ صَادِقُ الْحُكْمِ) kullanımı “o hükmünde samimidir” anlamına gelir ve samimiyet anlamını açıkça ortaya koyar.³¹⁹

3.2.1.4. Her Hangi Bir Şeyin Olgun, Tam Olduğunu İfade Etmek İçin

Kullanılan S/D/K Kökü

(الصَّدَق) kelimesinin çoğulu (صُدُق), (صُدُق) ve (صَدُقُونَ) kelimeleridir ve anlamı ise (رَجُلٌ صَدُقٌ) yani “her şeyin olgun, tam olanı” demektir. Mesela: (الْقَاءِ وَالنَّظَرِ) tabiri “iyi, hoş görünümlü ve bakışlı adam” anlamını ifade eder. (صَادِقَةٌ) kelimesi herhangi bir şeyin eksikliklerden arınmış olmasına delalet eder. Örneğin: (نِيَّةٌ صَادِقَةٌ) tabiri “niyetin samimi, halis ve saf olduğunu” ifade etmek için kullanılır.³²⁰ Yine bu bağlamda şu cümleyi de değerlendirebiliriz: (صَدَقَ الصُّبْحُ) ifadesi “çok güzel, açık, pırıl pırıl bir sabah” anlamında kullanılmaktadır.³²¹

³¹⁷Maluf, *el-Müncid*, s. 420; ayrıca bkz. Mesûd, *er-Râid*, s. 492; İbrahim Mustafa vd, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, I, 510; Heyet, *el-Mu'cemu'l-Veciz*, s. 362.

³¹⁸İbrahim Mustafa vd, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, I, 511.

³¹⁹İbrahim Mustafa vd, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, I, 510-511.

³²⁰Mesûd, *er-Râid*, s. 492; Maluf, *el-Müncid*, s. 420; İbrahim Mustafa vd, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, I, 511; Sarı, *el-Mevârid*, s. 861.

³²¹Lane, *Arabic-English Lexicon*, IV, 1667.

3.2.1.5. Tasdik Etmek, Onaylamak ve Doğrulamak Anlamında S/D/K Kökü

S/D/K kökü (تَفْعِيل) “tef’il” babında kullanıldığı zaman “birinin sözünü tasdik etmek, onaylamak” anlamına gelir ve aynı zamanda (كَذَّبَهُ) yani “yalanladı” anlamının zıddını ifade eder. Bunu Cuḡrân Mesûd kendi sözlüğünde şu şekilde izah etmektedir:

صَدَّقَهُ او صَدَّقَ بِهِ: اعترف بصدق كلامه. صَدَّقَ كلامه: اعتبره صحيحًا مخلصًا لا كذب فيه.³²²

Benzer şekilde ifade edecek olursak (صَدَّقَ) kalıbı “doğruluğu, dürüstlüğü, gerçekliği birine isnat etmek, doğru konuşmayı nispet etmek, “doğru söyledin” demek; birinin dediğini kabul etmek, itiraf etmek, tasdik etmek, dediğine inanmak, muvafakat etmek; doğrulamak, gerçeklemek” manalarını ihtiva eder. (صَدَّقَ بِلِسَانِهِ) tabiri ise “söyleneni, gerçeği, doğruyu dili ile tasdik ve itiraf etmek” demektir. (صَدَّقَ بِقَلْبِهِ) tabiri ise “doğru söylediğine kalbi ile inanmak, tasdik etmek, doğru söylediğini kabul etmek; doğru konuştuğunu doğrulamak, doğruluğunu teyit etmek, onamak, onaylamak” anlamlarına gelir. (لَا يُصَدَّقُ) ifadesi “inanılmaz, kabul edilemez, gerçek dışı” anlamlarına gelirken (صَدَّقَ او كَذَّبَ) ibaresi ise “ister inan, ister inanma!” anlamında kullanılmaktadır. (صَدَّقَ الْخَبَرَ الْخُبْرُ) cümlesi ise “tecrübe ve denemeler haberi, bilgiyi doğruladı” anlamında kullanılmaktadır.³²³

Yine bir şeyle ilgili ya da bir durumla ilgili olarak onaylamak, rıza göstermek, tasdik etmek ve kararlaştırmak anlamlarında (صَدَّقَ عَلَى الْأَمْرِ) cümlesi (أَفْرَهُ) anlamında, yani “onu dile getirip kabul etti, ikrar etti” anlamında kullanılır. Bir kişiyi ya da bir mevzuu hep tasdik eden ve tasdik işinde mübalağalı davranan veya sözünü amel ile doğrulayan kişi için ise (الصَّدِّيقُ) ifadesi kullanılır.³²⁴

³²²Mesûd, *er-Râid*, s. 492; Ayrıca bkz. İbrahim Mustafa vd, *el-Mu’cemu’l-Vasît*, I, 510; Sarı, *el-Mevârid*, s. 861; Lane, *Arabic-English Lexicon*, IV, 1667.

³²³Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügat*, III, 17; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s. 475; Lane, *Arabic-English Lexicon*, IV, 1667.

³²⁴Heyet, *el-Mu’cemü’l-Veciz*, s. 362; Sarı, *el-Mevârid*, s. 861.

(صَدِّيق) sözcüğü “pek doğrulayan, tasdik eden; işini sözünü doğrulayan; doğru, gerçek konuşan, söyleyen; konuşurken, bir şey söylerken, anlatırken, haber verirken doğru olan, doğruluk ve geçeklik özelliği olan kimse, şahıs, zat” demektir.³²⁵

Ayrıca doğrulamak, onaylamak anlamında (فُلَانٌ لَا يَصْدُقُ أَثَرَهُ) tabiride kullanılır ve “falan geldiği yeri doğru söylemiyor, yani izini doğrulamıyor veya izi onu doğrulamıyor” anlamına gelen bu tabirle o kişinin izinin kendi söylediklerini doğrulayıp, doğrulamadığı durumu ifade edilmektedir.³²⁶

(صَدَقَ ظَنِّي) ifadesi “benim düşüncemi, görüşümü doğruladı” anlamına gelmektedir.³²⁷

Yine (مُصَدِّق) kelimesi “bir nesnenin doğruluğunu, gerçekliğini ortaya koyan, ispatlayan nesne, bir nesnenin doğruluğunun delili; doğrulayan, tasdik eden” anlamlarına gelir. Bu bağlamda (هَذَا مُصَدِّقٌ هَذَا) ibaresi “bunun doğruluğunun delili budur” anlamında kullanılır.³²⁸

Yine (صَدَّقَنِي سِنَّ بَكْرِهِ) “onun genç yaşı beni doğruladı” ibaresindeki “صَدَّقَنِي” kelimesi de doğrulamak anlamında kullanılmıştır.³²⁹

(مُصَدِّق) kelimesi, “doğrulayan, kabul eden, tasdik eden; itiraf eden; tasdik sahibi; tasdiki devamlı olan; daima ve ziyadesiyle doğruyu kabul eden, teyit eden; sözünü işi ve davranışı ile doğrulayan kimse; zekât, sadaka alan, toplayan; hayvanların zekâtını toplayan memur” anlamlarına gelmektedir.³³⁰

³²⁵Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügat*, III, 18.

³²⁶ Lane, *Arabic-English Lexicon*, IV, 1666; Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügat*, III, 17; Sarı, *el-Mevârid*, s. 861.

³²⁷ Lane, *Arabic-English Lexicon*, IV, 1667.

³²⁸Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügat*, III, 17; Sarı, *el-Mevârid*, s. 861; Lane, *Arabic-English Lexicon*, IV, 1669.

³²⁹ Lane, *Arabic-English Lexicon*, IV, 1666.

³³⁰Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügat*, III, 18.

3.2.1.6. Cesaretli - Cesur Anlamında S/D/K Kökü

S/D/K kökü cesaret anlamında da kullanılır. Örneğin: (صَدَقَ فِي الْحَمَلَةِ) veya (صَدَقَ فِي الْحَجُومِ) ibareleri bir saldırı esnasında birisinin cesaretle hamle yapmasını veya saldırıda sebat etmesini ifade etmek için kullanılır. Yine (يَقَالُ: صَدَقَ الْقِتَالُ وَصَدَقَ) ibaresi “savaşta sertlik ve şiddeti” (تَصَلَّبَ فِيهِ وَاشْتَدَّ) ifade etmek için kullanılır.³³¹

(صَدَقَ فِي الْقِتَالِ وَنَحْوِهِ) cümlesi “güçlü olarak savaşa yöneldi” demektir.³³²

S/D/K kökü mecaz olarak bir grubun diğer bir grubun üzerine saldırdığını ifade etmek için ya da savaşta güç üstünlüğü sağlamak anlamında da kullanılabilir. Mesela (صَدَقُوا فِي الْقِتَالِ) ve (صَدَقُوا فِي الْقِتَالِ) ibareleri “savaşta onlara güç üstünlüğü sağladılar” anlamında kullanılabilmektedir.³³³

Sağa sola bakmadan geriye dönmeyi düşünmeden güçlü ve cesaretli bir şekilde saldıran vahşi bir hayvan için (صَدَقَ الْوَحْشِيُّ) ifadesi kullanılır.³³⁴

3.2.1.7. Güç, Sert, Sağlam ve Düzgün Anlamında S/D/K Kökü

(صَدَقَ) kelimesi “her yönden olgun, kâmil, iyi vasıfları kendinde toplamış kimse; dayanıklı, düz, doğru mızrak, kılıç; kuvvetli, dürüst, doğru kimse; vucut sakatlığı olmayan, tam ve kâmil vücutlu kimse; kuvvetli, sert, halis, tam” anlamlarına gelir.³³⁵

³³¹Maluf, *el-Müncid*, s. 420; Mesûd, *er-Râid*, s. 492; İbrahim Mustafa vd, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, I, 510; Ayrıca daha fazla bilgi için bkz. Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügat*, III, 17.

³³² Heyet, *el-Mu'cemu'l-Veciz*, s. 362.

³³³ Lane, *Arabic-English Lexicon*, IV, 1666-1667.

³³⁴ Lane, *Arabic-English Lexicon*, IV, 1667.

³³⁵Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügat*, III, 18.

S/D/K kökünün “şiddetli, güçlü” anlamlarını barındıran başka bir örnek olarak da şunu söyleyebiliriz: Arapça’da “herhangi bir tereddüt göstermeden yapılan şiddetli, güçlü ciddi bir saldırı” (حَمْلَةٌ صَادِقَةٌ) cümlesi ile ifade edilir.³³⁶

(رُمُحٌ صَدَقٌ) kelimesi sert ve düz anlamlarına gelebilmektedir. Mesela: (رُمُحٌ صَدَقٌ) ifadeleri sırasıyla “sert ok” ve “düz ip” anlamlarında kullanılır. Yine (رَجُلٌ صَدِيقٌ) kelimesi güce, güçlülüğe, şiddetliliğe ve sertliğe delalet etmektedir. (رَجُلٌ صَدِيقٌ) ve (امْرَأَةٌ صَدِيقَةٌ) ibareleri sırasıyla “güçlü adam” ve “güçlü kadın” anlamlarına gelmektedir.³³⁷

(صَدِيقٌ) kelimesi, “doğruluk, gerçeklik, realiteye, vakıya uygun; sağlamlık, sertlik, doğruluk, dürüstlük, düzgünlük (mecaz); eksiklik, yalancılık ve karışıklık olmayan nesne, iş, iyilik, hayırlılık; yararlılık; kuvvet, güç; şiddet; kabalık, gürbüzlük” anlamlarına gelir. (رَجُلٌ صَدِيقٌ) tabiri “gerçekten adam, tam adam” ve (صَدِيقٌ صَدِيقٌ) tabiride “tam/gerçek arkadaş, sadakatli samimi arkadaş/dost” anlamlarına gelir.³³⁸

Araplar bir meyvenin tadının çok güzel olduğunu veya çok tatlı olduğunu bildirmek için S/D/K kökünü kullanırlar. Örneğin hurmanın çok tatlı olduğunu belirtmek için şu ifade kullanılır: (تَمْرٌ صَادِقٌ الْحَلَاوَةِ). Yine havanın gerçekten soğuk olduğunu belirtmek için S/D/K kökü kullanılır ve (بَرْدٌ صَادِقٌ) tabiri ile “gerçek, ciddi bir soğuk” anlamı aktarılmış olur.³³⁹

³³⁶ Lane, *Arabic-English Lexicon*, IV, 1668.

³³⁷ Maluf, *el-Müncid*, s. 420; ayrıca bkz. Mesûd, *er-Râid*, s. 492; İbrahim Mustafa vd, *el-Mu’cemu’l-Vasît*, I, 511; Heyet, *el-Mu’cemü’l-Veciz*, s. 362; Sarı, *el-Mevârid*, s. 861.

³³⁸ Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügat*, III, 18; Sarı, *el-Mevârid*, s. 861.

³³⁹ İbrahim Mustafa vd, *el-Mu’cemu’l-Vasît*, I, 510; Maluf, *el-Müncid*, s. 420; Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügat*, III, 19; Lane, *Arabic-English Lexicon*, IV, 1668.

S/D/K kökünün “şiddetli, güçlü” anlamlarını barındıran başka bir örnek olarak da şunu söyleyebiliriz: Arapçada “şiddetli, güçlü bir saldırı” (حَمْلَةٌ صَادِقَةٌ) cümlesi ile anlatılır.³⁴⁰

S/D/K kökünün yukarıda bahsettiğimiz anlamları kapsamında şu şekilde kullanımları da vardır. Mesela (المَصْدَق) kelimesi “hızlı koşma” veya “güçlü bir saldırıyı” ifade etmek için kullanılabilir: (انه دُو مَصْدَقٍ) veya (انه دُو مِصْدَقٍ) tabirleri “saldırısı güçlü olan” veya “koşması süratli olan” kişi demektir.³⁴¹

3.2.1.8. Bir Şeye İzin Vermek Anlamında S/D/K Kökü

S/D/K kökü (صَادَقَ عَلَى الشَّيْءِ) şeklinde kullanıldığında bir şeyin uygun olduğunu ifade etmek ve ona izin vermek anlamında kullanılır.³⁴²

Aynı ekilde (هَذَا الشَّيْءُ يَصْدُقُ عَلَى كَذَا) “bu şey şuna uygun düşüyor” cümlesi de bir mevzu ile ilgili olarak uygunluk ifade etmede (يُنْطَبِقُ عَلَيْهِ) kullanılır.³⁴³

3.2.1.9. Mehir Anlamında S/D/K Kökü

S/D/K kökü, (الصَّدَاقُ), (الصَّدَقَةُ), (الصَّدَقَةُ), (الصَّدَقَةُ), (الصَّدَاقُ), (الصَّدَاقُ) Kalıplarında “kadına verilen mehir” anlamında kullanılır. Mesela: (أَصْدَقَ الْإِبْنَةُ) cümlesi “kızının mehrini tayin etti”³⁴⁴ anlamına, (أَصْدَقَ الْمَرْأَةُ) cümlesi ise “kadının mehrini belirledi” anlamına gelir. “kadına mehrini verdi” demek için ise (أَعْطَاهَا) ibaresi kullanılır.³⁴⁵

³⁴⁰Maluf, *el-Müncid*, s. 420; Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügat*, III, 19.

³⁴¹Maluf, *el-Müncid*, s. 420.

³⁴²Maluf, *el-Müncid*, s. 420.

³⁴³Heyet, *el-Mu'cemü'l-Veciz*, s. 362.

³⁴⁴Maluf, *el-Müncid*, s. 420; ayrıca farklı örnekler için bkz. İbrahim Mustafa vd, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, I, 510, 511.

³⁴⁵Heyet, *el-Mu'cemü'l-Veciz*, s. 362; Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügat*, III, 18; Sarı, *el-Mevârid*, s. 861; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s. 475; Lane, *Arabic-English Lexicon*, IV, 1667.

3.2.1.10. Sadaka Vermek Anlamında S/D/K Kökü

S/D/K kökü (تَفْعُل) “tefe’ul” kalıbında kullanıldığı zaman sevap kazanmak niyetiyle verilen sadaka (الصَّدَقَة) anlamına gelir. (تَصَدَّقَ عَلَيْهِ) ibaresi “ona sadaka verdi” manasını taşımakta³⁴⁶ ve (تَصَدَّقَ عَلَى الْفَقِيرِ) cümlesi de “fakire sadaka verdi” anlamına gelmektedir.³⁴⁷ Yine Arthur Jeffery (ö. 1959), (صَدَقَهُ) kelimesinin “sadaka ve aşar vergisi” anlamlarına geldiğini, (تَصَدَّقَ) ifadesinin ise “sadaka vermek” anlamında kullanıldığını aktarmaktadır.³⁴⁸

3.2.1.11. Fazilet ve Erdem Anlamında S/D/K Kökü

(الصَّدَق) kelimesi (الْفَضْل) yani “fazilet, erdem, iyilik” ve (الصَّلَاح) yani “doğru, uygun, münasip” anlamlarına gelmektedir.³⁴⁹

3.2.1.12. Arkadaş/Dost Anlamında S/D/K Kökü

S/D/K kökü Arapçada dost ve arkadaş anlamında (صَدِيق) şeklinde kullanılmaktadır.³⁵⁰ Bu bağlamda (اتَّخَذَهُ صَدِيقًا), “onu dost edindi” cümlesi ele alındığında burada ki “صَدِيقًا” kelimesi “dost” anlamına gelmektedir. (تَصَادَقَا) kelimesi ise “arkadaş oldular ve birbirlerine karşı sevgi bağladılar” anlamını ihtiva etmektedir. Yine dostlar arasındaki “sevgi, dostluk, muhabbet, arkadaşlık, yarenlik; samimiyet; dostluk ve sevgide gerçeklik ve ciddiyet, samimi dostluk, arkadaşlık ilişkisi” (الصَّدَاقَة) kelimesi ile ifade edilir.³⁵¹

³⁴⁶ Heyet, *el-Mu’cemü’l-Veciz*, s. 362; Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lüğat*, III, 18; Sarı, *el-Mevârid*, s. 861; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s. 475; Lane, *Arabic-English Lexicon*, IV, 1667.

³⁴⁷ Maluf, *el-Müncid*, s. 420; ayrıca bkz. Mesûd, *er-Râid*, s. 492; İbrahim Mustafa vd, *el-Mu’cemü’l-Vasîl*, I, 510.

³⁴⁸ Jeffery, *The Foreign Vocabulary*, s. 194.

³⁴⁹ Mesûd, *er-Râid*, s. 492; Maluf, *el-Müncid*, s. 420.

³⁵⁰ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s. 475; Lane, *Arabic-English Lexicon*, IV, 1668.

³⁵¹ Heyet, *el-Mu’cemü’l-Veciz*, s. 362; Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lüğat*, III, 18.

(صَادَقَ) kalıbı “birine karşı kardeşçe, dostça davranmak, dost edinmek, yakınlık göstermek, birisi ile arkadaşlık yapmak, arkadaşlığını sürdürmek, rıza göstermek, bir şeyi kanunen geçerli saymak” anlamlarını ihtiva eder. (صُدِّيقٌ) kalıbı ise “en samimi dost, en halis arkadaş; dostlar içinde en iyi olanı” manalarına gelir. Örneğin: (هُوَ صُدِّيقِي) cümlesi “o, benim en samimi, su sızmaz, en özel dostumdur” demektir.³⁵²

3.2.1.13. Kral, Padişah ve Yıldız Anlamlarında Kullanılan S/D/K Kökü

(صَيِّدٌ) kelimesi “padişah, kral, melik, güvenilen, itimat edilen kimse, büyük ayı burcunu ortadan yaran küçük yıldız, Suha ve Kutup Yıldızı” anlamlarınada gelmektedir.³⁵³

3.2.1.14. Zekât Vermek Anlamında S/D/K Kökü

S/D/K kökü zekât vermek anlamında gelmektedir. Mesela; (الْمُتَصَدِّقُ) kelimesi “zekât veren kişi” anlamında kullanılmaktadır.³⁵⁴

3.2.1.15. Keskin Bakışlı ya da Açık Gözlü Anlamında S/D/K Kökü

S/D/K kökü bir şiirde geçen şu mısra da olduğu gibi (مَقْدُودَةُ الْأَذَانِ صَدَقَاتُ الْحَقِّ) sıfat olarakda kullanılmaktadır. Burada geçen (صَدَقَاتُ الْحَقِّ) ifadesi “açık gözlü” ya da “keskin bakışlı” anlamına gelmektedir.³⁵⁵

³⁵²Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügat*, III, 17-18; Sarı, *el-Mevârid*, s. 861; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s. 475; Lane, *Arabic-English Lexicon*, IV, 1668.

³⁵³Hüseyin Atay vd, *Arapça-Türkçe Lügat*, III, 19.

³⁵⁴Sarı, *el-Mevârid*, s. 861.

³⁵⁵Lane, *Arabic-English Lexicon*, IV, 1667.

3.2.1.16. İyi ve Güzel Anlamında S/D/K Kökü

S/D/K kökü iyi, güzel anlamlarına da gelmektedir. Mesela; (رَجُلٌ صِدْقٍ) ifadesi “karakter ve yapı olarak iyi, güzel adam” anlamına ve (حِمَارٌ صِدْقٍ) ifadesinde “iyi cins, iyi çeşit bir eşek” anlamına gelmektedir.³⁵⁶

3.2.2. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde S/D/K Kökünün İncelenmesi

3.2.2.1. Yalanın Zıddı/Doğru Anlamında S/D/K Kökü

Yalanın zıddı olarak ve doğru söyledi anlamını ifade etmek için (صَدَقَ) denir. İsmi fail kalıbı (صَادِقٌ) şeklinde, mübalağa olarak ise (صَدُوقٌ) şeklinde ifade edilir. (تَفْعِيل) (صَدَّقْتُهُ) ibaresi “O’na doğru söyledim” demektir. (صَدَّقْتُهُ) kelimesi, (تَفْعِيل) kalıbında “O’nun doğru söylediğini söyledim” anlamında kullanılır. Yine (صَدَّقْتُهُ) kelimesi “O’na doğru söyledin dedim” demektir.³⁵⁷

(الصَّدَقُ) kelimesi (esreli veya üstünlü olarak): (المصدوقة), (yani doğrulanmış) kelimesi gibi, “yalanın zıddı” anlamına gelmektedir. (الصَّدَقُ) şeklinde mastar, (الصِّدْقُ) şeklinde ise isimdir.³⁵⁸

(مَصْدَاقُ الْأَمْرِ) ifadesi “işin hakikati, gerçeği” demektir.³⁵⁹ “İzi kendisini tasdik etmiyor yani yalan söylüyor” söylemi, (فَلَانٌ لَا يَصْدُقُ أَثَرَهُ) şeklinde ifade edilir.

(صَدَّقْتُهُ الْحَدِيثَ) ibaresi, “O’na doğru sözü söyledim” anlamına gelmektedir.³⁶⁰

S/D/K kökü, fiil olarak kullanıldığında, (صَدَقَ فِي الْحَدِيثِ) “konuşurken doğru söyledi” cümlesinde olduğu gibi tek meful alabilirken, yine (صَدَقَ فَلَانًا الْحَدِيثَ وَالْقِتَالَ)

³⁵⁶ Lane, *Arabic-English Lexicon*, IV, 1668.

³⁵⁷ Faris b. Zekeriyâ, *Mu’cemu Makayisü’l-Lüğâ*, s. 565; İbn Sîde, *el-Muhkemu ve’l-Muhitu’l-A’zam*, VI, 189; İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, X, 193; Cevheri, *es-Sihah*, IV, 1505; Feyyûmî, *el-Misbâhu’l-Münîr*, s. 128; Zebidi, *Tâcu’l-Arûs*, XXVI, 5; Halil b. Ahmed, *Kitâbu’l-Ayn*, II, 384; İbn Düreyd, *Cemheretü’l-Lüğâ*, II, 656; Ezherî, *Tehzibu’l-Lüğâ*, VIII, 355.

³⁵⁸ Feyruzâbâdî, *el-Kâmusu’l-Muhît*, s. 900; Zebidi, *Tâcu’l-Arûs*, XXVI, 5.

³⁵⁹ İbn Sîde, *el-Muhkemu ve’l-Muhitu’l-A’zam*, VI, 191; İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, X, 195.

³⁶⁰ Zemahşeri, *Esasü’l-Belağâ*, I, 541; Cevheri, *es-Sihah*, IV, 1505.

“falânı sözünde ve savaşta doğruladı” cümlesinde olduğu gibi, iki meful aldığı durumlar da olabilir.³⁶¹ S/D/K kökünün iki meful aldığı yerlere örnek olarak Kur’ân’daki ayetlerden bazılarını vermek istiyoruz. Mesela bu kullanıma Al-i İmran Suresi 152. ayet güzel bir örnektir:

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِ حَتَّى إِذَا فَتِلْتُمُ وَتَنَارَ عُنْمَ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِمَّنْ بَعْدَ مَا أَرَاكُمْ مَا
تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مِمَّنْ يَرْيَدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَّنْ يَرْيَدُ الْآخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ
عَلَى الْمُؤْمِنِينَ³⁶²

Yine başka bir örnek olarak da Fetih Suresi 27. ayeti verebiliriz:

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّعْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا
تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا.³⁶³

Araplar birisine doğru bir haber ulaştırdıklarında (وَصَدَقَهُ الْحَدِيثُ) tabirini kullanırlar.³⁶⁴

(رَجُلٌ صَدُوقٌ) ifadesi “çok doğru söyleyen bir adam” anlamında kullanılır. Bu kullanım, (رَجُلٌ صَادِقٌ) ifadesinden daha mübalağalı bir anlam ifade eder.³⁶⁵

S/D/K kökü (رَجُلٌ صَدُوقٌ) ve (امْرَأَةٌ صَادِقَةٌ) “doğru bir erkek” ve “doğru bir kadın” şeklinde sıfat olarak kullanılır. Ayrıca Arapların (شِعْرٌ شَاعِرٌ) ibaresinde mübalağalı bir anlamla “işte şair” söylemi vardır. Yine bu söyleme benzetilerek, (صَدُوقٌ صَادِقٌ) yani “işte doğru adam” şeklinde bir kullanımda vardır.³⁶⁶

³⁶¹ Feyruzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, s. 900; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 5, 16.

³⁶² Âl-i İmrân sûresi, 3/152: Andolsun ki, Allah, size verdiği sözde durmuştur; nitekim O'nun izniyle, onları kırıp geçiriyordunuz; ama Allah, size arzu ettiğiniz zaferi gösterdikten sonra, gevşemiş, verilen emir hakkında tartışmaya girişmiş ve isyan etmişsiniz. Sizden kimi dünyayı, kimi ise ahreti istiyordu. Bunun üzerine Allah, sizi denemek için, sizi onları yenmekten alıkoymuştu. Ama O, sizi de bağışlamıştı; çünkü Allah, inananlara karşı lütuf sahibidir. (Akdemir, *Son Çağrı Kur'an*, s. 68.)

³⁶³ Fetih sûresi, 48/27: Andolsun ki, Allah, elçisinin rüyasını doğru çıkarmıştır: siz, Allah dilerse, güven içinde saçlarınızı tıraş etmiş ve kısaltmış olarak, korkmadan Mescidi Haram'a kesinlikle gireceksiniz! Allah, sizin bilmediğiniz bilmiş ve size bundan başka yakın bir fetih daha bahşetmiştir. (Akdemir, *Son Çağrı Kur'an*, s. 513.)

³⁶⁴ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 193; İbn Sîde, *el-Muhkemü ve'l-Muhîtu'l-A'zam*, VI, 190.

³⁶⁵ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 193.

³⁶⁶ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 193.

(الصَّدِّيق) kelimesi, doğrulukta zirvede olan kimse için kullanılır ve mübalağalı olarak “çok doğru olan kişi” demektir. Dal (د) harfi, şeddeli olarak (رجل صَدِّيق) şeklinde okunduğunda anlamı “doğruluğu ahlak edinen kişi” demek olur.³⁶⁷

(الصَّدِّيق) kalıbı, (الصَّدُّوق) kelimesinden anlam bakımından daha fazla mübalağalı bir anlam ifade eder. Yine (الصَّدُّوق) kalıbı da (الصَّدِّيق) kalıbından daha fazla mübalağalı bir anlamı ifade eder.

Bir hadiste (الصَّدِّيق) kalıbıyla ilgili şöyle bir kullanım geçmektedir:

لَا يَنْبَغِي لَصَدِّيقٍ أَنْ يَكُونَ لَعَانًا

“Çok doğru olana lanet okuması uygun olmaz.”

Yukarıdaki hadiste de görüldüğü gibi S/D/K kökü “çok doğru olan kişi” anlamında kullanılmaktadır.³⁶⁸

Kavram olarak (الصَّدِّيق) kelimesi, “kendisinden hep doğruluk neşet eden, hatta hiç yalan söylemeyen kişi” demektir. Doğruyu ve doğruluğu kendisine adet haline getiren kişiler için, “kendisinden hiç yalan sudur etmeyen kişi” anlamında kullanılır. Yine “sözünde itikadında doğru olup, bu doğruluğunu pratiği ile de gerçekleştiren kişi” demektir.

Allah (c.c.), Kur’ân’da Meryem Suresi 41. ayette: (وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صَدِّيقًا) ifadesinde, Hz. İbrahim’i (صَدِّيق) sıfatı ile anıyor. Yine Hz. İsa’nın annesi ile ilgili olarak Maide Suresi 75. ayette: (وَأُمُّهُ صَدِّيقَةٌ); “O’nun (Hz. İsa’nın), annesi (صَدِّيقَةٌ) bir bayandı” denmektedir. Yani gerek doğru olmada gerekse doğruyu tasdik etmede zirvede demektir.³⁶⁹

³⁶⁷İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, X, 194; Feyyûmî, *el-Misbâhu’l-Münîr*, s. 128; Zebidi, *Tâcu’l-’Arûs*, XXVI, 13.

³⁶⁸ Zebidi, *Tâcu’l-’Arûs*, XXVI, 13.

³⁶⁹ Zebidi, *Tâcu’l-’Arûs*, XXVI, 13.

Birisine; “nereden geldin?” dendiğinde, o kişinin nereden geldiği ile ilgili olarak, (فَلَمْ يَصْدُقْ أَثَرُهُ) “izi yalan söylemez” ibaresi kullanılır. (رَجُلٌ صَدُقٌ), “doğru adam”, (رَجُلٌ سَوَاءٌ), “kötü adam” demektir. Yine aynı ifade Sibeveyh’e (ö.180/796) göre örtü ve elbise için de (صَدُقٌ) kelimesi şeklinde kullanılır. (رَجُلٌ صَدُقٍ) ibaresi, tamlama şeklinde “ne güzel adam” anlamında kullanılmaktadır. “ne güzel kadın” demek için de aynı ifade kullanılır.

Eğer kök burada sıfat olarak kullanılırsa, (رَجُلٌ صَدُقٌ) ibaresierkek için, (امْرَأَةٌ صَدَقَةٌ) ibaresi ise kadın için kullanılır. Bir kavim için, (قوم صَدُقون), kadınlar için ise (نساء صَدَقَات) denir. Bir şiirde S/D/K kökünün kullanımı aşağıdaki gibi geçmektedir:³⁷⁰

(صَدَقَاتِ الْحَقِّ - Bakışları keskin)

(مَقْنُودَةُ الْأَذَانِ - Kulakları kapalı)

Ferra’ya (ö. 207/822) göre; (وَلَقَدْ صَدَقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ) ayeti³⁷¹ ile ilgili olarak “صَدَقَ” kelimesindeki dal (د) harfini şeddesiz ve “zan” kelimesi nesne yapılarak okunması halinde anlam; “şeytan insanlara yönelik zannında doğru çıktı.” şeklinde olur. Şayet dal (د) harfişeddeli biçimde, (وَلَقَدْ صَدَّقَ) şeklinde okunması halinde ise anlamı; “ben onları saptıracağım ve onları çeşitli kuruntulara sevk edeceğim” şeklinde “va’d ve zannını gerçekleştirdi” anlamına gelir. Çünkü iblis bunu yoldan saptıranların şahsında gerçekleştirmiştir.³⁷²

³⁷⁰Ibn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 194.

³⁷¹ Sebe sûresi, 34/20: İblis, onlarla ilgili düşüncesini doğrulamıştı; çünkü onlar, (kendilerini çağırdığında), inananlardan bir grup dışında, üzerlerinde zorlayıcı hiç bir güç olmadığı halde yine de ona boyun eğmişlerdi. (Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân* s. 429.)

³⁷²Ibn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 194.

Bir Arap kullanımına göre yemin ederken (صَدَقْتُ الله حديثاً إن لم أفعل كذا) cümlesi “eğer şunu şunu yapmazsam Allah’a doğru söylemiş olmam” anlamına gelmektedir.³⁷³

(وتصادقاً في الحديث وفي المودة) ibaresi; “hem sevgide hem de sözde doğru davrandılar” anlamına gelir. Bu bağlamda “وتصادقاً” kelimesinin zıddı ise “تَكَاذَبَا” kelimesidir.³⁷⁴

Yine el-A’şâ’dan (ö. 628/1230) zikredilen ve aşağıda verdiğimiz beyitte “الصِّدَاقُ” kelimesi “doğruluk ve doğru olmak” anlamına gelmektedir:

ولقد أقطع الخليل إذا لم
أرجُ وصلاً إن الإخاء الصِّدَاقُ

“... gerçek kardeşlik ve arkadaşlık birbirimize karşı doğru olmaktır”³⁷⁵

Doğru söyleyen, yalanlanmış bir yönü bulunmayan, dürüst bir bayan için “yalanlanmış hiçbir sözü yoktur” anlamına gelen (حَمْلَةٌ صَادِقَةٌ) ibaresi kullanılır.³⁷⁶

Bazı Arap kabileleri, S/D/K kökündeki “ص - sad” harfini keskin “ز - ze” harfi ile ifade etmektedirler. Bunun örneğini şu beyitte görebiliriz:

يزيد زاد الله في حياته
حامي نزار عند مزدوقاته

Yukarıda vermiş olduğumuz beyitte de açıkça görüldüğü gibi “مزدوقاته” kullanımının yerine “ص - sad” harfi, “ز - ze” harfine dönüştürülerek (مزدوقاته) şeklinde ifade edilmiştir.³⁷⁷

“O’nu yalanladı” ifadesinin zıddı olarak “O’nu doğruladı” anlamında (صَدَّقَهُ) kelimesi kullanılır.³⁷⁸

³⁷³İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, X, 194; Ezherî, *Tehzibu’l-Lügâ*, VIII, 356.

³⁷⁴İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, X, 194; Cevherî, *es-Sıhah*, IV, 1505;

³⁷⁵Zebidi, *Tâcu’l-Arûs*, XXVI, 15.

³⁷⁶İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, X, 195; Zebidi, *Tâcu’l-Arûs*, XXVI, 16.

³⁷⁷İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, X, 195.

S/D/K kökü halk arasında sabah namazının vaktinin girmesi ya da sahur vaktinin sona erip orucun başlaması gibi dinî hükümlerde esas alınan “doğru/gerçek fecir” anlamında da kullanılır ve “الْفَجْرُ الصَّادِقُ” tabiriyle ifade edilir.³⁷⁹

3.2.2.2. Koşmak Anlamında (S/D/K) Kökü

Arapça da birisinin ya da bir şeyin koştuğunu veya koşmasını ifade etmek için S/D/K kökü kullanılır. Mesela; (لَوَّ مَصْدَقٍ) tabiri bu manada kullanılmakta ve “koşan adam, koşan at” vs. şeklinde kullanılmaktadır.³⁸⁰

3.2.2.3. Birisini Tehdit Etmek Anlamında (S/D/K) kökü

İbn Manzûr (ö. 711/1311), *Lisanü'l-Arab*'ta, S/D/K kökü'nün, birilerini tehdit etmek anlamında da kullanıldığını ifade etmektedir. Aşağıdaki ifadede görüldüğü gibi “صَدَّقْتُهُمْ” tabiri bu anlam için kullanılmıştır.

و يقال: صدقت القوم أي قلت لهم صدقًا، وكذلك من الوعيد إذا أوعيت بهم قلت صدقتهم.³⁸¹

Denilirki: “صدقت القوم” ifadesi “onlara doğru olanı söyledin” anlamında kullanılmaktadır. Ama tehdit etmek anlamında ise tehdidini yerine getirdiğinde “صَدَّقْتُهُمْ” ifadesi kullanılır.

3.2.2.4. “İyi” Anlamında (S/D/K) Kökü

(الصِّدْق) sözcüğü, isim tamlaması olarak kullanıldığında “iyi” anlamına gelmektedir. Mesela: (هَذَا رَجُلٌ صِدْقٍ) ifadesi “bu ne iyi adam”, (امْرَأَةٌ صِدْقٍ) ifadesi “ne iyi kadın” ve (قَوْمٌ صِدْقٍ) ifadesi de “ne iyi kavim” anlamını ifade etmektedir.³⁸²

³⁷⁸ Feyruzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, s. 900; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 15.

³⁷⁹ Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 18.

³⁸⁰ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, II, 384.

³⁸¹ İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, X, 193; Ayrıca bkz. Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, II, 385.

Bu anlamda S/D/K kökü, “kötü bir kişi” ifadesinin zıddı olarak (رجل صدق) “iyi adam” şeklinde kullanılmaktadır.³⁸³

3.2.2.5. Açıkgozlü ya da Keskin Bakışlı Anlamında (S/D/K) Kökü

S/D/K kökünün sıfat olarak kullanıldığı durumlarda vardır. Mesela: (صَدَقَاتُ) ifadesi (نافذاتُ الحَقِّ) yani “açıkgozlü” ya da “keskin bakışlı” anlamına gelmektedir.³⁸⁴

Yine (صَدَّقُ النظر) ifadesi de “keskin bakışlı” anlamında kullanılmaktadır.³⁸⁵

3.2.2.6. Arkadaş/Dost Anlamında (S/D/K) kökü

Araplar, S/D/K kökünü, “samimi kardeşlik ve dostluk” anlamlarında da kullanmaktadır. Bu kullanımı şu ibarede görebiliriz:

وقد صدَّقَهُ النَّصِيحَةَ وَالْإِخَاءَ

“Ona karşı samimi bir dostluk gerçekleştirdi.”

Yukarıdaki cümlede de açıkça görüldüğü gibi S/D/K kökü “samimi kardeşlik ve dostluk” anlamlarına gelmektedir. Kök, isim olarak da (الصَّدَاقَةُ) şeklinde kullanılmaktadır.³⁸⁶

Esasü'l-Belağa isimli sözlükte kökün “arkadaşlık ve dostluk” anlamlarına geldiği bilgileri verilmektedir.

Onunla arkadaş oldum en hayırlı arkadaş oldu: (صادقته فكان خير صديق)

Falan kişi benim hiçbir zaman arkadaşım olmadı: (لست من صديق فلان)

Buranın devamında da aşağıda belirttiğimiz şiir verilmektedir.

³⁸² Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, II, 385; Ezherî, *Tehzibu'l-Lüğa*, VIII, 355.

³⁸³ İbn Sîde, *el-Muhkemu ve'l-Muhitu'l-A'zam*, VI, 189.

³⁸⁴ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, II, 385; Ezherî, *Tehzibu'l-Lüğa*, VIII, 355.

³⁸⁵ Ezherî, *Tehzibu'l-Lüğa*, VIII, 355.

³⁸⁶ İbn Sîde, *el-Muhkemu ve'l-Muhitu'l-A'zam*, VI, 189; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 15.

دَعُونَ الْهَوَىٰ ثُمَّ ارْتَمَيْنَ قُلُوبَنَا
بِأَعْيُنِ أَعْدَاءٍ وَ هُنَّ صَدِيقٌ

“Hevayi (aşkı) çağırdılar sonra düşmanca bakışlarla kalplerimize atışta bulundular hâlbuki onları dost idiler.”³⁸⁷

(الصَّدَاقَةُ وَالْمُصَادَقَةُ) ibareleri “dostluk” anlamındadır.³⁸⁸

(صَدَقَهُ النَّصِيحَةُ وَالْإِخَاءُ) ibaresi “kardeşliği ve samimiyeti ona has kıldı” demektir.

(صَادِقًا), (مُصَادَقَةً), (صَادَقْتُهُ) ibareleri “O’na dost oldum” anlamındadır.³⁸⁹

(الصَّدَاقَةُ), kelimesi “sevgi” demektir ve (الصَّدِيقُ) kelimesinin mastarıdır. “Sevgi ve samimiyette sadık olmak” demektir. Çoğulu ise şu kelimeleridir:

(أَصْدِيقُ), (أَصْدِقَاءُ), (صُدُقَانُ), (صُدُقَاءُ). Kelimelerinin ism-i tasğiri (صُدَيْقِي)’dir. Yani “en içten dostum” demektir.³⁹⁰

Aşağıdaki ifade de kök, “dost” anlamında kullanılmaktadır:

فَاعْجَلْ بِعَرْبٍ مِثْلَ عَرَبِ طَارِقٍ ، يُنْذِلُ لِلْجِيرَانِ وَالْأَصَادِقِ

“tarık’ın suyu gibi komşu ve dostlara suyu ulaştırmada acele et” dedi.³⁹¹

وَأَنْكَرْتَ الْأَصَادِقَ وَالْبِلَادَا

Yine Cerir: “sen dostları ve beldeleri inkâr ettin”, sözünde (الأَصَادِقِ) ifadesini kullanmıştır.³⁹²

S/D/K kökü ismi tasğir kalıbında “en samimi arkadaş, dost” anlamlarında ve birini övmek için kullanılmaktadır. Örneğin; (فَلَانٌ صُدَيْقِي) yani, “falan benim en

³⁸⁷Zemahşeri, *Esasü'l-Belağâ*, I, 541.

³⁸⁸Ibn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 194; Feyruzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, s. 900; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 15.

³⁸⁹Ibn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 194.

³⁹⁰Ibn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 194; Feyruzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, s. 900.

³⁹¹Ibn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 194.

³⁹²Ibn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 194.

samimi arkadaşımıdır” veya (هُوَ صَدِّيقِي) “o en samimi arkadaşımıdır” tabirleri bu anlamda kullanılmıştır.³⁹³

3.2.2.7. Her Hangi Bir Şeyin Tam/Olgun Olduğunu İfade Etmek İçin Kullanılan (S/D/K) Kökü

(الصَّدَقُ) kelimesinin anlamı için, (الكامل من كل شيء) ibaresi, yani “her şeyin olgun olanı” anlamı kullanılmaktadır. Nitekim “olgun erkek” ve “olgun kadın” demek için (رجل صدق) ve (امرأة صدقة) ifadeleri kullanılır. Yine İbn Dürüsteveyh (ö. 347/958) bu kullanım konusunda erkek ve kadın için (صدق) sözcüğü kullanılır demiştir. Dolayısıyla diyebiliriz ki Arapça’da her hangi bir şeyin olgun olanı için (الصَّدَقُ) ifadesi kullanılmaktadır. Yani kullanım olarak, “kuvvet, iyilik ve sertlik” özelliklerini kendisinde bulunduran kimseye (أَنَّهُ يَصْدُقُ) denir³⁹⁴

3.2.2.8. Tasdik Etmek, Doğrulamak, Onaylamak ya da Bir Sözü Kabul Etmek

Anlamında S/D/K Kökü

(صَدَّقَهُ) tabiri “birisinin sözünü kabul etmek” anlamında kullanılmaktadır.³⁹⁵

(المُصَدِّقُ) ifadesi “bir sözü söyleyen kişiyi söylediği sözle ilgili olaraktasdik eden kişi için” kullanılır. Bu kullanımda “sad” (ص) harfi, “ze” (ز) harfine dönüşebilmekte ve (اصْدُقْنِي) yerine (ازْدُقْنِي) tabiri kullanılmaktadır. Yine doğruluğu ile bilinen kimse için (مُصَدِّق) ifadesi kullanılır.³⁹⁶

Yine bir Arap atasözünde kullanılan (صَدَّقَنِي سِنَّ بَكْرِهِ) ifadesinin aslı şudur:

³⁹³İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 195; Cevheri, *es-Sihah*, IV, 1506; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 9; Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, II, 385; Ezherî, *Tehzibu'l-Lüğâ*, VIII, 357.

³⁹⁴İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 196; Feyruzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, s. 900; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 11; Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, II, 385; Ezherî, *Tehzibu'l-Lüğâ*, VIII, 356.

³⁹⁵İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 193.

³⁹⁶İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 197.

Bir adam kendisine ait bir deve yavrusunu satmak ister. Müşteriye, “bu yetişkin bir devedir” der. Müşteri: Hayır, O bir yavrudur, der. Onlar bunu tartışırken, o esnada yavru kaçar, sahibi ona, “hide” (هَدَعَ) der. Bu ifade kaçan deve yavrularının sakinleştirilmesi için kullanılan bir ifadedir. Özellikle dişi yavruların sakinleştirilmesi için kullanılır. Bu sırada müşteri ise şöyle der: (صَدَّقَنِي سِنَّ بَكْرِهِ) yani “dişi deve yavrusunun yaşı beni doğruladı” dolayısıyla buradaki (صَدَّقَنِي) ifadesi, yani S/D/K kökü, “doğrulamak, tasdik etmek” anlamına gelmektedir. Hz. Ali de aynı atasözünü kullanmıştır. Ayrıca (مُصَدَّق) ifadesi, “doğrulan, tasdiklenen” kişiler için kullanılır. Doğruyu kendisine prensip edinen bir topluluğun doğru adamı anlamında da (رَجُلٌ صَدُوقٌ مِنْ قَوْمٍ صَدُوقٍ) ibaresi kullanılır. Yine “O’nu doğrulayan delil” anlamında (عِنْدَهُ مِصْدَاقٌ ذَلِكَ) tabiri kullanılır.³⁹⁷

Araplar birisinin veya bir şeyin doğrulanmasıyla ilgili olarak (هَذَا مِصْدَاقُ هَذَا) cümlesini “bu, bunu doğrulayan şeydir” anlamında kullanırlar. Yine doğrulayan ve onaylayan şey için (مِصْدَاقُ الشَّيْءِ) tabirini ve “işin doğrusu/gerçeği budur” anlamında (هَذَا مِصْدَاقُ الْأَمْرِ) tabirini kullanırlar.³⁹⁸ Bu konuda Hz. Peygamber’den rivayet edilen bir hadiste şöyle buyrulmaktadır:

إِنْ لِكُلِّ قَوْلٍ مِصْدَاقًا وَلِكُلِّ حَقٍّ حَقِيقَةٌ

“Her sözün doğrulayan bir ölçüsü ve her hakkın bir gerçeği vardır.”³⁹⁹

Bir iş, bir kimse için açık ve net bir hale geldiğinde (وَفَعَلَهُ غِبِّ صَادِقَةٍ) ibaresi kullanılır.⁴⁰⁰

³⁹⁷ Zemahşeri, *Esasü'l-Belağa*, I, 541; İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 193; Cevheri, *es-Sihah*, IV, 1505; Feyruzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, s. 900; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 6.

³⁹⁸ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 195; Cevheri, *es-Sihah*, IV, 1506; Feyruzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, s. 900; İbn Düreyd, *Cemheretü'l-Lüğa*, II, 656.

³⁹⁹ Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 11.

⁴⁰⁰ Feyruzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, s. 900.

(مَصْدَق) kelimesi “sözünü yerine getiren, sözünü tutan kişi” anlamında da kullanılır. Mesela Hufaf bin Nudbe hakkında söylenen bir şiirde:

إِذَا مَا اسْتَحَمْتُ أَرْضُهُ مِنْ سَمَائِهِ

جَرَى وَهُوَ مَوْدُوعٌ وَوَاعِدٌ مَصْدَقٌ

(مَصْدَق) kelimesi “sözünü en iyi şekilde yerine getiren kişi” anlamında kullanılmıştır.⁴⁰¹

الصَّدِيقُ kalıbı “çok doğru ve samimi” anlamlarına geldiği gibi “çok tasdikleyen” anlamında da kullanılır. Aynı şekilde kalbinde herhangi bir şüphe taşımadan Allah’ın (c.c.) ve Hz. Peygamber’in her emrini tasdik edene de (الصَّدِيقُ) denir. Bundan dolayı Hz. Ebu Bekir’e “sıddık” lakabı verilmiştir.⁴⁰²

Sürekli tasdik eden anlamında kullanılan (صِدِّيق) sözcüğü (فَسِيق) kalıbından gelmektedir. Aynı zamanda Cevheri (ö. 400/1009’dan önce) bu kalıbın özellikle “sözünü fiille doğrulayan” kişi için de kullanıldığını ifade etmektedir. Fakat bu görüşü isabetsiz görenlerde vardır.⁴⁰³

(وَيَصْدُقُكَ فِيمَا يَعِدُكَ) ibaresi “seni sonuna kadar doğrular” demektir.⁴⁰⁴

(الصَّدِيق) kelimesi “tasdik eden kimse” demektir. (الصَّدِيق) kelimesi aynı zamanda “çok doğru olan ve çok doğrulayan” anlamlarınada gelmekle birlikte, Hz. Ebu Bekir’in de lakabıdır.⁴⁰⁵

3.2.2.9. Samimiyet ve sevgi Anlamında (S/D/K) Kökü

(الصَّدَاقَةُ ve الصَّدِيق) kelimeleri samimiyet ve sevgi anlamlarına gelmektedir.

⁴⁰¹ Zebidi, *Tâcu’l-’Arûs*, XXVI, 11.

⁴⁰² Mutarrizi, *el Muğrib fî Tertibi’l-Mu’rib*, I, 469; Ayrıca bkz: İbn Sîde, *el-Muhkemu ve’l-Muhitu’l-A’zam*, VI, 189-192; Zebidi, *Tâcu’l-’Arûs*, XXVI, 13; Halil b. Ahmed, *Kitâbu’l-’Ayn*, II, 384; Ezherî, *Tehzibu’l-Lüğâ*, VIII, 356.

⁴⁰³ Yukarıda belirtilen kalıp için bkz: Cevheri, *es-Sıhah*, IV, 1505.

⁴⁰⁴ İbn Manzûr, *Lisanü’l-Arab*, X, 195.

⁴⁰⁵ İbn Manzûr, *Lisanü’l-Arab*, X, 193.

S/D/K kökü, “sevgiyi açıkça göstermek, sevgiyi tahsis etmek” anlamlarında da kullanılmıştır ve ez-Zebidi (ö. 1205/1791) bu anlamı şu şekilde ifade edebiliriz demiştir:

وَالصَّدَاقَةُ : إِمْحَاضُ (المَحَبَّة) ⁴⁰⁶

Aşağıdaki ifadeler ise “sevgi, içtenlik, rıza ve hoşnutluğun” olduğu yerlerde kullanılır. ⁴⁰⁷

وَكَذَلِكَ كُلُّ مَا كَانَ رِضًا : هُمْ قَوْمٌ صِدُقٌ , هُوَ رَجُلٌ صِدُقٌ , صَادَقْتُهُ الْمَوَدَّةَ وَ النَّصِيحَةَ

(الصَّدِيق) ve (المُصَادِق) kalıpları “dostluğu ve samimiyeti açık olan kişi” için “sevgi ve samimiyet” anlamını ifade eder. Bu anlamları ifade eden (الصَّدِيق) kelimesinin mastarı ise (الصَّدَاقَةُ) kelimesidir. ⁴⁰⁸

Sevgisinde samimi olan kimseye (صَدِيقُ الرَّجُلِ) denir. S/D/K kökü, (صَادَقَة) kelimesi şeklinde sıfat olarak kullanılabilir. Bu şekilde kullanıldığında örneğin; (نِيَّةٌ) ibaresi “halis niyet” anlamına gelir. ⁴⁰⁹

(صَادَقَ الْحَكَم) ifadesi ise “hükmünde katkısız, samimi kimse” demektir. ⁴¹⁰

3.2.2.10. Mehir Anlamında (S/D/K) Kökü

S/D/K kökü, “mehir” anlamında da kullanılmaktadır. (الصَّدَقَةُ), (الصَّدَقَةُ), (الصَّدَقَةُ) kelimelerinin hepsi “kadına verilen mehir” anlamını ifade etmektedir. Bu kullanımın çoğulu ise (أَصْدِيقَةُ) ve (صُدُقٌ) kelimeleri şeklindedir. Bir

⁴⁰⁶ Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 9; Faris b. Zekeriyya, *Mu'cemu Makayisü'l-Lüğâ*, s. 565.

⁴⁰⁷ Zemahşeri, *Esasü'l-Belağâ*, I, 542.

⁴⁰⁸ Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Münîr*, s. 128; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 7; Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, II, 3845; Ezherî, *Tehzibu'l-Lüğâ*, VIII, 356.

⁴⁰⁹ İbn Düreyd, *Cemheretü'l-Lüğâ*, II, 656.

⁴¹⁰ İbn Düreyd, *Cemheretü'l-Lüğâ*, II, 656.

erkek kadınla evlendiği zaman (وَقَدْ أُصْنِقَ الْمَرْأَةَ) yani “ona bir mehir verdi”ibaresi kullanılır.⁴¹¹

Yine “kadına mehrini verdi” ifadesi olarak (أَعْطَاهَا الصَّدَاقَ) tabiride kullanılır. (أَصْنَقَهَا), (الصَّدَقَةُ), (الصَّدَاقُ), (الصَّدَقَةُ الْمَرْأَةِ), (صَدَقَ الْمَرْأَةَ), (صَدَاقُ الْمَرْأَةِ) tabirleri ise “kadının mehri” anlamını taşımaktadır.⁴¹²

ez-Zebidi (ö. 1205/1791), (الصَّدَقَةُ) kalıbının çoğulunun (صَدَقَاتُ) kelimesi olduğunu belirtmektedir.⁴¹³

3.2.2.11. Cesaretli, Cesur ve Sağlam, Sert, Düzgün Anlamlarında (S/D/K) Kökü

(الصَّدَقُ) ifadesi, (الصَّلَابَةُ) yani “sert, sıkı, sağlam ve katı” anlamlarında kullanılır. Sert ve sağlam bir şeye (شَيْءٌ صَدَقٌ) denir. Mesela sert çehreli birisi için (الصَّدَقُ) ifadesi kullanılır. (الصَّدَقُ) ibaresi mızrak ve benzeri şeylerde “sertlik” ifade eder. Eğer (الصَّدَقُ) kelimesi sadece “sertlik” anlamında kullanılırsa, şöyle denir: (حَجَرٌ صَدَقٌ - sert taş) ve (حَدِيدٌ صَدَقٌ - sert demir).

el-Ezherî'nin (ö. 370/980) Ebu'l-Heysem'den aktardığı bir rivayete göre, O'nun Ka'b için yazdığı bir şiirde (صَدَقٌ) kelimesi “sertlik ve kahramanlık” anlamında (فَاصِدَقٌ) şeklinde kullanılmış ve şöyle denmiştir:

وَفِي الْجَلْمِ إِذْهَانٌ وَفِي الْعَفْوِ دُرْسَةٌ

وَفِي الصَّدَقِ مَنَاجَاةٌ مِنَ الشَّرِّ فَاصِدَقٌ

“Eğer sertlik gösterir ve cesaretli olursan, karşılarında cesaret gösterdiğin kimseler, senin karşında hezimete uğrarlar.

⁴¹¹İbn Sîde, *el-Muhkemu ve'l-Muhitu'l-A'zam*, VI, 192; Ayrıca bkz: Mutarrizi, *el Muğrib fi Tertibi'l-Mu'rib*, I, 469; İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 195-197; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Münîr*, s.128; Feyruzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, s. 900; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 12; Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, II, 385; Faris b. Zekeriyya, *Mu'cemu Makayisü'l-Lüğâ*, s. 565.

⁴¹²Zemahşeri, *Esasü'l-Belağâ*, I, 542; Cevheri, *es-Sıhah*, IV, 1506; İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 195-197; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Münîr*, s. 128; İbn Düreyd, *Cemheretü'l-Lüğâ*, II, 656; Ezherî, *Tehzibu'l-Lüğâ*, VIII, 356.

⁴¹³ Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 12.

Şayet gevşeklik (zaaf) gösterirsen, o kişi sana galip gelir ve senden arzu ettiğini elde eder.”⁴¹⁴

(الصَّدَق), ibaresi sıfat olarak kullanıldığında “sertlik” ifade ettiği gibi aynı zamanda (رُمَحٌ صَدَقٌ) yani “dümdüz mızrak” ve (سَيْفٌ صَدَقٌ) “düz kılıç” kullanımlarında olduğu gibi mızrak, kılıç ve benzeri şeylerin “düzlüğünü” ya da “eğri olmadığını” belirtmek amacıyla kullanılabilir. Ayrıca (الصَّدَق) kelimesi “sağlamlık” anlamını da ifade etmektedir. Mesela; (رَمَحَ صَدَقٌ) ibaresi aynı zamanda “sağlam mızrak” anlamına da gelebilmektedir. Bütün bunlarla birlikte “mızrak” için uzunluk, yumuşaklık ve sertlik gibi sıfatların kullanılabildiği, fakat (الصَّدَق) kelimesinin her türlü güzel vasıfları ihtiva eden bir kelime olması nedeniyle bu kelimeyi kılıca veya mızrak’a sıfat yapmanın yerinde olmadığını söyleyenlerde vardır.⁴¹⁵

صَدَقَ حُسَامٌ وَادِقٍ حَدُّهُ

وَمُجْنًا أَسْمَرَ قَرَاعَ

Yukarıda verdiğimiz beyitte de görüldüğü gibi Ebu Kays bin el-Eslet’e (ö. 1/623) göre S/D/K kökü, (صَدَقَ حُسَامٌ) şeklinde ifade edildiği zaman “keskinliği açık olan kılıç” yani “keskin kılıç” anlamında kullanılır.⁴¹⁶

Ebu Ubeyd, “oklar” bölümünde (الصَّدَقُ المستوي) kelimesine “düzgün” anlamını vermiştir. Ebu Amr ise burada (الصَّدَقُ الصُّلْبُ) “sert” anlamı vermiştir.⁴¹⁷

(الصَّدَقُ) kelimesi, “cesur ve sert” anlamlarına da gelmektedir. ez-Zebidi (ö. 1205/1791) “sert ve cesur adamlar” anlamını sözlüğünde şu şekilde vermektedir:

وَالصَّدَقُ أَيْضاً : الصُّلْبُ مِنَ الرِّجَالِ⁴¹⁸

⁴¹⁴İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 195-196; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Münîr*, s. 128; Zebidi, *Tâcu'l-Arûs*, XXVI, 17.

⁴¹⁵İbn Sîde, *el-Muhkemu ve'l-Muhitu'l-A'zam*, VI, 191; Ayrıca bkz: Zemahşeri, *Esasü'l-Belağâ*, I, 542; Faris b. Zekerîyya, *Mu'cemu Makayisü'l-Lüğâ*, s. 565; Cevheri, *es-Sıhah*, IV, 1506; İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 196; Feyruzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhîd*, s. 900; Zebidi, *Tâcu'l-Arûs*, XXVI, 10; İbn Düreyd, *Cemheretü'l-Lüğâ*, II, 656.

⁴¹⁶Zebidi, *Tâcu'l-Arûs*, XXVI, 10.

⁴¹⁷Ezherî, *Tehzibu'l-Lüğâ*, VIII, 355.

Sağa sola bakmadan herhangi bir korku taşımadan geriye dönmeyi düşünmeden hamle yapan kişiye (فَلاَن صَادِقُ الحَمْلَةِ) denir.⁴¹⁹

Çehresi ve bakışları sert olan kişi için (رَجُلٌ صَدُوقٌ) ifadesi kullanılır.⁴²⁰

S/D/K kökü mecaz olarak savaşta “sağlam, güçlü saldıran adam” yani (صَادِقٌ) (رَجُلٌ ذُو مَصْدُقٍ) anlamını ifade etmek için (رَجُلٌ ذُو مَصْدُقٍ) şeklinde kullanılır. (رَجُلٌ ذُو مَصْدُقٍ) kalıbı Arapçada “koşu atları” için de benzer bir anlamı ifade etmek için yani “güçlü koşan” anlamını ifade etmek için kullanılmaktadır.⁴²¹ Ayrıca yine koşuda güçlü olan atlar için (فَرَسٌ ذُو مَصْدُقٍ فِي الْجَرِيِّ) ibaresi kullanılır.⁴²²

Sağa sola bakmadan geriye dönmeyi düşünmeden saldıran vahşi için (صَدُوقٌ) (الْوَحْشِيُّ) ifadesi kullanmıştır.⁴²³

Yine mecaz kullanımına örnek olarak bir grubun diğer bir grubun üzerine saldırdığını ifade etmek için ya da savaşta güç üstünlüğü anlamında kullanılabilir ve (صَدَقُوا فِي الْقِتَالِ) ve (صَدَقُوا فِي الْقِتَالِ) “savaşta onlara güç üstünlüğü sağladılar” şeklinde ifade edilir. Araplar, S/D/K kökünü “saldırmak, güç üstünlüğü göstermek” anlamlarında kullanabilmektedirler, yine bu bağlamın zıddını ifade etmek için de K/Z/B kökünü kullanmayı tercih ederler ki artık burada “kendini kontrol etme, saldırmamaya yönelme, geri çekilme ve terk etmek” anlamlarını ifade etmiş olur. ez-Zebidi (ö. 1205/1791) bu kullanımlarla alakalı aşağıdaki şu bilgileri vermektedir:⁴²⁴

⁴¹⁸ Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 10.

⁴¹⁹ İbn Düreyd, *Cemheretü'l-Lüğâ*, II, 656.

⁴²⁰ Feyruzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, s. 900.

⁴²¹ İbn Sîde, *el-Muhkemu ve'l-Muhitu'l-A'zam*, VI, 190,191; Ayrıca bkz: Zemahşeri, *Esasü'l-Belağâ*, I, 542; Cevheri, *es-Sihah*, IV, 1506; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 11; Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, II, 385.

⁴²² Zemahşeri, *Esasü'l-Belağâ*, I, 542; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 11.

⁴²³ İbn Sîde, *el-Muhkemu ve'l-Muhitu'l-A'zam*, VI, 190,195; ayrıca bkz: İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 193; İbn Düreyd, *Cemheretü'l-Lüğâ*, II, 656.

⁴²⁴ Faris b. Zekeriyya, *Mu'cemu Makayisü'l-Lüğâ*, s. 565; İbn Sîde, *el-Muhkemu ve'l-Muhitu'l-A'zam*, VI, 190; Ayrıca bkz: Zemahşeri, *Esasü'l-Belağâ*, I, 542; ayrıca bkz. İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, X, 195; Cevheri, *es-Sihah*, IV, 1505; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 6.

و من المجاز: صَدَقُوا فِي الْقِتَالِ (وَ صَدَقُوا فِي الْقِتَالِ) إِذَا أَقْدَمُوا عَلَيْهِمْ، عَادِلُوا بِهَا ضِدَّهَا حِينَ قَالُوا:
كَذَبُوا عَنْهُ: إِذَا أَحْجَمُوا

Koşması ve hamlesi doğru olana (مِنْبَرٍ) kalıbında (شُجَاعٌ ذُو مِصْنَقٍ) denir.⁴²⁵

Falan kabilede güçlü ve doğru insanlar var derken; (عند بني فلان مَصَادِقُ) ibaresi kullanılır.⁴²⁶

Ayrıca S/D/K kökü, söylenen bir sözde sözün kevvetli ve etkili olduğuna veya başka bir şeyde de kuvvete delalet eder.⁴²⁷

Yine (صِئْقُ) kelimesi, “güç, güçlü, kuvvetli” anlamlarına gelir. Güçlü dostluk anlamını ifade etmek için (وَصِدْقُ صِدْقٍ) ifadesi kullanılır.⁴²⁸

Yine İbn Berr (ö. 463/1071), Dürüsteveyh’ten (ö. 347/958) naklettiği bir rivayette ise (الصِّئْقُ) kelimesinin anlamının genel kanata göre her ne kadar “sertlik” olarak bilinse de Dürüsteveyh’e göre sertlik anlamı yoktur der. Dürüsteveyh’e göre (الصِّئْقُ) kelimesi övgüye mazhar olan bütün sıfatları ihtiva etmektedir. Mesela (الصِّئْقُ) kelimesi “ok” için sıfat olarak kullanıldığında ise “uzunluk, esneklik, sertlik” ve benzer anlamları ifade eder.⁴²⁹

(الصِّئْقُ) ve (الصِّئْقُ) kelimeleri aynı manayı taşırlar ve “sert, güçlü, cömert” anlamlarına gelirler. Eğer (الصِّئْقُ) kelimesini sertlik anlamında kullanmak istersek: (حَجَرٌ صِدْقٌ) “sert bir taş” ve (حَدِيدٌ صِدْقٌ) “sert bir demir” deriz. Sertlik anlamında kullanılan bu kelimeyi hiçbir zaman insanlar için kullanmayız. Mesela (قَوْمٌ صِدْقُونَ) “sert bir topluluk” veya (نِسَاءٌ صِدْقَاتٌ) “sert kadınlar” demeyiz.

Ru’be (ö. 145/762), eşekleri betimlerken mecaz olarak şöyle der:

مَفْذُودَةُ الْأَذَانِ صِدْقَاتُ الْحَدَقِ

⁴²⁵ Feyruzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, s. 900.

⁴²⁶ Zemahşeri, *Esasü'l-Belağâ*, I, 542.

⁴²⁷ Faris b. Zekerîyya, *Mu'cemu Makayisü'l-Lüğâ*, s. 565.

⁴²⁸ Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 6.

⁴²⁹ Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 10.

“Kulak kesilmişler, gözleri keskin” şeklinde kullanılır.⁴³⁰

3.2.2.12. Meyveler İçin Çok Tatlı Anlamında Kullanılan (S/D/K) Kökü

Sözlüklerden tespit edebildiğimiz kadarıyla S/D/K kökü, (صَادِقُ الْحَلَاوَةِ) şeklinde kullanıldığında “çok tatlı” anlamını kazanmaktadır. Mesela, Araplar bir hurmanın çok tatlı olduğunu ifade etmek için; (تَمْرٌ صَادِقُ الْحَلَاوَةِ) “çok tatlı hurma” tabirini kullanırlar.⁴³¹

3.2.2.13. Temiz, İyi ve Güzel Anlamında S/D/K Kökü

ez-Zebidi (ö. 1205/1791) sözlüğünde şu bilgileri aktarmaktadır:

Doğruya ve hayra nispet edilen her şey (الصَّدَقُ) sözcüğüne izafe edilerek kullanılır. Mesela; (هُوَ رَجُلٌ صَدِيقٌ، وَصَدِيقٌ صَدِيقٌ) ibareleri “o ne iyi adam ve o ne iyi bir dost” anlamlarını ifade eder. Eğer (صَدَقَ) kelimesini sıfat olarak kullanmak istersek, (الرَّجُلُ الصَّدِيقُ) yani “dürüst adam” şeklinde kullanırız.⁴³²

(صَدَقَ) kelimesi eşyaya da sıfat olarak kullanılabilir. Mesela; (ثَوْبٌ صَدِيقٌ وَخِمَارٌ) ifadesi “temiz elbise ve temiz başörtüsü” demektir. (صَدَقَ) kelimesi bu ifadelerdeki gibi sıfat olarak kullanılabilir. Bu görüş Sibeveyh’e (ö.180/796) aittir.⁴³³

(صَدَقَ) kelimesi sıfat olarak kullanıldığında “temiz, iyi, güzel, salih, uygun” anlamlarına da gelmektedir. Bu kullanımla ilgili olarak Yunus Suresi 93. ayeti örnek gösterebiliriz:

وَلَقَدْ يَوَّنَا بَنِي إِسْرَآئِيلَ مُبَوَّأً صَدِيقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ
الْفِئَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

⁴³⁰ Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 11.

⁴³¹ Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 18; İbn Düreyd, *Cemheretü'l-Lügâ*, II, 656.

⁴³² Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 6-7.

⁴³³ İbn Sîde, *el-Muhkemu ve'l-Muhitu'l-A'zam*, VI, 189; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 7.

“Andolsun, biz İsrailoğullarını çok güzel bir yurda yerleştirdik ve onlara temiz rızıklar verdik. Kendilerine bilgi gelinceye kadar ayrılığa düşmediler. Şüphesiz ki, ayrılığa düşmüş oldukları şeyler hakkında Rabbin kıyamet günü aralarında hükmünü verecektir.”⁴³⁴

3.2.2.14. Emin, Güvenli Kişi ve Kral Anlamında S/D/K Kökü

S/D/K kökü (الصَّيِّدُ) kalıbında kullanıldığı zaman “emin” anlamına gelebilmektedir. ez-Zebidi (ö. 1205/1791), Şemir’den rivayetle bu kullanımla ilgili sözlüğünde şu ifadelere yer vermektedir:

وقال شَمِيرُ : الصَّيِّدُ ، كَصَيِّقِلَ : الأَمِينُ.⁴³⁵

Ebu Amr’a göre S/D/K kökü (الصَّيِّدُ) kalıbında kullanıldığında “Kral” anlamına da gelmektedir.⁴³⁶ Neysaburî, S/D/K kökü’nün “müminler, nebiler, muhacirler” anlamlarına geldiğini, ayrıca kökün “Kur’ân ve kelime-i tevhid” anlamlarına da geldiğini ifade etmektedir.⁴³⁷

3.2.2.15. Zekât Toplayan Anlamında S/D/K Kökü

(المُصَدِّق) kelimesi, “zekâtı alan, toplayan kişi” demektir. (المُتَصَدِّق) kelimesi ise “zekâtı veren kişi” anlamında kullanılmaktadır.⁴³⁸

Sadaka ve zekâtı kabul edene (المصدق) denir. Deve ve koyunlardan zekâtı alan kişiye (المصدق) denir. Nitekim zekât toplayan kişi zekâtı (الصدقة) almadan zekâta konu olan mal satın alınmaz.⁴³⁹

⁴³⁴ Yunus Suresi, 10/93: Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *Kur’ân-ı Kerîm Meali*, DİB Yay., Ankara 2006, s. 218.

⁴³⁵ Zebidi, *Tâcu’l-’Arûs*, XXVI, 9; Ayrıca bkz Ezherî, *Tehzibu’l-Lüğâ*, VIII, 356.

⁴³⁶ İbn Manzûr, *Lisanü’l-Arab*, X, 193; İbn Sîde, *el-Muhkemu ve’l-Muhitu’l-A’zam*, VI, 197; Zebidi, *Tâcu’l-’Arûs*, XXVI, 10; Ezherî, *Tehzibu’l-Lüğâ*, VIII, 356.

⁴³⁷ Neysaburî, *Vucûhu’l-Kur’ân*, s. 336.

⁴³⁸ Feyruzâbâdî, *el-Kâmusu’l-Muhît*, s. 900; Zebidi, *Tâcu’l-’Arûs*, XXVI, 17; Halil b. Ahmed, *Kitâbu’l-’Ayn*, II, 385.

Esasü'l-Belağada zekât toplayan anlamında şu bilgiler yer almaktadır. Farz olan zekâtı toplayan kişi için: (أخذ المُصَدِّقُ الفريضة) tabiri kullanılır. Bu anlamı yansıtan bir kullanımı aşağıdaki şiirde görebiliyoruz:

وَدَّ الْمُصَدِّقُ مِنْ بَنِي غُبَرٍ
أَنَّ الْقَبَائِلَ كُلَّهَا غَنَمٌ

“Beni Guber Kabilesinden zekâtı alan ister ki

Bütün kabileler koyun olsun.”⁴⁴⁰

3.2.2.16. Sadaka Vermek Anlamında S/D/K Kökü

S/D/K kökü sadaka vermek anlamında (الصَّدَقَةُ) şeklinde kullanılır. (الْمُتَصَدِّقُ) kelimesi ise sadaka veren kişi için kullanılır ve “sadaka veren” demektir. Bu şekildeki kullanımı Cevheri (ö. 400/1009’dan önce) ve İbn Manzûr (ö. 711/1311) sözlüklerinde geçen (والمتصدق: الذى يعطى الصدقة) cümlesi ile ifade etmektedirler. Yine (الْمُتَصَدِّقُ) ifadesi zekât toplayan kişi içinde kullanılır. Sad (ص) harfini şeddesiz olarak (الصَّدَقُ) şeklinde ifade ettiğimizde anlam olarak “deve ve koyunların zekâtını alan kişi” demek olur.

İbnu'l-Enbari (ö. 328/940) (تَصَدَّقَ) ifadesinin, “sadaka istedi” anlamında olduğunu söyleyerek şiirinde geçen şu beyiti buna örnek göstermiştir:⁴⁴¹

وَلَوْ أَنَّهُمْ رَزَقُوا عَلَى أَقْدَارِهِمْ ،
لَلْقَيْتَ أَكْثَرَ مَنْ تَرَى يَتَصَدَّقُ

Araplar’ın fakirlere verilen “sadaka” için, “sadaka vermek” anlamında (تَصَدَّقَ) ifadesini kullandıkları yukarıda ifade edilmişti. Yine bu anlamdaki kullanımı şu

⁴³⁹İbn Sîde, *el-Muhkemu ve'l-Muhitu'l-A'zam*, VI, 191; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 15.

⁴⁴⁰Zemahşeri, *Esasü'l-Belağ*, I, 542.

⁴⁴¹Cevheri, *es-Sihah*, IV, 1506; İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, X, 196; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Münîr*, s. 128; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 15.

cümlede de görmek mümkündür: (تَصَدَّقَ عَلَى الْمَسْكِينِ): “miskinlere sadaka verdi”. Ayrıca yine “fakirlere sadaka verdim” cümlesi (تَصَدَّقْتُ عَلَى الْفُقَرَاءِ) şeklinde söylenmektedir. Sadaka, isim olarak ise, (الصَّدَقَةُ) şeklinde ifade edilmektedir.⁴⁴² Çoğulu (صَدَقَاتٍ)’dır. (تَصَدَّقْتُ بِكَذَا) ibaresi “O’na sadaka verdim” demektir. Bu kelimenin ismi faili (مُتَصَدِّقٌ) şeklinde yapılıdır.⁴⁴³

(الصَّدَاقَةُ) kelimesi Allah’ın rızası için verilen şey anlamına gelmektedir.⁴⁴⁴

(الصدقة: ما أُعْطِيَتهُ في ذات الله) ifadesinde de görüldüğü gibi (الصدقة) kelimesi, “Allah için verilen şey” demektir.⁴⁴⁵

Aşağıda Arapça metni verilen Tevbe suresi 60. ayet kökün Kur’ân-ı Kerîmde bu anlamda ki kullanımına yani “sadaka” anlamına örnek teşkil etmektedir:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِيَالِ الرِّقَابِ وَالْغَارِ مِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ هُوَ اللَّهُع
لِيَمَّ⁴⁴⁶

Tacu’l-’Arus’ta, (الْمُتَصَدِّقُ) kelimesi için “sadaka veren, bağışta bulunan” anlamları zikredilmektedir. Buna delil olarak ez-Zebidi (ö. 1205/1791), Yusuf sûresi 88. ayeti örnek olarak vermektedir:

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُّزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا
إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ⁴⁴⁷

Yine ilave olarak devamında (الْمُتَصَدِّقُ) kelimesinin “sadaka veren, bağışta bulunan” anlamını taşıyan şu Hadis-i Şerifi vermektedir:

تَصَدَّقُوا وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ

⁴⁴² Zebidi, *Tâcu’l-’Arûs*, XXVI, 12; Ayrıca bkz Ezherî, *Tehzibu’l-Lüğa*, VIII, 356.

⁴⁴³ Ayrıca bkz: Mutarrizi, *el Muğrib fi Tertibi’l-Mu’rib*, I, 469; Feyyûmî, *el-Misbâhu’l-Münîr*, s. 128.

⁴⁴⁴ Feyruzâbâdî, *el-Kâmusu’l-Muhît*, s. 900.

⁴⁴⁵ İbn Sîde, *el-Muhkemu ve’l-Muhitu’l-A’zam*, VI, 191; İbn Manzûr, *Lisanü’l-Arab*, X, 196.

⁴⁴⁶ Tevbe Suresi, 9/60

⁴⁴⁷ Yusuf sûresi, 12/88: (Bunun üzerine Yakup’un oğulları, Aziz’i görmek üzere tekrar Mısır’a gitmişlerdi). Huzuruna vardıklarında, ona: “Ey Aziz! biz ve ailemiz sıkıntıya düştük. Bu yüzden size ancak değersiz mallar getirdik. Buna rağmen sen yine de bize erzağımızı tam olarak ver ve ayrıca bize bağışta da bulun; çünkü Allah, bağışta bulunanların karşılığını boşa çıkarmaz.” demişlerdi. (Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, s. 245.)

“Bir hurmanın yarısı dahi olsa sadaka olarak verin”⁴⁴⁸

Mu'cemu Mekayisi'l-Luğa adlı sözlük, (المُصَدِّق) kelimesinin, “hem yemek veren” hem de “dilenci” anlamlarında kullanıldığını aktarmaktadır. Ancak ez-Zebidi, bu ifadenin Kur’ân da “dilenmek” anlamında değilde sadece “veren kişi” anlamında kullanıldığını belirtmektedir. Bu konuyla ilgili olarak, el-Ezherî (ö. 370/980) de, hem kendisinin hem de Ferra (ö. 207/822), Esmâî (ö. 255/868-9) ve diğerlerinin de aynı görüşü paylaştıklarını belirtmektedirler.⁴⁴⁹

Koyunlardan sadaka alan kişiler için ise (المُصَدِّق) tabiri kullanılır. Örneğin bu kullanımı Cevheri’ye (ö. 400/1009’dan önce) ait sözlükte (والمُصَدِّق: الذي يأخذ صَدَقَاتِ) cümlesi ile görebiliyoruz.⁴⁵⁰

(صدقات الأنعام) kullanımı, Allah’ın, Kur’ân’da, hayvanlardan alınmasını farz kıldığı “zekât” anlamındadır.⁴⁵¹

(تصدق) tabiri yerine (تصدق عليه) ibareside söylenebilmektedir. Burada (فعل) fiili (تفعل) yerine kullanılmıştır ve “sadaka vermek” anlamındadır.⁴⁵²

Kıyamet Suresinin 31. ayeti kerîmesinde geçen (صَدَّقَ) kelimesi “sadaka vermek” anlamında kullanılmıştır. Yine (تصدق بماله عليه) yani “malı ile ona sadaka verdi” ifadeside bu şekildeki kullanıma bir örnektir.⁴⁵³

Kavram olarak ise (الصَّدَقَة) kelimesi “Allah’a yakın olmak ve onun rızasını kazanmak için insanın kendi malından çıkarıp verdiği şeydir”, zekât gibi. Ancak aslında (الصَّدَقَة) nafile olarak verilen şeyleri ifade etmek için kullanılır. Zekât tabiri ise farz olana denilir. İnsana farz olana (صَدَقَة) denir. Çünkü malın sahibi işinde ve

⁴⁴⁸ Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 15.

⁴⁴⁹ Faris b. Zekerîyya, *Mu'cemu Makayisü'l-Lüğa*, s. 565; Zebidi, *Tâcu'l-'Arûs*, XXVI, 15.

⁴⁵⁰ Cevheri, es-Sihah, IV, 1505; ayrıca bkz: Faris b. Zekerîyya, *Mu'cemu Makayisü'l-Lüğa*, s. 565.

⁴⁵¹ İbn Sîde, *el-Muhkemu ve'l-Muhitu'l-A'zam*, VI, 191; İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, X, 196.

⁴⁵² İbn Sîde, *el-Muhkemu ve'l-Muhitu'l-A'zam*, VI, 191; İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, X, 196.

⁴⁵³ Zemahşeri, *Esasü'l-Belağa*, I, 542.

amelinde samimiyet arayışı içerisindedir. Allah (c.c.) (خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً) “onların mallarından sadaka alın” yine (إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ) “sadakalar (zekâtlar) fakirler ve miskinlerin hakkıdır” buyurmaktadır ve burada farz olan sadakayı ifade etmektedir.⁴⁵⁴

3.2.2.17. Kutup ya da Yıldız Anlamında S/D/K Kökü

(الصَّيْدَقُ) tabiri, Kuzey Kutbuna yakın küçük yıldızlardan meydana gelen yedi yıldızla denir.⁴⁵⁵

Küra’ya göre ise (الصَّيْدَقُ) kelimesi “küçük ayı yıldız kümesinin ortasına yakın olan küçük yıldız” anlamına gelmektedir.⁴⁵⁶

Ebu Amr ise (الصَّيْدَقُ) kelimesinin “kutup, eksen ve önde gelen emin kişi” anlamlarına geldiğini ifade etmektedir.⁴⁵⁷

3.2.2.18. Ciddiyet, Ciddi Olmak Anlamında S/D/K Kökü

S/D/K kökünün bazı şiirlerde “ciddi olmak” ve “ciddiyet” anlamlarında kullanılmaktadır. Mesela, Düreyd’in (ö. 321/933) şiirinde bu anlama gelen kullanımı görmekteyiz:

وَنُخْرِجُ مِنْهُ ضَرْةَ الْقَوْمِ مَصْدَقًا وَطُولُ السُّرَى دُرِّيَّ عَضْبٍ مُهَدِّدٍ

Yukarıda verdiğimiz şiirde (المَصْدَقُ) kelimesi “ciddiyet, ciddi olmak” anlamlarında kullanılmıştır.⁴⁵⁸

⁴⁵⁴ Zebidi, *Tâcu’l-’Arûs*, XXVI, 12.

⁴⁵⁵ İbn Sîde, *el-Muhkemu ve’l-Muhitu’l-A’zam*, VI, 191; ayrıca bkz: İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, X, 193; İbn Sîde, *el-Muhkemu ve’l-Muhitu’l-A’zam*, VI, 197.

⁴⁵⁶ Zebidi, *Tâcu’l-’Arûs*, XXVI, 9-10.

⁴⁵⁷ İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, X, 193; İbn Sîde, *el-Muhkemu ve’l-Muhitu’l-A’zam*, VI, 197; Feyruzâbâdî, *el-Kâmusu’l-Muhîr*, s. 900; Zebidi, *Tâcu’l-’Arûs*, XXVI, 9; Ezherî, *Tehzibu’l-Lügâ*, VIII, 355.

⁴⁵⁸ İbn Sîde, *el-Muhkemu ve’l-Muhitu’l-A’zam*, VI, 191; ayrıca bkz: İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, X, 195.

3.2.2.19. “Verilen Sözde Durmak”Anlamında S/D/K Kökü

S/D/K kökü (اللقاء) kelimesi ile beraber kullanıldığında “buluşma konusunda sebat gösterme” yani ifade ettiği zamanda ve yerde buluşma noktasına gelme anlamında kullanılmıştır. *Lisanü 'l-Arap*'da bu durum şu şekilde izah edilmiştir:

الصَّدَقُ: الثَّبَتُ للقاء، وقد صَدَقَ اللقاءَ صَدَقًا

Hasan bin Sabit bu noktada şunu ifade etmektedir:

صَلَّى إِلَهَ عَلَى ابْنِ عَمْرٍو، إِنَّهُ صَدَقَ اللَّقَاءَ، وَصَدَقَ ذَلِكَ أَوْفَقُ

“Allah kendisiyle samimi buluşmayı gerçekleştiren İbn-i Amr’a yardım etti.”⁴⁵⁹

Yine benzer şekilde (صَادِقُ الْجَرِي) ifadesi birisine söz verdiğinde sözünü tutan kişi için kullanılır.⁴⁶⁰

3.2.2.20. Sandık veya Kasa Anlamında S/D/K Kökü

S/D/K kökü “sandık veya kasa” anlamında (صناديق) şeklinde kullanılmaktadır.⁴⁶¹

3.2.2.21. Salih Adam ya da Barış Adamı Anlamında S/D/K Kökü

S/D/K kökü (هذا الرجلُ الصَّدَقُ) ibaresinde olduğu gibi sıfat olarak kullanıldığında “salih adam, ya da bu barış adamı” anlamında kullanılmaktadır.⁴⁶²

⁴⁵⁹İbn Manzur, *Lisanü 'l-Arab*, X, 195; Cevheri, *es-Sıhah*, IV, 1506; Zebidi, *Tâcu 'l- 'Arûs*, XXVI, 11.

⁴⁶⁰ Cevheri, *es-Sıhah*, IV, 1506.

⁴⁶¹İbn Manzur, *Lisanü 'l-Arab*, X, 197.

⁴⁶² Feyruzâbâdî, *el-Kâmusu 'l-Muhît*, s. 900.

3.2.3. Kur’ân Sözlüklerinde S/D/K Kökünün İncelenmesi

3.2.3.1. Doğru/Doğruluk Anlamında S/D/K Kökü

S/D/K köküne, *Arabic English Dictionary of Quranic Usage* sözlüğünde ve John Penrice’e (ö. 1892) ait sözlükte şu anlamlar verilmektedir: “Doğru sözlü olmak, gerçeği konuşmak, birisine gerçeği/doğruyu söylemek, verilen bir sözü tutmak, samimi ve dürüst davranmak.”⁴⁶³

S/D/K kökü geçmiş zaman kipiyle (صَدَقَ) şeklinde kullanıldığında “doğru haber vermek, doğru söylemek”, (أَخْبَرَ بِالْحَقِّ وَالْوَاقِعِ) anlamına gelmektedir.⁴⁶⁴ Örneğin aşağıda Arapça metni verilen Ali İmran Suresi 95. ayette geçen (صَدَقَ) kelimesi bu anlamdadır.

قُلْ صَدَقَ اللَّهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ⁴⁶⁵

S/D/K kökü tef’il kalıbında (صَدَّقَ) şeklinde kullanıldığı zaman “doğrulamak, onaylamak ve ikrar etmek”, (أَفَرَّهْ) anlamlarına gelmektedir. Bu anlamı Sebe’ Suresi 20. ayette görmekteyiz:⁴⁶⁶

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ⁴⁶⁷

Yine (صَدَّقَهُ وَ صَدَّقَ بِهِ) kelimeleri de tef’il kalıbında olup “birinin doğruluğunu kabul ve itiraf etmek” (اعْتَرَفَ بِصِدْقِهِ) anlamlarına gelir.⁴⁶⁸

بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ⁴⁶⁹

⁴⁶³Badawi, Haleem, *Arabic-English Dictionary*, s. 517; Penrice, *A Dictionary and Glossary of The Kor-ân*, s. 82-83.

⁴⁶⁴ Medkur vd, *Mu’cemü ’l-Elfazi ’l-Kur’âni ’l-Kerîm*, I, 664.

⁴⁶⁵ Âl-i İmrân Suresi, 3/95: De ki: “Allah doğru söylemiştir. O halde hanif olarak (bütün sahte tanrıları inkâr ederek) İbrahim’in dinine uyun; çünkü o, Allah’a ortak koşanlardan değildi.” (Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, s. 61.)

⁴⁶⁶Medkur vd, *Mu’cemü ’l-Elfazi ’l-Kur’âni ’l-Kerîm*, I, 664.

⁴⁶⁷ Sebe Suresi, 34/20: İblis, onlarla ilgili düşüncesini doğrulamıştı; çünkü onlar, (kendilerini çağırdığında), inananlardan bir grup dışında, üzerlerinde zorlayıcı hiç bir güç olmadığı halde yine de ona boyun eğmişlerdi. (Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, s. 429.)

⁴⁶⁸Medkur vd, *Mu’cemü ’l-Elfazi ’l-Kur’âni ’l-Kerîm*, I, 665.

⁴⁶⁹ Saffat Suresi, 37/37: Hayır, hayır! O, gerçeği getirmiş ve elçileri onaylamıştır. Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, s. 446.

Ayrıca yukarıda Arapça metni verilen, Saffat sûresinin bu ayetinde geçen (صَدَقَ) kelimesi “çok samimi ve dürüst olmak, doğru sözlü olmak, doğrulamak” gibi anlamlara gelmektedir.⁴⁷⁰

S/D/K kökü Kur’ân-ı Kerîm’de ismi tafdil kalıbında (أَصْدَقُ) şeklinde kullanıldığında “daha doğru”, (أَفْعَلُ تَفْضِيلٌ مِنْ صَدَقَ) anlamına gelmektedir. Bu kullanım sadece Nisa Suresinde ve iki yerde geçmektedir.⁴⁷¹

(صَدِّيقًا) kelimesi, ismi mübalağadır ve “doğrulukta mübalağa etmek” (بَالِغٌ) yani “çok dürüst olmak, çok doğru sözlü olmak ve dürüst kişi” yani adeta doğru söylemek bağımlısı olup her zaman doğru söylemek anlamına gelir.⁴⁷²

(الصَّدَقَ) kelimesine gelince İbrahim Medkur kendi eserinde bu kelimenin “kelamın vakıayla, olguyla uyum içerisinde olması yani uyum sağlamasıdır” demektedir:

مطابقة الكلام للواقع...⁴⁷³

Yine (الصَّدَقَ) kelimesine *Arabic English Dictionary of Quranic Usage* sözlüğünde ve John Penrice’e (ö. 1892) ait sözlükte “doğru, gerçek, hakikat, doğruluk, doğru sözlülük, dürüstlük” manaları verilmektedir. Ayrıca yine bu sözlüklerde (صَادِقَ) kelimesi için “doğru, doğruyu söyleyen, dürüst olan, içi dışı bir olan, candan ve samimi” gibi anlamlar verilmektedir.⁴⁷⁴ Köke “*Vucûhu’l-Kur’ân*” adlı eserde de (الصَّدَقَ) yani “doğruluk” anlamı verilmektedir.⁴⁷⁵

⁴⁷⁰ Penrice, *A Dictionary and Glossary of The Kor-ân*, s. 83.

⁴⁷¹ Nisa Suresi, 4/87, 122. Bkz. Medkur vd, *Mu’cemü’l-Elfazi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I, 665.

⁴⁷² Meryem Suresi, 19/41: Medkur vd, *Mu’cemü’l-Elfazi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I, 666; Badawi, Haleem, *Arabic-English Dictionary*, s. 519; Penrice, *A Dictionary and Glossary of The Kor-ân*, s. 83.

⁴⁷³ En’âm Suresi, 6/115: Medkur vd, *Mu’cemü’l-Elfazi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I, 667.

⁴⁷⁴ Badawi, Haleem, *Arabic-English Dictionary*, s. 518; Penrice, *A Dictionary and Glossary of The Kor-ân*, s. 83.

⁴⁷⁵ Neysaburî, *Vucûhu’l-Kur’ân*, s. 336.

(صَدَقْتُ فَلَانًا) ibaresi “falani doğru buldum” demektir. (أَصْدَقْتُهُ) kullanımı ise “O’nu samimi ve doğru buldum” anlamına gelir. Bir görüşe göre (صَدَقَ) ile (أَصْدَقَ) kalıplarının her ikisi aynı anlamı ifade eder denilmiştir.⁴⁷⁶

Yine başka bir örnek olarak, Bakara sûresinde geçen ve aşağıda Arapça metni verilen şu ayette de S/D/K kökü, “doğru/doğrulayan” anlamında kullanılmıştır.

وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِندِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللَّهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ⁴⁷⁷

Dâmeğânî (ö.478/1085) ise S/D/K köküne “sadıklar, doğruyu söyleyenler, nebiler, muhacirler, cihadda doğru davrananlar ve müminler” anlamlarını vermektedir.⁴⁷⁸

3.2.3.2. Sadaka Vermek Anlamında S/D/K Kökü

Kur’ân-ı Kerîm’de “sadaka veya zekât vermek”, (أَدَّاهُ صَدَقَةً) anlamını ifade etmek için tefa’ul kalıbı tercih edilmiş ve bu anlam şu şeklide ifade edilmiştir: (تَصَدَّقَ) (بالشئىء).⁴⁷⁹

Yine bu kalıpla ilgili birde insanın kendi hakkından vazgeçmesi durumunda da (تَصَدَّقَ بِهِ) tabiri kullanılır.⁴⁸⁰ Mesela: Maide suresi 45. ayet:⁴⁸¹

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسَّيِّئَ بِالسَّيِّئِ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَن تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَن لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

⁴⁷⁶ İsfahânî, *Müfredat*, II, 363-366.

⁴⁷⁷ Bakara Suresi, 2/101: Onlara, Allah katından yanlarındakini doğrulayan bir elçi geldiğinde, kendilerine kitap verilmiş olanlardan bir grup, Allah’ın kitabına, sanki (ondan) habersizlermiş gibi, arkalarını dönmüşlerdir. Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, s. 14.

⁴⁷⁸ Dâmeğânî, *Kâmûsu’l-Kur’ân*, s. 276-277.

⁴⁷⁹ Medkur vd, *Mu’cemü’l-Elfazi’l-Kur’ânî’l-Kerîm*, I, 665; Badawi, Haleem, *Arabic-English Dictionary*, s. 518; Penrice, *A Dictionary and Glossary of The Kor-ân*, s. 83.

⁴⁸⁰ İsfahânî, *Müfredat*, II, 363-366.

⁴⁸¹ Maide Suresi, 5/45: Biz, orada onlara şu hükümleri koyduk: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (gerekir); yaralamalarda da kisası uygulamak söz konusudur. Bununla birlikte kim, (kisas hakkını) bağışlayacak olursa, (bilsin ki), o, kendisi için bir kefarettir. O halde, kim(ler), Allah’ın indirdiğine göre hükmetmez(ler) ise, (bilin ki), onlar, zulmedenlerdir. Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, s. 114.

Bakara suresi 280. ayet:⁴⁸²

وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

Ayetlerinde yukarıda bahsedilen kullanıma uygun kullanımlar geçmektedir.

Zor duruma düşmüş olan kimseye gösterilecek olan müsamaha, sadaka ve zekât yerine geçer. Hz.Peygamber, (مَا تَأْكُلُهُ الْعَافِيَةُ فَهُوَ صَدَقَةٌ) “bir kimse alacaklı iken, onun hakkından vaz geçmesi onun için sadakadır” buyurmaktadır. Yine Nisa suresi 92. ayette bu duruma örnektir.⁴⁸³

İsfahânî (ö. 425/1033), (صَدَقَةٌ) kelimesinin, Kur’ân-ı Kerîm’in bazı ayeti kerîmelerinde “kendisiyle yakınlaşılan şey” (... وما يقترب به) anlamında kullanıldığını ifade etmektedir.⁴⁸⁴

(الصَّدَقَةُ) tabiri Allah’ın rızasını ve yakınlığını kazanmak için maldan fakirlere vermek üzere çıkarılan zekât ve sadaka gibi yardımlardır. Ancak nafile ve gönül rızasıyla verilen şeye (الصَّدَقَةُ) “sadaka”denilir. Zekât tabiri ise farz olanı ifade eder. Bununla birlikte bazen farz olan zekâta da (صَدَقَةٌ) denir.⁴⁸⁵

Mesela Tevbe Suresi 60. ayet:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ⁴⁸⁶

Bu ayette (الصَّدَقَاتُ) kullanımı zekâtı ifade eder.

Kıyâmet suresi 31. ayet:

⁴⁸² Bakara Suresi, 2/280: Eğer borçlu darlık içindeyse, ona eli genişleyinceye kadar mühlet verin. Eğer bilerseniz, (borcu) sadaka olarak bağışlamanız, sizin için daha hayırlıdır. Altuntaş, Şahin, *Kur’ân-ı Kerîm Meali*, s. 46.

⁴⁸³ İsfahânî, *Müfredat*, II, 363-366.

⁴⁸⁴ Bakara Suresi, 2/196: Medkur vd, *Mu’cemü’l-Elfazî’l-Kur’ânî’l-Kerîm*, I, 667.

⁴⁸⁵ İsfahânî, *Müfredat*, II, 363-366; Badawi, Haleem, *Arabic-English Dictionary*, s. 519.

⁴⁸⁶ Tevbe Suresi, 9/60: Sadakalar (vergi gelirleri), Allah’tan bir farz olmak üzere, sadece yoksullar, düşkünler, (vergi toplamakla) görevli memurlar, kalpleri islama ısındırılacak olanlar, kölelerin özgürleştirilmesi, ağır borç altında bulunanlar, Allah yolunda (yapılacak her türlü faaliyet) ve yolcular içindir. Gerçekten de Allah, çok iyi bilen, çok bilge olandır. Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, s.195.

Bu ayatte geçen (صَدَقَ) kelimesi de zekâtı ifade etmektedir. Yine Hadid suresi 18. ayette geçen (إِنَّ الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ)⁴⁸⁸ ifadeside bu anlamdadır.

S/D/K kökü, daha öncede ifade edildiği gibi, Kur’ân-ı Kerîm’de bazı ayetlerde (صَدَقَ) kelimesi şeklinde geçmektedir. (صَدَقَ) kelimesi “zekât-zekâtan verilmesi gereken” (مَا يَجِبُ أَدَاؤُهُ مِنَ الزَّكَاةِ ...) anlamında da kullanılmaktadır.⁴⁸⁹

3.2.3.3. Tasdik Etmek, Onaylamak, Doğrulamak Anlamında S/D/K Kökü

S/D/K kökü (تَصَدَّقَ) formunda kullanıldığı zaman “onaylamak, doğrulamak, tasdik etmek” anlamlarında kullanılır. Kök tefa’ul kalıbında (تُصَدِّقُونَ) kelimesi şeklinde kullanıldığında (تُعْتَرِفُونَ بِالصِّدْقِ) anlamında yani “birinin haklı olduğunu onaylamak ve itiraf etmek, birini doğrulamak, bir şeyin gerçekliğini kabul etmek” anlamlarında kullanılmaktadır.⁴⁹⁰

İçinde gerçeğin bulunduğu durumlarda ve gerçeğin ifade edildiği her yerde (النَّصِيقُ) kelimesi kullanılır. Mesela Bakara suresi 89. ayet buna örnektir:

وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِّنْ عِندِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِن قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا
كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ⁴⁹¹

Bu ayette geçen S/D/K kökü burada tasdik etmek anlamında kullanılmıştır.

Yine Ahkaf suresi 12. ayette de kök, bu anlamda kullanılmıştır.⁴⁹²

⁴⁸⁷ Kıyâmet 75/31: O, (dünyada iken) ne (gerçeği) tasdik etmiş ne de namaz kılmıştı. Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, s. 577.

⁴⁸⁸ İsfahânî, *Müfredat*, II, 363-366.

⁴⁸⁹ Tevbe Suresi, 9/103: Medkur vd, *Mu’cemü’l-Elfazi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I, 667; Penrice, *A Dictionary and Glossary of The Kor-ân*, s. 833.

⁴⁹⁰ Vakıa Suresi, 56/57: Medkur vd, *Mu’cemü’l-Elfazi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I, 665; Badawi, Haleem, *Arabic-English Dictionary*, s. 517,519; Penrice, *A Dictionary and Glossary of The Kor-ân*, s. 83.

⁴⁹¹ Bakara Suresi, 2/89: Onlara, Allah katından yanlarında bulunanı doğrulayan bir kitap geldiğinde - inkâr edenlere karşı önceleri yardım isteyip durdukları halde- işte kendilerine o bildikleri şey geldiğinde, onu inkâr etmişlerdi. O halde Allah’ın laneti inkârcıların üzerine olsun! Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, s. 13.

Yine (صَدَقْنِي) “O’nun genç yaşı beni doğruladı” ibaresindeki (صَدَقْنِي سِنَّ بَكْرِهِ) kelimesi de doğrulamak anlamında kullanılmıştır.⁴⁹³ Kökün “doğrulamak, tahkik etmek, soruşturmak” anlamında ki kullanımını “*Vucûhu’l-Kur’ân*” adlı eserde de görmekteyiz.⁴⁹⁴

3.2.3.4. Verilen Sözün Yerine Getirmek Anlamında S/D/K Kökü

(صَادِقٌ) kelimesi, ismi fail kalıbında olup (صَدَقَ الْوَعْدَ: أَوْفَاهُ) yani (sözü, vaadi vb.) tutmak, yerine getirmek anlamlarına gelmektedir. Yine (صَادِقُ الْوَعْدِ) ifadesi verilen sözde “vefalı olmak” (مَوْفٍ بِهِ) anlamında kullanılır. Ayrıca (وَصَدَقَ فِي) (الحديث: أَخْبَرَ بِالْوَأَقِعِ) ifadesi de “gerçekleşmiş bir şeyden haber vermek” anlamına gelmektedir.⁴⁹⁵ Neysaburî de kökün Bakara suresi 177. Ayette geçen şu ifade de (أُولَئِكَ الَّذِينَ يَصْدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ) “ahde vefa” anlamında kullanıldığını belirtmektedir.⁴⁹⁶

3.2.3.5. İyilik ve Güzellik Anlamında S/D/K Kökü

(الصَّادِقُ) kelimesi isim tamlaması olarak kullanıldığında bütün iyilik ve güzellik vasıflarını ifade eder:

...وقد جاء مضافاً الى ما قبله ليفيد الوصف بكل ما هو حسنٌ و طيبٌ⁴⁹⁷

⁴⁹² İsfahânî, *Müfredat*, II, 363-366.

⁴⁹³ İsfahânî, *Müfredat*, II, 363-366.

⁴⁹⁴ Neysaburî, *Vucûhu’l-Kur’ân*, s. 337.

⁴⁹⁵ Meryem Suresi, 19/45: Medkur vd, *Mu’cemü’l-Elfazi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I, 666.

⁴⁹⁶ Neysaburî, *Vucûhu’l-Kur’ân*, s. 336.

⁴⁹⁷ Yunus Suresi, 10/2: Medkur vd, *Mu’cemü’l-Elfazi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I, 667.

3.2.3.6. Mehir Anlamında S/D/K Kökü

S/D/K kökü Kur’ân-ı Kerîm’de (صَدَقَاتٍ) şeklinde sadece Nisa sûresi 4. ayette geçmekte ve “mehir” (مَهْرُ الزَّوْجَةِ) anlamına gelmektedir.⁴⁹⁸

Yine (صَدَقَهُ), (صِدَاقُ), (صَدَاقُ) kelimeleri de “kadına verilen mehir” anlamına gelmektedir. “O’na mehri verdim” demek için (أَصْدَقْتُهَا) tabiri kullanılır.⁴⁹⁹

3.2.3.7. Samimi Dost Anlamında S/D/K Kökü

(صَدِيقُ) kelimesi “samimi, yakın dost” (صَاحِبُ صَادِقِ الْوُدِّ) anlamında kullanılmıştır. Bu ifade Kur’ân-ı Kerîm’de iki yerde geçmektedir.⁵⁰⁰

(الصَّدَاقَةُ) kelimesi ise “sevgi ve samimiyette doğru inanç” demektir. (الصَّدَاقَةُ) tabiri sadece insanlar için kullanılır.⁵⁰¹

3.2.3.8. Yalanın Zıddı/Doğru Anlamına Gelen S/D/K Kökü

İsfahânî (ö. 425/1033) sözlüğünde S/D/K köküyle ilgili olarak şu bilgilere yer vermektedir.⁵⁰²

(الصِّدْقُ) ve (الكَذِبُ) sözcüklerinin asıl kullanıldıkları yerler, ister geçmiş zamanla ilgili olsun isterse gelecek zamanla ilgili olsun, sözle ilgilidir. Bu sözcükler, bir işi yerine getirmek için verilen söz ve diğer yerlerde de kullanılır. İlk akla gelen kullanımlar, söze mahsustur. Aynı zamanda sadece haber kipi olarak kullanılır. Nitekim

...وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا⁵⁰³

⁴⁹⁸ Medkur vd, *Mu’cemü’l-Elfazi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I, 667.

⁴⁹⁹ İsfahânî, *Müfredat*, II, 363-366.

⁵⁰⁰ Şuara Suresi, 26/101; Nur Suresi, 24/61. Bu anlam için bkz: Medkur vd, *Mu’cemü’l-Elfazi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I, 667; Badawi, Haleem, *Arabic-English Dictionary*, s. 518; Penrice, *A Dictionary and Glossary of The Kor-ân*, s. 83.

⁵⁰¹ İsfahânî, *Müfredat*, II, 363-366.

⁵⁰² İsfahânî, *Müfredat*, II, 363-366.

ayetindeki (أَصْدَقُ) kelimesi, “söylenen söz ve niyetin kendisinden haber verilen şey ile uygun olmasını” ifade etmektedir. Bu iki şarttan birisi olmazsa o söz tam doğru olmuş olmaz. O haber bazen doğru olabilir bazen de yalan olabilir. Tıpkı inanmadığı halde bir kâfirin “Muhammed Allah’ın elçisidir” demesi gibi. Bu söz doğrudur ve bu söze “doğrudur” denir. Çünkü haber verilen şey ile gerçek durum mutabıktır. Ancak aynı söze yalan da denilebilir. Çünkü o söz, haber verenin (kâfirin) inancına uygun değildir. Buna örnek olarak Münâfıkûn Suresinin birinci ayetini gösterebiliriz:

إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ...

Burada münafıkların söyledikleri söz ile inançlarının farklı olması sebebiyle bu söz için (الصِّدْق) ifadesinin kullanılması mümkün değildir. Nitekim Allah (c.c.) ayetin devamında bu sözlerini yalanlamaktadır:

... وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ.⁵⁰⁴

(الصِّدْق) kelimesi çok doğru söyleyen anlamında da (ismi mübalağa ile) kullanılır. İsfahânî (ö. 425/1033) diğer görüşleri de şu şekilde sıralamaktadır:

- 1- Asla yalan söylemeyen kişiye denir.
- 2- Kendisinden yalan sudur etmeyen ve her zaman doğru söylemeyi adet edinen kimseye söylenir.
- 3- Sözü ve itikadıyla doğru olan aynı zamanda doğruluğunu fiilleriyle de pratiğe döken kişiye denir. Ayrıca İsfahânî bu noktada sözlüğünde, Meryem sûresi

⁵⁰³ Nisa Suresi, 4/122: ... Allah’tan daha doğru sözlü kim olabilir ki...? Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, s. 97.

⁵⁰⁴ Münafikûn Suresi, 63/1: (Ey Muhammed!) İkiyüzlüler sana geldiklerinde: “Biz, elbetteki senin Allah’ın elçisi olduğuna tanıklık ediyoruz.” demektedirler. Allah da senin, kendi elçisi olduğunu elbetteki bilmektedir. Allah, ikiyüzlülerin, yalancı olduklarına da tanıklık etmektedir. Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, s. 553.

41. ayet, Maide sûresi 75. ayet ve Nisa sûresi 69. ayetide örnek olarak vermektedir.⁵⁰⁵

3.2.3.9. Yapılması Gereken Şeyi Gerektiği Gibi Yapmak Anlamında S/D/K

Kökü

Bazen (الصَّدَق) ve (الكذب) kelimeleri azalarımızla yapılan fiiller için de kullanılır. Mesela; savaşla ilgili olarak yapılması gerekeni gerektiği gibi yerine getirene (صَدَقَ فِي الْقِتَالِ) denir. Bunun tersinin yapılması halinde de (كَذَبَ فِي الْقِتَالِ) tabiri kullanılır. İsfahânî (ö. 425/1033), kökün Ahzâb suresi 23. ayetteki kullanımının bu anlamdaki kullanıma örnek teşkil ettiğini ifade etmektedir.

Ayrıca İsfahânî, zahir ve batın olarak fazilet niteliği taşıyan her fiilin (الصَّدَق) tabiri ile ifade edilebileceğini belirtmektedir.⁵⁰⁶

3.3. TEFSİRLERDE “Z/K/W (Z/K/Y)” KÖKÜ

Çalışmanın bu kısmında, Z/K/Y kökünün ve türevlerinin tefsirlerde geçen anlamları incelenmiştir. Bu çalışmalar yapılırken ilgili kökün geçtiği tüm ayetlerin incelenmesi, araştırmanın sınırlarını aşacağı için bu aşamada kökle ilgili incelenecek ayet sayısı sınırlı tutulmuştur. İlgili ayetler incelenerek gerekli çalışmalar yapılmış ve farklı tefsirlerde Z/K/Y köküne ve türevlerine verilen anlamlar ile yapılan izahlar ortaya konulmuştur. Bu kökle ilgili tefsirlerden tespit ettiğimiz anlamlaraşağıda maddeler halinde sıralanmıştır.

⁵⁰⁵ İsfahânî, *Müfredat*, II, 363-366. Ayrıca başka örnek ayetler için bkz. Meryem Suresi, 19/41, Maide Suresi, 5/75, Nisa Suresi, 4/69.

⁵⁰⁶ İsfahânî, *Müfredat*, II, 363-366.

3.3.1. Temizlemek, Arıtmak ve Temiz Anlamlarında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü ve türevlerine verilen anlamlardan bir kısmı da (تطهير) ve (طهر) kelimeleri ile ifade edilen “temizlemek, arıtmak ve temiz” anlamlarıdır. Taberi (ö.310/923) Bakara Suresi 43. ayette geçen (الزكاة) kelimesine bu anlamları vermektedir. Taberi (الزكاة) kelimesine bu anlamın verilmesinin nedenini ise şu şekilde ifade etmektedir: Verilen zekâtın asıl sahibi, “ihtiyaç sahibi kimse” kabul edildiğinden dolayı, mal sahibinin zekât vererek geriye kalan malını temizlemesi ve malından kendisine ait olmayan kısmı ayıklaması nedeniyle zekât denilmiştir.⁵⁰⁷

Ayrıca bu ayetin tefsiri ile ilgili olarak Razi (ö. 606/1210)⁵⁰⁸, Kurtubi (ö. 671/1273)⁵⁰⁹, Beydavi (ö.685/1286)⁵¹⁰, Şevkani (ö. 1250/1834)⁵¹¹, Maverdi (ö. 450/1058)⁵¹², Bağavi (ö. 516/1122)⁵¹³, İbn Atiyye (ö. 546/1151)⁵¹⁴, Nisaburi (ö.

⁵⁰⁷ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, et-Taberi, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, (tah. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî), Daru'l-Hicr, Kahire 2001, I, 611-614.

⁵⁰⁸ Fahrüddîn Muhammed b. Ziyâuddîn Ömer b. el-Hüseyn el-Kureşî, er-Razi, *Tefsiru'l-Fahri'r-Razi, Tefsiru'l-Kebir Mefatihu'l-Ğayb*, Daru'l-Fikr, 1. Baskı, Beyrut 1981, III, 47.

⁵⁰⁹ Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed Ebi Bekir el-Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, el-Müessesetü'r-Risale, 1. Baskı, Beyrut 2006, II, 23.

⁵¹⁰ Nasîru'd-Din Ebi'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazi, el-Beydavi, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, Daru İhyâi't-Türasi'l-Arabîy, Beyrut 1998, I, 77.

⁵¹¹ Kadi Muhammed b. Ali b. Muhammed, eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadîr el-Câmiû Beyne Fenni'r-Rivayeti ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefsir*, (tah. Abdurrahman 'Umayra), Daru'l-Vefa, 1992, I, 178.

⁵¹² Ebul Hasen Ali b. Muhammed b. Habib, el-Maverdi, *en-Nüketü ve'l-Uyun*, *Tefsiru'l-Maverdi*, Dar'ul-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut trsz., I, 113.

⁵¹³ Ebu Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ud, el-Bağavi, *Tefsîru'l-Bağavi Ma'âlimu't-Tenzîl*, Daru Tayyibe, Riyad 1409, I, 88.

⁵¹⁴ Ebu Muhammed Abdülhak b. Galib, b. Atiyye, *el-Muharrerü'l-Veciz fî Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Lübnan 2001, I, 136.

468/1076)⁵¹⁵, Sa'lebi (ö. 875/1471)⁵¹⁶, Alusi (ö. 1270/1854)⁵¹⁷, Bursevi (ö. 1137/1725)⁵¹⁸ de köke bu anlamları vermektedirler.

Yine köke bu anlamın verildiği bir başka örnek şu ayettir:

وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا⁵¹⁹

Taberi (ö.310/923) burada (الزكاة) kelimesine iki anlam vermektedir. Birincisi ıstılahi manada zekât kelimesine karşılık olarak gelen “malın zekâtı” anlamı, ikincisi ise yukarıda ifade etmiş olduğumuz “temizlemek, arıtmak ve temiz” anlamlarıdır.⁵²⁰

Başka bir ayette ise:

فَأَنْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَقْتَلْتَنِي نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا⁵²¹

Taberi (ö.310/923) bu ayette geçen (زَكِيَّةً) kelimesi ile ilgili olarak şu bilgilere yer vermektedir: Taberi bu kelimenin okunuşu ile ilgili kıraat farklılığı olduğunu ve birinci okuyuşa göre (زَكِيَّةً) şeklinde okunması gerektiğini belirtmektedir. Kelimenin bu şekilde okunması durumunda “temiz, masum, günahsız” anlamına geldiğini söylemektedir. İkinci okuyuşa göre ise, (زَكِيَّةً) şeklinde okunması gerektiğini

⁵¹⁵ Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed, en-Nisaburi, *el-Vasit fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Mecid*, (tah. Heyet) Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 1994, I, 129.

⁵¹⁶ Abdurrahman b. Muhammed b. Mahluf ebi Zeyd, es-Seâlebi, *Cevahiru'l-Hisan fi Tefsiri'l-Kur'ân (Tefsiru's-Salebi)*, Daru İhyâi't-Türasi'l-Arabiy, 1. Baskı, Beyrut 1997, I, 228.

⁵¹⁷ Şihâbüddîn es-Seyyid Mahmûd el-Alûsî, *Ruhu'l-Meani, fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Seb'i'l-Mesâni*, Daru İhyâi't-Türasi'l-Arabiy, Lübnan trsz., I, 247-248.

⁵¹⁸ İsmail Hakkı Bursevi, *Muhtasar Ruhu'l-Beyan Tefsiri*, (İhtisar eden: Muhammed Ali Sabûnî), Damla Yay., İstanbul 1995, I, 134.

⁵¹⁹ Meryem Suresi, 19/31: “Nerede olursam olayım beni kutlu ve erdemli kıldı ve bana yaşadığım sürece namazı ve zekâtı emretti.”, Altuntaş, Şahin, *Kur'ân-ı Kerîm Meali*, s. 306.

⁵²⁰ Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 531.

⁵²¹ Kehf Suresi, 18/74: Onlar, tekrar yola koyulmuşlar ve çok geçmeden bir erkek çocuğa rastlamışlardı. O zat, o çocuğu hemen orada öldürüvermişti. Bu durum karşısında Musa: “Sen, hiç kimseyi öldürmemiş olan masum bir insanın canına kıydın ha! Andolsun ki, sen gerçekten çok çirkin bir iş yaptın!” diye çıkmıştı. Akdemir, *Son Çağrı Kur'ân*, s. 300.

belirtmekte ve “günahları affedilmiş, tevbe eden” anlamına geldiğini aktarmaktadır.⁵²²

Ayrıca bu ayetle ilgili olarak Maverdi (ö. 450/1058):

Kıraat farklılığı olduğunu, kelimenin (l) “elif” ile yazılıp yazılmayacağı hususunun çok tartışıldığını ve bu noktada iki farklı görüş olduğunu ancak çoğunluğa göre iki görüşünde anlamlarının aynı olduğu kanaatinin ağır bastığını belirtmiştir. (زَكَاةً) şeklinde okuyanların değerlendirmelerinin altı madde olduğunu belirtmiş ve bunları şu şekilde sıralamıştır:

1- Katade: Tevbe eden

2- İbn İsa: Temiz olan

3- Nabiğa ez-Zübyan ve müfessirlerin çoğu: Çoğalan ve artan

4- İbn Abbas: Müslüman olan

5- Abu Amr b. A’la: kanı (öldürülmeye) helal olmayan, öldürülmesi helal olmayan

6- Said b. Cübeyr: Hata işlememiş olan

Maverdi (ö. 450/1058) (زَكَاةً) şeklinde okuyanların “her iki kıratın anlam farklılığı” olduğunu beyan ettiklerini aktarmış ve bu noktada üç değerlendirmeden bahsetmiştir:

1- Ebu Ubeyde: Elif ile olan bedendeki temizlik, elifsiz olan dindeki temizliği gösterir.

2- Sa’leb: Elifsiz olan daha da mübalağalıdır

⁵²² Taberi, *Câmiu’l-Beyân*, XV, 340-342; Ayrıca bkz: Ebû’l-Kâsım Mahmud b. Ömer, ez-Zemahşeri, *el-Keşşâf an Hakaiki Ğavamizi’t-Tenzil ve Uyuni’l-Ekavil fi Vücuhi’t-Te’vil*, Mektebetü’l-’Abikan, 1. Baskı, Riyad 1998, III, 601; Razi, *Tefsiru’l-Kebir*, XXI, 156; Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’ân*, XIII, 330; Dahhak b. Mezâhim, *Tefsiru Dehhak*, Daru’s-Selam, 1. Baskı, Kahire 1999, II, 548.

3- Ebu Amr b. A'lâ: Elif'le yazılmış olan hiç günah işlememiş, elifsiz olan günah işlemiş tövbe etmiş ve bağışlanmış anlamındadır.⁵²³

Bağavi (ö. 516/1122) ise bu ayetin tefsiri ile ilgili olarak Kisai (ö. 189/805) ve Ferra'nın (ö. 207/822) "her iki kıratın da manası aynıdır" dediklerini aktarmaktadır.⁵²⁴ Yine aynı ayetle ilgili olarak Tantâvî (ö. 2010)⁵²⁵, kelimenin yazılışı ile ilgili bilgi vermeden, anlam olarak "temiz, günahlardan arınmış, tevbe etmiş" anlamlarını vermekte, Tantâvî Cevheri (ö. 1940)⁵²⁶ de aynı şekilde kelimenin yazılışı konusunda herhangi bir açıklama yapmayıp "günahlardan temizlenmiş" anlamını vermektedir.

Bu konuda başka bir örnek olarak da Meryem Suresi 19. ayeti gösterebiliriz. Taberi (ö.310/923) bu ayette geçen (زَكَّى) kelimesi için "günahlarından temizlenmiş" anlamını vermektedir.⁵²⁷

Tabersi (ö. 548/1153)⁵²⁸ ve Alusi (ö. 1217/1802)⁵²⁹ ise Meryem Suresi 19. ayetle ilgili olarak, (زَكَّى) kelimesi ile:

- 1- Kirlerden temizlenmiş olan
- 2- Hayrlı işlerle yetişen/büyüyen
- 3- İbn Abbas: Bir peygamber

anlamlarının kastedildiğini belirtmektedirler.

Yine Meryem Suresi 19. ayetle ilgili olarak Razide (ö. 606/1210) Tabersi'ye benzer şeyleri şu şekilde ifade etmektedir:

⁵²³ Maverdi, *en-Nüketü ve'l-Uyun*, III, 329-330.

⁵²⁴ Bağavi, *Tefsîru'l-Bağavi*, V, 191.

⁵²⁵ Muhammed Seyyid Tantâvî, *Tefsîr'ül-Vasît li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru Nehdati Mısra, Kahire 1997, VIII, 556.

⁵²⁶ Tantâvî Cevheri el-Mısri, *el-Cevâhir fî Tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Daru'l- Kütübî'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 2004, IX, 225.

⁵²⁷ Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 488.

⁵²⁸ Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasan, et-Tabersi, *Mecmeu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Kitabu Furuşi'l-İslamiyye Yay., Tahran 1373, VI, 508.

⁵²⁹ Alûsî, *Ruhu'l-Meani*, XVI, 77.

1- Günahlardan temizlenmiş

2- Temizlik üzerine yetişen/temiz yetişen

3- Nebi olarak gönderilmesi için dürüst ve temiz olan⁵³⁰

Ayrıca Meryem Suresi 19. ayetle ilgili olarak köke, İbn Kesir (ö. 774/1373) “mübarek ve temiz olan”⁵³¹, Beydavi (ö.685/1286), Tusi (ö. 460/1068) ve Ebu’s-Suud (ö.982/1574) “günahlardan temiz olan ve hayır üzere yetişen”⁵³², Şevkani (ö. 1250/1834) “dürüstlük ve iffet ile büyüyen, günahlardan temiz olan veya peygamber”⁵³³, İbn Cevzi (ö. 597/1201) “günahlardan temizlenmiş”⁵³⁴, Nisaburi (ö. 468/1076) “iffet ve dürüstlük üzere büyüyen ve günahlardan temiz olan birisi”⁵³⁵, Tantavi (ö. 2010) “isyan ve gınahtan temizlenmiş, hayır ve bereket”⁵³⁶, Taberâni (ö. 360/971)⁵³⁷ “günahlardan temizlenmiş salih çocuk” ve Tantâvi Cevheri (ö. 1940)⁵³⁸ ise “günahlardan temizlenmiş” anlamlarını yüklemektedirler.

Yine Zemahşeri (ö. 538/1143), İbn Atiyye (ö. 546/1151) ve Hazin (ö. 741/1341), Bakara Suresi 232. ayette geçen (أزكى) kelimesinin (أطهر) yani “daha temiz veya en temiz” anlamına geldiğini ifade etmektedir.⁵³⁹

⁵³⁰ Razi, *Tefsiru’l-Kebir*, XXI, 200.

⁵³¹ Abu’l-Fida İsmail ed-Dimaşkî, İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ân’il-Azîm*, Müessesetü Kurtuba, 1. Baskı, Kahire 2000, IX, 225.

⁵³² Beydavi, *Envaru’t-Tenzil*, IV, 8; Ebu’s-Suud b. Muhammed el-İmadî, *Tefsîru Ebu’s-Suud ev İrşadü’l-Akli’s-Selim ila Mezaye’l-Kitabi’l-Kerîm*, (tah. Abdülkadir Ahmed Atâ), Matbaatü’s-Saâde, trsz., III, 576; Ebu Cafer Muhammed b. el-Hasan, et-Tusi, *et-Tibyan fî Tefsiri’l-Kur’ân*, Daru İhyai’t-Türasi’l-Arabî, Beyrut, trsz., VII, 113.

⁵³³ Şevkani, *Fethu’l-Kadîr*, III, 452.

⁵³⁴ Ebu’l-Ferec Cemalüddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, el-Cevzi, *Zadu’l-Mesir fî İlmi’t-Tefsir*, Mektebetü’l-İslamî, 3. Baskı, Dimaşk 1983, V, 217.

⁵³⁵ Nisaburi, *el-Vasit*, III, 179.

⁵³⁶ Tantâvî, *Tefsir’ül-Vasit*, IX, 24-25.

⁵³⁷ Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *et-Tefsiru’l-Kebir, Tefsir’ül-Kur’âni’l-Azîm*, Dâr’ül-Kitâbi’s-Sekâfî, 1. Baskı, Ürdün 2008, IV, 204.

⁵³⁸ Tantâvi Cevheri, *el-Cevâhir*, X, 9.

⁵³⁹ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, I, 454; İbn Atiyye, *Tefsiri’l-Kitabi’l-Aziz*, I, 310; Alaeddin Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdadi, *el-Hâzin, Tefsiru’l-Hâzin, Lübabü’t-Te’vil fî Meâni’t-Tenzil*, Daru’l-Kütübi’l-Arabiyye el-Kübra, trsz, I, 173.

Bu anlamda başka bir örnek ise Nur Suresi 28. ayettir. Taberi (ö.310/923) ve Zemahşeri yine bu ayette de geçen (أَزْكَى) kelimesinin (أَطْهَر) yani “daha temiz veya en temiz” anlamına geldiğini ifade etmektedirler.⁵⁴⁰

Yine Elmalılı da (ö. 1942), Tevbe sûresi 103. ayetin tefsirinde köke “günah kirlerinden temizlemek, hasenatın bereketlenmesi, ihlaslılar derecesine terfi etmek” anlamlarını vermektedir.⁵⁴¹

Belki bu anlamla ilgili olarak verilebilecek çok daha fazla örnek olabilir ama daha öncede ifade ettiğimiz gibi konunun çok fazla dışına taşmamak için şu bilgileri de verip konuyu burada bitirmek istiyoruz. Taberi (ö.310/923), Fâtır Suresi 18. ayet⁵⁴², Cuma Suresi 2. ayet⁵⁴³, Abese Suresi 3. ayet⁵⁴⁴, A’la Suresi 14. ayet⁵⁴⁵ ve Şems Suresi 9. ayette⁵⁴⁶ geçen “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü ve türevlerinin “temizlenmek” anlamına geldiğini belirtmektedir.

3.3.2. Büyümek, Gelişmek, Serpilmek, Artmak Anlamlarında “Z/K/W

(Z/K/Y)”Kökü

Tefsirlerde “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü ve türevleri “büyümek, gelişmek, serpilmek ve artmak” anlamlarına gelen (نماء) kelimesi ile izah edilmektedir. Mesela:

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ.⁵⁴⁷

⁵⁴⁰ Taberi, *Câmiu’l-Beyân*, XVII, 247; Zemahşeri, *el-Keşşâf*, IV, 287.

⁵⁴¹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, (Sad. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel), Feza Gazetecilik, İstanbul trsz., IV. 400.

⁵⁴² Taberi, *Câmiu’l-Beyân*, XIX, 355-356.

⁵⁴³ Taberi, *Câmiu’l-Beyân*, XXII, 627.

⁵⁴⁴ Taberi, *Câmiu’l-Beyân*, XXIV, 105-106.

⁵⁴⁵ Taberi, *Câmiu’l-Beyân*, XXIV, 318-319.

⁵⁴⁶ Taberi, *Câmiu’l-Beyân*, XXIV, 443-444.

⁵⁴⁷ Bakara Suresi, 2/43: Namazı kılın, zekâtı verin ve eğilenlerle birlikte eğilin. Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, s. 6.

Bakara Suresi 43. ayette geçen (الزَّكَاةُ) kelimesine bu anlamı veren müfessirlerden Taberi “zekât” kelimesine hangi nedenle (نماء) anlamının verildiğini şu şekilde açıklamıştır:

Bir mal sahibi, malını ihtiyaç sahiplerine verdiği için Allah (c.c.) o kişinin malına bereket katıp malını artırır. İşte bu nedenle “zekât” kelimesi “büyümek, gelişmek, serpmek ve artmak” anlamına gelen (نماء) kelimesi ile izah edilmiştir.⁵⁴⁸

Yine “zekât” kelimesine (نماء) anlamını veren müfessirlerden biride Razi’dir (ö. 606/1210). Razi tefsirinde bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Zekât kelimesine gelince, onun sözlükteki anlamı (نماء)’dır” şeklinde izah etmektedir.⁵⁴⁹

Ayrıca yine Bakara suresi 43. ayetle ilgili olarak Tabersi (ö. 548/1153)⁵⁵⁰, Kurtubi (ö. 671/1273)⁵⁵¹, Beydavi (ö.685/1286)⁵⁵², Şevkani (ö. 1250/1834)⁵⁵³, İbn Atiyye (ö. 546/1151)⁵⁵⁴, İbn Cevzi (ö. 597/1201)⁵⁵⁵, Nisaburi(ö. 468/1076)⁵⁵⁶, Sa’lebi (ö. 875/147)⁵⁵⁷, Tusi (ö. 460/1068)⁵⁵⁸, Alusi (ö. 1270/1854)⁵⁵⁹, Bursevi (ö. 1137/1725)⁵⁶⁰ gibi birçok müfessir zekât kelimesine bu anlamı vermektedirler.

3.3.3. Ürün, Kâr, Kazanç ve Netice Anlamlarında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Zekât” kelimesine verilen anlamların arasında (تتمير) kelimesi ile ifade edilen “ürün, kâr, kazanç, netice, sonuç” gibi anlamlar da bulunmaktadır. Taberi

⁵⁴⁸ Taberi, *Câmiu’l-Beyân*, I, 611-614.

⁵⁴⁹ Razi, *Tefsiru’l-Kebir*, III, 47.

⁵⁵⁰ Tabersi, *Mecmeu’l-Beyân*, I, 97.

⁵⁵¹ Kurtubi, *el-Câmiu li-Ahkami’l-Kur’ân*, II, 23.

⁵⁵² Beydavi, *Envaru’t-Tenzil*, I, 77.

⁵⁵³ Şevkani, *Fethu’l-Kadîr*, I, 178.

⁵⁵⁴ İbn Atiyye, *Tefsiri’l-Kitabi’l-Aziz*, I, 136.

⁵⁵⁵ İbnü’l-Cevzi, *Zadu’l-Mesir*, I, 74.

⁵⁵⁶ Nisaburi, *el-Vasit*, I, 129.

⁵⁵⁷ Seâlebi, *Cevahiru’l-Hisan*, I, 228.

⁵⁵⁸ Tusi, *et-Tibyan*, I, 194.

⁵⁵⁹ Alûsî, *Ruhu’l-Meani*, I, 247-248.

⁵⁶⁰ Bursevi, *Ruhu’l-Beyan*, I, 134.

(ö.310/923) Bakara suresi 43. ayette geçen (الزَّكَاةَ) kelimesine verilen anlamlar arasında bu anlamı da zikretmektedir.⁵⁶¹ Yine Maverdi (ö. 450/1058) ve Bursevi de “zekât” kelimesine (من تميمير المال) yani “mal ya da para gibi şeylerden elde edilen ürün, kazanç” anlamını vermektedir.⁵⁶²

3.3.4. Artmak, Çoğalmak, Çok Olmak Ve Yükselmek Anlamlarında “Z/K/W

(Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü ve türevlerine verilen anlamlardan bazıları da (زيادة) ve (كثر) kelimeleri ile ifade edilen “artmak, çoğalmak, çok olmak ve yükselmek” anlamlarıdır. Taberi (ö.310/923), tefsirinin Bakara Suresi 43. ayetle ilgili olan kısmında köke bu anlamı vermektedir.⁵⁶³

Yine Kurtubi (ö. 671/1273)⁵⁶⁴, Şevkani (ö. 1250/1834)⁵⁶⁵, Maverdi (ö. 450/1058)⁵⁶⁶, Bağavi (ö. 516/1122)⁵⁶⁷, İbn Atiyye (ö. 546/1151)⁵⁶⁸, İbn Cevzi (ö. 597/1201)⁵⁶⁹, Nisaburi (ö. 468/1076)⁵⁷⁰ ilgili ayette köke bu anlamları vermektedirler.

3.3.5. Salih Amel Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” köküne ve türevlerine “salih amel işlemek” anlamında verilmektedir. Mesela:

⁵⁶¹ Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, I, 611-614.

⁵⁶² Bkz. Maverdi, *en-Nüketü ve'l-Uyun*, I, 113; Bursevi, *Ruhu'l-Beyan*, I, 134.

⁵⁶³ Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, I, 611-614.

⁵⁶⁴ Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, II, 23.

⁵⁶⁵ Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, I, 178.

⁵⁶⁶ Maverdi, *en-Nüketü ve'l-Uyun*, I, 113.

⁵⁶⁷ Bağavi, *Tefsîru'l-Bağavi*, I, 88.

⁵⁶⁸ İbn Atiyye, *Tefsîri'l-Kitabi'l-Aziz*, I, 136.

⁵⁶⁹ İbnü'l-Cevzi, *Zadu'l-Mesir*, I, 74.

⁵⁷⁰ Nisaburi, *el-Vasit*, I, 129.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ جَمِيلِهَا لَا يُحْمَلُ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ
يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَمَنْ تَرَكَا فِئْتَمَا يَتْرَكَا لِنَفْسِهِ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ⁵⁷¹

Ayetiyle ilgili olarak Bağavi⁵⁷² ve Suyuti (ö. 911/1505)⁵⁷³, burada “salih amel işlemek” anlamını vermektedir. Yine bu ayeti kerime ile ilgili olarak Semerkandi (ö. 373/983)⁵⁷⁴ ise “Allah’ın tek olduğunu ikrar etmek, salih amel işlemek, malından tasadduk etmek” anlamlarını zikretmektedir.

Ayrıca Kurtubi (ö. 671/1273)⁵⁷⁵, A’la Suresi 14. ayette geçen (تَزَكَّى) kelimesinin Katade’ye (ö. 117/735) göre “salih amel ikame etmek” anlamına geldiğini belirtmektedir. Tabersi (ö. 548/1153)⁵⁷⁶ aynı ayetle ilgili olarak İbn Abbas, Hasan ve Katade’ye göre kelimenin “salih amel” anlamına geldiğini belirtmektedir. Yine aynı ayetle ilgili Suyuti (ö. 911/1505) de Katade’den rivayetle “salih amel” anlamına geldiğini ifade etmektedir.⁵⁷⁷

3.3.6. Masum–Suçsuz Anlamlarında “Z/K/W (Z/K/Y)”Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü ve türevleri “saf, masum, suçsuz” anlamlarında da kullanılabilmektedir. Mesela;

فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَقْتَلْتَنِي زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَّقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُّكَرًا⁵⁷⁸

⁵⁷¹ Fâtır Suresi, 35/18: Hiç kimse, bir başkasının yükünü yüklenemez. Yüğü ağır olan kimse, onu taşımak üzere (bir diğerini) çağırırsa, çağırdığı yakını olsa bile, yine de onun yükünden hiçbir şey yüklenemez. Sen, ancak, görmedikleri halde yine de Rablerinden korkanları ve namaz kılanları uyabilirsin! Kim arınacak olursa (bilsinki), o, kendisi için arınmaktadır. Dönüşünüz Allah’a olacaktır. Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, s. 435.

⁵⁷² Bağavi, *Tefsîru’l-Bağavi*, VI, 418.

⁵⁷³ Celalüddin, es-Suyuti, *ed-Durru’l-Mensûr fi’t-Tefsîri bi’l-Me’sûr*, (tah. Abdullah b. Abdu’l-Muhsin et-Turkî), Merkezü Hicrin li’l-Buhusi ve’d-Diraseti’l-Arabiyyeti ve’l-İslamiyyeti, Kahire 2003, XII, 273.

⁵⁷⁴ Ebu’l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim, es-Semerkandî, *Tefsîru’s-Semerkandî, Bahru’l-’Ulûm*, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 1993, III, 84.

⁵⁷⁵ Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’ân*, XXII, 231.

⁵⁷⁶ Tabersi, *Mecmeu’l-Beyân*, X, 476.

⁵⁷⁷ Suyuti, *ed-Durru’l-Mensûr*, XV, 369.

⁵⁷⁸ Kehf Suresi, 18/74: Onlar, tekrar yola koyulmuşlar ve çok geçmeden bir erkek çocuğa rastlamışlardı. O zat, o çocuğu hemen orada öldürüvermişti. Bu durum karşısında Musa: “Sen, hiç

Taberi (ö.310/923)⁵⁷⁹, Razi (ö. 606/1210)⁵⁸⁰, Kurtubi (ö. 671/1273)⁵⁸¹, Beydavi (ö.685/1286)⁵⁸², Şevkani (ö. 1250/1834)⁵⁸³ ve el-Maverdi'ye (ö. 450/1058)⁵⁸⁴ göre yukarıdaki ayette geçen (زَكِيَّةً) kelimesinin okunuşunda ve bu kelimeye verilen anlamda görüş farklılıkları vardır. Özet olarak söylemek gerekirse, bu kelimeyi bazıları (زَكِيَّةً) şeklinde, bazılarıda (زَاكِيَّةً) şeklinde okumaktadırlar. Kelime, (زَاكِيَّةً) şeklinde okunduğu takdirde, “hiç günahı olmayan, günahsız, suçsuz” anlamlarına gelmektedir. Yine kelime, (زَكِيَّةً) şeklinde okunduğu takdirde ise “günah işleyip daha sonrada tevbe eden” anlamına gelmektedir. İbn Âşur (ö. 1973), kelimenin yazılışı ile ilgili görüş farklılığından bahsetmiş, burada kökle ifade edilmek istenen anlamın “suçsuz, günahsız, temiz” anlamı olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte kelimenin her iki yazılış şeklininde aynı anlamı ifade ettiğini belirtmiştir.⁵⁸⁵

Ayrıca İbn Kesir (ö. 774/1373)⁵⁸⁶, Semerkandi (ö. 373/983)⁵⁸⁷, İbn Atiyye (ö. 546/1151)⁵⁸⁸ Elmalılı (ö. 1942)⁵⁸⁹ ve Tabatabaî (Ö. 1981)⁵⁹⁰ kelimenin yazılışında herhangi bir farklılık ifade etmeden “hiç günahı olmayan, günahsız, suçsuz, buluğa

kimseyi öldürmemiş olan masum bir insanın canına kıydın ha! Andolsun ki, sen gerçekten çok çirkin bir iş yaptın!” diye çıkmıştı. Akdemir, *Son Çağrı Kur'an*, s. 300.

⁵⁷⁹ Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, XV, 340.

⁵⁸⁰ Razi, *Tefsiru'l-Kebir*, XXI, 156.

⁵⁸¹ Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, XIII, 330.

⁵⁸² Beydavi, *Envaru't-Tenzil*, III, 288-289.

⁵⁸³ Şevkani, *Fethu'l-Kadîr*, III, 417.

⁵⁸⁴ Maverdi, *en-Nüketü ve'l-Uyun*, III, 329-330.

⁵⁸⁵ Muhammed et-Tahir b. Âşur, *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnusiyeti li'n-Neşri, Tunus 1984, XV, 378.

⁵⁸⁶ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azîm*, IX, 173.

⁵⁸⁷ Semerkandî, *Tefsiru's-Semerkandî*, II, 308.

⁵⁸⁸ İbn Atiyye, *Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz*, III, 532.

⁵⁸⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, V, 374.

⁵⁹⁰ Muhammed Hüseyin et-Tabatabaî, *el-Mizân fî Tefsiri'l-Kur'an*, Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, Beyrut 1997, XIII, 341.

ermemiş çocuk” anlamlarını vermekte, Taberânî (ö. 360/971)⁵⁹¹ ise “günahlardan temizlenmiş” anlamını vermektedir.

3.3.7. Çift Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

Tabersi (ö. 548/1153) “Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün “tek ya da çift” anlamındaki “çift” kelimesine karşılık olarak da kullanılabildiğini ifade etmektedir. Örneğin Tabersi, Bakara sûresinin 43. ayetinin tefsirini yaptığı yerde (الزَّكَاةَ) kelimesinin anlamlarını aktarırken “Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün anlamlarından bir tanesinin de (الشَّعْ) yani “çift” demek olduğunu ifade ediyor. Yine benzer şekilde köke bu anlamı veren başka müfessirlerde vardır. Örneğin, Kurtubi (ö. 671/1273) ve Tusi de (ö. 460/1068) aynı ayetin tefsirinde buna değinmektedirler.⁵⁹²

3.3.8. Zekât ya da Zekât Vermek Anlamlarında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” köküne verilen anlamlardan bir tanesi de İslam’ın beş temel esasından bir tanesi olan “zekât/zekât vermek” anlamlarıdır. Örneğin Taberi (ö.310/923), Meryem Suresi 31. ayet ve Fussilat sûresi 7. ayet ilgili kısımda, köke verilen anlamlar arasında “zekât ya da malın zekâtını vermek” anlamında olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bu ayetlerle ilgili olarak köke bu anlamı verenler arasında Semerkandi (ö. 373/983)⁵⁹³, Beydavi (ö.685/1286)⁵⁹⁴ ve Ebu Hayyan (ö. 745/1344)⁵⁹⁵ gibi müfessirleri sıralayabiliriz.⁵⁹⁶ Bununla birlikte Meryem sûresinin

⁵⁹¹ Taberânî, *et-Tefsiru'l-Kebir*, IV, 185.

⁵⁹² Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, I, 611-613; Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, II, 22-56; Tusi, *et-Tibyan*, I, 194.

⁵⁹³ Semerkandi, *Tefsîru's-Semerkandî*, II, 323; III, 177.

⁵⁹⁴ Beydavi, *Envaru't-Tenzil*, IV, 10; V.67.

⁵⁹⁵ Muhammed b. Yusuf Ebu Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, (tah. Adil Ahmed Abdülmevcûd, ve diğerleri), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 1993, VI, 177; VII, 464.

⁵⁹⁶ Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 379-380; XV, 530-531.

yukarıda zikredilen ayeti ile ilgili, İbn Atiyye (ö. 546/1151)⁵⁹⁷ ve Alusi (ö. 1270/1854)⁵⁹⁸ de kökle ilgili aynı anlamı zikretmektedirler. Yine Maverdide (ö. 450/1058), Meryem sûresinin aynı ayetinin tefsirinde, köke verilen anlamla ilgili iki görüş olduğunu, bunlardan birincisinde köke, “zekât” anlamının verildiğini, ikinci görüşe göre ise köke, “günahlardan temizlenmek” anlamının verildiğini aktarmaktadır. Ayrıca burada Maverdi (ö. 450/1058), kökün (النماء) ve (الزيادة) yani, “artmak, çoğalmak, gelişmek, büyümek...” gibi anlamlara geldiğini de aktarmaktadır. Yine Maverdi kökün Fussilet sûresi 7. ayetteki kullanımları ile ilgili “zekât, zekât vermek ve temizlemek” anlamlarının verildiğini ifade etmektedir.⁵⁹⁹

Ayrıca Maide sûresi 12. ve 15. ayetler, Araf sûresi 156. ayet, Tevbe sûresi 5, 11 ve 18. ayetler Elmalılı’nın (ö. 1942)⁶⁰⁰, köke “zekât ya da zekât vermek” anlamlarını verdiği ayetler arasında yer almaktadır.

3.3.9. İhlas ve Allah’a İtaat Anlamlarında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” köküne “ihlas ve Allah’a itaat” anlamı da verilmektedir.

Mesela:

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ⁶⁰¹

Bakara Suresinin yukarıda Arapça metni verilen ayetinin tefsirinde, Taberi (ö.310/923) ve İbn Kesir (ö. 774/1373), (الزَّكَاةَ) kelimesinin ihtiva ettiği manalar

⁵⁹⁷ İbn Atiyye, *Tefsiri 'l-Kitabi 'l-Aziz*, IV, 14-15.

⁵⁹⁸ Alûsî, *Ruhu 'l-Meani*, XVI, 89-90.

⁵⁹⁹ Maverdi, *en-Nüketü ve 'l-Uyun*, III, 370-371; V, 169.

⁶⁰⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 183, 272, IV, 145, 274, 281, 294.

⁶⁰¹ Bakara Suresi, 2/43: Namazı kılın, zekâtı verin ve eğilenlerle birlikte eğilin. Akdemir, *Son Çağrı Kur'an*, s. 6.

arasında İbn Abbas'dan gelen bir rivayette “ihlas ve Allah’a itaat” anlamlarının da olduğunu zikretmektedirler.⁶⁰²

Yine Taberi:

رَجَالٌ لَا تُلِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ
وَالْأَبْصَارُ⁶⁰³

Nur Suresinde geçen bu ayetin tefsirinde de köke “ihlas ve Allah’a itaat” anlamlarını vermektedir.⁶⁰⁴

Ayrıca Tabersi (ö. 548/1153) ve Tusi (ö. 460/1068), Fatır Suresinde geçen ve Arapça metni aşağıda verilen ayeti kerîmenin, (يَتَزَكَّى) kelimesi ile ilgili olarak “itaat fiilleri ve zekât gibi vaciplerin yerine getirilmesi” açıklamasını yapmaktadır.⁶⁰⁵

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ جِمْلَتِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ
يُخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَمَنْ تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ⁶⁰⁶

3.3.10. Bir Şeyin Uygun Olup Olmaması Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

Tabersi ve Tusi, “Z/K/W (Z/K/Y)” köküne verilen anlamlardan bir tanesinin de “bir şeyin bir kimse için uygun olup olmadığının belirtilmesi” açıklamasını yapmaktadırlar. Mesela; Bakara Suresi 43. ayetin tefsiri ile ilgili açıklamalar yapan Tabersi ve Tusi burada (هذا لا يزكو بفلان أي لا يليق به) ifadesinin “bu filan için uygun

⁶⁰² Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, I, 611-613; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ân'il-Azîm*, I, 380-381.

⁶⁰³ Nur Suresi, 24/37: Öyle insanlar vardır ki, onları, ne ticaret ne de kazanç peşinde koşma (arzusu) Allah'ı anmaktan, namazı kılmaktan ve zekâtı vermekten alıkoyabilir; onlar, kalplerin ve gözlerin (dehşetle) döneceği bir günden korkmaktadırlar. Akdemir, *Son Çağrı Kur'an*, s. 353-354.

⁶⁰⁴ Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 324.

⁶⁰⁵ Tabersi, *Mecmeu'l-Beyân*, VIII, 404; Tusi, *et-Tibyan*, V, 183.

⁶⁰⁶ Fâtır Suresi, 35/18: Hiç kimse, bir başkasının yükünü yüklenemez. Yüğü ağır olan kimse, onu taşımak üzere (bir diğerini) çağırırsa, çağırdığı yakını olsa bile, yine de onun yükünden hiçbir şey yüklenemez. Sen, ancak, görmedikleri halde yine de Rablerinden korkanları ve namaz kılanları uyarabilirsin! Kim arınacak olursa (bilsinki), o, kendisi için arınmaktadır. Dönüşünüz Allah'a olacaktır. Akdemir, *Son Çağrı Kur'an*, s. 435.

değildir” anlamına geldiğini ifade etmektedir. Yani burada kök bir şeyin uygun olduğunu ya da uygun olmadığını belirtmek anlamında kullanılmıştır.⁶⁰⁷

3.3.11. Günahından Tövbe Eden Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)”kökü tefsirlerde, “günahından tövbe eden” anlamında da kullanılmaktadır. Mesela; Taberi (ö.310/923), aşağıda Arapça metni verilen ayetin tefsirinde:

فَأَنطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَقْتَلْتَنِي نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَّقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُّكَرًا⁶⁰⁸

(زَكِيَّةً) kelimesinin okunuşu ile ilgili olarak kıraat farklılıkları olduğunu ve Kufe ehline göre okunduğunda “tevbe eden ve günahı affedilmiş” anlamına geldiğini ifade etmektedir. Taberi (ö.310/923) bununla birlikte İbn Abbas ve Katade’nin (ö. 117/735) de bu görüşte olduklarını bildirmektedir.⁶⁰⁹

Ayrıca zikredilen ayetin tefsiriyle ilgili olarak Taberi, Razi (ö. 606/1210), Kurtubi (ö. 671/1273), Beydavi (ö.685/1286), Şevkani (ö. 1250/1834), Maverdi (ö. 450/1058), Bağavi (ö. 516/1122) ve İbn Cevziyye (ö. 751/1350), Ebu Amr b. A’lâ’dan gelen rivayetten bahsetmekte ve bu rivayette (زَكِيَّةً) kelimesinin okunuşu ile ilgili kıraat farklılığı olduğu (زَكِيَّةً) şeklinde geçen okunuşa göre “günah işleyen ve günahından tövbe eden” anlamına geldiği ifade edilmektedir.⁶¹⁰

⁶⁰⁷ Tabersi, *Mecmeu’l-Beyân*, I, 97; Tusi, *et-Tibyan*, I, 194.

⁶⁰⁸ Kehf Suresi, 18/74: Onlar, tekrar yola koyulmuşlar ve çok geçmeden bir erkek çocuğa rastlamışlardı. O zat, o çocuğu hemen orada öldürüvermişti. Bu durum karşısında Musa: “Sen, hiç kimseyi öldürmemiş olan masum bir insanın canına kıydın ha! Andolsun ki, sen gerçekten çok çirkin bir iş yaptın!” diye çıkmıştı. Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, s. 300.

⁶⁰⁹ Taberi, *Câmiu’l-Beyân*, XV, 339-340.

⁶¹⁰ Razi, *Tefsiru’l-Kebir*, XXI, 155-156; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedâi’ut-Tefsîr (İbn Kayyim Tefsiri)*, Daru İbnü’l-Cevziyye, Suudi Arabistan 1427, II, 163-164; Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’ân*, XIII, 329-333; Maverdi, *en-Nüketü ve’l-Uyun*, III, 327-329; Şevkani, *Fethu’l-Kadîr*, III, 416-417.

3.3.12. Hidayete Erip Müslüman Olmak Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” köküne verilen anlamlardan bir tanesi de “hidayete ermek, müslüman olmak” anlamlarıdır. Mesela:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُواتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُواتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ مِّنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ⁶¹¹

Taberi (ö.310/923) yukarıda Arapça metni verilen ayetle ilgili olarak köke “hidayete ermek” anlamını vermektedir. Yine Taberi, aynı ayetin tefsirinde ibn Zeyd'den gelen bir rivayette ise köke “müslüman olmak” anlamının verildiğini aktarmaktadır. Ayrıca Kurtubi de (ö. 671/1273) yukarıda verilen ayetin tefsirinde aynı görüşleri aktarmakta, Suyuti (ö. 911/1505) ise sadece “hidayete ermek” anlamını vermektedir.⁶¹²

Bununla birlikte Kurtubi, Fâtır suresi 18. ayetin tefsirinde yine köke “hidayete ermek” anlamını vermektedir.⁶¹³

Yine bunlara ilaveten Taberi ve Bağavi (ö. 516/1122), Abese Suresi 3. ayetin tefsirinde İbn Zeydden rivayetle köke “müslüman olmak” anlamını vermektedirler. Mukatil b. Süleyman (ö. 150/767) ise, aynı ayetin tefsirinde köke “iman etmek” anlamını vermektedir.⁶¹⁴

Köke verilen bu anlamla ilgili son olarak Abese Suresi 7. ayeti örnek vermek istiyoruz. Taberi, Tabersi (ö. 548/1153), Razi (ö. 606/1210), Kurtubi, Şevkani (ö.

⁶¹¹ Nur Suresi, 24/21: Ey inananlar! Şeytanın adımlarını izlemeyin! Kim şeytanın adımlarını izleyecek olursa (şunu çok iyi bilsin ki), o, (insana) hayasızlığı ve kötülüğü fısıldar. Eğer Allah'ın size olan lütfu ve sevgisi olmasaydı, içinizden hiçbiri asla temize çıkamazdı. Ancak Allah, çok iyi işiten, çok iyi bilendir. Akdemir, *Son Çağrı Kur'an*, s. 351.

⁶¹² Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 221-222; Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, XV, 179-181; Suyuti, *ed-Durru'l-Mensûr*, X, 682-683.

⁶¹³ Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, XVII, 367-369.

⁶¹⁴ Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 105-106; Bağavi, *Tefsîru'l-Bağavi*, VIII, 336; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr Mukâtil b. Süleyman*, (tah. Abdullah Mahmut Şehâte), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 2002, IV, 590.

1250/1834), Sa'lebi (ö. 875/1471)ve Alusi (ö. 1270/1854) ayetin tefsirinde köke, “küfürden temizlenip müslüman olmak” anlamını vermektedirler.⁶¹⁵

Kehf suresi 74. ayetle ilgili olarak ise Suyuti (ö. 911/1505), (زَاكِيَّةً) şeklinde okunduğunda “müslüman” anlamını vermektedir.⁶¹⁶

3.3.13. Fıtır Sadakası ve Tasaddukta Bulunmak Anlamlarında “Z/K/W

(Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” köküne verilen anlamlardan bir tanesi de “fıtır sadakası” anlamıdır. Mesela Taberi (ö.310/923), A'la sûresi 14. ayetin tefsirinde köke “fıtır sadakası” anlamını vermektedir. Yine Zemahşeri (ö. 538/1143), Tabersi (ö. 548/1153), Kurtubi (ö. 671/1273), Semerkandi (ö. 373/983), Bağavi (ö. 516/1122), İbn Atiyye (ö. 546/1151), İbn Cevzi (ö. 597/1201), Suyuti, Hazin (ö. 741/1341) ve Ebu's-Suud da (ö.982/1574) köke bu anlamı veren müfessirlere dendir.⁶¹⁷

3.3.14. Kelime-i Tevhid Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

“Z/K/W (Z/K/Y)” köküne yüklenen anlamlardan bir tanesi de “kelime-i tevhid” anlamıdır. Mesela, A'la Suresi 14. ayetin tefsirinde Taberi, İkrime'den gelen bir rivayete göre kökün ifade ettiği anlamlardan bir tanesinin de “kelime-i tevhid” anlamı olduğunu ifade etmektedir.⁶¹⁸ Tabersi ve Bağavi ise aynı ayetin tefsirinde Ata

⁶¹⁵ Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 107; Tabersi, *Mecmeu'l-Beyân*, X, 438; Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, XXII, 74; Razi, *Tefsiru'l-Kebir*, XXXI, 57; Şevkani, *Fethu'l-Kadîr*, V, 508; Seâlebi, *Cevahiru'l-Hisan*, V, 551-552; Alûsi, *Ruhu'l-Meani*, XXX, 41.

⁶¹⁶ Suyuti, *ed-Durru'l-Mensûr*, IX, 581.

⁶¹⁷ Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 319-320; Zemahşeri, *el-Keşşâf*, VI, 359-360; Tabersi, *Mecmeu'l-Beyân*, X, 476; Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, XXII, 231-233; Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, III, 471; Bağavi, *Tefsîru'l-Bağavi*, VIII, 402; İbn Atiyye, *Tefsîri'l-Kitabi'l-Aziz*, V, 470; İbnü'l-Cevzi, *Zadu'l-Mesir*, IX, 91; Hâzin, *Tefsîru'l-Hâzin*, IV, 398; Suyuti, *ed-Durru'l-Mensûr*, XV, 372-373; Ebu's-Suud, *Tefsîru Ebu's-Suud*, V, 520.

⁶¹⁸ Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 319-320.

ve İkrime'den gelen bir rivayette köke verilen anlamı “kelime-i tevhid ve şirkten temizlenmek” olarak ifade etmektedir.⁶¹⁹

Aynı ayetin tefsiriyle ilgili olarak Razi (ö. 606/1210)⁶²⁰, İbn Atiyye (ö. 546/1151)⁶²¹ ve Ebu Hayyan (ö. 745/1344)⁶²² ise İbn Abbastan gelen bir rivayette köke “kelime-i tevhid” anlamını vermektedir.

Suyuti (ö. 911/1505), hem İbn Abbas'tan gelen rivayeti hemde İkrime'den gelen rivayeti zikretmekte ve köke verilen anlamlar arasında “kelime-i tevhid” anlamını da zikretmektedir.⁶²³

Mukatil b. Süleyman (ö. 150/767) ise aynı ayetin tefsirinde köke verilen anlamlar arasında “kelime-i tevhid, zekât vermek ve beş vakit namaz” anlamlarını zikretmektedir.⁶²⁴ Köke “kelime-i tevhid” anlamını veren eserler arasında “*Kâmûsu'l-Kur'ân ev islâhu'l-vücûh ve'n-nezâir fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*” ve “*Vucûhu'l-Kur'ân*” adlı eserlerde bulunmaktadır.⁶²⁵

3.3.15. Övmek, Medh Etmek Anlamında “Z/K/W (Z/K/Y)” Kökü

Tefsirlerde “Z/K/W (Z/K/Y)” köküne verilen anlamlardan bir tanesi de “övmek” anlamıdır. Örneğin;

الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى⁶²⁶

⁶¹⁹ Tabersi, *Mecmeu'l-Beyân*, X, 476; Bağavi, *Tefsîru'l-Bağavi*, VIII, 402.

⁶²⁰ Razi, *Tefsîru'l-Kebîr*, XXXI, 148.

⁶²¹ İbn Atiyye, *Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, V, 470.

⁶²² Ebu Hayyân, *el-Bahrû'l-Muhîr*, VIII, 454.

⁶²³ Suyuti, *ed-Durru'l-Mensûr*, XV, 372-373.

⁶²⁴ Mukâtil, *Tefsîr Mukâtil*, IV, 670.

⁶²⁵ Dâmeğânî, *Kâmûsu'l-Kur'ân*, s. 217; Neysaburî, *Vucûhu'l-Kur'ân*, s. 273.

⁶²⁶ Necm Suresi, 54/32: Onlar, küçük günahlar dışında, büyük günahlardan ve hayâsızlıktan kaçınırlar; (ancak onlar şunu bilsinler ki), senin Rabbin, bağışlaması çok geniş olandır! O sizi en iyi bilendir. Bu yüzden kendinizi temize çıkarmayın! O gerçekten de kendi bilincinde olanı en iyi bilendir. Akdemir, *Son Çağrı Kur'ân*, s. 526.

ayetin tefsirinde Tabersi (ö. 548/1153), İbn Kesir (ö. 774/1373), Semerkandi (ö. 373/983) ve Kurtubi (ö. 671/1273), köke bu anlamı vermektedirler.⁶²⁷

Razi (ö. 606/1210) ise aynı ayetin tefsirinde köke, “riya, gösteriş, büyüklenme” gibi anlamlar yüklemektedir.⁶²⁸

3.4. TEFSİRLERDE S/D/K KÖKÜ

Çalışmanın bu kısımda S/D/K kökünün ve türevlerinin tefsirlerde geçen anlamları tespit edilmiştir. Yine bu çalışmalar yapılırken ilgili kökün geçtiği tüm ayetler yerinebelli sayıda ayet, incelenmek üzere tespit edilmiştir. Tespit edilen bu ayetler incelenerek gerekli çalışmalar yapılmış ve farklı tefsirlerde S/D/K köküne ve türevlerine verilen anlamlar ile yapılan izahlar değerlendirilmiştir. Bu çalışmalar neticesinde tefsirlerden tespit edilen anlamlar aşağıda sıralanmıştır.

3.4.1. Doğru Söz/Doğru Sözlü Olanlar/Doğru Olanlar/Doğru Söylemek/

Doğrulamak Anlamlarında S/D/K Kökü

Tefsirlerde S/D/K köküne verilen anlamlar arasında “doğru, doğru söz, doğru sözlü olmak” anlamları yer almaktadır. Mesela;

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لِيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا⁶²⁹

Taberi(ö.310/923), Nisa sûresinde geçen ve yukarıda Arapça metni verilen ayetin tefsirinde köke, “doğru sözlü” anlamını vermektedir.⁶³⁰

⁶²⁷ Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, XX, 42-49; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'an'il-Azîm*, XIII, 272-277; Tabersi, *Mecmeu'l-Beyân*, IX, 180; Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, III, 292-293.

⁶²⁸ Razi, *Tefsîru'l-Kebîr*, XXIX, 7-9.

⁶²⁹ Nisa Suresi, 4/87: Kendinden başka hiçbir tanrı bulunmayan Allah, sizi, geleceği hakkında hiçbir kuşku bulunmayan bir günde bir araya getirecektir. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir ki...?. Akdemir, *Son Çağrı Kur'an*, s. 91.

⁶³⁰ Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, VII, 279-280.

Yine benzer şekilde aynı ayetin tefsirinde köke, Zemahşeri (ö. 538/1143)⁶³¹, Tabersi (ö. 548/1153), Razi (ö. 606/1210), İbn Kesir (ö. 774/1373), Beydavi (ö.685/1286) ve Bağavi (ö. 516/1122) “doğru söz” anlamını vermektedir.⁶³²

Bu anlama ikinci bir örnek olarak:

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِّن دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ⁶³³

ayeti kerîmesini sunmak istiyoruz. Yukarıda verdiğimiz ve Bakara sûresinde geçen bu ayetin tefsirinde Taberi (ö.310/923), köke, “doğru sözlü olmak” anlamını vermektedir. Bu ayetin tefsirinde Taberi’nin yanı sıra Tabersi, Razi (ö. 606/1210), Kurtubi (ö. 671/1273), Beydavi, Bağavi (ö. 516/1122) ve Mukatil b. Süleyman (ö. 150/767) gibi müfessirlerde köke bu anlamı vermektedirler.⁶³⁴

Ayrıca başka bir ayette ise Razi, mevzu ile ilgili şu bilgileri aktarmaktadır:

الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْتَضْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ⁶³⁵

ayetin tefsirinde Razi, köke şu anlamları vermektedir:

Doğruluk/dürüstlük üç şeyde olur:

- Sözde olur; yaygın olan budur ve “yalanın zıddı” demektir.
- Fiilde/davranışta olur; “söz verilen şeyi yerine getirmek ve işin bitirilişine kadar sözden ayrılmamak” anlamına gelir.
- Niyette olur; “azimle devam etmek, fiile dönüşene kadar üzerine gitmek” demektir.⁶³⁶

⁶³¹Zemahşeri, *el-Keşşâf*, II, 121.

⁶³²Tabersi, *Mecmeu'l-Beyân*, III, 86; Razi, *Tefsîru'l-Kebir*, X, 222-223; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ân il-Azîm*, IV, 187; Beydavi, *Envaru't-Tenzil*, II, 88; Bağavi, *Tefsîru'l-Bağavi*, II, 258.

⁶³³Bakara Suresi, 2/23: Eğer kulumuza indirdiğimizden kuşku içinde iseniz, o takdirde onun gibi bir sûre getirin! Eğer doğru sözlü iseniz, Allah’tan başka şahitlerinizi (bilgilerine ve görüşlerine güvendiğiniz kimseleri) de çağırın!. Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, s. 3.

⁶³⁴Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, I, 399; Tabersi, *Mecmeu'l-Beyân*, I, 62; Razi, *Tefsîru'l-Kebir*, II, 125-131; Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur’ân*, I, 349-350; Beydavi, *Envaru't-Tenzil*, I, 57; Bağavi, *Tefsîru'l-Bağavi*, I, 72; Mukâtil, *Tefsîr Mukâtil*, I, 93.

⁶³⁵Âli İmrân Suresi, 3/17: Onlar sabırlı, imanlarında sadık ve samimî, Allah’ın huzurunda itaatla divan duran, mallarını hayırda harcayan, seher vakitlerinde Allah’tan af dileyen müminlerdir. Suat Yıldırım, *Kur’ân’ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, Feza Yay., İstanbul 1998, s. 51.

Ali İmran sûresinin yukarıda zikredilen ayeti ile ilgili olarak Kurtubi (ö. 671/1273) ise köke “sözde ve davranışta doğru/dürüst olmak” anlamını vermektedir.⁶³⁷ Yine bu ayetin tefsiri ile ilgili olarak Bağavi (ö. 516/1122) kökle ilgili “imanda dürüst olmak” ve Katade (ö. 117/735) ise “niyette doğru/dürüst olmak” açıklamalarını yapmaktadır.⁶³⁸ Suyuti (ö. 911/1505) ise köke, “imanda dürüst olmak, niyette doğru/dürüst olmak, açık ve gizli durumlarda dürüst olmak” gibi manalar yüklemektedir.⁶³⁹ Mukatil b. Süleyman (ö. 150/767) ise bu ayetin tefsirinde köke “Allah’ın kitabını ve elçilerini tasdikleyen” anlamını vermektedir.⁶⁴⁰

Ayrıca Elmalılı (ö. 1942), Şuarâ sûresi 84. ayette geçen (الصَّدَق) kelimesinin “doğruluk” anlamına geldiğini belirtmektedir. Ayrıca Elmalılı, “lisân-ı sıdk” tabirinin dünyada kıyamete kadar eseri baki kalacak güzel bir nam, yani güzel bir şöhret, dosdoğru güzel bir hatıra, şaşmaz güzel bir anı anlamına geldiğini ifade etmektedir.⁶⁴¹

3.4.2. Sadaka, Zekât veya Sadaka ya da Zekât Veren Anlamında S/D/K Kökü

Tefsirlerde S/D/K kökü “sadaka, zekât ya da sadaka veren veya karşılıksız yardımda bulunan” anlamında da kullanılmaktadır. Mesela;

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا⁶⁴²

⁶³⁶ Razi, *Tefsiru'l-Kebir*, VII, 217-219.

⁶³⁷ Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, V, 59-63.

⁶³⁸ Bağavi, *Tefsiru'l-Bağavi*, II, 16.

⁶³⁹ Suyuti, *ed-Durru'l-Mensûr*, III, 483.

⁶⁴⁰ Mukâtil, *Tefsîr Mukâtil*, I, 267.

⁶⁴¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VI, 104.

⁶⁴² Ahzâb Suresi, 33/35: Kendilerini Allah'a teslim eden erkeklerle kendilerini Allah'a teslim eden kadınlara, inanan erkeklerle inanan kadınlara, itaat eden erkeklerle itaat eden kadınlara, doğru sölü erkeklerle doğru sölü kadınlara, güçlülere göğüs geren erkeklerle güçlülere göğüs geren

Yukarıda Arapça metnini verdiğimiz ayetin tefsirinde Taberi (ö.310/923), (وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ) kelimelerine “Allah’ın hukukuna riayet ederek mallarından edada bulunanlar” anlamını vermektedir.⁶⁴³ Tabersi (ö. 548/1153) ise bu kelimeler için “sadaka ya da zekât veren” anlamını vermektedir.⁶⁴⁴ Aynı ayetin tefsiriyle ilgili ise Razi (ö. 606/1210) “mallarını biriktirmeyip harcayanlar” anlamını vermektedir.⁶⁴⁵ Yine bu ayetle ilgili olarak yukarıda geçen kelimelere Kurtubi (ö. 671/1273) ise “farz veya nafile olarak tasaddukta bulunmak” anlamını vermektedir.⁶⁴⁶ İbn Kesir (ö. 774/1373) ise “zayıf ve ihtiyaç sahiplerine ihsanda bulunan” anlamını vermektedir.⁶⁴⁷ Aynı ayetin tefsirinde Beydavi (ö.685/1286) ve Ebu’s-Suud (ö.982/1574) ise “vacip olanı malından tasadduk eden” anlamını vermekte⁶⁴⁸, Semerkandi (ö. 373/983) ise “Allaha itaat edip mallarından infakta bulunan” anlamını vermektedir.⁶⁴⁹

S/D/K kökünün bu anlamdaki kullanımına başka bir örnek olarak şu ayeti vermek istiyoruz;

قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَدَىٰ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ⁶⁵⁰

Taberi (ö.310/923), Bakara Suresinde geçen bu ayette köke “dilencilere verilen para ya da yoksullara yardım olarak karşılıksız verilen şey” anlamını

kadınlara, Allah’a derinden saygı duyan erkeklerle Allah’a derinden saygı duyan kadınlara, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlara, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlara, iffetlerini koruyan erkeklerle iffetlerini koruyan kadınlara ve Allah’ı çok anan erkeklerle Allah’ı çok anan kadınlara gelince; Allah, onlar için bir bağışlama ve çok büyük bir ödül hazırlamıştır. Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, s. 421.

⁶⁴³ Taberi, *Câmiu’l-Beyân*, XIX, 109-111.

⁶⁴⁴ Tabersi, *Mecmeu’l-Beyân*, VIII, 358.

⁶⁴⁵ Razi, *Tefsîru’l-Kebîr*, XXV, 211-212.

⁶⁴⁶ Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’ân*, XVII, 149-151.

⁶⁴⁷ İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’ân’il-Azîm*, XI, 161-167.

⁶⁴⁸ Beydavi, *Envaru’t-Tenzil*, IV, 232; Ebu’s-Suud, *Tefsîru Ebu’s-Suud*, IV, 418.

⁶⁴⁹ Semerkandî, *Tefsîru’s-Semerkandî*, III, 50-51.

⁶⁵⁰ Bakara Suresi, 2/263: Bir tatlı söz, bir kusur bağışlama, peşinden incitme gelen maddî yardımdan (sadakadan) çok daha iyidir. Zira Allah ganî ve halîmdir (sizin sadakalarınıza muhtaç değildir, çok müsamahalı olup cezayı çabuk vermez). Yıldırım, *Kur’ân’ı Hakîm*, s. 51.

vermektedir.⁶⁵¹ Bununla birlikte Zemahşeri (ö. 538/1143), Razi, Kurtubi (ö. 671/1273), İbn Kesir (ö. 774/1373), Beydavi (ö.685/1286), Bağavi (ö. 516/1122), Suyuti (ö. 911/1505) ve Mukatil b. Süleyman (ö. 150/767) gibi birçok müfessir, burada köke “sadaka” anlamını vermektedir.⁶⁵²

Ayrıca Elmalılı (ö. 1942), Bakara sûresi 271. ayette kökün “sadaka” anlamında kullanıldığını belirtmektedir. Elmalılı, yine aynı ayetin tefsiriyle ilgili kısımda, “S/D/K kökü, aynı zamanda farz olan sadaka içinde kullanılır” demektedir. Zekât’ın ise sadece farz olan zekât için kullanıldığını aktarmaktadır. Elmalılı S/D/K kökü, “tertîp üzere bir sıhhat, doğruluk ve mükemmellik” anlamına gelen bir köktür. Hatta nikâhtaki mehir’e sadaka denilmesinin sebebi de nikâhın bununla tekemmül etmesi dolayısıyladır” demektedir. Yine Elmalılı (ö. 1942), Zekât’a; 1- Malın arındırılması ile sıhhate ve kemale delalet etmesi 2- Zekât’ı verenin imanda sıdk ve samimiyet sahibi olduğuna delaletetmesi nedenleriyle sadaka denmekte olduğunu aktarmaktadır.⁶⁵³

Yine Elmalılı, Tevbe sûresi 60. ayette geçen (الصَّدَقَاتُ) ve 103. ayette geçen (صَدَقَةٌ) kelimelerinin farz olan zekât anlamında kullanıldığını ifade etmektedir.⁶⁵⁴

3.4.3. Mehir Anlamında S/D/K Kökü

Tefsirlerde S/D/K köküne verilen anlamlar arasında “mehir” anlamı da zikredilmektedir. Örneğin;

وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبَّنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا⁶⁵⁵

⁶⁵¹ Taberi, *Câmiu’l-Beyân*, IV, 658.

⁶⁵² Zemahşeri, *el-Keşşâf*, I, 496; Razi, *Tefsîru’l-Kebîr*, VII, 52-53; Kurtubi, *el-Câmiu li-Ahkami’l-Kur’ân*, IV, 329; İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’ân’il-Azîm*, II, 461; Beydavi, *Envaru’t-Tenzil*, I, 158; Bağavi, *Tefsîru’l-Bağavi*, I, 326; Suyuti, *ed-Durru’l-Mensûr*, III, 240-241; Mukâtil, *Tefsîr Mukâtil*, I, 220.

⁶⁵³ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, II, 220-221.

⁶⁵⁴ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, IV, 367, 400,401.

Yukarıda Arapça metnini verdiğimiz ayetin tefsirinde Taberi (ö.310/923), köke “mehir” anlamını vermektedir. Taberi aynı zamanda Katade, İbn Cüreyc ve İbn Zeyd’in de köke bu anlamı verdiklerini aktarmaktadır.⁶⁵⁶ Ayrıca Taberi’nin yanı sıra bu ayette geçen (صَدَقْتَنِي) kelimesine Zemahşeri (ö. 538/1143), Tabersi (ö. 548/1153), İbn Kesir (ö. 774/1373), Bağavi (ö. 516/1122), Mukatil b. Süleyman (ö. 150/767), Ferra (ö. 207/822), Nehhas (ö. 338/949), gibi müfessirler de “mehir” anlamını vermektedir.⁶⁵⁷

3.4.4. Verilen Sözü Yerine Yetirmek Anlamında S/D/K Kökü

S/D/K kökü tefsirlerde, “verilen sözü yerine getirmek ya da vaadinde doğru olmak” anlamında da kullanılmaktadır. Mesela, Taberi’ye (ö.310/923) göre;

وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا⁶⁵⁸

Ayetinde geçen (صَادِقَ) kelimesi (الْوَعْدِ) kelimesi ile birlikte zikredilmiş ve “vaadinde durmak, verilen sözü yerine getirmek” anlamında kullanılmıştır.⁶⁵⁹ Ayrıca bu ayetle ilgili olarak Zemahşeri (ö. 538/1143) ve Mukatil b. Süleyman (ö. 150/767), Taberi ile aynı görüşü paylaşmaktadırlar.⁶⁶⁰

Başka bir örnek olarak ise:

⁶⁵⁵ Nisa Suresi, 4/4: Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yiyin. Altuntaş, Şahin, *Kur’ân-ı Kerîm Meali*, s. 76.

⁶⁵⁶ Taberi, *Câmiu’l-Beyân*, VI, 380-382.

⁶⁵⁷ Bağavi, *Tefsîru’l-Bağavi*, II, 163; İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’ân’il-Azîm*, III, 348; Mukâtil, *Tefsîr Mukâtil*, I, 357; Ebu Zekeriyâ Yahya b. Ziyad, el-Ferra, *Meâni’l-Kur’ân*, Âlemü’l-Kütüb Yay., 3. Baskı, Beyrut 1983, I, 256; Ebu Cafer en-Nehhas, *Meâni’l-Kur’âni’l-Kerîm*, (tah. Muhammed Ali es-Sâbûnî), min et-Tûrasi’l-İslami Yay., 1. Baskı, S.Arabistan 1988, III, 17; Tabersi, *Mecmeu’l-Beyân*, III, 6.

⁶⁵⁸ Meryem Suresi, 19/54: Kitap’ta İsmail’i de an. Şüphesiz o, sözünde duran bir kimse idi. Bir resûl, bir nebî idi. Altuntaş, Şahin, *Kur’ân-ı Kerîm Meali*, s. 308.

⁶⁵⁹ Taberi, *Câmiu’l-Beyân*, XV, 561-562.

⁶⁶⁰ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, IV, 28; Mukâtil, *Tefsîr Mukâtil*, II, 631.

ثُمَّ صَدَقْنَاهُمْ الْوَعْدَ فَأَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَاءُ وَأَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ⁶⁶¹

Enbiya Suresi 9. ayeti vermek istiyoruz. Bu ayette de S/D/K kökü (الْوَعْدَ) kelimesi ile beraber kullanılmış ve “verilen sözü yerine getirmek, vaadi gerçekleştirmek” anlamında kullanılmıştır.⁶⁶² Taberi ile birlikte bu ayetle ilgili olarak Zemahşeri (ö. 538/1143), Tabersi (ö. 548/1153), Kurtubi (ö. 671/1273), İbn Kesir (ö. 774/1373), Beydavi (ö.685/1286), Bağavi (ö. 516/1122) ve Mukatil b. Süleyman da köke bu anlamı vermektedirler.⁶⁶³

3.4.5. Tasdik Etmek, Doğrulamak Anlamında S/D/K Kökü

S/D/K kökü tefsirlerde “tasdik etmek, doğrulamak” anlamında da kullanılmıştır. Mesela;

وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً وَهَذَا كِتَابٌ مُصَدِّقٌ لِّسَانِ عَرَبِيًّا لِّيُنْذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَبُشْرَىٰ لِلْمُحْسِنِينَ⁶⁶⁴

Ayetinde geçen (مُصَدِّقٌ) kelimesi “tasdik etmek, doğrulamak” anlamlarında kullanılmıştır. Bu ayetle ilgili olarak tefsirlere baktığımızda köke verilen tasdiklemek anlamı ile ilgili şu üç madde karşımıza çıkmaktadır. Birincisi; Kur’an’ın Hz. Musa’ya inen Tevrat’ı tasdik etmesi, ikincisi; Kur’an’ın kendinden önceki ilahi kitapları tasdik etmesi, üçüncüsü; Kur’an’ın Hz. Peygamber’i tasdik etmesi.

Taberinin (ö.310/923) tefsirine baktığımızda Taberi, köke “tasdik etmek, doğrulamak” anlamını vermekte ve bu ayetle ilgili bir kaç farklı görüş olduğunu ifade demektedir. Bazılarına göre tasdik etmek anlamının “Kur’ân’ın Hz. Musa’ya

⁶⁶¹ Enbiya Suresi, 21/9: Sonra onlara verdiğimiz sözü yerine getirdik. Kendilerini ve dilediğimiz kimseleri kurtardık. Haddi aşanları ise helâk ettik. Altuntaş, Şahin, *Kur’ân-ı Kerîm Meali*, s. 321.

⁶⁶² Taberi, *Câmiu’l-Beyân*, XVI, 231.

⁶⁶³ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, IV, 130; Tabersi, *Mecmeu’l-Beyân*, VII, 40; Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’ân*, XIV, 180; İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’ân’il-Azîm*, IX, 393; Beydavi, *Envaru’t-Tenzil*, IV, 46; Bağavi, *Tefsîru’l-Bağavi*, V, 311; Mukâtil, *Tefsîr Mukâtil*, III, 72.

⁶⁶⁴ Ahkaf Suresi, 46/12: Bundan önce bir rehber ve bir rahmet olarak Mûsâ’nın kitabı da vardı. Bu ise, onu doğrulayan ve zulmedenleri uyarmak, iyilik yapanlara müjde olmak üzere Arap diliyle indirilmiş bir kitaptır. Altuntaş, Şahin, *Kur’ân-ı Kerîm Meali*, s. 502.

inen Tevrat'ı tasdik etmesi" şeklinde anlaşıldığını, bazılarına göre ise "Kur'ân'ın Tevrat ve İncil'i tasdik etmesi" şeklinde anlaşıldığını bildirmektedir. Taberi kendi görüşünün ise "Kur'ân'ın Hz. Musa'ya inen Tevrat'ı tasdik etmesi" şeklinde olduğunu ifade etmektedir.⁶⁶⁵

Yine bu ayetle ilgili olarak diğer bazı müfessirlerin değerlendirmelerine baktığımızda karşımıza şu ifadeler çıkmaktadır.

Zemahşeri (ö. 538/1143), Beydavi (ö.685/1286) ve Alusi (ö. 1270/1854) kök, "tasdik etmek, doğrulamak" anlamlarında kullanılmıştır ve

- 1- Kur'an'ın Hz. Musa'ya inen kitabı tasdik etmesi.
- 2- Kur'ân'ın kendisinden önce inen tüm kitapları tasdik etmesi anlamlarına gelmektedir.⁶⁶⁶

Kurtubi (ö. 671/1273) ise kök, "tasdik etmek, doğrulamak" anlamlarında kullanılmıştır ve

- 1- Kur'an'ın Hz. Musa'ya inen Tevrat'ı tasdik etmesi.
- 2- Kur'an'ın kendinden önceki ilahi kitapları tasdik etmesi.
- 3- Kur'an'ın Hz. Peygamber'i tasdik etmesi anlamlarına geldiğini ifade etmektedir.⁶⁶⁷

İbn Kesir (ö. 774/1373) ve Semerkandi'ye (ö. 373/983) göre ise "tasdik etmek, doğrulamak" anlamlarında kullanılmıştır ve "Kur'ân'ın kendinden önceki ilahi kitapları tasdik etmesi" anlamına gelmektedir.⁶⁶⁸

⁶⁶⁵ Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 133-135.

⁶⁶⁶ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, V, 498; Beydavi, *Envaru't-Tenzil*, V, 113; Alûsî, *Ruhu'l-Meani*, XXVI, 15.

⁶⁶⁷ Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, XIX, 192.

⁶⁶⁸ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ân'il-Azîm*, XIII, 12; Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, III, 232.

Ebu's-Suud (ö.982/1574) da yine kök, “tasdik etmek, doğrulamak” anlamlarında kullanılmıştır ve “Kur’ân’ın Hz. Musa’ya inen kitabı tasdik etmesi” anlamına gelmektedir⁶⁶⁹ demek ve görüşlerini bu şekilde ifade etmektedir.

Yine “tasdik etmek, doğrulamak” anlamında başka bir örnek olarak şu ayeti vermek istiyoruz;

وَمَا كَانَ هَٰذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَىٰ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ
الْعَالَمِينَ⁶⁷⁰

Yunus Suresinde geçen bu ayetteki (تَصْدِيقَ) kelimesi de yine “tasdik etmek, doğrulamak” anlamlarında kullanılmıştır.⁶⁷¹

Taberi (ö.310/923) burada geçen S/D/K köküne “tasdik etmek, doğrulamak” anlamını vermiş ve bu ayetin tefsiri ile ilgili “Kur’ân’ın kendisinden önce inen ilahi kitapları tasdik etmesi” şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.⁶⁷²

Yine S/D/K kökü bakara sûresi 41. ayette de “tasdik eden, doğrulayan” anlamında kullanılmıştır.⁶⁷³

Bu ayette geçen ilgili köke Zemahşeri (ö. 538/1143), İbn Kesir (ö. 774/1373) ve Ebu's-Suud da (ö.982/1574)Taberi gibi anlam vermiş ve benzer değerlendirmelerde bulunmuşlardır.⁶⁷⁴

Ayrıca aynı ayetle ilgili Alusi (ö. 1270/1854) “tasdik etmek, doğrulamak” anlamını vermiş ve Kur’ân’ın kendisinden önceki Tevrat ve İncil’i tasdik etmesi

⁶⁶⁹ Ebu's-Suud, *Tefsîru Ebu's-Suud*, V, 126.

⁶⁷⁰ Yunus Suresi, 10/37: Bu Kur’an, Allah’tan (indirilmiş olup) başkası tarafından uydurulmamıştır. Fakat o, kendinden öncekileri doğrulayıcı ve Kitab’ı (Allah’ın Levh-i Mahfuz’daki yazısını) açıklayıcı olarak, indirilmiştir. Bunda hiçbir şüphe yoktur. (O) âlemlerin Rabbi tarafından. Altuntaş, Şahin, *Kur’ân-ı Kerîm Mealî*, s. 212.

⁶⁷¹ Ebu İshak İbrahim b. es-Seri, ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur’ân ve İrabuhu*, (tah. Abdulcelil Abduh Şelebî), Âlemü'l-Kütüb Yay., 1. Baskı, Beyrut 1988, III, 20; Nehhas, *Meâni'l-Kur’ân*, III, 293.

⁶⁷² Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 182.

⁶⁷³ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, I, 285.

⁶⁷⁴ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, III, 137; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur’ân’il-Azîm*, VII, 363; Ebu's-Suud, *Tefsîru Ebu's-Suud*, II, 665.

değerlendirmesini yapmıştır.⁶⁷⁵ Mukatil b. Süleyman (ö. 150/767) ise Alusi ile aynı anlamı vermiş ve Kur’ân’ın kendisinden önceki Tevrat, Zebur ve İncil’i tasdik etmesi şeklinde değerlendirmiştir.⁶⁷⁶ Semerkandi (ö. 373/983) ise köke yine aynı anlamı vermiş ve iki farklı yorumda bulunmuştur. Birincisi; Kur’ân’ın kendisinden önceki Tevrat ve İncil’i tasdik etmesi, ikincisi; Kur’ân’ın Hz. Peygamber’i tasdik etmesi şeklinde ifade etmiştir.⁶⁷⁷

Kurtubi (ö. 671/1273), köke “tasdik etmek ve takdir” anlamlarını vermiş ve Kisai (ö. 189/805), Ferra (ö. 207/822) ve Muhammed b. Su’dan’ın da aynı görüşte olduklarını belirtmiştir.⁶⁷⁸ Beydavi (ö.685/1286) ise köke “mutabık olmak, uygun olmak” anlamlarını vermiş ve Kur’ân’ın diğer ilahi kitaplara mutabık olması şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.⁶⁷⁹

3.4.6. Doğruluk Makamı ya da Güzel Mükâfat Anlamlarında S/D/K Kökü

S/D/K kökü, tefsirlerde (صِدْق) şeklinde ve (قَدَم) kelimesi ile beraber kullanıldığında “doğruluk makamı ya da güzel mükâfat” anlamlarında kullanılmaktadır. Mesela;

أَكَاَنَّ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنَّهُ أَوْحَيْنَا إِلَى رَجُلٍ مِّنْهُمْ أَن أَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّ لَهُمْ قَدَمٌ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالَ
الْكَافِرُونَ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ مُّبِينٌ⁶⁸⁰

ayetinde geçen (قَدَمٌ صِدْقٍ) ifadesini Zemahşeri (ö. 538/1143) “doğruluk makamı” olarak ifade etmektedir.⁶⁸¹

⁶⁷⁵ Alûsî, *Ruhu 'l-Meani*, XI,117-118.

⁶⁷⁶ Mukâtil, *Tefsîr Mukâtil*, I, 101.

⁶⁷⁷ Semerkandî, *Tefsîru 's-Semerkandî*, II, 99.

⁶⁷⁸ Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, X, 503.

⁶⁷⁹ Beydavi, *Envaru't-Tenzil*, III, 113.

⁶⁸⁰ Yunus Suresi, 10/2: İçlerinden bir adama insanları uyar ve iman edenlere, Rableri katında kendileri için bir doğruluk makamı bulunduğunu müjdele diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu ki o kâfirler, “Bu elbette apaçık bir sihirbazdır” dediler? Altuntaş, Şahin, *Kur'ân-ı Kerîm Meali*, s. 207.

Taberi (قَدَمَ صِدْقٍ) ifadesine “salih amellerden gelen güzel mükâfat” manasını vermektedir.⁶⁸² Tabersi (ö. 548/1153), “Cennetteki şeref, ebedi olan nimetler ve güzel mükâfat” anlamını vermektedir.⁶⁸³ Beydavi (ö.685/1286) “yüksek makam”, Bağavi (ö. 516/1122) “güzel mükâfat, salih amel, doğruluk makamı ve Hz. Peygamber’in şefaati”, Razi (ö. 606/1210) “doğruluk makamı ve Hz. Peygamber’in şefaati” şeklinde anlam vermektedirler.⁶⁸⁴ Yine Suyuti (ö. 911/1505)⁶⁸⁵ de “güzel mükâfat ve Hz. Peygamber’in şefaati” anlamını vermektedir.

3.4.7. S/D/K Kökünün (مُدْخَلَ صِدْقٍ) veya (مُخْرَجَ صِدْقٍ) Şeklinde Kullanımı

S/D/K kökü, tefsirlerde (مُدْخَلَ صِدْقٍ) veya (مُخْرَجَ صِدْقٍ) şeklinde ki kullanımı ile de geçmektedir. Mesela;

وَقُلْ رَبِّ اَدْخِلْنِيْ مُدْخَلَ صِدْقٍ وَاَخْرِجْنِيْ مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاَجْعَلْ لِّيْ مِنْ لَّدُنْكَ سُلْطٰنًا نَّصِيْرًا⁶⁸⁶

ayetinde kök bu şekilde kullanılmaktadır. Taberi (ö.310/923) ve diğer bazı müfessirler bu kullanımlarla ilgili şu bilgileri aktarmaktadır. Taberi, İbn Zeyd ve Katade’ye (ö. 117/735) göre (مُدْخَلَ صِدْقٍ) ifadesinden kastedilen “Medine”, (مُخْرَجَ صِدْقٍ) ifadesinden kastedilen ise “Mekke” dir. İbn Abbas ve Mücahid, birinci ifadedden kastedilenin “ölüm”, ikinci ifadedden kastedilenin ise “hayat” olduğunu ifade etmektedirler. Taberi, yine aynı ifadelerden birincisinin “islama girmek”, ikincisinin ise “islamdan çıkmak” anlamında da kullanıldığını bildirmektedir.⁶⁸⁷

Razi (ö. 606/1210) ise bu ifadelerle ilgili şunları aktarmaktadır:

⁶⁸¹ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, III, 114.

⁶⁸² Taberi, *Câmiu’l-Beyân*, XII, 108.

⁶⁸³ Tabersi, *Mecmeu’l-Beyân*, V, 88.

⁶⁸⁴ Beydavi, *Envaru’t-Tenzil*, III, 104; Bağavi, *Tefsiru’l-Bağavi*, IV, 120; Razi, *Tefsiru’l-Kebir*, XVII, 6-8.

⁶⁸⁵ Suyuti, *ed-Durru’l-Mensûr*, VII, 628-630.

⁶⁸⁶ İsrâ Suresi, 7/80: De ki: “Rabbim! (Gireceğim yere) doğruluk ve esenlik içinde girmemi sağla. (Çıkacağım yerden de) beni doğruluk ve esenlik içinde çıkar. Katından bana yardımcı bir kuvvet ver.” Altuntaş, Şahin, *Kur’ân-ı Kerîm Mealî*, s. 289.

⁶⁸⁷ Taberi, *Câmiu’l-Beyân*, XV, 54-58.

1- Kabre, “razı olunmuş olarak” girmek ve çıkmak.

2- Mekke’den çıkmak ve Medine’ye girmek.

3- Nurdağı’na girip çıkmak gibi anlamları ifade etmektedir.⁶⁸⁸

Tabersi (ö. 548/1153) ise bu ifadelerle şu anlamların ifade edildiğini söylemektedir.

1- Mücahid’e göre Hz. Peygamber’in risalet görevini üstlenmesi ve sağ salim o görevden çıkması.

2- Mekke’den çıkmak ve Medine’ye girmek.

3- Her hangi bir işe girildiğindeki ve o işin bitirildiğindeki duruma işaret etmesi.

4- Öldükten sonra kabre girme ve yeniden dirilmeye delalet eder.⁶⁸⁹

İbn Kesir (ö. 774/1373) ise şu bilgileri aktarmaktadır:

1- (مُخْرَجٌ صِدْقٍ) ifadesi Medine’ye işaret etmektedir ve (مُدْخَلٌ صِدْقٍ) ifadesi ise Mekkeye işaret etmektedir.

2- (مُدْخَلٌ صِدْقٍ) ifadesi ölüme, (مُخْرَجٌ صِدْقٍ) ifadesi ise ölümden sonraki hayata işaret etmektedir.⁶⁹⁰

3.4.8. Hakkını Bağışlamak ya da Hakkından Vazgeçmek Anlamında S/D/K

Kökü

S/D/K kökü tefsirlerde “hakkını bağışlamak” ya da “hakkından vazgeçmek” anlamında da kullanılmaktadır. Mesela;

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ⁶⁹¹

⁶⁸⁸ Razi, *Tefsiru’l-Kebir*, XXI, 34.

⁶⁸⁹ Tabersi, *Mecmeu’l-Beyân*, VI, 435.

⁶⁹⁰ İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’ân’il-Azîm*, IX, 68.

ayetinde geçen (تَصَدَّقَ) kelimesine Taberi (ö.310/923) “hakkını bağışlamak” anlamını vermektedir.⁶⁹²

Yine Maide suresinde geçen bu ayetle ilgili olarak Zemahşeri (ö. 538/1143), Tabersi (ö. 548/1153), Razi (ö. 606/1210), Kurtubi (ö. 671/1273) ve Beydavi (ö.685/1286) de Taberi (ö.310/923) gibi (تَصَدَّقَ) kelimesine “hakkını bağışlamak” anlamını vererek benzer görüşleri ifade etmektedirler.⁶⁹³

Ayrıca yine Maide Suresinin bu ayeti ile ilgili olarak İbn Kesir (ö. 774/1373) ve Suyuti (ö. 911/1505) köke “affetmek” anlamını vermektedir.⁶⁹⁴

S/D/K köküne “hakkını sadaka olarak bağışlamak” anlamının verildiği başka bir örnek ise şu ayettir:

وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ⁶⁹⁵

Bu ayette zikredilen S/D/K köküne Taberi⁶⁹⁶, Zemahşeri⁶⁹⁷, Tabersi (ö. 548/1153)⁶⁹⁸, Nehhas (ö. 338/949)⁶⁹⁹ ve Bağavi (ö. 516/1122)⁷⁰⁰ “malın çoğunu borçluya sadaka olarak bağışlamak” anlamını vermektedir. Elmalılı (ö. 1942), Razi (ö. 606/1210) ve Beydavi (ö.685/1286) (تَصَدَّقُوا) kelimesinin “alacaklının malını borçluya sadaka olarak bağışlaması veya borçluya zaman tanıma” anlamına geldiğini

⁶⁹¹ Maide Suresi, 5/45: Onda (Tevrat'ta) üzerlerine şunu da yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş kısas edilir. Yaralar da kısasa tabidir. Kim de bu hakkını bağışlar, sadakasına sayarsa o, kendisi için keffaret olur. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, zalimlerin ta kendileridir. Altuntaş, Şahin, *Kur'ân-ı Kerîm Meali*, s. 114.

⁶⁹² Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, VIII, 471.

⁶⁹³ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, II, 245; Tabersi, *Mecmeu'l-Beyân*, III, 200; Razi, *Tefsiru'l-Kebir*, XII, 9; Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, VIII, 33; Beydavi, *Envaru't-Tenzil*, II, 128-129.

⁶⁹⁴ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ân'il-Azîm*, V, 239; Suyuti, *ed-Durru'l-Mensûr*, V, 337.

⁶⁹⁵ Bakara Suresi, 2/280: Eğer borçlu darlık içindeyse, ona eli genişleyinceye kadar mühlet verin. Eğer bilerseniz, (borcu) sadaka olarak bağışlamanız, sizin için daha hayırlıdır. Altuntaş, Şahin, *Kur'ân-ı Kerîm Meali*, s. 46.

⁶⁹⁶ Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, V, 56-65.

⁶⁹⁷ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, I, 509.

⁶⁹⁸ Tabersi, *Mecmeu'l-Beyân*, II, 393.

⁶⁹⁹ Nehhas, *Meâni'l-Kur'ân*, I, 311.

⁷⁰⁰ Bağavi, *Tefsiru'l-Bağavi*, I, 345; Nehhas, *Meâni'l-Kur'ân*, I, 311.

ifade etmektedir.⁷⁰¹ İbn Kesir (ö. 774/1373) ise bu köke “borç olan malın tümünü borçluya bırakmak” anlamını vermektedir.⁷⁰² Bağavi (ö. 516/1122) bu konuda köke “malın çoğunu borçluya bırakmak” anlamını vermektedir.⁷⁰³

3.5. TÜRKÇE KUR’ÂN-I KERÎM MEALLERİNDE “Z/K/W (Z/K/Y)” VE “S/D/K” KÖKLERİNE VERİLEN ANLAMLAR

3.5.1. “Z/K/W (Z/K/Y)” Köküne Verilen Anlamlar

“Z/K/W (Z/K/Y)” kökü ve türevleri, Kur’ân-ı Kerîm’de, 29 sûrede 56 ayette 59 defa geçmektedir. “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü ve türevlerinin geçtiği ayetlerin 23’ü Mekki sûrelerde, 36 tanesinde Medeni sûrelerde yer almaktadır.⁷⁰⁴ Kökün Kur’ân’da, hangi türevlerle hangi sûrelerde ve hangi ayetlerde kaç defa geçtiği, aşağıda tablo şeklinde sunulmuştur. Yine Kur’ân çevirilerinde köke hangi anlamların verildiğinde tabloda belirtilmiştir.⁷⁰⁵

⁷⁰¹ Razi, *Tefsîru’l-Kebir*, VII, 110; Beydavi, *Envaru’t-Tenzil*, I, 163; Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, II, 255.

⁷⁰² İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’ân’il-Azîm*, II, 498.

⁷⁰³ Bağavi, *Tefsîru’l-Bağavi*, I, 345.

⁷⁰⁴ Muhammed Fuad Abdûlbaki, *el-Mu’cemu’l-Müfrehes li Elfâzi’l-Kur’ân’il-Kerîm*, Çağrı Yay., İstanbul 1990, s. 331-332.

⁷⁰⁵ Gerek “Z/K/W (Z/K/Y)” gerekse S/D/K köküne verilen anlamları incelerken istifade ettiğimiz çeviriler şunlardır: Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*; Altuntaş, Şahin, *Kur’ân-ı Kerîm Meali*; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Kur’ân-ı Kerîm Meal-i Şerîfi*, (Hazırlayan ve Notlandıran: Düccane Cündioğlu), Sistem Matbaacılık, İstanbul 2003; Yıldırım, *Kur’ân’ı Hakîm*; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meali ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1964; Ali Bulaç, *Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı*, Çıra Yay., İstanbul 2010; Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı Meal-Tefsir*, (çev.Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, İstanbul 2002; Hasan Basri Çantay, *Kur’ân’ı Hâkim ve Meal-i Kerîm*, Elif Ofset, İstanbul 1980; Ebu’l-Al’â Mevdûdî, *Tefhimu’l-Kur’ân, Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri*, (terc.Muhammed Han Kayanî, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş) İnsan Yay., 2. Baskı, İstanbul 1991; Hayrettin Karaman ve diğerleri, *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, TDV Yay., Ankara 2009; Hayrettin Karaman ve diğerleri, *Kur’ân yolu meali*, DİB Yay., Ankara 2013; Abdûlbâki Gölpınarlı, *Kur’ân-ı Kerîm ve Meali*, Elif Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 2003; Süleyman Ateş, *Kur’ân-ı Kerîm ve Yüce Meali*, Kılıç Kitabevi, Ankara 1980.

Tablo 29. Kur'ân çevirilerinde “Z/K/W (Z/K/Y)” kökü ile türevlerinin geçtiği ayetler ve verilen anlamlar

SÛRE NO	SÛRE ADI	SÛRE MEKKİ / MEDENİ	AYET NO	KELİME	ANLAM
24	NUR	M	21	زَكَّى	Arınmak, temize çıkmak
24	NUR	M	21	يُزَكِّي	
87	ALA	K	14	تَزَكَّى	
92	LEYL	K	18	يَتَزَكَّى	
80	ABESE	K	3	يُزَكِّي	
80	ABESE	K	7	يُزَكِّي	
35	FATİR	K	18	تَزَكَّى	
35	FATİR	K	18	يَتَزَكَّى	
20	TAHA	K	76	تَزَكَّى	
79	NAZİAT	K	18	تَزَكَّى	
53	NECM	M	32	تُزَكُّوا	Arındırmak, temizlemek, temize çıkarmak
91	ŞEMS	K	9	زَكَّاهَا	
2	BAKARA	M	129	يُزَكِّيهِمْ	
2	BAKARA	M	151	يُزَكِّيْكُمْ	
2	BAKARA	M	174	يُزَكِّيهِمْ	
3	ALİ İMRAN	M	77	يُزَكِّيهِمْ	
3	ALİ İMRAN	M	164	يُزَكِّيهِمْ	
4	NİSA	M	49	يُزَكِّوْنَ	
4	NİSA	M	49	يُزَكِّي	
62	CUMA	M	2	يُزَكِّيهِمْ	
9	TEVBE	M	103	تُزَكِّيهِمْ	Tertemiz, arınmış, masum, arınmışlık, temizlik
19	MERYEM	K	19	زَكِيًّا	
18	KEHF	K	74	زَكِيَّةً	
19	MERYEM	K	13	الزَّكَاةَ	Daha temiz, daha nezih, daha uygun, daha hayırlı, daha isabetli
18	KEHF	K	19	أَزْكَى	
18	KEHF	K	81	الزَّكَاةَ	
2	BAKARA	M	232	أَزْكَى	
24	NUR	M	28	أَزْكَى	

24	NUR	M	30	أَزْكَى	
73	MÜZZEMMİL	M	20	الزَّكَاةُ	
7	ARAF	K	156	الزَّكَاةُ	
19	MERYEM	K	31	الزَّكَاةُ	
19	MERYEM	K	55	الزَّكَاةُ	
27	NEML	K	3	الزَّكَاةُ	
31	LOKMAN	K	4	الزَّكَاةُ	
41	FUSSİLET	K	7	الزَّكَاةُ	
21	ENBİYA	K	73	الزَّكَاةُ	
23	MÜMİNUN	K	4	الزَّكَاةُ	
30	RUM	K	39	الزَّكَاةُ	
2	BAKARA	M	43	الزَّكَاةُ	
2	BAKARA	M	83	الزَّكَاةُ	
2	BAKARA	M	110	الزَّكَاةُ	
2	BAKARA	M	177	الزَّكَاةُ	
2	BAKARA	M	277	الزَّكَاةُ	
33	AHZAP	M	33	الزَّكَاةُ	
4	NİSA	M	77	الزَّكَاةُ	
4	NİSA	M	162	الزَّكَاةُ	
98	BEYYİNE	M	5	الزَّكَاةُ	
24	NUR	M	37	الزَّكَاةُ	
24	NUR	M	56	الزَّكَاةُ	
22	HAC	M	41	الزَّكَاةُ	
22	HAC	M	78	الزَّكَاةُ	
58	MÜCADELE	M	13	الزَّكَاةُ	
5	MAİDE	M	12	الزَّكَاةُ	
5	MAİDE	M	55	الزَّكَاةُ	
9	TEVBE	M	5	الزَّكَاةُ	
9	TEVBE	M	11	الزَّكَاةُ	
9	TEVBE	M	18	الزَّكَاةُ	
9	TEVBE	M	71	الزَّكَاةُ	

Zekât, zekât vermek,
zekât veren

3.5.2. S/D/K Köküne Verilen Anlamlar

S/D/K kökü ve türevleri, Kur'ân-ı Kerîm'de 49 sûrede 144 ayette 155 defa geçmektedir. S/D/K kökü ve türevleri 75 defa Mekki sûrelerde, 80 defa da Medeni sûrelerde geçmektedir.⁷⁰⁶ Kökün Kur'ân'da, hangi türevlerle hangi sûrelerde ve hangi ayetlerde kaç defa geçtiği, aşağıda, tablo şeklinde verilmiştir. Ayrıca kelimelere genel olarak Kur'ân çevirilerinde hangi ağırlıklı anlamın verildiğinde aşağıdaki tabloda aktarılmıştır.

Tablo 30. Kur'ân çevirilerinde “S/D/K” kökü ile türevlerinin geçtiği ayetler ve verilen anlamlar

SÛRE NO	SÛRE ADI	SÛRE MEKKİ / MEDENİ	AYET NO	KELİME	ANLAM
33	AHZAP	M	22	صَدَقَ	Doğru söylemek / Doğruyu söylemek / Doğrulamak
3	ALİ İMRAN	M	95	صَدَقَ	
48	FETİH	M	27	صَدَقَ	
40	MÜMİN	K	28	صَادِقًا	
5	MAİDE	M	113	صَدَقْتَنَا	
27	NEML	K	27	أَصْدَقْتَ	
27	NEML	K	49	صَدِّقُوا	
36	YASİN	K	52	صَدَقَ	
12	YUSUF	K	17	صَادِقِينَ	
12	YUSUF	K	26	فَصَدَقْتَ	
51	ZARİYAT	K	5	صَادِقُ	Doğru, gerçek, yüce
39	ZÜMER	K	33	صَدَقَ	
19	MERYEM	K	41	صِدِّيقًا	Çok doğru sözlü / Dosdoğru / Özü Sözü doğru
19	MERYEM	K	56	صِدِّيقًا	
57	HADİD	M	19	الصَّادِقُونَ	

⁷⁰⁶ Abdülbaki, *el-Mu'cemu'l-Müfrehes*, s. 404-406.

12	YUSUF	K	46	الصَّدِّيقُ	
4	NİSA	M	87	أَصْدَقُ	Daha doğru sözlü / Daha Doğru
4	NİSA	M	122	أَصْدَقُ	
10	YUNUS	K	93	الصَّدِّقِ	Çok iyi, güzel
33	AHZAP	M	8	صِدْقِهِمْ	Doğru olanlar / Doğrular / Doğru kimseler/ Özü sözü doğru olanlar
3	ALİ İMRAN	M	17	صَادِقِينَ	
29	ANKEBUT	M	3	صَدَقُوا	
2	BAKARA	M	177	صَدَقُوا	
59	HAŞR	M	8	صِدْقُورَانِ	
49	HUCURAT	M	15	صَدِقُورَانِ	
5	MAİDE	M	119	صِدْقِهِمْ	
9	TEVBE	M	119	صَادِقِينَ	
46	AHKAF	K	4	صَادِقِينَ	
46	AHKAF	K	22	صَادِقِينَ	
33	AHZAP	M	35	الصَّادِقَاتِ	Doğru söyleyen / Doğru sözlü / Doğru / Samimi
33	AHZAP	M	35	صَادِقِينَ	
3	ALİ İMRAN	M	93	صَادِقِينَ	
3	ALİ İMRAN	M	168	صَادِقِينَ	
3	ALİ İMRAN	M	183	صَادِقِينَ	
29	ANKEBUT	M	29	صَادِقِينَ	
2	BAKARA	M	23	صَادِقِينَ	
2	BAKARA	M	31	صَادِقِينَ	
2	BAKARA	M	94	صَادِقِينَ	
2	BAKARA	M	111	صَادِقِينَ	
45	CASIYE	K	25	صَادِقِينَ	
44	DUHAN	K	36	صَادِقِينَ	
6	ENAM	K	40	صَادِقِينَ	
6	ENAM	K	143	صَادِقِينَ	
21	ENBİYA	K	38	صَادِقِينَ	
15	HİCR	K	7	صَادِقِينَ	
15	HİCR	K	64	صَدِقُورَانِ	
49	HUCURAT	M	17	صَادِقِينَ	

11	HUD	K	13	صَادِقِينَ	
11	HUD	K	32	صَادِقِينَ	
68	KALEM	K	41	صَادِقِينَ	
28	KASAS	K	49	صَادِقِينَ	
67	MÜLK	K	25	صَادِقِينَ	
27	NEML	K	64	صَادِقِينَ	
27	NEML	K	71	صَادِقِينَ	
24	NUR	M	6	صَادِقِينَ	
24	NUR	M	9	صَادِقِينَ	
37	SAFFAT	K	157	صَادِقِينَ	
34	SEBE	K	29	صَادِقِينَ	
32	SECDE	K	28	صَادِقِينَ	
26	ŞUARA	K	31	صَادِقِينَ	
26	ŞUARA	K	154	صَادِقِينَ	
26	ŞUARA	K	187	صَادِقِينَ	
9	TEVBE	M	43	صَدَقُوا	
52	TUR	K	34	صَادِقِينَ	
36	YASİN	K	48	صَادِقِينَ	
10	YUNUS	K	38	صَادِقِينَ	
10	YUNUS	K	48	صَادِقِينَ	
12	YUSUF	K	27	صَادِقِينَ	
3	ALİ İMRAN	M	50	مُصَدِّقًا	Doğrulamak / Tasdik etmek / Onaylamak / Gerçekleştirmek
75	KIYAMET	K	31	صَدَقَ	
92	LEYL	K	6	صَدَقَ	
37	SAFFAT	K	37	صَدَقَ	
34	SEBE	K	20	صَدَقَ	
56	VAKIA	K	57	تُصَدِّقُونَ	
46	AHKAF	K	12	مُصَدِّقٌ	Doğrulayan / Tasdik eden / Onaylayan
46	AHKAF	K	30	مُصَدِّقًا	
3	ALİ İMRAN	M	81	مُصَدِّقٌ	
3	ALİ İMRAN	M	3	مُصَدِّقًا	
3	ALİ İMRAN	M	39	مُصَدِّقًا	

2	BAKARA	M	89	مُصَدِّقٌ	
2	BAKARA	M	101	مُصَدِّقٌ	
2	BAKARA	M	41	مُصَدِّقًا	
2	BAKARA	M	91	مُصَدِّقًا	
2	BAKARA	M	97	مُصَدِّقًا	
6	ENAM	K	92	مُصَدِّقٌ	
35	FATIR	K	31	مُصَدِّقًا	
28	KASAS	K	34	يُصَدِّقُنِي	
5	MAİDE	M	46	مُصَدِّقًا	
5	MAİDE	M	46	مُصَدِّقًا	
5	MAİDE	M	48	مُصَدِّقًا	
70	MEARİC	K	26	يُصَدِّقُونَ	
4	NİSA	M	47	مُصَدِّقًا	
61	SAF	M	6	مُصَدِّقًا	
37	SAFFAT	K	52	المُصَدِّقِينَ	
66	TAHRİM	M	12	صَدَقْتُ	
10	YUNUS	K	37	تَصْدِيقَ	
12	YUSUF	K	111	تَصْدِيقَ	
39	ZÜMER	K	33	الصِّدْقِ	
46	AHKAF	K	16	الصِّدْقِ	Doğru / Doğruluk / Doğruluk makamı / Gerçek / Gerçek ve yüce / Gerçek bir makam
6	ENAM	K	115	صِدْقًا	
17	İSRA	M	80	الصِّدْقِ	
17	İSRA	M	80	الصِّدْقِ	
10	YUNUS	K	2	الصِّدْقِ	
54	KAMER	K	55	الصِّدْقِ	
19	MERYEM	K	50	الصِّدْقِ	
26	ŞUARA	K	84	الصِّدْقِ	
39	ZÜMER	K	32	الصِّدْقِ	
33	AHZAP	M	24	صَادِقِينَ	Doğruluk / Sözünde durmak, doğru söyleyen, doğruyu söyleyen, doğru
33	AHZAP	M	8	صَادِقِينَ	
5	MAİDE	M	119	صَادِقِينَ	
12	YUSUF	K	51	صَادِقِينَ	

12	YUSUF	K	82	صَدَقُوا	
5	MAİDE	M	75	صِدِّيقَةٌ	Dosdoğru, Özü Sözü doğru, Sıddıklar, Doğrular
4	NİSA	M	69	الصَّادِقِينَ	
24	NUR	M	61	صَدِيقُكُمْ	Dost-Arkadaş
26	ŞUARA	K	101	صَدِيقٍ	
33	AHZAP	M	23	صَدَقُوا	Gerçekleştirmek / Doğrulamak / Gereğini yerine getirmek / Sözü tutmak / söze bağlılık, sadakat göstermek
3	ALİ İMRAN	M	152	صَدَقَكُمْ	
21	ENBİYA	K	9	صَدَقْنَاهُمْ	
47	MUHAMMED	M	21	صَدَقُوا	
37	SAFFAT	K	105	صَدَقْتَ	
39	ZÜMER	K	74	صَدَقْنَا	
2	BAKARA	M	280	تَصَدَّقُوا	Hakkını bağışlamak
5	MAİDE	M	45	تَصَدَّقْ	
4	NİSA	M	92	يَصَدَّقُوا	
4	NİSA	M	4	صَدَقَاتِهِنَّ	Mehir
2	BAKARA	M	271	الصَّدَقَاتُ	Sadaka / Zekât / Sadaka vermek / Bağışta bulunmak
2	BAKARA	M	276	الصَّدَقَاتُ	
2	BAKARA	M	264	صَدَقَاتِكُمْ	
2	BAKARA	M	196	صَدَقَةٌ	
2	BAKARA	M	263	صَدَقَةٌ	
58	MUCADELE	M	13	الصَّدَقَاتُ	
58	MUCADELE	M	12	صَدَقَةٌ	
4	NİSA	M	114	صَدَقَةٌ	
9	TEVBE	M	58	الصَّدَقَاتُ	
9	TEVBE	M	60	الصَّدَقَاتُ	
9	TEVBE	M	79	الصَّدَقَاتُ	
9	TEVBE	M	104	الصَّدَقَاتُ	
9	TEVBE	M	103	صَدَقَةٌ	
9	TEVBE	M	75	لَنَصَدَّقَنَّ	
63	MÜNÂFİKUN	M	10	فَأَصَدَّقْ	
33	AHZAP	M	35	الْمُتَصَدِّقَاتِ	Sadaka veren, Bağışta bulunan / Sadaka, Bağışta
33	AHZAP	M	35	الْمُتَصَدِّقِينَ	

57	HADİD	M	18	المُصَدِّقَاتِ	bulunmak
57	HADİD	M	18	المُصَدِّقِينَ	
12	YUSUF	K	88	الْمُتَصَدِّقِينَ	
12	YUSUF	K	88	تَصَدَّقْ	
62	CUMA	M	6	صَادِقِينَ	
56	VAKIA	K	87	صَادِقِينَ	
33	AHZAP	M	24	صِدْقِهِمْ	Sözünde duran / Verdiği sözü yerine getiren / Doğru söyleyen / Sözüne güvenilir
7	ARAF	K	70	صَادِقِينَ	
7	ARAF	K	106	صَادِقِينَ	
7	ARAF	K	194	صَادِقِينَ	
6	ENAM	K	146	صِدْقُوهَا	
19	MERYEM	K	54	صَادِقُ	

3.6. “Z/K/W” (Z/K/Y) VE S/D/K KÖKLERİNİN SEMANTİK ANALİZİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME

3.6.1. “Z/K/W” (Z/K/Y) Kökünün Semantik Analizi ile İlgili

Değerlendirme

Çalışmada “Z/K/W” (Z/K/Y) ve S/D/K köklerinin tarihi seyir içerisindeki anlam tahlillerinin ortaya konulabilmesi için kökler ve türevleri, ilk aşamada Tanakh’ta ve İbranice sözlüklerde incelenmiştir. Devamında ise köklerin anlamları İnciller’de araştırılmış, bu aşamada Aramice ve Yunanca sözlüklerde de benzer bir çalışma yapılmıştır. Daha sonra ise, önce cahiliye dönemi şiirlerinde ve yine bu döneme ait yazılarda köklerle ilgili hangi kullanımların yer aldığı ve hangi anlamlarda kullanıldıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. En son aşamada ise Arapça sözlükler, tefsirler ve Kur’ân çevirilerinde köklere verilen anlamlar tespit edilmiştir.

Arapça sözlükler incelenirken öncelikle günümüz sözlüklerinden başlanmış daha sonra erken dönem sözlüklerine doğru bir sıralama takip edilmiştir.

“Z/K/W” (Z/K/Y) kökünün, Tanakh’ta ki kullanımlarını İbranice sözlüklerde değerlendirdiğimizde karşımıza şu anlamlar çıkmaktadır;

- **Fiil** olarak, “temizlemek, saflaştırmak, arındırmak, temizlenmek, suçsuz bulunmak, beraat etmek, beraat ettirmek, iyilik ve ihsanda bulunmak, masum ilan etmek, ahlaki olarak kendini temizlemek veya arındırmak, ilahi lütfâ hak kazanmak, bir ünvanı kazanmak, kazanmak, hak vermek, yetki vermek, (bşe) hak/yetki sahibi olmak” gibi anlamlarda kullanılmaktadır.
- **İsim** olarak, “temizlik, saflık, temiz olmak, saf olmak, suçsuzluk, masumiyet, beraat, iffet, imtiyaz, liyakat, hak” anlamları karşımıza çıkmaktadır.
- **Sıfat** olarak ise, “temiz, saf, katışıksız, masum, suçsuz, doğru, dürüst, şeffaf, berrak, hak eden, beraat etmiş, hak sahibi, hakkaniyetli” gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

“Z/K/W” (Z/K/Y) kökünün Aramice İncillerdeki kullanımlarını Aramice sözlüklerde incelediğimizde şu anlamlar karşımıza çıkmaktadır.

- **Fiil** olarak, “temizlemek, saflaştırmak, arındırmak, törensel yasaya (ayin yasasına) göre temiz ilân etmek, günahına karşılık kurban sunmak, metalleri arıtmak, asma budamak, temizleyip çıkarmak (örnek: burçakları buğdaydan ayırmak), arınmak, saflaşmak, arındırılmak, kendini arındırmak ya da törensel olarak arındırılmak, temiz yapmak, yıkayıp temizlemek, silmek, temize çıkarmak, süpürerek temizlemek, şifa vermek, iyi etmek,

tedavi etmek, çare bulmak, bozukluğunu gidermek, düzeltmek” anlamlarında kullanılmaktadır.

- **İsim** olarak, “saflık, temizlik, şeffaflık, saf olmak, temiz olmak” gibi anlamlara gelmektedir.
- **Sıfat** olarak, “temiz, saf, pak, berrak, arınmış, cüzzamdan arınmış, kalbi ve aklı temiz” anlamlarını görmekteyiz.
- **Zarf** olarak, “saf bir şekilde, masumane, temiz bir şekilde, samimiyetle, samimi bir şekilde” anlamlarında kullanılmaktadır.

Yine kökün, Yunanca İncillerdeki kullanımları Yunanca sözlüklerde aşağıdaki karşılıkları bulmaktadır.

- **Fil** olarak, “temizlemek, arındırmak, saflaştırmak, arındırmak, törensel (ayinsel) olarak arındırmak (dualar, nefsin sevdiği şeylerden uzak durma, yıkanma ve kurban kesme yoluyla kendini manevî kirlilikten arındırmak), suç ya da günden kurtarmak, arındırmak, ahlâken arındırmak, kirden, saflığı bozan herhangi bir şeyden vb. şeylerden temizlenmek, arınmak, ağaç ve sarmaşıkları (gelişmiş yararsız sürgünlerden) budamak, mecazi olarak suçtan arındırmak, kefarete etmek, tedavi ederek temizlemek, paklamak, arıtmak, yıkamak, silmek, parlatmak” anlamlarında kullanılmaktadır.
- **İsim** olarak, “saflık, temizlik, arılık, masumiyet, şeffaflık, temizleme, arındırma, saflaşma, arınma, paklanma, kirsiz olma durumu, arıtıcı, arıtma sistemi, temizleyici” anlamlarına gelmekte,
- **Sıfat** olarak ise, “saf, temiz, pak, masum, afif, katkısız, katışıksız, saydam” anlamlarını taşımaktadır.

“Z/K/W” (Z/K/Y) kökünün, cahiliye dönemindeki kullanım ve anlamlarına gelince; en başta şunu ifade etmek gerekir ki, yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde kaynaklarda kökle ilgili bu döneme ait çok fazla örnek bulunmadığı/bulunamadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle kökün o dönemlerde nadir olarak kullanılan bir kök olduğunu düşünmekteyiz. Kökün anlam ve kullanımları ile ilgili olarak ise; kökün cahiliye döneminde “الزيادة” anlamı dışında başka bir anlamda kullanılmadığına dair bazı görüşleri ileri sürenler bulunmaktadır. Mesela, Kur’ân kavramları ve bu kavramların Kur’ân öncesi dönemdeki anlamları üzerine araştırmaları olan ‘Ûde Halîl Ebû ‘Ûde, kökün cahiliye döneminde bu anlam dışında başka bir anlamda kullanılmadığını aktarmaktadır.⁷⁰⁷ Yine “*Kur’ân’da Zekât Kavramının Etimolojik ve Semantik Analizi*” başlıklı bir çalışmada, İbn Manzûr’un, el-Ferra (ö. 207/822) ve bazı dil otoritelerine dayanarak Arapların “zekâ” kelimesine çokluk, artma gibi anlamlar verdiği aktarılmaktadır.⁷⁰⁸

Yeri gelmişken belirtmek isteriz ki, İbn Manzûr’un (ö. 711/1311) sözlüğünde kökün artma, çoğalma gibi anlamlarının bulunduğu dair örnek olarak verilen, “tek kişi için (خسا) ve çift kişi için ise (زكا)” kullanımına dair örnek, el-Accac (ö. 145/762) ve Kümeyt el-Esedî (ö. 126/744) tarafından verilmektedir. Bu şairleri incelediğimizde el-Accac’ın cahiliye döneminde doğduğu ancak ömrünün büyük çoğunluğunu Kur’ân’ın nüzulünden sonra ve Müslüman olarak geçirdiği görülmektedir. Dolayısıyla el-Accac’ın Muhadram⁷⁰⁹ şairlerden olduğu

⁷⁰⁷ ‘Ûde, Halîl ‘Ûde, *et-Tatavvuru’d-Dilâlî beyne Luğati’ş-Ş’iri’l-Câhiliyyi ve Luğati’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Mektebetü’l-Menâr, Ürdün 1985, s. 211.

⁷⁰⁸ Şehmus Demir, “Kur’ân’da Zekât Kavramının Etimolojik ve Semantik Analizi”, *Atatürk Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, Erzurum 2007, Sayı 28, s. 12-13.

⁷⁰⁹ Muhadram: Sözlükte “sünnet olmamak; nesebi karışık olmak” gibi anlamlara gelen hadrame kökünden türeyen muhadram kelimesi (çoğulu muhadramûn) hem Câhiliye devrinde hem İslâmî dönemde yaşamış, Hz. Peygamber hayatta iken veya vefatından sonra müslüman olmuş, ancak onu mümin olarak görememiş kimseyi ifade eder. Ancak Muhadram kelimesine dil ve edebiyat

anlaşılmaktadır. Yine Kümeýt el-Esedî'nin hayatı incelendiğinde ise onun Emevîler döneminde yaşadığı ve Müvelledûn⁷¹⁰ tabakası şairlerinden olduğu görülmektedir. Bilindiği gibi eski Arap dili ve edebiyatı âlimleri lugat, sarf ve nahiv bilimleri için metin kanıtı (şâhid) olarak değerlendirilebilecek malzemeyi belirlemek amacıyla klasik Arap şairlerini yaşadıkları döneme göre sınıflara ayırmışlardır. Bunlar Câhiliyyûn, muhadramûn, İslâmiyyûn (mütekaddimûn) ve müvelledûn (muhtesûn) tabakalarıdır. İlk iki grupta yer alan şairlerin şiirlerinin kanıt olması konusunda ittifak vardır. Çünkü bunların yaşadığı dönemde henüz Araplar'la başka milletler arasında Arapça'yı etkileyecek derecede bir karışma meydana gelmemiş ve Arapça bu dönemde bozulmamıştır. İslâmiyyûn devri (Hulefâ-yi Râşidîn ve Emevîler zamanı) şair ve ediplerine ait sözlerin kanıt olarak kullanılmasına ihtiyatla yaklaşmış olmakla birlikte yaygın görüş bunların da metin kanıt olabileceği şeklindedir. Müvelledûna mensup şair ve ediplerin ifadelerinin ise bu dönemde yabancılarla karışmanın Arapça üzerinde olumsuz etkilerinin görüldüğü gerekçesiyle kanıt diye kabul edilmemesi ciheti ağırlık kazanmıştır.⁷¹¹ Ancak biz bu açıklamalara bizim konumuz açısından bakıldığında kısmen katılamadığımızı belirtmek istiyoruz. Bunun nedeni ise gerek muhadramûn ve gerekse İslâmiyyûn dönemi şairlerinin İslâm'ın kelimelere kazandırdığı yeni anlamlardan istifade etme ihtimallerinin yüksek olmasıdır. Bilindiği gibi İslâm, toplumun hayat tarzında köklü değişikliklere

âlimleriyle tarihçiler farklı anlamlar yüklemiş, dilciler Hz. Peygamber'le görüşüp görüşmeme, ona inanıp inanmama konusunu dikkate almadan ömrünün yarısı Câhiliye döneminde, yarısı İslâm devrinde geçen veya iki dönemde de eser veren şairlere muhadram demişlerdir. Daha fazla bilgi için bkz. Mehmet Efendioğlu, "Muhadramûn", **DİA**, XXX, 395; Seyit Avcı, "Hadisçilere Göre Muhadramlar", **İslami Araştırmalar Dergisi**, 2005, C, XVIII, Sayı 2, s. 159.

⁷¹⁰ Müvelledûn: Sözlükte "doğurmak" anlamındaki vilâd (vilâde) kökünün "tef'îl" kalıbından türeyen müvelled kelimesi (çoğulu müvelledûn) "sonradan icat edilip ortaya konan şey" demektir. Eski Arap dili ve edebiyatı âlimleri klasik Arap şairlerini yaşadıkları dönemlere göre sınıflandırmışlardır. Müvelledûn evresinin, genellikle Abbasiler döneminden itibaren başladığı kabul edilmektedir. Ancak bazı dil âlimleri bu başlangıcı Emevîler dönemine kadar götürebilmektedirler. Daha fazla bilgi için bkz. Rahmi Er, "Müvelledûn", **DİA**, XXXII, 227.

⁷¹¹ Er, *Müvelledûn*, XXXII, 227.

sebebe olmuştur. Araplar, inanç, fikir, düşünce, kültür hatta özel hayatlarına varıncaya kadar pek çok konuda değişime uğramışlardır. Tabii olarak bu tür başkalaşımlardan toplumun “hassas ruhlu” diye nitelendirdiği şairlerde nasiplerini almışlardır. Muhadram şairlerin büyük bir kısmı, inandıkları dîni değerleri ve onun söylemlerini işleme konusunda azami gayret göstermişlerdir. Kutsal değerlerin öngördüğü ve tasvip ettiği evrensel prensipler doğrultusunda şiirler inşâd etmişler, cahiliye barbarlığını ve onun çirkinliklerini bırakıp, şiirlerinde İslam dîninin müsamaha ve hoş görüsünü yansıtan prensip ve davranış biçimlerini işlemişlerdir.⁷¹² Yani İslam’ın getirmiş olduğu güzellikleri, yenilikleri, yeni kavram ve anlamları şiirlerinde kullanmışlardır. Kısacası Kur’ân, pek çok şairin şiirine ilham kaynağı olduğu gibi işlenen konuların teyit edilmesi ve revaç bulmasına da vesile olmuştur.⁷¹³ Dolayısıyla kelime anlamı olarak “kesik, kesilmiş, karışık, durumu belli olmayan”⁷¹⁴ gibi anlamlara gelen muhadramûn dönemi şairi olan el-Accac’ın ki hayatının çoğunluğu Kur’ân’ın nüzulünden sonraki dönemde geçmiştir ve benzer şekilde bir İslâmiyyûn dönemi şairi olan Kûmeit el-Esedî’nin vermiş oldukları örneklerin cahiliye dönemi örnekleri olmaması nedeniyle kökün anlamının tespiti noktasında değerlendirilemeyeceği kanaatini taşımaktayız. Ayrıca yukarıda ifade edildiği üzere zaten İslâmiyyûn dönemi şairlerinin şiirlerinin kanıt olarak değerlendirilmesi konusunda görüş birliği bulunmamaktadır.

Yukarıda verdiğimiz bilgilerden sonra şunuda ifade etmek isteriz ki, bizim yapmış olduğumuz araştırmalarda “Z/K/W” (Z/K/Y) kökünün, gerek Tanakh ve İnciller, gerekse Kur’ân-ı Kerîm’de ki kullanımlarına bakıldığında “artmak,

⁷¹² Ömer Ünal, “Muhadram Şairlerin Şiirlerinde Kur’ân’ın Etkisi”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Erzurum 2003, C, III, Sayı 30, s. 81-82.

⁷¹³ Ünal, *Muhadram Şairler*, s. 87.

⁷¹⁴ Avcı, *Hadisçilere Göre Muhadramlar*, s. 159.

çoğalmak” gibi anlamlarının olmadığı, kökün bu anlamlarda kullanılmadığı görülmektedir. Bununla birlikte kökün “artma” anlamının ilk dönem sözlükler dâhil olmak üzere hemen hemen tüm Arapça sözlüklerde bulunmasının ve yine tefsirlerde de kökle ilgili bu anlamın geçiyor olmasının nedeninin ise Rum sûresinde geçen:

وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رَبًّا لِيَرْبُوهَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوهَا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ⁷¹⁵

ayetindeki “...her ne zekât verirsiniz; işte bunu yapanlar sevaplarını kat kat arttıranlardır.” ifadelerinden kaynaklandığını düşünmekteyiz. Ayette de belirtildiği üzere faiz’in zahiren bir artışa vesile olduğu düşüncesi oluşabilse bile netice itibariyle faiz’in her hangi bir artmaya vesile olmayacağı açık bir şekilde belirtilmektedir. Buna mukabil “zekât” vermenin neticesinde ise kat kat bir artışın ortaya çıkacağı ifade edilmektedir. Ayette artma anlamı “Z/K/W” (Z/K/Y) kökü ile değil başka bir kelime ile ifade edilmiştir ve zekât kelimesi artma anlamı ile ilintilendirilmiştir. Kanaatimizce artmaya vesile olan şey yani artmanın kaynağı temizliktir, temizlenme neticesinde artma meydana gelmektedir. Burada açıkça görüldüğü üzere zekât ve artma anlamı birbiriyle irtibatlı bir şekilde kullanılmıştır. Yani “زكا” kökünün, zekât’ın ve artma anlamının birbirini çağrıştıran bir yapı ortaya koydukları görülmektedir. Binâenaleyh kökte bulunmayan bu anlamın daha sonra Kur’ân tarafından köke kazandırılan yeni bir anlam olduğu ve kökün anlam genişlemesi gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca “Z/K/W” (Z/K/Y) kökü ve kullanımları incelendiğinde kökün, Tanakh’ta, İnciller’de ve Kur’ân-ı Kerîmde “temizlemek, arındırmak, temizlik,

⁷¹⁵ Rûm Suresi, 30/39: İnsanların mallarından artış sağlamak üzere faiz olarak verdiklerinize gelince; (şunu çok iyi bilin ki), onlar, Allah katında artmazlar. Bununla birlikte Allah’ın hoşnutluğunu kazanmak üzere zekât olarak verdiklerinize gelince, (şunu çok iyi bilin ki, onlar, Allah katında artarlar). İşte böyle davrananlar, (mallarını ve sevaplarını) kat kat arttıracak olanlardır. (Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, s. 407.)

temiz” gibi anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Aynı şekilde kökün cahiliye döneminde de “temizlemek, arındırmak, temizlik, temiz” gibi anlamlarda kullanıldığını görmekteyiz. Mesela: Kur’ân’ın nüzulünden asırlar önce Yemende yaşayan ve Yemen meliklerinden olan Rabia İbn Nasr ile ilgili bir olayda bunu görmekteyiz. Rabia İbn Nasr, gördüğü bir rüyadan çok etkilenmiş ve rüyanın tabirini öğrenebilmek için ülkedeki kâhinlere haber gönderip onlara rüyasının yorumunu yaptırmak istemiştir. Satih ve Şık isminde iki kâhin’e haber gönderen melik, Satih geldiğinde “şayet, rüyamı bilersen tevilini de bilirsin” diyerek rüyasını anlatmadan kâhinden tevilini istemiştir. Satih, melik’in gördüğü rüyayı, ondan bir şey duymadan anlatmıştır. Satih, melik’e rüyası ile ilgili olarak: “Zifiri bir karanlık içinden siyah bir cismin çıktığını gördün rüyada. Daha sonra bu cisim, Tehme denilen yere doğru gitti. Sonra da, kafatası olan her bir canlı ondan yemeye başladı” şeklinde gördüklerini anlatınca melik şaşırılmış ve bu rüyanın yormunu hemen öğrenmek istemiştir. Satih, rüyanın yorumunu şu şekilde yapmaya başlamış: “Ey melik, senin topraklarına Habeşliler baskın düzenleyecek ve Ebyen’le Ceraş arasındaki bölgeye hâkim olacaklar” dedikten sonra aralarındaki diyalog şu şekilde devam etmiştir:

– Bizim açımızdan çok kötü bir durum ey Satîh! Bu durum benim dönemimde mi olacak yoksa daha sonra mı olacak söyler misin?

– Senden kısa bir süre sonra, altmış veya yetmiş yıl sonra olacak.

– Saltanatları son mu bulacak devam mı edecek?

– Yetmiş küsur yıl sonra bitecek. Uğradıkları bir baskın neticesinde bazıları öldürülecek, kalanları da buralardan gidecek.

– Peki, onlardan sonra kimler gelecek?

–Adn bölgesinden “Zi Yezenler” gelecekler ve Yemende kimseyi bırakmayacaklar.

– Peki, onların idaresi devam mı edecek ya da son mu bulacak?

– Onların da sonu gelecek.

– Peki, onların saltanatına kim son verecek?

– “نبي زكي” son verecek. O’na yücelerden vahiy gelecek.

Diğer kâhin olan Şık geldiğinde de benzer şeyler yaşanmıştır.⁷¹⁶ Yukarıda da ifade edildiği üzere “Z/K/W” (Z/K/Y) kökü, son Peygamber Hz. Muhammed’in, peygamber olarak geleceğini de haber veren bir rüyanın teviline anlatımı esnasında yine Hz. Peygamber’e sıfat olarak ve “نبي زكي” şeklinde kullanılmıştır. Bu örnek ele alındığında kökün burada artma anlamında olmadığı/olamayacağı buna karşılık “temiz” anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

“Z/K/W” (Z/K/Y) kökü ile ilgili olarak yaptığımız çalışmalarda, erken dönem Arapça sözlüklerde, kökle ilgili yirminin üzerinde anlama rastlamak mümkün görünmektedir. Ancak sözlüklerin özellikle üzerinde durdukları iki temel anlam dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, “temizlik, temiz olmak, temiz, saf, temizlenmek ve arınmak” gibi “temizlik” ve benzeri anlamlardır. İkincisi ise, “artmak, çoğalmak, büyümek, gelişmek” anlamlarıdır. Kök, birinci anlamı ile Tanakh ve İnciller’de de geçmekte fakat kökün ikinci anlamı ise hem Tanakh’ta hemde İnciller’de kullanılmamaktadır.

Son dönem Arapça sözlüklerde, Kur’ân sözlüklerinde ve tefsirlerde de benzer bir durum söz konusudur. Yapmış olduğumuz incelemelerde “Z/K/W” (Z/K/Y) kökünün, Tanakh’ta, İncillerde ve Kur’ân’ın nüzulünden önceki Arap dilinde, İslami

⁷¹⁶ Ahmed Zeki Safvet, *Cemheretü Hutabi’l-Arabi fi Usuri’l-Arabiyyeti’z-Zahire*, 1923, I, 329.

ıstılahtaki “zekât” anlamı ile bilinmediği ve bu anlamda kullanılmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla “zekât” anlamı veya kavramı, Kur’ân’ın nüzulü ile gelen ve köke kazandırılan yeni bir anlamdır.

Gerek erken dönem, gerekse son dönem Arapça sözlükler ile Kur’ân sözlüklerinde özellikle zikredilen temel anlamlardan bir tanesi de İslami ıstılahtaki “zekât” anlamıdır. Ancak bu anlam Kur’ân’dan önceki dönemlerde olmayan bir anlamdır ve Kur’ân bu anlamı yeni bir anlam, yeni bir kavram olarak getirmiştir. Zekât ve sadaka arasında kesinlikle bir bağ bulunmaktadır. Zîra bazen zekât, sadaka anlamında kullanılmakta bazende sadaka, zekât anlamında kullanılabilmektedir. Bununla birlikte şunuda ifade etmek gerekir ki, zekât ile sadaka eş anlamlı değildirler. Zekât sadakanın bir bölümüdür. Yani her zekât bir sadakadır fakat her sadaka zekât değildir. Zira çeşitli fıkıh kitaplarında da belirtildiği üzere, zekâtın kendine has şartları ve hükümleri bulunmaktadır.⁷¹⁷

3.6.2. S/D/K Kökünün Semantik Analizi ile İlgili Değerlendirme

S/D/K kökünün Tanakh’ta ki kullanımlarını İbranice sözlüklerde değerlendirdiğimizde karşımıza şu anlamlar çıkmaktadır.

- **Fiil** olarak, “doğruyu konuşmak, doğru olmak, dürüst olmak, doğru yolda olmak, katı ve sert olmak (mızrak için kullanılır), doğru ve samimî olmak, doğru, uygun olmak, adil ve hakkaniyetli olmak, haklı bir davaya sahip olmak, adil olduğunu ilân etmek, adil, doğru ya da masum kılmak, adlî anlamda, beraat ettirmek, haklı bir gerekçeye dayandırmak, (bir kişinin) masum olduğunu ilân etmek, beraat ettirmek, temize çıkarmak, aklamak,

⁷¹⁷ Halil ‘Ûde, *et-Tatavvuru’d-Dilâl*, s. 214.

bir iddiayı onaylamak, tasdik etmek, sağlam olmak” anlamlarına gelmektedir.

- **İsim** olarak ise, “doğruluk, dürüstlük, hak, adalet, doğrulama, gerçeklik, haklılık, hakkaniyet, haklı gerekçeye dayanma, beraat, fazilet, irade özgürlüğü, adil hüküm, adil teraziler, cömertlik ve hayır, sadakat, güç, kuvvet, zafer, kudret, sadaka, salih ameller” gibi anlamlara gelmektedir.

S/D/K kökü Tanakh’ta;

- **Sıfat** olarak, “gerçek, doğru, dürüst, hakkaniyetli, haklı, vaadini tutan, haklı bir davası olan, iddia ederken doğru ve gerçek olanı konuşan kişi, doğru olarak hareket eden, haklı çıkaran, adil (hakkı koruyan ve adalet dağıtan bir hâkim ya da kral için kullanılır, bu yüzden sıklıkla cezalandırmada da ödüllendirmede de adil olan Allah için de kullanılır)” anlamlarında kullanılmaktadır.
- Yine kök, **zarf** olarak “doğru bir şekilde, gerçek bir şekilde” anlamlarını taşımaktadır.

S/D/K kökü, Aramice İncillerde,

- **Fiil** olarak “doğru beyanda bulunmak, doğru ve adil hareket etmek, tasdik etmek, onaylamak, övmek, doğrulamak, haklı bir gerekçeye dayandırmak, doğru olduğunu ilân etmek, adına hüküm vermek, hükme bağlamak, isnat etmek, haklı olduğunu düşünmek, doğru hüküm vermek, sadaka vermek, haklı bir gerekçeye dayandırılmak, beraat ettirilmek; hakkında hüküm verilmek, atanmak, tayin edilmek, isnat edilmek” anlamlarına gelmektedir.
- **İsim** olarak, “doğruluk, adalet, hakkaniyet, yargı, yargıç, iyilik, lütuf, olması gereken, yapılması gereken, doğru ya da gerekli olan, hak, kanun

ya da kural, doğru bir eylem, pay, tahsisat, mülkiyet hakkı, vergi, haraç, borç, sadaka, yardım, zekât, haklı çıkma veya haklı çıkarma, cömertlik, hayır amaçlı kullanılmak üzere bağışlanmış miras, sadaka verme, bağış, hayır” anlamlarında kullanılmaktadır.

- **Sıfat** olarak, “doğru, dürüst, doğru sözlü, uygun, haklı, adil, hakperest”
- **Zarf** olarak ise, “adil bir şekilde, adilce, uygun şekilde, doğru şekilde, degecek şekilde” anlamlarını ihtiva etmektedir.

Yunanca İncillerde ise;

- **Fiil** olarak, “düzgün bir biçimde, gereği gibi yapmak, bir kişinin adil, doğru ya da olması gerektiği gibi olduğunu ilân etmek, beraat ettirilmek, adil olmak, beraat ettirmek, doğru olduğunu ilân etmek ve ona göre muamele etmek, doğru olduğunu göstermek veya kanıtlamak” anlamlarına gelmektedir.
- **İsim** olarak, “doğruluk, dürüstlük, adalet, doğru bir eylem ya da amel, merhamet, acıma özellikle sadaka verme ve bağış yapma yoluyla sergilenen merhamet ve acıma ya da cömertlik faziletini sergileme, ihsanın kendisi, sadaka, zekât, bağış, yardım, hayır (para, hediye), salih amel, yargı, hüküm, beraat, hak, salahiyet” anlamlarını taşımaktadır.

S/D/K kökü, Yunanca İncillerde

- **Sıfat** olarak, “doğru, dürüst, adil, ilâhî ve insanî kanunlara uyan, olması gerektiği gibi olan, hakkaniyetli, erdemli, Allah’ın emirlerine uyan, masum, hatasız, suçsuz, hakkaniyetli” anlamlarına gelmekte,
- **Zarf** olarak ise, “adilâne, adil bir şekilde, doğru bir şekilde, dürüst bir şekilde” anlamlarını taşımaktadır.

S/D/K kökünün, Kur’ân’ın nuzûlünden önce hangi anlamlarda kullanıldığını ifade edebilmek için cahiliye dönemi şiirlerinden birkaç örnek aşağıda verilmiştir. Mesela, o dönemin meşhur şairleri arasında yer alan Tarafa b. el-‘Abd, cahiliye döneminin en meşhur şiirleri olarak kabul edilen “yedi askı” içerisinde bulunan şiirinin bir beyitinde şunları ifade etmektedir:

وَلَكِنْ نَفَى عَنِّي الرَّجَالَ جَرَاءَتِي

عَلَيْهِمْ وَإِقْدَامِي وَصِدْقِي وَمَحْتَدِي⁷¹⁸

“Fakat benim kendilerine karşı cesaretim, savaştaki sabrım, doğruluğum ve asaletim yiğitleri benden korkutup uzaklaştırmıştır.”

Yukarıdaki beyittede görüleceği üzere kök burada “doğruluk” anlamında kullanılmıştır.

Yine yedi askının meşhur şairlerinden olan Zuheyr b. Ebî Sulmâ, şiirinde şu beyti aktarmaktadır:

وَمَنْ يَغْتَرِبُ يَحْسِبْ عَدُوًّا صَدِيقَهُ

وَمَنْ لَا يُكْرِمُ نَفْسَهُ لَمْ يُكْرَمْ⁷¹⁹

“Kim gurbete düşerse düşmanı dost sanır, kendine saygı duymayana da saygı duyulmaz.”

Beyitten de anlaşılacağı üzere S/D/K kökü burada “dost” anlamında kullanılmıştır. Yine o dönemin meşhur şairlerinden ‘Amr b. Kulsum’un şiirinde kök şu şekilde kullanılmıştır:

وَرِثْنَاهُنَّ عَنْ آبَاءِ صِدْقٍ

نُحَازِرُ أَنْ نُقَسِّمَ أَوْ نَهُونَا⁷²⁰

⁷¹⁸ Nurettin Ceviz ve diğerleri, *Yedi Askı Arap Edebiyatının Harikaları*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2010, s. 76.

⁷¹⁹ Ceviz vd, *Yedi Askı*, s. 95.

“Biz onları sözü özü doğruluk olan atalarımızdan miras aldık; ölünce de oğullarımıza miras bırakacağız.” Beyittede açıkça görüleceği üzere ‘Amr b. Kulsum S/D/K kökünü burada “doğruluk” anlamında kullanmıştır.

S/D/K kökünün cahiliye dönemindeki kullanımlarına son örnek olarak ‘Antera b. Şeddâd’ın bir beytini vermek istiyoruz:

جَادَتْ لَهُ كَفِّي بِعَاجِلِ طَعْنَةٍ

بِمُنْقَفٍ صَدَقِ الْكُؤُوبِ مَقْوَمٌ⁷²¹

“Düz, boğum başları sert, sağlam mızrağı süratle saplamakta hünerini gösterdi ellerim.” Beyitte görüldüğü üzere kök burada “sert, sağlam” anlamlarında kullanılmıştır.

Erken dönem Arapça sözlüklerde, S/D/K kökü ile ilgili yapılan araştırmalarda yirminin üzerinde anlam tespit edilmiştir. Ancak yapmış olduğumuz incelemelerde tespit edebildiğimiz kadarıyla, kökün en temel anlamı yani kök anlamı, “doğruluk, doğru, doğru olmak, doğru söylemek, doğrulamak” gibi anlamlardır. Kökün taşıdığı anlamlardan olan “dost” anlamı, cahiliye döneminde kullanılan bir anlam olup, Tanakh ve İnciller’de ise bu anlam tespit edilememiştir. Ayrıca S/D/K kökünün “sadaka” anlamı, Tanakh, İnciller ve gerek erken dönem gerekse son dönem Arapça sözlükleri ile Kur’ân sözlüklerinde yer almakta, fakat tespit edebildiğimiz kadarıyla, cahiliye döneminde bu anlamda kullanıldığına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla “Sadaka” anlamı, köke Kur’ân ‘ın nüzulünden sonra Kur’ân ve Hz. Peygamber tarafından kazandırılan yeni bir anlam olarak göze çarpmaktadır. Yine incelediğimiz tefsirlerde de kökün en temel anlamı olarak “doğruluk, doğru, doğru olmak, doğru söylemek, doğrulamak” anlamları ön plana

⁷²⁰ Ceviz vd, *Yedi Askı*, s. 141.

⁷²¹ Ceviz vd, *Yedi Askı*, s. 159.

çıkmakta, bunun yanında Arapça sözlüklerde gördüğümüz anlamların büyük kısmıda yine tefsirlerde de geçmektedir.

SONUÇ

Bu araştırmada “Vahiy Sürecinde “Z/K/W” (Z/K/Y) ve “S/D/K” Köklerinin Artsüremli (Diachronic) Semantik İncelemesi” konusu ele alınmıştır. “Z/K/W” (Z/K/Y) ve “S/D/K” köklerinin anlamları ve bu köklerin anlamlarında tarihi süreç içerisinde her hangi bir değişikliğin olup olmadığı konusu incelenmiştir.

Kur’ân’ın sağlıklı bir şekilde anlaşılması hedefi, gerek Kur’ân’ın ilk muhatapları gerekse asırlar boyunca gelen tüm muhataplar tarafından ulaşılması gereken en ulvi, en yüce bir hedef olarak değerlendirilmiştir. Bilindiği gibi, vahyin nazil olduğu süreçte ilk dönem muhatapların ayetleri sağlıklı bir şekilde anlamaları hususunda herhangi bir sıkıntı yaşamadıkları, Kur’ân ayetlerini fitri bir seyir içerisinde anlayıp kavradıkları, anlamakta zorlandıkları durumlar olduğunda ise Hz. Peygamber’e sorarak böylece sıkıntı yaşamadan bu tür müşkül durumları aştıkları tarihen sabittir.

Ancak daha sonraki dönemlerde yaşayan Müslümanların çeşitli nedenlerden ötürü Kur’ân’ı, Hz. Peygamber’in ve O’nun kıymetli sahabelerinin anladığı gibi anlayabilmeleri hususunda daha çok zorlandıklarını söyleyebiliriz. Bu nedenle sonraki asırlarda Kur’ân metninin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi konusunda çok daha hassas, detaylı ve derin çalışmalar yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, tıpkı kelimelerin anlamlarında meydana gelen ve gelmeye devam edecek olan değişimin kaçınılmaz olduğu gibi Kur’ân’ın sağlıklı bir şekilde anlaşılması noktasında Kur’ân metnini dil bakımından inceleyen çalışmaların yapılması dakaçınılmaz bir hal almıştır. Bu kaçınılmaz durum göz önünde bulundurulduğunda artsüremli semantik çalışmaların bu aşamada değerlendirilmesi

gereği de ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden araştırmaya konu olan kökler artsüremli semantik analiz yöntemiyle incelenmiştir.

Araştırmada, köklerin Kur’ân’ın nüzulünden önceki dönemlerde, kutsal kitaplarda dâhil olmak üzere hangi anlamlarda kullanıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu aşamada öncelikle en eski yazılı belgeler arasında gösterilen Tanakh’ta ve İbranice sözlüklerde “Z/K/W” (Z/K/Y) ve “S/D/K” köklerinin anlamları ve kullanımları ele alınmış, yine İncillerde, Yunanca ve Aramice (Süryanice) sözlüklerde de köklerin anlamları ve kullanımları incelenmiştir. Daha sonra cahiliye döneminde köklerin anlamları araştırılmış, en son aşamada ise Kur’ân-ı Kerîm’de, Arapça sözlüklerde, Kur’ân sözlüklerinde, tefsirlerde ve meallerde köklerin anlamları ele alınmıştır.

Araştırma neticesinde köklerin kutsal kitaplardaki kullanım sayıları tespit edilmiş ve aşağıda tablo şeklinde sunulmuştur.

Tablo 31. Köklerin kutsal kitaplardaki kullanım sayıları

Köklerin Kullanım Sayıları			
Kök	Tanakh	İnciller	Kur’ân-ı Kerîm
Z/K/W (Z/K/Y)	27	76	59
S/D/K	637	229	155
Toplam	664	305	214

Tablo 31’de “Z/K/W” (Z/K/Y) ve “S/D/K” köklerinin Tanakh’ta, İnciller’de ve Kur’ân-ı Kerîm’de kaç defa kullanıldığına dair toplam kullanım sayıları verilmiştir. Tablo 31’de görüldüğü üzere kökler kutsal kitaplarda toplamda 1183 defa geçmektedir. Araştırma neticesinde köklerin toplamda en fazla Tanakh’ta kullanıldığı, bununla birlikte “Z/K/W” (Z/K/Y) kökünün Tanakh’taki kullanım

sayısının Kur’ân ve İncillere göre daha az olduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık “S/D/K” kökünün Tanakh’taki kullanım sayısının ise kökün Kur’ân’daki ve İnciller’deki toplam kullanım sayısından daha fazla olduğu görülmüştür.

Şekil 3. “Z/K/W (Z/K/Y)” köküne Tanakh’ta, İnciller’de ve Kur’ân-ı Kerîm’de verilen anlamlar

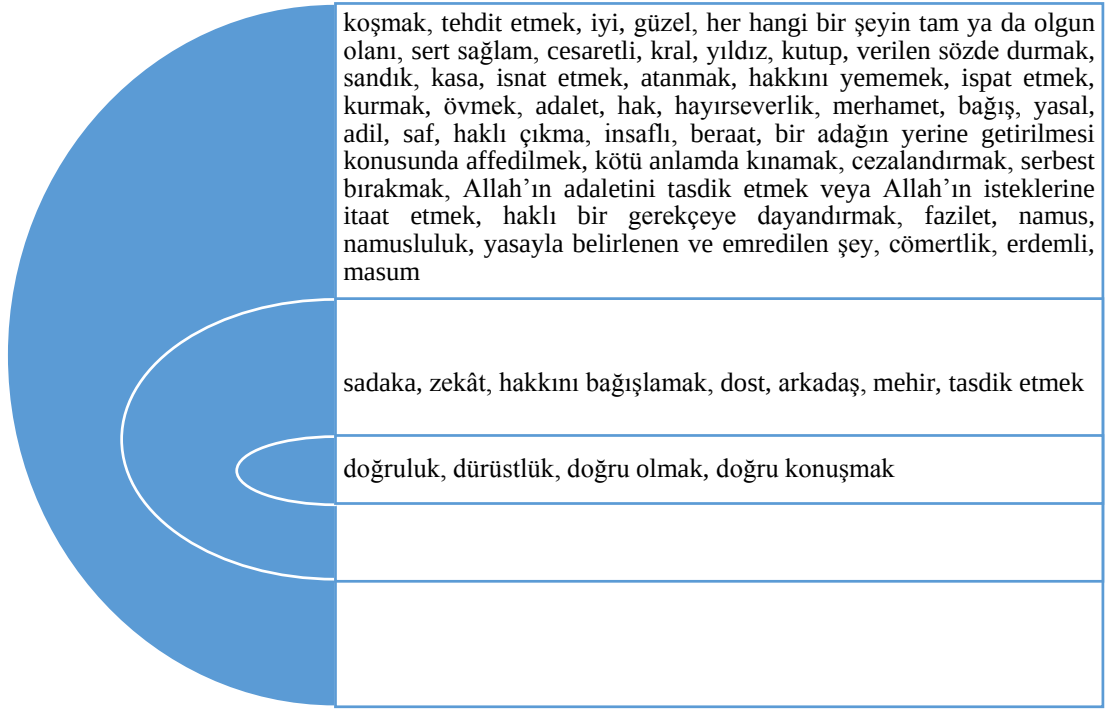

Şekil 4. “S/D/K” köküne Tanakh’ta, İnciller’de ve Kur’ân-ı Kerîm’de verilen anlamlar

Yukarıdaki şekillerde “Z/K/W” (Z/K/Y) ve “S/D/K” köklerinin Tanakh’taki, İnciller’deki ve Kur’ân-ı Kerîm’deki anlamları verilmiştir. Şekillerde Tanakh başlığı altındaki kutucuklarda kökün kutsal kitap sözlüklerindeki ve modern İbranice sözlüklerdeki anlamları, İnciller başlığı altındaki kutucuklarda yine kutsal kitap sözlükleri ile modern Yunanca ve Aramice (Süryanice) sözlüklerdeki anlamları, Kur’ân başlığı altındaki şekillerde ise erken dönem Arapça sözlükler, modern Arapça sözlükler ve Kur’ân-ı Kerîm sözlükleri ile tefsirlerden tespit edilen anlamlar verilmiştir. En üstteki kutucuklarda köklerin ihtiva ettiği tüm anlamlar ve türemiş anlamlar en geniş şekliyle yer almaktadır. Ortadaki kutucuklarda ise daha çok terim anlamlar verilmiştir. Terim anlamlar ile türemiş anlamlar arasındaki tasnif konusunda belki daha başka değerlendirmelerde yapılabilir ve anlamların yerlerini değiştirmek mümkün olabilir. En alttaki kutucuklarda ise köklerin tespit edilen kök anlamları verilmiştir.

	ürün, semere, sayıların ya da her hangi bir şeyin çift olanı, doğru, isabetli, uygun, övmek, susamak, Allah’a (c.c.) itaat, doğru sözlü olmak, doğruyu söylemek (şahitlik yapan birisi için), salih amel, zengin, kelime-i tevhid
	artmak, çoğalmak, gelişmek, büyümek, büyütmek, geliştirmek, zekât, zekât vermek, Allah’a (c.c.) itaat, salih amel, kelime-i tevhid, ihsanda bulunmak, ilâhî lütfâ hak kazanmak,
	temizlemek, arındırmak

Şekil 5. “Z/K/W (Z/K/Y)” kökünün kök ve terim anlamları ile diğer anlamları

Şekil 6. “S/D/K” kökünün kök ve terim anlamları ile diğer anlamları

“Z/K/W” (Z/K/Y) ve “S/D/K” köklerinin tespit edilen anlamları şekil 3 ve şekil 4 de detaylı bir şekilde gösterilmişti. Yukarıda şekil 5 ve şekil 6’da sırasıyla “Z/K/W” (Z/K/Y) ve “S/D/K” köklerinin, Tanakh, İnciller ve Kur’ân-ı Kerîm kapsamında yapılan tüm çalışmalar neticesinde elde edilen anlamları en öz haliyle şekilsel olarak sunulmuştur. Şekillerde de görüldüğü üzere kökün öz anlamı yani kök anlam en merkezde, kutsal kitaplarda kullanılan terim anlamlar kök anlamı da kapsayacak şekilde biraz daha geniş bir halkada yer almakta ve kökten türemiş tüm anlamlar, kök anlamı ve terim anlamları da kapsayacak şekilde en son halkada yer almaktadır.

Yukarıda verilen bilgilerden sonra araştırma neticesinde elde edilen sonuçları maddeler halinde şu şekilde sıralamak mümkündür;

1. “Z/K/W” (Z/K/Y) kökünün fiil kullanımları incelendiğinde, üç dilde de hem modern sözlüklerin hem de kutsal kitap sözlüklerinin köke benzer anlamlar verdiği ve kökün temel anlamının “temizlemek, arındırmak” anlamları olduğu tespit edilmiştir. Yani “Z/K/W” (Z/K/Y) kökünün kök anlamının “ağaç ve sarmaşıkları (gelişmiş yararsız sürgünlerden) budamak” anlamında olduğu gibi “gereksiz ve kötü şeylerden temizlemek, arındırmak” anlamı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2. Modern sözlüklerde “Z/K/W” (Z/K/Y) köküne, isim olarak; “saflık, temizlik, iffet, masumiyet, temize çıkarma, arıtma, temizleme, paklık, arındırma, kabuğunu soyma, saflaştırma, beraat, hak” gibi anlamların verildiği, ayrıca kutsal kitap sözlüklerinde de köke benzer anlamların verildiği, farklı olarak kutsal kitap sözlüklerinde kökün “doğruluk, dürüstlük, haklı bir gerekçeye dayandırma, ünvan” anlamları içinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

3. “Z/K/W” (Z/K/Y) kökünün modern sözlüklerde sıfat olarak; “saf, temiz, masum, suçsuz, şeffaf, berrak, pak, katkısız, katışıksız, saydam, açık, parlak, aydınlık, iffetli, lekesiz, pürüzsüz, doğru, dürüst, hakkaniyetli” anlamlarını taşıdığı, yine kökün sıfat olarak, gerek modern sözlüklerde gerekse kutsal kitap sözlüklerinde benzer anlamlarda kullanıldığı tespit edilmiştir.

4. “Z/K/W” (Z/K/Y) kökü ve kullanımları incelendiğinde kökün cahiliye döneminde de “temizlemek, arındırmak, temizlik, temiz” gibi anlamlarda kullanıldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte kökün cahiliye döneminde “artma” anlamında kullanıldığına dair her hangi bir veriye ulaşılamamıştır.

5. Gerek erken dönem gerekse son dönem Arapça sözlükler ile tefsirlerde “Z/K/W” (Z/K/Y) köküne “temiz olmak, temizlemek, temizlik ve artmak, çoğalmak” gibi iki temel anlamın verildiği görülmüştür. Yapmış olduğumuz araştırmalarda

özellikle nuzûl asrına yakın dönemlere ait Arapça sözlüklerde verilen “artmak, çoğalmak” anlamlarıyla ilgili örneklerin cahiliye dönemine ait olmadığı muhadramûn, İslâmiyyûn ya da müvelledûn dönemi şairlerine ait olduğu ve bu nedenle cahiliye dönemi kullanımına örnek teşkil etmeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Sözlüklerde ve tefsirlerde geçen bu anlamın köke Kur’ân tarafından kazandırılan yeni bir anlam olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu konuyla ilgili daha geniş bilgiye tezin “Z/K/W” (Z/K/Y) Kökünün Semantik Analizi İle İlgili Değerlendirme” başlıklı bölümünde yer verilmiştir.

6. Kelimelerin kök anlamlarının tespit edilmesi aşamasında, köklerin cahiliye dönemi kullanımları ve anlamları araştırılırken incelenen örneklerin tamamıyla cahiliye dönemine ait olması hususunun dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta olduğu, aksi takdirde muhadramûn, İslâmiyyûn ya da müvelledûn dönemi şairlerine ait örneklerin Kur’ân ayetlerinden istifade etmiş/etkilenmiş olma ihtimallerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

7. Erken dönem Arapça sözlüklerde “Z/K/W” (Z/K/Y) köküne “temiz olmak, temizlemek, temizlik, temiz, saf, masum, arınmak, artmak, çoğalmak, gelişmek, büyümek, büyütmek, geliştirmek, ürün, semere, zekât, zekât vermek, sayıların ya da her hangi bir şeyin çift olanı, doğru, isabetli, uygun, övmek, susamak, Allah’a (c.c.) itaat, doğru sözlü olmak, doğruyu söylemek (şahitlik yapan birisi için), salih amel” anlamlarının verildiği tespit edilmiştir.

8. “Z/K/W” (Z/K/Y) köküne son dönem Arapça sözlüklerde de hemen hemen erken dönem sözlüklerdeki anlamlara yakın anlamların verildiği, farklı olarak “bir işin ya da bir şeyin uygun olup olmaması” anlamının sadece son dönem sözlüklerde geçtiği tespit edilmiştir.

9. Netice itibariyle “Z/K/W” (Z/K/Y) kökünün kök anlamının “temizlemek, arındırmak, temizlik, temiz” vb. anlamların olduğu ve kökün bu anlamı eski zamanlardan beri muhafaza ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca kök anlamın korunmasının yanı sıra, “Z/K/W” (Z/K/Y) kökünün özellikle Kur’ân’ın nâzil olması ile birlikte “artmak, çoğalmak, büyümek, gelişmek, zekât” gibi yeni anlamlar kazanarak anlam genişlemesi gösterdiği tespit edilmiştir.

10. “S/D/K” köküne modern İbranice, Yunanca veya Aramice (Süryanice) sözlükler ile kutsal kitap sözlüklerinde fiil olarak özetle; “doğruyu konuşmak, doğru olmak, dürüst olmak, adil olmak, hakkaniyetli olmak, tasdik etmek, onaylamak” anlamları verilmektedir. Bunun yanı sıra kutsal kitap sözlüklerinde “sağlam olmak, sert olmak, güçlü, kuvvetli ve otoriter olmak, güvenilir olmak, sadık olmak, masum olmak” anlamları da verilmektedir. Ayrıca modern sözlüklerde kutsal kitap sözlüklerinde olmayan “övmek, özür dilemek, hükme bağlamak, razı etmek, ispat etmek, atanmak” anlamları da kullanılmaktadır.

11. “S/D/K” köküne gerek modern sözlüklerde gerekse kutsal kitap sözlüklerinde isim olarak; “doğruluk, dürüstlük, gerçeklik, adalet, hakkaniyet, haklı gerekçeye dayanma, beraat, hak, fazilet, irade özgürlüğü, teyit, doğrulama, cömertlik, hayırseverlik, salih amel, Jüpiter gezegeni, salahiyet, sadaka, zekât, hayırseverlik, cömertlik, iyilik, merhamet, bağış, yardım, yasal, kurallara uygun, arıtılmış, saf, haklı çıkma veya haklı çıkarma” anlamları verilmektedir.

12. Yine “S/D/K” köküne modern İbranice, Yunanca veya Aramice (Süryanice) sözlükler ile kutsal kitap sözlüklerinde sıfat olarak; “doğru, doğru sözlü, güvenilir, dürüst, salih, adil, faziletli, açık, kesin, zahit, haklı, hakkaniyetli, eşitlikçi,

insafli, tarafsız, meşru, yasal, namuslu” anlamları verilmekte ayrıca kutsal kitap sözlüklerinde kök için “masum, hatasız, suçsuz” anlamları da kullanılmaktadır.

13. Gerek modern sözlükler gerekse kutsal kitap sözlükleri incelendiğinde “S/D/K” kökünün “doğruyu konuşmak, doğru olmak, haklı olmak, tasdik etmek, doğruluk, dürüstlük, sadaka, sadaka verme, hak, adalet” gibi anlamlarda kullanıldığı tespit edilmiştir. Kökün öne çıkan en temel anlamının ise “doğruluk, dürüstlük, doğru konuşmak, doğru olmak” anlamlarının olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

14. “S/D/K” kökünün, cahiliye dönemindeki kullanımları incelendiğinde “doğruluk, dost, sert ve sağlam” gibi anlamlarda kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak kökün cahiliye döneminde Araplar arasında “sadaka” anlamında kullanıldığına dair her hangi bir veri tespit edilememiştir.

15. “S/D/K” köküne erken dönem Arapça sözlüklerde “doğru söylemek, yalanın zıddı, doğru, koşmak, tehdit etmek, iyi, güzel, her hangi bir şeyin tam ya da olgun olanı, dost, arkadaş, tasdik etmek, doğrulamak, mehir, sert, sağlam, cesaretli, emin, güvenilir kişi, kral, zekât toplayan, yıldız, kutup, sadaka, sadaka vermek, verilen sözde durmak, sandık, kasa” gibi anlamlar verilmektedir. “S/D/K” köküne son dönem Arapça sözlüklerde de erken dönem Arapça sözlüklerdeki anlamlara benzer anlamlar verilmektedir.

16. “S/D/K” kökünün kök anlamının “doğruyu konuşmak, doğru olmak, doğruluk, dürüstlük, doğru” gibi anlamlar olduğu, kökün asırlardır bu anlamları muhafaza ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Yine kökün, “tasdik etmek, sadaka, sert, sağlam” gibi anlamlarının da olduğu, bu anlamların gerek Tanakh, gerekse İncil sözlüklerinde de geçtiği tespit edilmiştir. Ayrıca kökün cahiliye dönemi ve sonraki

dönemlerde “dost, arkadaş” anlamlarında kullanıldığı, fakat bu anlamın Kur’ân’dan önceki kutsal kitap sözlüklerinde geçmediği tespit edilmiştir.

17. “S/D/K” kökünün Kur’ân’ın nuzülü ile birlikte “mehir ve zekât” anlamlarını kazanarak anlam genişlemesi gösterdiği tespit edilmiştir.

18. Aynı aileden gelen Sami Diller içerisinde Arapçanın önemli bir konuma sahip olduğu bununla birlikte Arap dilinin anlaşılmasında diğer Sami Dillerinden de istifade etmenin kelimelerin kök anlamlarının tespit edilmesinde fayda sağlayacağı görülmüştür.

19. Kur’ân, kendisinden önceki kutsal kitapları tasdik etmiş ve tahrife uğrayan yönlerini düzeltmiştir. Her ne kadar tahrif edilmiş olsalar da önceki kutsal kitaplar ile Kur’ân-ı Kerîm, birbirleri ile yakinen ilgilidir ve Kur’ân, sık sık kendisinden önceki kutsal kitaplara atıflarda bulunmaktadır. Dolayısıyla Kur’ân’ın sağlıklı bir şekilde anlaşılmasında Kur’ân’dan önceki kutsal kitaplardan ve Sami Dilleri ailesine mensup metinlerinden istifade etmenin faydalı olacağı değerlendirilmiştir.

20. Sami Dillerinden ve diğer kutsal kitaplardan istifade ederken semantik analiz yönteminin kullanılmasının kelimelerin kök anlamlarının tespit edilmesinde çok önemli bir role sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdlbaki, Muhammed Fuad, *el-Mu‘cemu’l-Müfehres li Elfâzi’l-Kur’ân’il-Kerm*, Çağrı Yay., İstanbul 1990.
- Adam, Baki, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, Pınar Yay., 3. Baskı, İstanbul 2010.
- Akarsu, Bedia, *Wilhelm Von Humboldt’da Dil-Kültür Bağlantısı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.
- Akça, Nermin, *Vahiy Geleneğinde ABD Kökünün Semantik Açıdan İncelenmesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Akdemir, Salih, *Son Çağrı Kur’ân*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2009.
- _____, ‘Kur’ân-ı Kerm’e Dilsel Yaklaşımlar: Yeni Bir Kur’ân-ı Kerm Sözlüğünün Gerçekleştirilmesine Katkı’, **I. Uluslar Arası Kur’an’ı Yeniden Düşünme İlmi Toplantısı**, Ankara 2013.
- _____, *Karşılaştırmalı Sami Dilleri Araştırmaları*, Yayınlanmamış Kitap.
- _____, *Kur’ân Semantiği*, Yayınlanmamış Kitap.
- Aksan, Doğan, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi (Ana Çizgileriyle)*, Ankara Üniv. DTCF Yay., Ankara 1978.
- _____, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yay., Ankara 2000, (I-III).
- Albayrak, Halis, *Kur’ân’ın Btnlğ zerine ‘Kur’ân’ın Kur’ân’la Tefsiri*’, Şule Yay., İstanbul 1992.
- _____, *Tefsir Usl*, Şule Yay., İstanbul 1998.
- Alcalay, Reuben, *The Complete English - Hebrew Dictionary*, Massadah Publishing Company, Telaviv 1962.

- Altuntaş, Halil, Muzaffer Şahin, *Kur'ân-ı Kerîm Meali*, DİB Yay., Ankara 2006.
- el-Alûsî, Şihâbüddîn es-Seyyid Mahmûd, *Ruhu'l-Meani, fî Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Seb'i'l-Mesâni*, Daru İhyâi't-Türasi'l-Arabiy, Lübnan trsz.
- Aptourachman, Alie, *Vahiy Geleneğinde EMR Kökünün Semantik Açından İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Arslan, Elif, *Vahiy Sürecinde HNF kökünün Semantik Açından İncelenmesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- İbn Âşur, Muhammed et-Tahir, *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnusiyyeti li'n-Neşri, Tunus 1984.
- Atay, Hüseyin, İbrahim Atay, Mustafa Atay, *Arapça - Türkçe Büyük Lügat*, Hilal Matbaası, Ankara 1968.
- Ateş, Süleyman, *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meali*, Kılıç Kitabevi, Ankara 1980.
- İbn Atiyye, Ebu Muhammed Abdulhak b. Galib, *el-Muharrerü'l-Veciz fî Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Lübnan 2001.
- Avcı, Seyit, "Hadisçilere Göre Muhadramlar", **İslami Araştırmalar Dergisi**, 2005, C.XVIII, Sayı 2, s.159-167.
- Aydın, Mehmet, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, TDV Yay., Ankara 1995.
- _____, "Hristiyanlık; Kutsal Metinler ve Dinî Literatür", **DİA**, XVII.340-345.
- Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, 1. Baskı, İstanbul 2005.

- Badawi, ElSaid M., Muhammad Abdel Haleem, Arabic - English Dictionary of Qur'anic Usage, Brill, Leiden-Boston 2008.
- el-Bağavi, Ebu Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ud, *Tefsîru'l-Bağavi Ma'âlimu't-Tenzil*, Daru Tayyibe, Riyad 1409.
- el-Hâzin, Alaeddin Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdadi, *Tefsiru'l-Hâzin, Lüba bü't-Te'vil fî Meâni't-Tenzil*, Daru'l-Kütübi'l-Arabiyye el-Kübra, trsz.
- el-Beydavi, Nasîru'd-Din Ebi'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazi, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, Daru İhyâi't-Türasi'l-Arabîy, Beyrut 1998.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meali ve Tefsiri*, Bilmen Yay., İstanbul 1964.
- Blaksou, Angelou, *Ellenog Allikon Leksikon*, Atina 1909.
- Brockelmann, Carl, *Lexicon Syriacum*, Germany 1928.
- Bulaç, Ali, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı*, Çıra Yay., İstanbul 2010.
- Bursevi, İsmail Hakkı, *Muhtasar Ruhu'l-Beyan Tefsiri*, (İhtisar eden: Muhammed Ali Sabûnî), Damla Yay., İstanbul 1995.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Fecr Yay., Ankara 2005.
- es-Sihah, İsmail b. Hammad, el-Cevheri, *Tacü'l-Luğa ve Sihahu'l-Arabiyye*, (tah. Ahmed Abdulğafur Attar), Daru'l-İlmi lil-Melayin, 4. Baskı, Beyrut 1990.
- Ceviz, Nurettin, Kenan Demirayak, Nevzat H. Yanık, *Yedi Askı Arap Edebiyatının Harikaları*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2010.
- Cevizci, Ahmet, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul 1999.
- el-Cevzi, Ebu'l-Ferec Cemalüddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Zadu'l-Mesir fî İlmi't-Tefsir*, Mektebetü'l-İslamî, 3. Baskı, Dımaşk 1983.

- _____, *Nüzhetü'l-A'yüni'n-Nevâzır fî 'ilmi'l-Vücûh ve'n-Nezâir*, (tah. Muhammed Abdülkerîm Kâzım er-Râdî), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1987.
- el-Cevziyye, İbn Kayyim, *Bedâi'ut-Tefsîr (İbn Kayyim Tefsiri)*, Daru İbnü'l-Cevziyye, Suudi Arabistan 1427.
- Costaz, Lois, *Dictionnaire Syriaque-Français, Syriac-English Dictionary, Kâmûsu Siryâni-Arabi*, Dar el-Machreq, Beyrut 2002.
- Cündioğlu, Dücan, *Kur'ân'ı Anlamanın Anlamı*, Kitabevi Yay., İstanbul 1998.
- _____, *Kur'ân Çevirilerinin Dünyası*, Kitabevi Yay., İstanbul 1999.
- _____, *Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e Anlamın Tarihi*, Kitabevi yay., İstanbul trsz.
- Çantay, Hasan Basri, *Kur'ân'ı Hakim ve Meal-i Kerîm*, Elif Ofset, İstanbul 1980.
- Çetin, Nihad M., “Arap (Yazı, Dil, Edebiyat)”, **DİA**, II.276-309.
- Çipiloğlu, F. Betül, *Vahiy Geleneğinde QRE Kökünün Semantik Açından İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- ed-Dâmeğânî, el-Hüseyn b. Muhammed, *Kâmûsu'l-Kur'ân ev ıslâhu'l-vücûh ve'n-nezâir fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dârü'l-İlmi li'l-Melâyîn, 4. Baskı, Beyrut 1983.
- Demir, Şehmus, “Kur'ân'da Zekât Kavramının Etimolojik ve Semantik Analizi”, **Atatürk Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi**, Erzurum 2007, Sayı 28, s.12-13.
- Demircan, Adnan, “Sâmîler”, **DİA**, XXXVI.75-76.
- Dil Derneği Türkçe Sözlük, Dil Derneği Yay., Ankara 2005.
- İbn Düreyd, Ebu Bekir Muhammed b. Hasan, *Cemheretü'l-Lüğa*, (tah. Remzi Münir Ba'lebekkî), Darü'l-İlmi'l-Melâyîn, Beyrut 1987.
- Mehmet Efendioğlu, “Muhadramûn”, **DİA**, XXX.395-396.

- Ekin, Yunus, “T. Izutsu’nun Kur’an Semantiği Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme”, **İslâmî Araştırmalar Dergisi**, 2005, C.XVIII, Sayı 1, s.96-107.
- er, Rahmi, “Müvelledûn”, **DİA**, XXXII.227.
- Esed, Muhammed, *Kur’ân Mesajı Meal-Tefsir*, (çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, İstanbul 2002.
- el-Ezherî, Abu Mansur Muhammed b. Ahmed, *Tehzibu’l-Lüğâ*, ed-Daru’l-Mısriyyeti li’t-Te’lifi ve’t-Tercümeti, Mısır 1964.
- el-Ferâhidî, el-Halil b. Ahmed, *Kitâbu’l-’Ayn*, (tah. Abdu’l-Hamîd Henedâviy), Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 2003.
- el-Ferra, Ebu Zekerriyya Yahya b. Ziyad, *Meâni’l-Kur’ân*, Âlemü’l-Kütüb Yay., 3. Baskı, Beyrut 1983.
- Feyerabend, Karl, *A Complete Hebrew-English Pocket-Dictionary to The Old Testament*, Printed by G. Langenscheidt, trsz.
- el-Feyruzâbâdî, Mecduddin Muhammed b. Yakup, *el-Kâmusu’l-Muhît*, Müessese tü’r-Risale, 8. Baskı, Beyrut 2005.
- el-Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed, *el-Misbâhu’l-Münîr*, Mektebetü Lübnan, Lübnan 1987.
- Fuerst, Julius ve Samuel Davidson, *A Hebrew and Chaldee Lexicon to The Old Testament*, London 1867.
- Gesenius, William, *A Hebrew and English Lexicon of The Old Testament*, Great Britain 1939.
- Gesenius, Heinrich Friedrich Wilhelm, *Hebrew and Chaldee Lexicon to the Old Testament*, U.S.A. 1996.

Gezgin, Ali Galip, “Toshihiko Izutsu’nun Kur’ân-ı Kerîm’i Anlama ve Yorumlama Yöntemi”, **İslâmî Araştırmalar dergisi**, 2005, C.XVIII, Sayı 1, s.82-95.

Gökberk, Macit, *Değişen Dünya Değişen Dil*, YKY, İstanbul 1999.

Gölpınarlı, Abdülbâki, *Kur’an’ı Kerîm ve Meali*, Elif Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 2003.

Harman, Ö. Faruk, “Ahd-i Atîk”, **DİA**, I.494-501.

_____, “İncil”, **DİA**, XXII.270-276.

Ebu Hayyân, Muhammed b. Yusuf, *el-Bahru’l-Muhît*, (tah. Adil Ahmed Abdül mevcûd, ve diğerleri), Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 1993.

Heschel, Abraham, *A Consice Dictionary of Hebrew Philosophical Terms*, Mimeographed For Use İn The Classes Of The Hebrew Union Collage-Jewish İnstitute Of Religion, Cincinnati O. 1941.

Heyet, *Mecme’ul -Luğati’l-Arabiyye, el-Mu’cemü’l-Veciz*, bi-Vizaratü’t-Terbiye ve’t-Ta’lim Yay., Mısır 1994.

Huehnergard, John, *A Grammar of Akkadian*, Atlanta, Georgia 1997.

el-Hûlî, Emîn, *Kur’ân Tefsirinde Yeni Bir Metod*, (çev. Mevlüt Güngör), Kur’ân Ki taplığı Yay., Ankara 2001.

el-İmadî, Ebu’s-Suud b. Muhammed, *Tefsîru Ebu’s-Suud ev İrşadü’l-Akli’s-Selim ila Mezaye’l-Kitabi’l-Kerîm*, (tah. Abdülkadir Ahmed Atâ), Matbaatü’s-Saâde, trsz.

el-İsfahânî, Ebu’l-Kasım el-Hüseyn b. Muhammed er-Râğıb, *el-Müfredat fî Ğaribi’l-Kur’ân*, nşr. Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz.

İşler, Emrulah, “Çok Anlamlılık, Anlam Daralması ve Kur’ân’ın Türkçe Çevirilerinde Yapılan Yanlışlar”, **YYÜİF Kur’ân ve Dil-Dilbilim ve**

- Hermenötik Sempozyumu 17-18 Mayıs 2001**, Bakanlar Matbaası, Erzurum, s.388-397.
- İzutsu, Toshihiko, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, (çev. Süleyman Ateş), AÜİFYay., Ankara 1975.
- _____, *Kur'ân'da dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, (çev. Selahattin Ayaz), Pınar Yay., İstanbul 1991.
- Jastrow, Marcus, *A Dictionary of The Targumim, The Talmud Babli and Yerushalmi, and The Midrashic Literature*, New York 1903.
- Jeffery, Arthur, *The Foreign Vocabulary of the Qur'ân*, Oriental Institute, Baroda 1938.
- Jenings, William, *Ulric Gantillon, Lexicon to The Syriac New Testament (Peshitta)*, Oxford University Press, Oxford 1926.
- Kara, Ömer, "Râgıb el-İsfahânî", **DİA**, XXXIV.398-401.
- Karagöz, Mustafa, *Dilbilimsel Tefsir ve Kur'ân'ı Anlamaya Katkısı*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2010.
- Karaman, Hayrettin ve diğerleri, *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, TDV Yay., Ankara 2009.
- _____, ve diğerleri, *Kur'ân yolu meali*, DİB Yay., Ankara 2013.
- Karaosman, Muhammet, *Vahiy Sürecinde Âlem Kelimesinin Semantik Tahlili*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- İbn Kesir, Abu'l-Fida İsmail ed-Dimaşkî, *Tefsîru'l-Kur'ân'il-Azîm*, Müessesetü Kurtuba, 1.Baskı, Kahire 2000.

- Koç, Turan, “Kur’ân Dili Açısından Söz-Anlam İlişkisi”, **YYÜİF Kur’ân ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu 17-18 Mayıs 2001**, Bakanlar Matbaası, Erzurum, s.19-28.
- Korkmaz, Hatice, *Vahiy Geleneginde ŞHD Kökünün Semantik Açısından İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Kumru, Mustafa, *Vahiy sürecinde hak kökünün semantik açıdan incelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Kurt, Hasan, “Kur’ân ve Tarih Bağlamında Anlam Arayışı”, İslami İlimler Dergisi 1. Kur’ân Sempozyumu, **İslami İlimler Dergisi Yay.**, 1. Baskı, Çorum 2007, s.57-66.
- el-Kurtubi, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed Ebi Bekir, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur’ân*, el-Müessesetü’r-Risale, 1. Baskı, Beyrut 2006.
- Kuzgun, Şaban, *Dört İncil’in Yazılması Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri*, Metinler Matbaacılık, İstanbul 1991.
- Lane, Edward William, *An Arabic-English Lexicon*, Librairie Du Liban, Beyrut 1968.
- The Little Thesaurus English-Greek, Greek English Dictionary, Atina, trsz.
- Maluf, Louis, *el-Müncid fi'l-Luğati ve'l-Edebi ve'l-Ulûm*, el-Matbaatü'l-Kâsûlîkiyye, Beyrut 1956.
- İbn Manzûr, Abu'l-Fadl Cemâlu'd-Dîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanü'l Arab*, (tah. Abdullah Ali el-Kebir, Muhammed Ahmed Hasebullah, Haşim Muhammed eş-Şazeli), Daru Sâdır, Beyrut trsz.

- Margoliouth, J. P., *Supplement to The Thesaurus Syriacus*, Oxford University Press, Oxford 1927.
- Martinet, André, *İşlevsel Genel Dilbilim*, (çev. Berke Vardar), Multilingual Yay., İstanbul 1998.
- el-Maverdi, Ebul Hasen Ali b. Muhammed b. Habib, *en-Nüketü ve 'l-Uyun, Tefsiru 'l-Maverdi*, Dar'ul-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut trsz.
- Medkur, İbrahim ve diğerleri, *Mu'cemü 'l-Elfazi 'l-Kur'âni 'l-Kerîm*, el-İdaratü'l-Âmme li'l-Mu'cemât ve İhya'it-Tüрас, Kahire 1989.
- Melitopulos, Pavlaki V., *Türkçeden Rumcaya Sözlük*, İstanbul (Constantinople) 1936.
- Mesûd, Cubrân, *er-Râid Mu'cemun Luğaviyyûn Asriyyun*, Daru'l-İlmi lil-Melayin, 7. Baskı, Beyrut 1992.
- Mevdûdî, Ebu'l-Al'â, *Tefhimu 'l-Kur'ân, Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri*, (terc. Muhammed Han Kayanî, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş) İnsan Yay., 2. Baskı, İstanbul 1991.
- İbn Mezâhim, Dahhak, *Tefsiru Dehhak*, Daru's-Selam, 1. Baskı, Kahire 1999.
- el-Mısri, Tantâvi Cevheri, *el-Cevâhir fî Tefsiri 'l-Kur'âni 'l-Kerîm*, Daru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 2004.
- el-Mursî, Abu'l-Hasan Ali b. İsmail b. Sîde, *el-Muhkemu ve 'l-Muhitu 'l-A'zam*, (tah. Abdu'l-Hamid Hindavi), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2000.
- Mustafa, İbrahim ve diğerleri, *el-Mu'cemu 'l-Vasît, Mecma'u 'l-Luğati 'l-'Arabiyye*, el-İdaretü'l Âmmetü li'l-Mu'cemât ve İhyâi't-Tüрас, 5. Baskı, byy., trsz.
- el-Mutarrizi, Ebu'l-Fettah Nasıruddin, *el Muğrib fî Tertibi 'l-Mu'rib*, (tah. Mahmud Fahuri, Abdülhamid Muhtar), Mektebetü Üsameti İbn Zeyd, 1. Baskı, Suriye 1979.

- Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995.
- Mücahid, Abdülkerim, “Semantiğin Arap ve Batı Dünyasındaki Serüveni” (Yazarın ed-Delâletü’l-Luğaviyye inde’l-Arab isimli eserinin “İlmu’d-Delâle Beyne’l Arab ve’l-Ğarb” başlıklı giriş bölümünün çevirisi), (çev. Celalettin Divlekçi), **AÜİFD**, 2006, C.XLVII, Sayı 2, s.259-265.
- Müftüoğlu, Ömer, *Eski Ahit ve Kur’ân’da VSY Kökünün Semantik Açısından İncelenmesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- en-Nehhas, Ebu Cafer, *Meâni’l-Kur’âni’l-Kerîm*, (tah. Muhammed Ali es-Sâbûnî), min et-Türasi’l-İslami Yay., 1. Baskı, S.Arabistan 1988.
- Newman, Barclay M., *A Concise Greek-English Dictionary of The New Testament*, byy., trsz.
- en-Nisaburi, Ebu’l-Hasan Ali b. Ahmed, *el-Vasit fi Tefsiri’l-Kur’âni’l-Mecid*, (tah. Heyet) Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 1994.
- en-Neysaburî, Abdurrahman İsmail b. Ahmed ed-Darîr el-Hayri, *Vucûhu’l-Kur’ân*, (tah. Fazlurrahman Abdülalîm el-Efgânî), 1984.
- Okumuş, Mesut, “Arthur Jeffery ve Kur’ân Çalışmaları Üzerine”, **AÜİFD**, Ankara 2002, C.LIII, Sayı 2, s.121-150.
- Parlak, Betül, “Dil Değişimi Ve Türkçe Kullanımı Tartışmaları”, **Muğla Üniv. Sos. Bilimler Enst. Dergisi**, Muğla 2000, C.I, Sayı2, s.1-16.
- Parlatır, İsmail ve diğerleri, *Türkçe Sözlük*, TDK Yay., 9. Baskı, Ankara 1988.
- Penrice, John ve B. A., *A Dictionary and Glossary of The Kor-ân*, Henry S. King and Co., London 1873.

- er-Razi, Fahrüddîn Muhammed b. Ziyâuddîn Ömer b. el-Hüseyn el-Kureşî, *Tefsîru 'l-Fahri 'r-Razi, Tefsîru 'l-Kebir Mefatihu 'l-Ğayb*, Daru'l-Fikr, 1. Baskı, Beyrut 1981.
- Safvet, Ahmed Zeki, *Cemheretü Hutabi 'l-Arabi fi Usuri 'l-Arabiyyeti 'z-Zahire*, byy. 1923.
- Sarı, Mevlüd, *el-Mevârid Arapça-Türkçe Sözlük*, Bahar Yay., İstanbul 1982.
- Scharfstein, Ben-Ami, Raphael Sappan, Zevi Scharfstein, *English - Hebrew Dictionary*, The Dvir Company Ltd, Telaviv-İsrail 1961.
- es-Seâlebi, Abdurrahman b. Muhammed b. Mahluf ebi Zeyd, *Cevahiru 'l-Hisan fi Tefsîri 'l-Kur'ân (Tefsîru 's-Salebi)*, Daru İhyâi't-Türasi'l-Arabîy, 1. Baskı, Beyrut 1997.
- Sellam, Yahya b., *et-Tesârîf tefsîru 'l-Kur'ân mimmâ iştebehet esmâuhû ve tesarrafet me'ânîhi*, Tunis 1979.
- es-Semerkandî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim, *Tefsîru 's- Semerkandî, Bahru 'l- 'Ulûm*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 1993.
- Serinsu, Ahmet Nedim, *Kur'ân Nedir?*, Şule Yay., İstanbul 1999.
- _____, *Kimi Örnek Almalı?*, Şule Yay., İstanbul 2003.
- _____, *Kur'ân ve Bağlam*, Şule Yay., İstanbul 2012.
- Sinanoğlu, Suat, *Yunanca - Türkçe Sözlük*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1953.
- Smith, J. Payne, *A Compendious Syriac Dictionary*, Oxford University Press, Oxford 1903.
- Soysaldı, H.Mehmet, “Kur'an Semantiği Açısından Takva”, **FÜİFD**, Elazığ 1996, Sayı I, s.21-42.

- _____, “Kur’ân’ı Doğru Anlamada Semantik Metodun Önemi”, **YYÜİF Kur’ân ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu 17-18 Mayıs 2001**, Bakanlar Matbaası, Erzurum, s.31-50.
- Spiliopoulou, Katherina, Vaso Rizomilioti, Julia Krali, Chrysa Koutrouba, Evie Georgopoulou, Nikoletta Belekou, Dora Haida, *Collins English - Greek Dictionary*, Harper Collins Publishers, Büyük Britanya 1997.
- Strong, James, *Greek Dictionary of The New Testament*, U.S.A. 1997.
- es-Suyuti, Celalüddin, *ed-Durru’l-Mensûr fi’t-Tefsîri bi’l-Me’sûr*, (tah. Abdullah b. Abdu’l-Muhsin et-Turkî), Merkezü Hicrin li’l-Buhusi ve’d-Diraseti’l-Arabiyyeti ve’l-İslamiyyeti, Kahire 2003.
- Süleyman, Mukâtil b., Tefsîr Mukâtil b. Süleyman, (tah. Abdullah Mahmut Şehâte), *Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî*, Beyrut 2002.
- _____, *el-Vücûh ve’n-nezâir fi’l-Kur’âni’l-Azîm*, (tah. Hâtim Sâlih ed-Dâmin), Bağdat 2005.
- Şekhter, Hayyim, *İvriy-Angliy Kolel*, İsrail 1962.
- eş-Şevkani, Kadi Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu’l-Kadîr el-Câmiû Beyne Fenni’r-Rivayeti ve’d-Dirâyeti min İlmi’t-Tefsir*, (tah. Abdurrahman ‘Umayra), Daru’l-Vefa, byy. 1992.
- Şimşek, M. Sait, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Kitap Dünyası Yay., Konya 2004.
- et-Tabatabaî, Muhammed Hüseyin, *el-Mîzân fî Tefsiri’l-Kur’ân*, Müessesetü’l-A’lemî li’l-Matbûât, Beyrut 1997.
- et-Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb, *et-Tefsiru’l-Kebir, Tefsir’ül-Kur’âni’l-Azîm*, Dâr’ül-Kitâbi’s-Sekâfî, 1. Baskı, Ürdün 2008.

- et-Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, (tah. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî), Daru'l-Hicr, Kahire 2001.
- et-Tabersi, Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasan, *Mecmeu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Kitabu Furuşi'l-İslamiyye Yay., Tahran 1373.
- Tantâvî, Muhammed Seyyid, *Tefsir'ül-Vasît li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru Nehdati Mısra, Kahire 1997.
- Tanyu, Hikmet, “Ahd-i Cedîd”, **DİA**, I.501-507.
- Taşer, Ahmet Murat, *İbranice Dilbilgisine Giriş (Eski ve Yeni İbranice)*, Kurmay Yay., Ankara 2013.
- Thackston, Wheeler M., *Introduction To Syriac*, İbex Publishers Yay., Maryland 1999.
- Thayer, Joseph Henry, *Greek - English Lexicon of The New Testament*, American Book Company, U.S.A. 1889.
- Toklu, M. Osman, *Dilbilime Giriş*, Akçağ Yay., Ankara 2003.
- Tuncay, Faruk ve Leonidas Karatzas, *Türkçe-Yunanca Sözlük (Tourko elleniko leksi ko)*, Doğu Dil ve Kùltürleri Merkezi, Athena 2000.
- et-Tusi, Ebu Cafer Muhammed b. el-Hasan, *et-Tibyan fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Daru İh yai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, trsz.
- Türkmen, Mutlu, *Kur'ân-ı Kerîm ve Kitâb-ı Mukaddes'te “BRK”, “SBH” ve “KDS” Köklerinin Semantik İncenlemesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- ‘Ûde, ‘Ûde Halil, *et-Tatavvuru'd-Dilâlî beyne Luğati's-Ş'iri'l-Câhiliyyi ve Luğati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Mektebetü'l-Menâr, Ürdün 1985.

- Ünal, Ömer, “Muhadram Şairlerin Şiirlerinde Kur’ân’ın Etkisi”, **Atatürk Üniv. Sos. Bilimler Dergisi**, Erzurum 2003, C.III, Sayı 30, s.81-82.
- Walter, Porzing, *Dil Denen Mucize*, (çev. Vural Ülkü), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1986.
- Wright, W., *A Grammar of the Arabic Language*, London, 1967.
- Yakıt, Prof. Dr. İsmail, “Dogru Bir Kur’ân Tercümesinde Semantik Metodun Önemi”, I. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri (1-5 Kasım 1993), **DİB Yay.**, Ankara 1995, s.412-417.
- _____, “Semantik Analizler Işığında Kur’ân’da “Reyb” ve “Yakîn” Kavramları”, **YYÜİF Kur’ân ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu 17-18 Mayıs 2001**, Bakanlar Matbaası, Erzurum, s.51-56.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, (Sad. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel), Feza Gazetecilik, İstanbul trsz.
- _____, *Kur’ân-ı Kerîm Meal-i Şerîfi*, (haz. ve notlandıran: Dücan Cündioğlu), Sistem Matbaacılık, İstanbul 2003.
- Yehuda, Eliezer Ben, *A Complete Dictionary of Ancient and Modern Hebrew*, La’am Publishing House, Telaviv-İsrail 1950.
- Ben-Yehuda, Ehud ve David Weinstein, *English - Hebrew Hebrew - English Dictionary*, Washington Square Press, U.S.A. 1961.
- Yıldırım, Suat, *Kur’ân’ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, Feza Yay., İstanbul 1998.
- Hasan Yılmaz, *Semantik Analiz Yönteminin Kur’ân’a Uygulanması*, Kurav Yay.,1. Baskı, Bursa 2007.
- Yunanca - Türkçe / Türkçe - Yunanca Sözlük, ABC Kitabevi, İstanbul 1989.

- Zammit, Martin R., *A Comparative Lexical Study of Qur'anic Arabic*, Brill Yay., Leiden, Boston, Köln 2002.
- ez-Zebidi, es-Seyyid Muhammed Murtaza el-Hüseyni, *Tacu'l-'Arus min Cevahiri'l-Kamus*, Tüراسü'l-Arabî Yay., 1. Baskı, Kuveyt 2001.
- ez-Zeccâc, Ebu İshak İbrahim b. es-Seri, *Meânî'l-Kur'ân ve İ'rabuhu*, (tah. Abdulcelil Abduh Şelebî), Âlemü'l-Kütüb Yay., 1. Baskı, Beyrut 1988.
- İbn Zekerriyya, Abu'l-Hüseyn Ahmed b. Faris, *Mu'cemu Makayisü'l-Lüğa*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabiyyi, 1. Baskı, Lübnan 2001.
- ez-Zemahşeri, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer b. Ahmed, *Esasü'l-Belağa*, (tah. Muhammed Basil Uyunu's-Sûd), Daru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut 1998.
- _____, el-Keşşâf an Hakaiki Ğavamizi't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil fi Vücuhi't-Te'vil, Mektebetü'l-'Abikan, 1. Baskı, Riyad 1998.
- <http://dukhrana.com/lexicon/index.php>, (Erişim tarihi: 17.10.2013).
- <http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/zakah.html>, (Erişim tarihi: 23.06.2014).
- <http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/zakak.html>, (Erişim tarihi: 17.04.2014).
- <http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/zak.html>, (Erişim tarihi: 11.05.2014).
- <http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/zakkay.html>, (Erişim tarihi: 18.12.2013).
- <http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/zakuw-aramaic.html>, (Erişim tarihi: 23.06.2014).

<http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/tsadaq.html>, (Erişim tarihi: 23.06.2014).

<http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/tsaddiyq.html>, (Erişim tarihi: 12.11.2013).

<http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/tsedeq.html>, (Erişim tarihi: 29.11.2013).

<http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/tsidqah-aramaic.html>, (Erişim tarihi: 23.06.2014).

<http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/tsedaqah.html>, (Erişim tarihi: 23.06.2014).

<http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/tsidqiyah.html>, (Erişim tarihi: 04.09.2013).

<http://www.biblestudytools.com/lexicons/hebrew/kjv/tsadowq.html>, (Erişim tarihi: 23.06.2014).

<http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/kjv/hagnizo.html>, (Erişim tarihi: 23.06.2014).

<http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/kjv/diakatharizo.html>, (Erişim tarihi: 23.06.2014).

<http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/kjv/kathairo.html>, (Erişim tarihi: 19.04.2014).

<http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/kjv/katharizo.html>, (Erişim tarihi: 08.11.2013).

<http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/kjv/katharismos.html>, (Erişim tarihi: 23.06.2014).

<http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/kjv/dikaioo.html>, (Erişim tarihi:
07.10.2014).

<http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/kjv/dikaios.html>, (Erişim tarihi:
23.06.2014).

<http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/kjv/dikaiosune.html>, (Erişim tarihi:
01.02.2014).

<http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/kjv/eleemosune.html>, (Erişim tarihi:
16.01.2014).

<http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/kjv/sadok.html>, (Erişim tarihi:
14.05.2014).

ÖZET

Önemli bir dil olan Arap dili bütün diller gibi, geçmişten günümüze dek, çeşitli nedenlerin etkisinde kalarak anlam konusunda birçok değişikliğe uğramıştır ve uğramaya da devam edecektir. Sami Diller ailesine mensup olan ve bu diller içerisinde en eski ve köklü dil olan Arap dili, aynı zamanda içlerinde Proto-Semitik’e en uygun olan dildir. Bu çalışmada aynı kökenden gelen Sami Dillerin birbirlerine olan yakınlıklarından hareketle Kur’ân’da geçen köklerin anlamları veya köklerin anlamlarında meydana gelen değişiklikler, diğer kutsal kitaplar ve diğer Sami Dillerden istifade etmek suretiyle tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla kelimelerin kök anlamlarını tahlil edebilmek için artsüremli semantik analiz yöntemi kullanılmış, köklerin kök anlamları Tanakh’ta, İbranice sözlüklerde, İncillerde, Yunanca ve Aramice (Süryanice) sözlüklerde incelenmiş, son olarak Kur’ân-ı Kerîmde, Arapça sözlüklerde, tefsirlerde ve meallerde karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Netice itibarıyla “Z/K/W” (Z/K/Y) kökünün kök anlamının, “ağaç ve sarmaşıkları (gelişmiş yararsız sürgünlerden) budamak” anlamında olduğu gibi “bir şeyi gereksiz ve kötü şeylerden temizlemek, arındırmak” yani “temizlemek, arındırmak, temizlik ve temiz” gibi anlamların olduğu ve kökün bu anlamı eski zamanlardan beri muhafaza ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca kök anlamının korunmasının yanı sıra, “Z/K/W” (Z/K/Y) kökünün özellikle Kur’ân’ın nâzil olması ile birlikte “artmak, çoğalmak, büyümek, gelişmek, zekât” gibi yeni anlamlar kazanarak anlam genişlemesi gösterdiği tespit edilmiştir.

“S/D/K” kökünün ise kök anlamının “doğruyu konuşmak, doğru olmak, doğruluk, dürüstlük, doğru” gibi anlamlar olduğu, kökün asırlardır bu anlamları

muhafaza ettiği görölmüştür. Yine kökün, “tasdik etmek, sadaka, sert, sağlam” gibi anlarmında olduğu, bu anlamların gerek Tanakh, gerekse İncil sözlüklerinde de kullanıldığđı görölmüştür. Ayrıca kökün cahiliye dönemi ve sonraki dönemlerde “dost, arkadaş” anlamlarında kullanıldığđı, fakat bu anlamın Kur’ân’dan önceki kutsal kitap sözlüklerinde geçmediği tespit edilmiştir. “S/D/K” kökünün Kur’ân’ın nuzülü ile birlikte “mehir ve zekât” anlamlarını kazanarak anlam genişlemesi gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Zekât, sadaka, semantik, kök anlam, Kur’an-ı Kerîm, Tanakh, İnciller.

ABSTRACT

Like all other languages, Arabic the most important one, has undergone the changes from meaning perspective due to various reasons from past to present and it continues to undergo. At the same time the Arabic which belong to Semitic family of languages and is the oldest and basic among them, is the most appropriate for Proto-Semitic than any other of those languages. In this work, keeping in mind the closeness to one another of those Semitic languages which are from the same root and by benefitting from other divine books and other Semitic languages, we have tried to determine the meanings of root words of Quran or the changes brought to the meanings of root words of Quran. For the purpose of analysing the root meaning of words, diachronic method of Semitic analysis has been used, the basic meaning of root words has been examined in Tanakh, Hebrew dictionaries, Gospels, in Greek and Aramaic (Syriac) dictionaries and finally it has been analyzed comparatively in Quran, Arabic dictionaries, Quran exegesis and translations.

As a result, it is concluded that the basic meaning of “Z/K/W” (Z/K/Y) root has been found as: “trimming the tree & ivies (among grown, useless sprouts)” and “to clean and purify something from unnecessary and bad things”; in other words: “cleaning, purifying, cleanliness & clean” and that the root has been possessing these basic meanings since old times. This has also been proven that besides the possession of those basic meanings, the “Z/K/W” (Z/K/Y) root has shown development, especially with the revelation of Quran, in earning new meanings like “to increase, to multiply, to grow, to improve, Zakat”.

While for “S/D/K” root, this has been observed that its basic meaning has been like “to speak truth, to be true, truth, honesty, true” and that it has been

possessing those meanings since centuries. Again this has been observed that the root also possesses the meanings like “to verify, charity, firm, strong” and that these meanings are also used either in Tanakh or Gospel dictionaries. Furthermore this has been determined that the root was used for the meaning of “friend, pal” in pre & post-Islamic era of ignorance but that meaning was not found in the dictionaries of divine books before Quran. This has been determined that the root “S/D/K” has shown improvement in earning the meaning like “Dower& Zakat” with the revelation of Quran.

Key Words: Zakat, Charity, Semantics, Root meaning, Quran-e-Karim, Tanakh, Gospels.